

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЛУЦИШИН ОЛЕГ ОРЕСТОВИЧ

УДК 336.62

КРЕДИТНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор,
Юрій Сергій Ілліч

Тернопіль – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	11
1.1. Концептуальні засади ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки.....	11
1.2. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг: економічна сутність та інституційні особливості.....	27
1.3. Організаційно-економічний механізм та сучасні тенденції діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України.....	42
Висновки до розділу 1.....	58
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК ЯК ІНСТИТУТІВ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	61
2.1. Аналіз практики та особливостей формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг.....	61
2.2. Особливості механізму трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитних спілок.....	85
2.3. Оцінка організаційно-економічних аспектів діяльності кредитних спілок у сфері кредитування.....	111
Висновки до розділу 2.....	135
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	138
3.1. Формування інфраструктури системи кредитної кооперації в Україні....	138
3.2. Впровадження зарубіжного досвіду пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг	151
3.3. Забезпечення фінансової стійкості та надійності кредитних спілок в процесі надання фінансових послуг.....	177
Висновки до розділу 3.....	195
ВИСНОВКИ.....	198
Додатки.....	203
Список використаних джерел.....	256

ВСТУП

Актуальність теми. Становлення ринкових відносин в Україні супроводжується не лише формуванням і розвитком тих сфер і ланок фінансової системи, котрі властиві ринковій економіці, а й поглибленням негативних ефектів суспільного розвитку через недоліки в регулюванні ринкових процесів. Мова іде, насамперед, про надмірне захоплення на макрорівні проблемами економічного зростання і фінансової стабільності при одночасно недостатньому рівні уваги до соціальної функції ринків та соціальної відповідальності ринкових інститутів. Натомість важливою тенденцією сучасного розвитку світової цивілізації є пріоритет соціальних аспектів, що особливо актуалізувалися в умовах глобальної економічної і фінансової кризи, коли надзвичайно загострилася необхідність збереження довіри до ринкових і державних інституцій в плані їхньої здатності ефективно виконувати свої соціально-економічні та суспільно-політичні функції. Йдеться про вплив інституцій і правил на поведінку суб'єктів ринку, поступовий перехід фінансових інститутів на новий ступінь розвитку, на якому вони дбають не лише про прибутковість, а й про органічне поєднання економічної конкуренції і свободи ринку з соціальними гарантіями та соціальною відповідальністю перед клієнтами і державою.

Феноменології кредитної кооперації присвячені праці багатьох науковців, які заклали концептуальні засади у сфері цієї проблематики. На Заході сформувалися дві наукові школи, які вивчають проблему кредитної кооперації, – західно-європейська, представниками якої є: Г. Аскхофф, С. Бьок, Г. Ван Дайк, А. Ван дер Зван, М. Дігбі, М. Дітріх, М. Лайнхем, К. Лі Вей, Д. Люсі, Г. Мюнхнер, Й. Нільсон, К. О'Лірі, Л. Планкетт, К. Плесов, Р. Може, Ф. Роботка, В. Саломо, М. Сарджент, У. Уоткінс, Р. Якобсон; американська, представлена такими вченими, як: М. Абрахамсон, Д. Баарда, Д. Бартон, Г. Гойл, І. Ємельянов, Д. Кобія, М. Фултон, М. Шаарс.

Класичні принципи організації кредитної кооперації й історичні аспекти розвитку кооперативного руху розкриті в наукових працях О. Чаянова, М. Туган-Барановського, доповнені О. Крашенніковим, Є. Серовою, В. Наумовим, В. Масленніковим, С. Прокоповичем, М. Хейсінім та ін. Серед дослідників проблем

становлення та розбудови українського кооперативного руху слід відмітити: М. Алімана, І. Витановича, С. Гелея, В. Гончаренка, С. Злупка, Р. Коцовську, В. Марочко, А. Морозова, А. Оленчика, А. Пантелеймоненка, К. Пожитнова.

Концептуальні аспекти розвитку ринку фінансових послуг досліджують вітчизняні економісти Л. Алексеєнко, Г. Багратян, Д. Басс, Є. Бобров, С. Буковинський, О. Дзюблюк, І. Дорошенко, В. Зимовець, С. Львовчкін, С. Міщенко, С. Науменкова, В. Опарін, О. Осадча, В. Федосов, С. Юрій та ін.

Разом з тим, варто зазначити, що в умовах фінансової нестабільності актуальність обраної теми загострюється, особливо в контексті зниження платоспроможності та довіри населення до фінансово-кредитних установ і потребує проведення подальших наукових досліджень сукупності проблем, пов'язаних з необхідністю вдосконалення організаційно-економічного механізму функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг. На часі формування нових концептуальних підходів щодо реформування інфраструктури системи кредитної кооперації, об'єктивно назрілим є необхідність удосконалення механізму державного регулювання і пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг України з метою зміцнення їх фінансової стабільності та посилення соціальної спрямованості. Вагомість зазначеної проблематики, її актуальність, науково-теоретична цінність і практична значущість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та окреслили коло питань, які підлягають розробці.

Провідна ідея дисертації – утвердження соціально-економічної місії кредитних спілок в ринкових умовах. Базуючись на кооперативних засадах, кредитні спілки як інститути ринку фінансових послуг покликані послабити окремі негативні аспекти ринкових відносин і підвищити соціальну спрямованість та ефективність ринкової економіки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до планових науково-дослідних робіт кафедри фінансів: «Удосконалення фінансових відносин в умовах становлення економіки ринкового типу» (державний реєстраційний номер 0101U002355); «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (державний реєстраційний номер 0105U000861) та кафедри фінансів суб'єктів господарювання і

страхування Тернопільського національного економічного університету «Сучасні фінансово-управлінські проблеми господарської діяльності» (державний реєстраційний номер 0108U002108), у межах яких автором розроблено критерії розвитку інфраструктури фінансового ринку; пріоритети розвитку кредитної кооперації на ринку фінансових послуг; пропозиції щодо побудови системи гарантування вкладів членів кредитних спілок.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в поглибленні теоретичних засад та виявленні проблемних аспектів організаційно-економічного механізму діяльності кредитних спілок та розробці рекомендацій щодо формування інфраструктури системи кредитної кооперації та вдосконалення механізму державного регулювання діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг в Україні.

Досягнення вказаної мети передбачає виконання таких *завдань*:

- поглибити теоретико-концептуальні засади ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки;
- розкрити інституційні особливості кредитної спілки як фінансового інституту в контексті економічної сутності кредитної кооперації, обґрунтувати роль і місце кредитних спілок на ринку фінансових послуг;
- сформувати теоретичні засади організаційно-економічного механізму та узагальнити сучасні тенденції діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України;
- проаналізувати діючу практику формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг;
- розкрити особливості механізму трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитних спілок;
- узагальнити соціально-економічні аспекти й дати оцінку діяльності кредитних спілок у сфері кредитування;
- розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо забезпечення фінансової стійкості кредитних спілок на ринку фінансових послуг;

– запропонувати комплекс заходів щодо формування інфраструктури системи кредитної кооперації та вдосконалення механізму пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг в Україні.

Об'єктом дослідження є діяльність кредитних спілок як фінансових інститутів ринку фінансових послуг.

Предметом дослідження є економічні відносини, пов'язані з перерозподілом грошового капіталу на ринку фінансових послуг, що відображені в конкретних формах організації руху цього капіталу через посередництво кредитних спілок.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження використано загальнонаукові та спеціальні прийоми і методи наукового пізнання. Серед них, зокрема: метод теоретичного узагальнення і порівняння, сходження від абстрактного до конкретного, історичний і системний метод наукового пізнання – при з'ясуванні концептуальних засад ринку фінансових послуг, обґрунтуванні категорійно-поняттєвого апарату, при розкритті економічної сутності кредитної кооперації та інституційних особливостей кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг (перший розділ); методи аналізу, синтезу, порівняння, групування і графічного зображення даних – при виявленні тенденцій і закономірностей організації фінансово-кредитної діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України (другий розділ); метод логічного узагальнення результатів та економічного моделювання – при розробці пропозицій щодо формування інфраструктури системи кредитної кооперації в Україні, удосконалення пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг та забезпечення їх фінансової стійкості (третій розділ).

Теоретичну основу дисертації формують фундаментальні положення світової економічної думки та фінансової науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань фінансового ринку та ринку фінансових послуг, проблем фінансового посередництва та кредитної кооперації.

Інформаційно-нормативною базою дослідження є законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти України, що регулюють функціонування ринку фінансових послуг, регламентують діяльність кредитних спілок та порядок надання ними

фінансових послуг, офіційні дані Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів», кредитної спілки «Калина» (м. Тернопіль).

Наукова новизна отриманих результатів У процесі дослідження отримано такі найбільш суттєві наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку згаданої проблеми та характеризують наукову новизну роботи:

вперше:

– обґрунтовано сутність та розкрито особливості організаційно-економічного механізму діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг як субстанції, що забезпечує впорядковані й регламентовані державою економічні відносини, на яких базуються конкретні форми організації руху фінансових ресурсів, і зокрема: формування ресурсної і капітальної бази кредитної спілки, кредитування домогосподарств, трансформація заощаджень в інвестиції. Це дає підстави розглядати кредитні спілки як мікросередовище узгодження інтересів споживачів і надавачів фінансових послуг (безпосередніх членів кредитної спілки), що базується на ідеї взаємодопомоги й економічного самозахисту та передбачає органічне поєднання ринкових принципів господарської і фінансової діяльності із соціальною відповідальністю кредитної спілки перед її членами і державою;

– розроблено підхід до діагностичного дослідження фінансового стану кредитної спілки, що базується на комп'ютерних технологіях – нейромережевих моделях. На відміну від існуючих підходів, пропонується базуватися на системі оцінки та прогнозування показників фінансової діяльності кредитної спілки і дає можливість не лише оцінювати її поточний стан, а й моделювати поведінку як при сталому розвитку, так і в умовах кризових явищ на ринку фінансових послуг;

удосконалено:

– порядок здійснення пруденційного нагляду та системи раннього попередження погіршення фінансового стану кредитних спілок в частині його моніторингу шляхом заміни подачі звітних даних, які відображають статичну інформацію щодо фінансового стану кредитної спілки, на аналіз неперервних часових (динамічних) рядів з урахуванням статистичної звітності попередніх періодів. Це дозволить на

основі побудови тренду часових рядів фінансових показників визначати загальні тенденції, виявляти проблеми в діяльності кредитних спілок на ранніх стадіях, їх передбачати та локалізувати;

набули подальшого розвитку:

– підходи до визначення поняття ринку фінансових послуг з віднесенням його до так званих «інтегрованих складних ринків». Запропоновано розглядати згаданий ринок як сукупність економічних відносин, що виникають у результаті надання і споживання фінансових послуг у процесі перерозподілу фінансових ресурсів на фінансовому ринку, де його інститути виконують роль посередників щодо руху коштів від їх власників до користувачів, чи в процесі купівлі-продажу товарів на споживчому ринку, де інститути ринку фінансових послуг опосередковують процеси обміну;

– концептуальні засади кооперативної форми організації фінансово-господарської діяльності кредитних спілок та їх інституційних особливостей як посередників на ринку фінансових послуг. Аргументовано, що кредитна спілка – це специфічна форма фінансової конгломерації, відмінна від інших форм господарювання, що зберігає ознаки кооперативного об'єднання (демократичність в організації та управлінні, неприбутковий механізм господарювання, взаємодопомога й економічний самозахист членів спілки), поєднуючи при цьому риси й властивості комерційного фінансового інституту (надання кредитів під відсотки, акумуляція грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них);

– положення щодо концепції розвитку системи кредитної кооперації в Україні. Запропоновано трирівневу інституційно-організаційну архітектуру системи кредитної кооперації: перший рівень – кредитні спілки, об'єднані в потужні асоціації, та додаткова сервісна інфраструктура; другий рівень – об'єднані кредитні спілки, кооперативні банки, стабілізаційний фонд та система гарантування вкладів; третій рівень – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, саморегулювальна організація, апекс-інститут, що забезпечуватиме ефективність діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

Практичне значення отриманих результатів. Результатом виконання комплексу визначених у дисертації завдань є розробка пропозицій та рекомендацій

щодо: порядку створення та функціонального призначення апекс-інституту в організаційно-інституційній архітектурі системи кредитної кооперації; здійснення пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг; розвитку системи кредитної кооперації в Україні; діагностичного дослідження фінансового стану кредитної спілки.

Наукові результати та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, отримали схвальну оцінку та використовуються у практичній роботі Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (довідка №15896/37 від 02.12.2010 р.), Спільним проектом Кооперативної Асоціації Райффайзен (DGRV) та Німецького Товариства Технічного співробітництва (GTZ) (довідка № 98 від 20.10.2010 р.), Академією фінансового управління Міністерства фінансів України при підготовці науково-дослідної роботи «Державна політика розвитку фінансових ринків» (номер держреєстрації 0109U001990) (довідка №77000-020-25/674 від 30.11.2010 р.), Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок (довідка №03-164-1 від 10.11.2010 р.), об'єднанням кредитних спілок «Програма захисту вкладів» (довідка №286-1 від 10.11.2010 р.), Українською об'єднаною кредитною спілкою (довідка №91 від 10.11.2010 р.) та кредитною спілкою «Калина» (довідка №05-11-10/01 від 05.11.2010 р.). Результати дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка №126-24/2368 від 01.11.2010 р.).

Особистий внесок автора. Наукові результати і висновки, які виносяться на захист, отримані автором самостійно. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею.

Апробація результатів дисертації. Основні науково-практичні положення дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на наукових семінарах кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування Тернопільського національного економічного університету, а також пройшли апробацію та отримали позитивну оцінку на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, тематич

них зустрічах і, зокрема, на: Міжнародній конференції «Напрями забезпечення стабільності системи кредитної кооперації» (25 лютого 2010 р., м. Київ), VI

Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (26-27 лютого 2009 р., м. Тернопіль), I та II Міжнародній науково-практичній конференції «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (24–26 жовтня 2007 р., 16–17 жовтня 2008 р.; м. Тернопіль), Міжнародній науковій конференції «Проблеми економічної інтеграції України до Європейського Союзу: світові економічні кризи і Україна» (15–22 вересня 2007 р., м. Анталія), щорічній науковій конференції «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (15 квітня 2005 р.; 13 квітня 2006 р.; 18 квітня 2007 р., м. Тернопіль).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 15 наукових праць. Загальний обсяг публікацій – 8,4 друк. арк., особисто автору належить 7,4 др. арк., з них: 5 одноосібних та 1 у співавторстві статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 5,0 др. арк. (4,7 др. арк. належить автору); 9 публікацій у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій та інших виданнях (7 одноосібних та 2 у співавторстві) загальним обсягом 3,4 др. арк. (2,7 др. арк. належить автору).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 202 сторінках, список використаних джерел налічує 248 найменувань на 22 сторінках. Дисертація містить 14 таблиць на 17 сторінках, 63 рисунки на 60 сторінках та 21 додаток на 51 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Концептуальні засади ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки

У міру адаптації українського суспільства до ринкових реформ і закладення інституційних основ регульованої ринкової економіки, об'єктивно виникає потреба у глибокому усвідомленні доцільності еволюційного розвитку концептуальних засад інституціональної організації економічної системи в контексті трансформації суспільних відносин.

Становлення ринкових відносин в Україні супроводжується формуванням і розвитком тих сегментів фінансової системи, котрі властиві ринковій економіці. Саме ринок фінансових послуг є тією органічною складовою фінансової системи держави, яка вирізняється як своєю організаційною (зовнішньою) формою прояву, так і інституціональною (внутрішнім змістовним наповненням) специфікою. Дослідження концептуальних засад ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки вимагає не лише наукового осмислення зовнішніх форм прояву ринку фінансових послуг з його фінансовими інститутами та правовими основами (інституційний підхід у вузькому розумінні), але й глибокого розуміння його сутності й функціонального призначення як невід'ємної складової суспільних відносин (мова іде про інституціональні основи організації економіки у широкому розумінні).

Виходячи з ідейно-теоретичних і методологічних принципів формування інституціональних основ організації економіки, відмітимо, що зміни структурного співвідношення між окремими її секторами і сегментами є лише відображенням глибинного реформування суті і засад фінансових відносин у суспільстві. Іншими словами, ринок фінансових послуг з характерною йому системою фінансових інститутів – це та сфера, у якій реалізуються відносини власності, формується фінансовий потенціал економічного зростання, концентруються і перерозподіляються інвестиційні ресурси. Як влучно зазначає В. Торкановський, сучасний ринок з його демократично організованими фінансовими інститутами – це величезне

досягнення людської цивілізації. Можуть змінюватися його інституційні і сегментарні структури, методи управління, суб'єкти і т.д., але все це зміни і ознаки часткового характеру, які не здатні вплинути на фундаментальні основи і принципи функціонування ринкових відносин [18, с.17]. Виходячи з таких міркувань, є підстави стверджувати, що не зрозумівши сутності цих глибинних підвалин, неможливо збагнути зміст і особливості формування ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки.

Не вдаючись до надмірної полеміки з приводу інтерпретації сутності вихідної, у рамках даного дослідження, категорії «ринок», слушно зауважити, що це складне багатофункціональне і різнорівневе комплексне поняття, сутність якого змінювалась у міру поглиблення суспільного поділу праці, розвитку товарного виробництва і обміну. Приймаючи до уваги альтернативність теоретичних підходів до визначення згаданого поняття, приходимо до висновку, що сьогодні більшість економістів і, в т. ч., автори всесвітньо відомого підручника «Економікс» К. Макконнелл і С. Брю, вважають, що «ринок – це інститут або механізм, що сполучає покупців (пред'явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг» [115, с.109]. При цьому за простотою зовнішньої форми виразу прихований глибокий економічний зміст, що вимагає усвідомлення існуючої принципової відмінності між розумінням ринку як *сфери товарного обігу і сукупності конкретних економічних відносин*. Так, у першому випадку йдеться про об'єкт ринкових відносин – сам продукт у формі товарів і послуг, а у другому – про відносини між економічними агентами з приводу цього продукту, що й відображає суть економічної категорії «ринок». Виходячи з цих позицій, ринок варто розглядати як певний тип господарських зв'язків між суб'єктами економічної системи.

Ринок функціонує на основі товарних відносин, що відображають як прямі (виробництво → ринок → споживач), так і зворотні (споживач → ринок → виробництво) господарські зв'язки. Механізм зворотних зв'язків є неодмінною і принциповою умовою стійкості і ефективності економічної системи. Спроби замінити об'єктивні зворотні зв'язки (мова іде про людські потреби, які через ринок визначають обсяг і структуру виробництва) суб'єктивним адміністративним державним втручанням неминуче обертається не лише деформацією самого ринку, але

й усієї економічної системи. Виникають глибокі диспропорції, всеохоплюючий товарний дефіцит, знижується мотивація господарської діяльності, економічні потреби й інтереси втрачають роль рушійної сили економічного розвитку.

З огляду на вищезазначене, ринок можна розглядати як спосіб організації і функціонування економічних зв'язків господарюючих суб'єктів, що ґрунтується на принципах вільної купівлі-продажу, а також є суспільною формою функціонування економіки, яка забезпечує взаємодію виробництва і споживання через обмін із прямими і зворотними зв'язками.

Дослідження особливостей цих відносин знайшли інтелектуальне відображення у різноманітних концепціях інституціональної організації економіки, серед яких можна виділити два екстремуми: з одного боку, економічна система як сукупність незалежних ринкових агентів (ринкова економіка вільної конкуренції – ранній капіталізм часів А. Сміта – яка в сучасних умовах є, і, певною мірою, завжди була абстракцією), а з іншого боку – ієрархічно структурована економічна система з чіткою субординацією економічних агентів і їх надмірною підпорядкованістю інституту держави, що призводить до значної деформації ринку (командно-адміністративна система). Насправді ж, у практичній дійсності, організація економічних систем завжди є певним співвідношенням між ринковим та ієрархічним (позаринковим) типом координації.

Таким чином, розглядаючи інституціональну організацію економіки як систему взаємопов'язаних формальними і неформальними відносинами державних та ринкових інститутів, які, у свою чергу, визначають умови руху доходів і ресурсів [153, с.36], зауважимо, що перехід України до нових методів господарювання означав не лише посилення ринкового вектора розвитку, реальне розмежування влади та власності, відмову від суб'єктивізму в державній економічній політиці, але й створення організаційних та інституційно-правових основ для функціонування регульованої, соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Важливою особливістю ринку є його структурованість, тобто наявність системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених спеціалізованих ринків, яка за критерієм ринкових об'єктів включає в себе: ринок товарів і послуг, ринок праці, фінансовий ринок (*ринок фінансових ресурсів і ринок фінансових послуг*). Не зважаючи на

відмінність у функціональному призначенні цих ринків і товарів, що виступають об'єктами купівлі-продажу на них, особливостей організаційної структури кожного із них, їм загалом притаманні фундаментальні засади (умови) функціонування ринку і, зокрема: товарний характер виробництва; суспільний поділ праці; економічна незалежність і відокремленість суб'єктів ринку, в основі якої лежить приватна власність; присутність ринкової конкуренції; наявність ринкової інфраструктури; відповідне економічне середовище і наявність ринкової психології населення, які багато в чому визначаються правовою базою.

Ринкова економіка, з притаманними їй фундаментальними засадами функціонування, зумовлює поглиблення спеціалізації в усіх сферах життя (в т.ч. – і у фінансах). Це, в свою чергу, спричинило появу у фінансовому середовищі різноманітних установ та інституцій, що спеціалізуються на окремих видах фінансових операцій та послуг і формують у сукупності фінансову інфраструктуру ринкової економіки. Відтак, у науковому обігу поряд із поняттям «фінансовий ринок» все надійніше утверджується таке поняття як «ринок фінансових послуг». Проте варто зауважити, що дискретний і фрагментарний підхід до викладення сутності цих понять призводить до термінологічної невизначеності і свідчить про існуючі упущення теоретико-методологічного характеру. Так, в реальній пізнавальній практиці в залежності від контексту вони можуть використовуватися як синоніми, одержувати властиві лише їм смислові відтінки, або ж, навпаки, інтегруватися в єдиному понятті наукового знання.

Про таку колізію в теоретичних інтерпретаціях можна судити хоча б з такого короткого переліку дефініцій. Зокрема, Т. Райс і Б. Койлі відзначають, що для нормального розвитку економіки постійно потрібна мобілізація, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між її сферами і секторами. В ефективно функціонуючих економіках цей процес здійснюється на фінансовому ринку. Фінансовий ринок, на їх думку, – це загальне визначення тих ринків, де проявляється попит і пропозиція на різні платіжні засоби, а структура цього ринку представлена кредитним ринком, ринком інструментів власності та валютним ринком [75, с.148].

Натомість А. А. Пересада розкриваючи сутність фінансового ринку з організаційно-функціональної точки зору наголошує, що «фінансовий ринок – це місце,

де громадяни й організації, які хочуть взяти гроші в борг, зустрічаються з тими, у кого є зайві гроші» [151, с.17].

Розкриваючи зміст фінансового ринку як однієї з економічних категорій, В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова наводять таке визначення: «Фінансовий ринок – це грошові відносини, що складаються в процесі купівлі-продажу фінансових активів під впливом попиту та пропозиції на позичковий капітал, рух якого втілюється в цінних паперах» [186, с.71].

У розвиток цієї думки В. М. Опарін уточнює, що фінансовий ринок – це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності [136, с.83].

Водночас, В. П. Ходаківська та О. Д. Данілов зазначають, що фінансовий ринок – це вся система економічних відносин, що виникають між його прямими учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічні послуги – фінансові послуги, пов'язані з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної та світової економіки. А відтак сам ринок фінансових послуг – це особлива, притаманна тільки ринковій економіці сфера економічних взаємовідносин, де здійснюється купівля-продаж, розподіл і перерозподіл фінансових активів країни між сферами економіки [48, с.127].

Вільна енциклопедія трактує фінансовий ринок як систему економічних та правових відносин, пов'язаних з купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів [34], а ринок фінансових послуг як особливу форму організації руху фінансових ресурсів в економічній системі, яка за своїм призначенням має забезпечити юридичним, фізичним особам і державі належні умови для залучення необхідних коштів і продажу тимчасово вільних грошових засобів [34].

Виходячи з вищезазначеного зауважимо, що донедавна в економічній літературі фігурувало лише поняття фінансового ринку. Незважаючи на те, що перші історичні згадки про фінансові послуги належать ще до часів Стародавнього Вавилону (VII – VI ст. до н.е.), де банківські доми приймали вклади під проценти, здій-

снювали платежі за дорученням клієнтів, видавали позики під заставу цінностей або під письмові зобов'язання, на паях брали участь у торговельних операціях своїх клієнтів, надавали посередницькі та довірчі послуги тощо [127, с. 14], важливі аспекти формування і розвитку ринку фінансових послуг як цілісної системи довгий час не отримували належного висвітлення в науковій літературі. Більше того, сам ринок фінансових послуг дуже часто розглядався фрагментарно з точки зору банківського, страхового та інвестиційного сегментів. Справжній науковий і практичний інтерес до нього, як сфери, що може продукувати специфічний товар, який здатний задовольняти людські потреби і приносити дохід, виникає з другої половини ХХ ст. Так, зокрема, наприкінці 60-их років ХХ ст. у працях американського економіста К. Кларка «Економіка у 1960 році» та французького суспільствознавця Ж. Фурастьє «Велика надія ХХ століття» [14, с. 494] були сформульовані найважливіші методологічні принципи теорії постіндустріального суспільства:

- поділ всього суспільного виробництва на три сектори: первинний (сільське господарство), вторинний (промисловість), третинний (сфера послуг);
- положення про майбутнє зростання частки третинного сектору порівняно з первинним і вторинним як за сукупною робочою силою, так і за структурою ВВП.

Таким чином, закладені фундаментальні основи західної теорії постіндустріального суспільства пояснюють закономірності й особливості його економічного розвитку переходом від економіки, що виробляє товари, до обслуговуючої (сервісної), що відводить пріоритетну роль сфері послуг. Адже, справа в тому, що прискорення науково-технічного прогресу, стимулюючи нові технічні, технологічні та організаційні рішення, фінансові інновації тощо, безпосередньо впливає на організацію та прийняття бізнес-рішень, розвиваючи зовсім нові, невідомі до цього часу, напрями інвестицій та одержання прибутку.

Описаний етап збігся у часі з кардинальними змінами у світовій економіці, які визначаються процесами утворення глобальних фінансових ринків, інтеграції та монополізації ринків окремих фінансових інструментів, посиленням конкуренції та інтенсивності фінансових потоків.

У таких умовах найбільш поширеним у забезпеченні якісного виробництва та його інфраструктури є сфера послуг. Вона динамічна, гнучка, мінлива та

багатогранна. Жоден бізнес, а тим паче успішний та прибутковий, на сучасному етапі не можна собі уявити без сфери послуг – транспорт (логістика), перевезення, фрахтування, зберігання, страхування, реалізація, представництво, ділерство, брокерські послуги, аудит, бухгалтерські послуги, фінансові послуги і це далеко не повний перелік. Очевидним є той факт, що потреба в послугах різко зростає, а попит на них спричиняє їхній розвиток випереджаючими темпами. Практично щоденно виникають нові види послуг (на сьогодні налічується понад 800 видів), однак усіх їх можна поділити на три основні групи найбільш “видимі”; надходження від “роялті”; інші послуги (рис. 1.1).

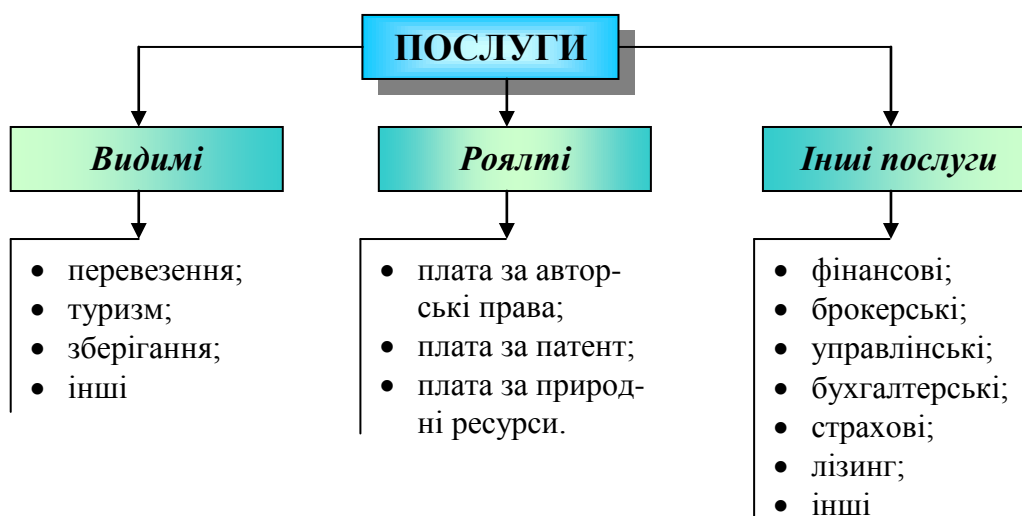

Рис. 1.1. Класифікація послуг*

* Побудовано автором на основі [192].

Найдиверсифікованішою та динамічною є третя група послуг, оскільки вона взаємопов'язана із задоволенням потреб суспільного виробництва та його розвитком. До послуг, що розвиваються найбільшими темпами варто віднести фінансово-кредитні послуги, страхові послуги, послуги в сфері управління та маркетингу, лізинг та селінг, інформаційне і бухгалтерське обслуговування та інші.

Усе зазначене вище свідчить про те, що економіки усіх країн тяжіють до переходу, якщо вони ще не перейшли, на новий виток розвитку. Так, англійські вчені-економісти У. Очел і М. Вагнер у своїх дослідженнях прийшли до висновку, що інтернаціоналізація економіки на мікро-, мезо- і макрорівні є причиною та наслідком переходу до нового послуго-інтенсивного типу економіки [67, с.35].

Для більшого усвідомлення чому саме послуги є ключовим елементом розвитку суспільства на сучасному етапі розглянемо детальніше їх суть. Так, сам

термін «послуга» та його сутність охоплюють цілий комплекс різноманітних видів економічної діяльності людини. Відтак, можна констатувати, що поняття «послуги» використовують для позначення багатогранності та різноплановості видів людської діяльності (додаток А).

В економічній літературі подаються різнобічні та іноді взаємозаперечуючі визначення поняття «послуга», що відображає його складність, незрозумілість, недостатньо вивченість та перебування у стадії розвитку – вдосконалення, змін. Більшість фахівців-практиків і вчених-економістів вважають, що до послуг можна віднести все, що не пов'язане з видобуванням корисних копалин, промисловим і сільськогосподарським виробництвом. Саме цей принцип класифікації був взятий за основу при розробці національних статистичних рахунків у більшості розвинутих країн світу. У них послуги поділяються на такі види:

- споживчі (ресторани, готелі);
- соціальні (освіта, медична допомога);
- виробничі (інжиніринг, консультації, фінансові та кредитні послуги);
- розподільчі (торгівля, транспортні).

На нашу думку, така класифікація принижує роль низки послуг у розвитку ринку. Перш за все, необхідно було б виокремити такі специфічні послуги, як фінансові та страхові, в окрему групу. Першим кроком до цього стало введення нової статистичної класифікації видів економічної діяльності в Україні у 1997 році. За цією типологією виділено окремим кодом – 65 фінансову діяльність, що включає фінансове посередництво, грошове посередництво, фінансовий лізинг; страхування – код 66 та допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування – код 67 (представлена значною кількістю фінансових послуг).

Високий рівень динамічності процесів, що відбуваються на ринку фінансових послуг, зумовлює необхідність його комплексного дослідження з використанням системного підходу і розробкою необхідного понятійного апарату та методологічного інструментарію. Адже, теоретичне осмислення сутності категорій і понять у науці є відповідальним творчим процесом, оскільки лише на основі пізнання глибинних основ явища або процесу можна виявити чинники, що впливають на нього, дослідити причинно-наслідкові зв'язки та використовувати здобуті знання у прак-

тичній діяльності. Формулюючи концептуальні підходи до трактування понять «фінансовий ринок» та «ринок фінансових послуг», задля отримання найбільш повної системи знань, скористаємося відомими методами наукового пізнання, і зокрема: сутності і явища, змісту і форми, системного підходу, сходження від абстрактного до конкретного.

Аналіз спеціалізованої наукової літератури свідчить про особливу систему зв'язків дефініційного ряду «фінансовий ринок» і «ринок фінансових послуг», що часто призводить до їх ототожнення. Адже, як зазначає І. А. Бланк, у найбільш загальному розумінні фінансовий ринок – це ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти і фінансові послуги [23, с.185]. Відмітимо, що згадані об'єкти купівлі-продажу виступають специфічною формою товару (економічного блага), що характеризується такими загальними властивостями як здатність задовольняти людські потреби та здатність обмінюватися в певних пропорціях на інші товари (іншими словами, фінансові інструменти і фінансові послуги мають вартість). Проте, з іншого боку, в ринковій системі, яка базується на товарному типі виробництва, товар може виступати як фактором виробництва (економічні ресурси – праця, капітал, земля тощо), так і його результатом (речовий продукт, послуги, інформація і т.д.). У цьому контексті вчені-економісти неодноразово намагалися з'ясувати соціально-економічну природу послуги та її специфічні особливості (табл. 1.1). Зокрема, свого часу ще К. Маркс у всесвітньовідомому «Капіталі» з приводу «послуги» писав: «Цей вислів означає не що інше, як особливу споживчу вартість, яку створює ця праця, подібну до всякого іншого товару; але особлива споживча вартість цієї праці отримала тут специфічну назву «послуги» тому, що праця надає послуги не в якості матеріального продукту, а в якості діяльності» [51, с.309].

Таблиця 1.1

Ідентифікаційні ознаки фінансових інструментів і фінансових послуг

Фінансові інструменти	Ідентифікаційні ознаки	Фінансові послуги
1	2	3
Фінансові інструменти – фінансові права й зобов'язання, які перебувають в обігу на ринку передусім в документарній формі [95].	<i>Визначення поняття</i>	Фінансові послуги – послуги фінансових посередників (акредитування, банківські акцепти, обслуговування кредитних ліній, фінансовий лізинг), а також операції з цінними паперами, управління активами, обслуговування кореспондентських рахунків тощо [38]

1	2	3
<i>Конкретні форми руху, перерозподілу фінансових ресурсів, трансформації грошових коштів у фінансовий капітал</i>	<i>Функціональна субстанція</i>	<i>Професійна діяльність, спрямована на обслуговування руху, перерозподілу фінансових ресурсів, трансформації грошових коштів у фінансовий капітал</i>
Різноманітні види ринкового фінансового продукту, зокрема: цінні папери, грошові зобов'язання, валюта, ф'ючерси, опціони, депозитні свідоцтва, кредитні договори, страхові поліси тощо. Форма прояву – документарна: цінні папери чи угоди [38] та бездокументарна	<i>Форми прояву</i>	Формою прояву фінансової послуги є певні функції або операції, що здійснюються/проводяться професійними учасниками фінансового ринку щодо руху фінансових ресурсів. Послуги не мають майнової форми прояву, оскільки їх субстанцією на ринку фінансових послуг є правові і майнові відносини
Фінансові інструменти – відчутні, видимі, підлягають зберіганню. Однією із характерних рис фінансових інструментів є їх багаторазове і тривале використання	<i>Якісні характеристики</i>	Фінансові послуги, зазвичай, невідчутні, невидимі, не підлягають зберіганню. Однією із характерних рис послуг є їх споживання на місці і в момент надання
Фінансові інструменти мають конкретного власника, можуть перепродуватись, даруватись, передаватись у спадок	<i>За правом власності і розпорядження</i>	Фінансові послуги не мають конкретного власника, переуступка фінансової послуги є утрудненою і може здійснюватись виключно за допомогою фінансових інструментів
При купівлі-продажу фінансових інструментів чітко визначено покупця і продавця фінансового інструменту, а відтак чітко прослідковується передача прав власності	<i>Специфіка обігу</i>	При наданні-споживанні фінансових послуг часто важко розмежувати конкретного надавача/споживача фінансової послуги (наприклад, постає запитання власне хто кому надає послугу – фінансова установа клієнту, приймаючи кошти на депозитний вклад, чи клієнт фінансовій установі, надаючи ресурси?)

Відштовхуючись від цих міркувань, спробуємо розкрити економічну сутність фінансового ринку і ринку фінансових послуг. *За економічною сутністю фінансовий ринок* – це сукупність економічних відносин, пов'язаних з розподілом фінансових ресурсів, купівлею-продажем тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів [64, с.112]. На ці відносини впливають об'єктивні економічні закони розвитку суспільства, а також фінансова політика держави, фінансові інтереси і потреби суб'єктів ринку. Цей ринок оперує значною кількістю фінансових інструментів, обслуговується специфічними фінансовими інститутами, характеризується розгалуженою фінансовою інфраструктурою. При цьому основне призначення фінансового ринку полягає у забезпеченні вільного руху фінансових ресурсів (financial resources) між суб'єктами ринку. Загальновідоме з фінансової теорії і практики поняття «фінансові ресурси» (використовується для означення грошових коштів і різноманітних фінансових інструментів (цінні папери, валютні цінності тощо), які

обертаються у відповідних сегментах ринку) має ключове значення для характеристики фінансового ринку.

Натомість *економічна сутність ринку фінансових послуг* полягає в тому, що він відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів через посередництво фінансово-кредитного механізму (зокрема, його інститутів) між суб'єктами господарювання і не має речової форми, оскільки субстанцією на ринку фінансових послуг є правові та майнові відносини. Трактуювання економічної сутності зазначеного ринку у такому аспекті розширює розуміння процесів і явищ, пов'язаних з рухом грошового капіталу.

Економічна сутність фінансового ринку і ринку фінансових послуг проявляється у функціях (рис.1.2), які у найбільш повній формі відображають їхню роль в економічній системі країни, що побудована на ринкових принципах.

Рис. 1.2. Функціональне призначення фінансового ринку та ринку фінансових послуг

Як фінансово-економічне явище фінансовий ринок є надзвичайно складною системою, у якій гроші та інші фінансові активи обертаються самостійно, незалежно від характеру обігу реальних товарів.

У такому контексті поняття «фінансовий ринок» є певною мірою інтегрованим і узагальненим. На практиці фінансовий ринок становить розгалужену, складну, і, разом з тим, внутрішньо структуровану за певними класифікаційними ознаками систему. Найбільш повна сучасна систематизація фінансових ринків за головними критеріями та їх сегментарна структура відображені на рис. 1.3.

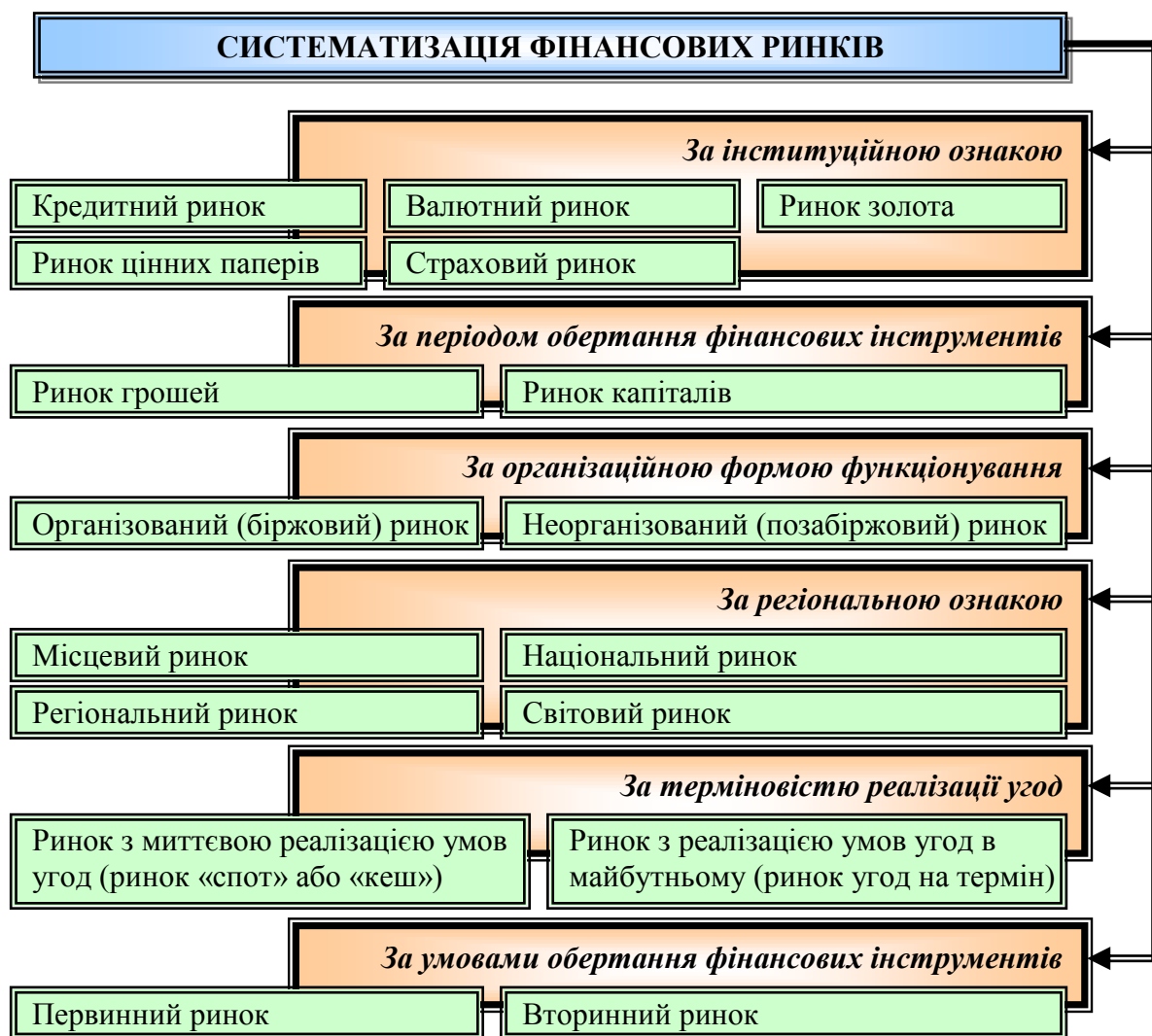

Рис. 1.3. Систематизація фінансових ринків за основними ознаками [23, с.188]

Оскільки передача в користування фінансових ресурсів і капіталу відбувається через продаж фінансових активів та інструментів, то можна стверджувати, що *за формою* фінансовий ринок є розгалуженою системою грошових і фінансових потоків, що виникають у процесі перерозподілу фінансових ресурсів і капіталу між власниками і позичальниками. Ці потоки є матеріальним вираженням економічних відносин у сфері фінансового ринку.

Таким чином, за змістом фінансовий ринок відображає кінцеву мету перерозподілу фінансових ресурсів, а саме механізм трансформації заощаджень в інвестиції з метою ефективного розміщення тимчасово вільного капіталу між багаточисленними кінцевими споживачами та найбільш ефективного його інвестування.

З огляду на зазначене, кругообіг фінансових ресурсів у розгалуженій системі фінансового ринку, який здійснюється через канали прямого та непрямого фінансування, об'єктивно зумовлює необхідність розгляду механізму трансформації заощаджень в інвестиції або, іншими словами, системи відносин, що забезпечує безперешкодний рух фінансових ресурсів від власників заощаджень до позичальників, які їх потребують (рис. 1.4).

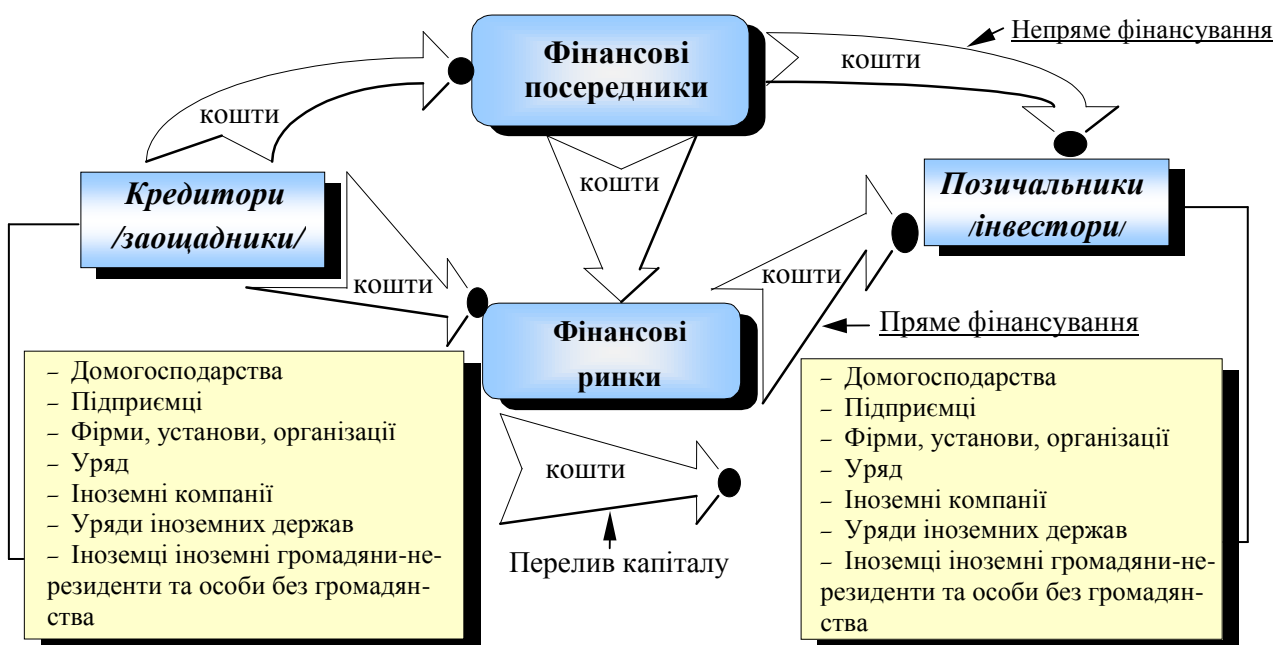

Рис. 1.4. Механізм трансформації заощаджень в інвестиції

Автоматична трансформація заощаджень в інвестиції, тотожність обсягів заощаджень обсягам інвестицій у довгостроковому періоді були одними з основних постулатів традиційної економічної теорії, яка аналізує зв'язок між заощадженнями та інвестиціями переважно абстрактно, вважаючи, що капітал є мобільним і знаходить найефективніше розміщення виключно під впливом дії закону попиту й пропозиції (механізм прямого фінансування). Разом з тим, упродовж ХХ ст. економічна теорія, не заперечуючи в цілому аксіом, сформульованих у минулому, збагачується ідеями та переконаннями про важливу роль механізмів трансформації заощаджень

в інвестиції, в т.ч. опосередкованих фінансовим посередництвом (механізм непрямого фінансування).

З урахуванням особливостей прямого та непрямого механізмів трансформації заощаджень в інвестиції, а також принципів форм укладення угод на фінансовому ринку, основних його учасників можна поділити на: продавців і покупців фінансових інструментів; фінансових посередників; суб'єктів інфраструктури (рис. 1.5), які у своїй сукупності формують організаційно-інституційну структуру фінансового ринку.

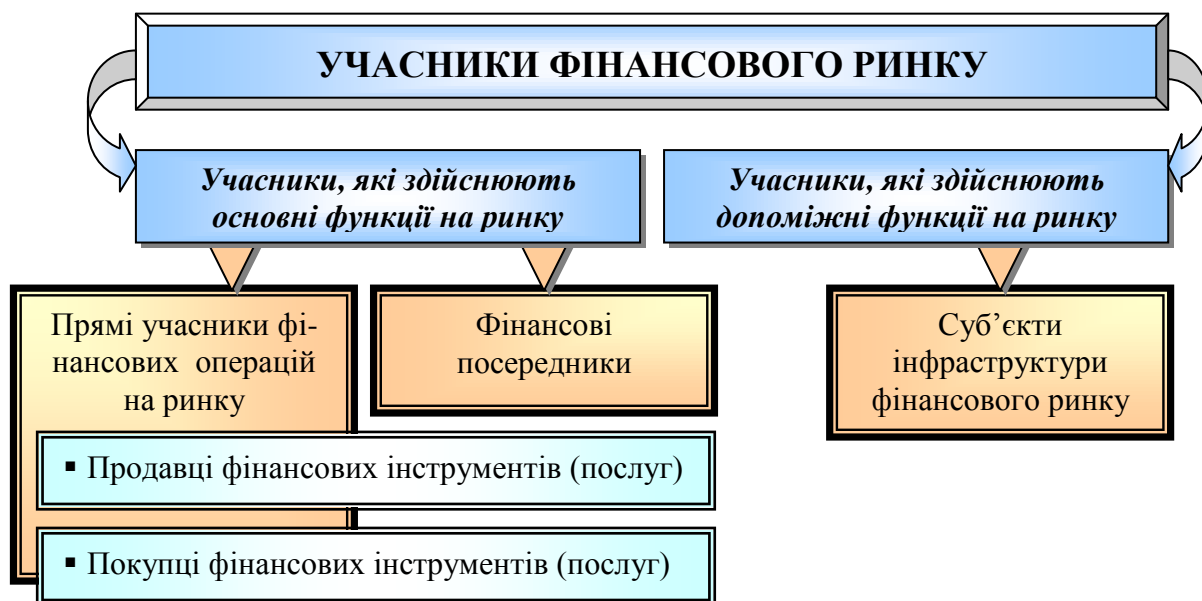

Рис. 1.5. Склад основних груп учасників фінансового ринку

Таким чином, за організаційно-інституційною структурою фінансовий ринок – це сукупність фінансово-кредитних інституцій (банківські установи, небанківські кредитно-фінансові інституції, страхові компанії, інвестиційні фонди, недержавні пенсійні фонди і т.д.) та суб'єктів інфраструктури фінансового ринку (валютні і фондові біржі, депозитарії і реєстратори, розрахунково-клірингові та інформаційно-консультаційні центри та ін.), які виконують посередницькі та допоміжні функції у перерозподілі фінансових ресурсів і капіталу між кредиторами та позичальниками, продавцями і покупцями фінансових активів та інструментів. Будучи професійними учасниками фінансового ринку та забезпечуючи кругообіг фінансових ресурсів на ньому, усі вони надають певний спектр послуг у рамках своєї професійної діяльності і у сукупності утворюють організаційно-економічний механізм ринку фінансових послуг. Іншими словами, сфери надання фінансових послуг про-

фесійними учасниками фінансового ринку утворюють ринок фінансових послуг. Саме у цьому проявляється особлива система взаємозв'язків між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг, що, як правило, призводить до їх ототожнення (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Організаційно-інституційна структура ринку фінансових послуг

З огляду на вищезазначене, між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг існує об'єктивно зумовлена функціональна детермінованість, яку можна узагальнено подати у тезовому вигляді таким чином:

1. Фінансовий ринок відіграє унікальну роль в трансформації грошових коштів у фінансовий капітал. Проте ускладнення форм і способів розміщення грошового (фінансового) капіталу об'єктивно призвело до появи нових спеціальних видів професійної діяльності, спрямованих на обслуговування власників цього капіталу і до появи нового поняття «фінансова послуга». У чинному законодавстві України термін «фінансова послуга» офіційно трактується як «операції з фінансови-

ми активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [55]. При цьому законодавець до фінансових послуг відносить:

- здійснення банківських операцій;
- надання страхових послуг і послуг на ринку цінних паперів;
- укладення угод фінансової оренди (лізингу) та угод з довірчого управління грошовими коштами чи цінними паперами;
- інші послуги фінансового характеру.

2. Враховуючи те, що в широкому розумінні фінансовий ринок – це ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти і фінансові послуги, взаємозв'язок фінансового ринку і ринку фінансових послуг можна відобразити схематично (рис. 1.7).

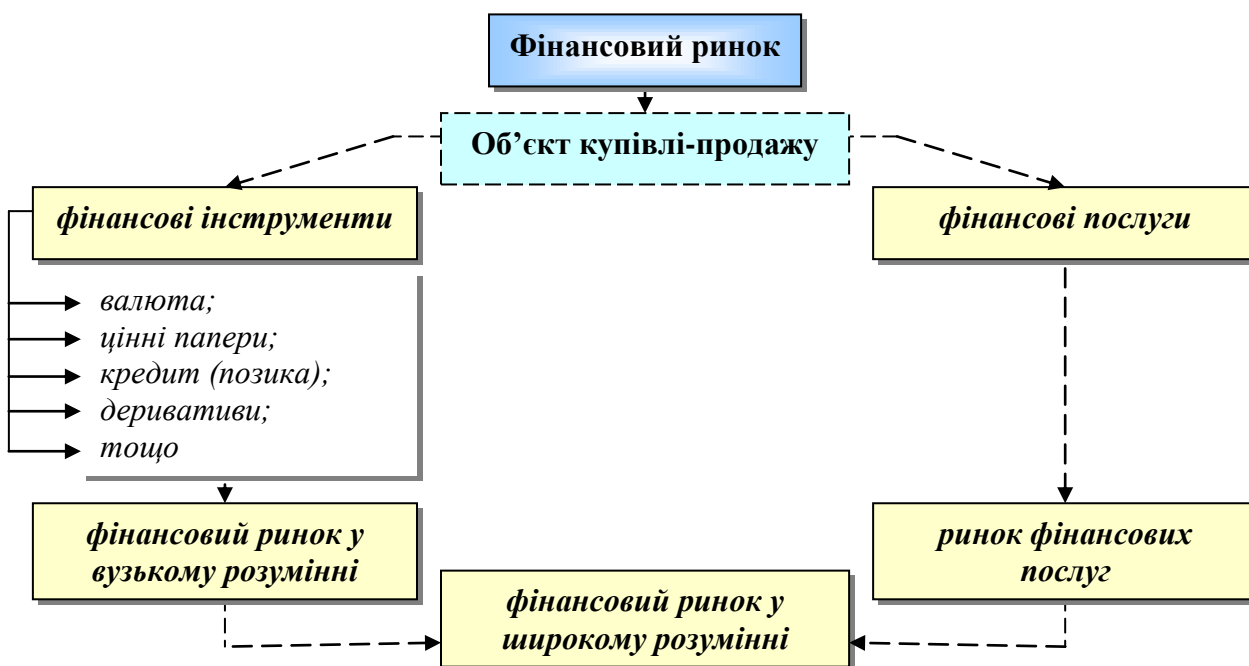

Рис. 1.7. Система взаємозв'язку фінансового ринку та ринку фінансових послуг

У контексті вищезазначеного, з одного боку, ринок фінансових послуг – органічна складова фінансового ринку в його широкому розумінні. Проте, з іншого боку, ринок фінансових послуг, як специфічна сфера економічних відносин, оперує своїм власним особливим товаром – фінансовою послугою.

З огляду на вищезазначене, можна констатувати, що сучасний ринок фінансових послуг – складне багатофункціональне поняття. Його можна віднести до категорії так званих «інтегрованих складних ринків», що є свого роду амальгамою «простих однорідних ринків» товарів чи ресурсів (зокрема, фінансових) та виконує роль посередника руху коштів від їх власників до користувачів. Як інтегроване поняття, ринок фінансових послуг, за економічною сутністю – це певна сукупність економічних відносин, що виникають у результаті надання і споживання фінансових послуг у процесі перерозподілу фінансових ресурсів (заощадження – інвестиції) на фінансовому ринку, де його інститути виконують роль посередників щодо руху коштів від їх власників до користувачів чи в процесі купівлі-продажу товарів на споживчому ринку (ринку товарів і послуг), де інститути ринку фінансових послуг опосередковують процес обміну.

1.2. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг: економічна сутність та інституційні особливості

Кредитні спілки мають кооперативну природу, що вирізняє їх з-поміж інших інституцій, що спеціалізуються на фінансових послугах.

Ідея кооперації як форми взаємодопомоги та економічного самозахисту населення в умовах ринку зародилась в середині XIX сторіччя. Саме тоді, внаслідок прискорення промислового розвитку, проблема нестачі коштів з дедалі більшою гостротою постала не лише перед підприємцями, а й перед певними групами приватних осіб (переважно це громадяни, які були об'єднані виробничими, професійними чи соціальними інтересами). Низька ймовірність отримання кредиту в банках, спричинила те, що люди почали допомагати один одному власними коштами.

Втілити ідею кредитної кооперації у діяльності фінансової інституції вперше спробував Фрідріх Вільгельм Райфайзен. У 1848 р. він створив у Німеччині першу інституцію, яка за своїми характеристиками була схожа до сучасних кредитних спілок. Майже одночасно з ним Герман Шульце у 1850 році в невеличкому містечку Німеччини Деліч засновує ще один кредитний кооператив. Кооперативна ідея була близькою та зрозумілою широким верствам населення, тому кредитні спілки швидко почали розвиватися у різних країнах. Усі вони так чи

інше базувалися на основних принципах організації кооперативів за моделлю Райфайзена або Шульце-Деліча, а згодом і змішаного типу, яка мала риси обох базових моделей і отримала назву Оффенбахської (додаток Б).

Невдовзі після зародження в Німеччині кооперативний рух виник у Великобританії та Італії і почав поширюватися в Європі, а згодом і в Північній Америці. З того часу кооперативні форми господарювання посідали і посідають чільне місце в фінансово-економічних системах ринково орієнтованих країн, та держав, що розвиваються. Ідейні засади кооперації, особливо фінансової, завжди займали і продовжують займати одне з центральних місць в суспільно-економічній та науково-теоретичній думці. Це явище – феномен спільного буття, у всі часи привертало увагу соціологів, філософів, істориків, реформаторів, державних діячів, економістів. Феноменології кооперації присвячені праці багатьох науковців і дослідників, що заклали фундамент багатьох теорій та концепцій суспільного розвитку, а подекуди і сягнули глобалізаційних форм конгломерації фінансової системи. Світова економічна думка нараховує тисячі видань з проблематики фінансової кооперації, яка виступала об'єктом дослідження у монографічних виданнях, гострих полемік у наукових журналах і збірниках наукових праць, актуалізувалася у часописах та періодиці.

Загалом на Заході сформувалися дві наукові школи які вивчають проблему кредитної кооперації – західноєвропейська та американська [62, с. 8], найбільш відомими представниками яких є: Г. Аскхофф, С. Бьок, Г. Ван Дайк, А. Ван дер Зван, М. Дігбі, М. Лайнхем, К. Лі Вей, Д. Люсі, Г. Мюнкнер, Й. Нільсон, К. О'Лірі, Л. Планкетт, Р. Може, Ф. Роботка, М. Сарджент, У. Уоткінс, Р. Якобсон – західноєвропейська школа; М. Абрахамсон, Д. Баарда, Д. Бартон, Г. Гойл, І. Ємельянов, Д. Кобія, М. Фултон, М. Шаарс – американська школа. В літературі про кооперативи зустрічається багато різних підходів щодо класифікації кооперативних організацій. Найбільш розповсюдженою можна вважати класифікацію за функціональною ознакою, якої дотримуються багато зарубіжних дослідників. Так, Марвін А. Шаарс виділяє виробничі, переробні, збутові, закупівельні та обслуговуючі кооперативи [212, с.21].

Щоправда, згадана проблематика на теренах пострадянської та української науки загалом і фінансової думки, зокрема, залишається маловивченим новітнім

явищем не зовсім притаманним менталітету нашого буття. Усе це спричинене певними історичними обставинами – в людській свідомості закарбувалося викривлене уявлення щодо економічної природи та соціального значення кооперативу, що наклало свій відбиток на асоціативне сприйняття самої ідеї кооперативного об'єднання та, в свою чергу, відсікло можливості соціально-орієнтованого розвитку фінансової сфери держави і взаємодопомоги громадян.

Командно-адміністративна система використовувала це запозичене слово для означення найрізноманітніших явищ та процесів, зовні схожих за змістом, але докорінно відмінних за суттю від кооперативу. Така плутанина була спричинена недостатнім вивченням суті та форм кредитної кооперації, а також нерозумінням самого явища. Зокрема, у 1927 році професор В.Целларіус слушно зауважив: «Ледве чи є ще яка дільниця в суспільних науках, де б питання про основні розуміння до такої міри було заплутано та мало розроблено, як у дільниці вчення про кооперацію» [156, с.5]. Ці слова залишаються актуальними і у наш час, незважаючи на різні епохи, соціальні та економічні устрої.

Питанню кооперативів в колишньому СРСР приділялось не так вже й багато уваги. Серед науковців, які займалися згаданою проблематикою можна виділити Бланка Г.Я. «Основы теории кооперации и очерк истории потребительской кооперации СССР» [22]. Вказана праця була чи не найпершою після періоду НЕПу, вона давала стисло характеристику різних видів кооперації та кооперативних принципів, характеристику світової кооперативної ідеї та кооперативного руху, погляди на них та оцінки закордонних спеціалістів. Фундаментальною є праця Крашеніннікова О.І. та Морозова А.М. «Международное кооперативное движение» [87], де охарактеризовано розвиток кооперативних ідей та рухів різних країн світу. Ця праця багата витягами з рішень та резолюцій Конгресів Міжнародного кооперативного альянсу. Етапи створення та розвитку Міжнародного кооперативного альянсу, вимоги до членства, рішення, що приймалися, знайшли відображення у науковій роботі «Международный кооперативный альянс» [88]. Щоправда, усі ці видання мали досить суттєвий недолік, жодне з них не розкривало

соціально-економічної природи кооперативу, особливостей його фінансово-господарського механізму та організації діяльності.

Кооперативна ідея стала відправною точкою в політиці «перебудови» М. Горбачова. Цей період ознаменувався цілою низкою видань, статей, тез, монографій, які базувалися, в основному, на аналізі Закону СРСР «Про кооперацію» та основних статистичних показників діяльності типових кооперативів того часу.

У період 1989-1991 рр. перевидаються роботи класиків кооперативного руху: О. В. Чаянова «Краткий курс кооперации» [209], «Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации» [210]; М. І. Туган-Барановського «Социальные основы кооперации» [197].

Хоча потрібно відмітити, що прийнятий у 1988 р. Закон СРСР «Про кооперацію» не тільки не сприяв відродженню й розвитку істинних кооперативних організацій, а, насамперед, створив умови для виникнення так званих «псевдо кооперативів», які невимушено чи заплановано дискредитували саму ідею кооперативної форми господарювання. Адже, в основу Закону СРСР «Про кооперацію» була закладена принципова помилка – ототожнення кооперативної діяльності з колективним підприємництвом. «Радянські кооперативи» періоду «перебудови» за своєю суттю не були кооперативами, їхня діяльність не базувалась на кооперативних принципах, які відрізняють кооператив від інших форм господарювання в усьому світі.

В період після 1991 року з'являються досить ґрунтовні праці з проблематики кооперативного руху. В світ виходить ще одна робота О.І.Крашеніннікова «Кооперация в современном мире» [86], змістовні монографії: Є. В. Серової «Сельскохозяйственная кооперация в СРСР» [191], В. К. Наумова «Кооперация в Италии» [132], В. П. Масленнікова «Кооперация в странах Азии и Африки» [118]. Останні праці дають характеристику тогочасному стану кооперативного руху провідних країн світу, її впливу на соціальний добробут, розкривають механізм (особливості) наповнення незайнятих ніш фінансово-кредитної сфери тощо.

Варто зазначити, що левову частку наукових досліджень, що проводилися в рамках розроблення проблематики кооперації, здійснювали російські фахівці та науковці, які мали першість у вивченні цього питання на теренах колишнього

СРСР. Українські науковці долучилися до дослідження цієї проблематики з початку 90-их рр. ХХ ст. Перш за все, ними був зроблений акцент на історичні аспекти, вивчення української ментальності та наявного досвіду роботи такого роду установ, зокрема кредитних кооперативів. Серед дослідників проблем становлення та розбудови українського кооперативного руху були: М. В. Аліман [4], С. Д. Гелей [41], С. М. Злупко [63], В. І. Марочко [117], А. Г. Морозов [128], А. О. Пантелеймоненко [146-149]. Щоправда, особливої уваги заслуговує фундаментальна праця вихідця з діаспори Іллі Витановича «Історія українського кооперативного руху» [32], яка була видана у 1964 році.

Однак у рамках даного дослідження варто акцентувати увагу на специфіці функціонування самого кооперативу. Особливою формою кооперативних утворень є фінансові кооперативи, які ставлять за основну мету своєї діяльності скорочення витрат для своїх членів, насамперед, мінових та суто фінансових. Зважаючи на вищезазначене, кооператив, як форма господарювання, суттєво відрізняється від різноманітних форм підприємництва, головним завданням яких є отримання прибутку. У фінансовій літературі найчастіше зустрічається таке трактування підприємництва: «Самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, а також посередницька діяльність (зокрема торгівля) з метою одержання прибутку» [38, с.247]. Для з'ясування семантичної різниці між двома поняттями підприємництво та фінансова кооперація зобразимо схематично принципи їх функціонування, що дасть змогу наглядно побачити спільні та відмінні риси цих двох понять (рис. 1.8).

Таким чином, підприємництво та кооперація як організаційні форми фінансово-господарської діяльності мають основну відмінну рису – різну філософію діяльності. Головний зміст підприємницької діяльності – отримання прибутку, а кооперативне об'єднання ставить за мету скорочення витрат своїх членів, послаблення фінансової і соціальної напруги, тобто діяльність на принципах взаємодопомоги та соціальної відповідальності.

Поняття доходу/прибутку та витрат принципово відрізняються за мотиваційними чинниками в умовах кооперативної та підприємницької діяльності. Так праг-

нення отримати максимум доходу за свою працю чи товар (мотиваційний чинник підприємницької діяльності) часто проявляється в суперечливих формах і супроводжується багатьма негативними явищами (брудна конкуренція, обман, шахрайство та ін.).

Рис. 1.8. Порівняльна характеристика принципів функціонування суб'єктів підприємництва та фінансової кооперації

За економічною природою витрати – це обмін «своїх» грошей на певні блага. Щоправда, варто зазначити те, що можливість мінімізації витрат, зазвичай, є обмеженою (зокрема, це стосується підприємницької діяльності). Але об'єднання людей при кооперативній формі господарювання, які прагнуть отримати певні блага, дозволяє скоротити витрати за рахунок спільних дій та концентрації коштів. У цьому разі скорочення витрат рівнозначне отриманню додаткових доходів. Відтак, якщо прагнення до отримання більшої кількості грошей за своєю природою є суперечливим (добровільне позбавлення частини своїх грошей на користь іншої людини), то скорочення витрат може здійснюватись за рахунок кооперації, об'єднання людей, що дає можливість не заробляти, а витратити менше. Кооператив і є тією організаційною формою економічної діяльності, яка створюється людьми для скорочення та перерозподілу у часі та просторі своїх витрат.

У зв'язку з тим, що всі витрати умовно поділяються на дві великі групи – споживчі (витрати пов'язані з потребою індивіда у споживанні певних благ,

послуг та виробничі (витрати, пов'язані із здійсненням певної діяльності у сфері виробництва, надання послуг тощо), можна виділити два типи кооперативних організацій – кооперативи споживачів та кооперативи підприємців. Перші – є об'єднаннями людей, які мають на меті скорочення витрат при отриманні благ, послуг, товарів. Досягнення згаданої мети стає можливим шляхом взаємного об'єднання та ефекту масштабу. До кооперативів споживачів можна віднести кредитні спілки, споживчі, житлові, енергетичні та інші кооперативи.

Кооперативні товариства підприємців створюються для надання допомоги своїм членам у веденні підприємницької діяльності та зменшенні витрат на окремих її стадіях (отримання кредиту, пошук ринків збуту, купівля товару та матеріалів, транспортування, страхування та ін.). До них належать кредитні спілки, кооперативи фермерів, приватних підприємців, дрібних торговців та інші. Узагальнено переваги кооперації можна зобразити за допомогою рис. 1.9.

Рис. 1.9. Переваги кооперативної форми фінансово-господарської діяльності

Кооперативна форма господарювання, принципово відрізняючись від інших форм господарювання, зайняла чільну нішу у процесах соціально-економічного розвитку людства. Як одна із найспецифічніших форм самозабезпечення, самодопомоги та самозахисту населення кредитна кооперація завжди привертала до себе увагу. Такий науковий інтерес дає можливість розглядати широкий спектр дискусійних питань щодо суті, форм прояву, формування активів, а, насамперед, щодо самої філософії кредитної кооперації. Але за більш, ніж 150-ти річну історію розвитку кооперативного руху так і не було досягнуто повного консенсусу щодо визначення поняття «кооператив». Натомість сформувалися три основні напрями/підходи щодо преферентності трактування згаданого поняття це: превалювання соціального призначення; домінування фінансово-економічних важелів; переважання філософії самих принципів організації.

До прибічників першої концепції можна віднести низку відомих дослідників згаданої проблематики. Зокрема, професор В. Ф. Пекарський у своїх працях дає характеристику кооперативу як співтовариству, що має на меті взаємодопомогу, просвітню та культурну діяльність і не надає учасникам підприємницького прибутку. Цим самим він акцентує увагу саме на соціальній орієнтованості кооперативу, що споріднює його з громадською організацією. З іншого боку, В. Ф. Пекарський зосереджує увагу на тому, що кооператив утворює група людей або юридичні особи, які об'єднуються на добровільних засадах під егідою рівноправності та вільної участі, він не виплачує своїм членам винагороди за пайові чи інші внески, коли ж від операцій залишається чистий прибуток, то розподіляє його на пропорційній основі. В разі прийняття рішення про використання вказаного прибутку у власних цілях направляє його на формування неподільних колективних коштів – громадських фондів; загальнокорисні завдання; духовні потреби членів [150, с. 243].

Професор С. Н. Прокопович вважає, що кооперативне товариство є особливою формою колективного господарства, яка базується на принципах добровільного об'єднання фізичних осіб (кількість необмежена) та продуктивності праці й здешевлення ведення домашнього господарства; капітал, що залучається для ведення кооперативного господарства приносить ринковий відсоток, а чистий дохід від господарювання розподіляється між членами пропорційно участі у

спільній справі [158, с. 12-13]. Цим автор наголошує на соціальній природі та неприбутковості; демократичності та економічного самозахисту.

У своїй праці «Сучасна кооперація» М. Мещеряков зазначає, що кооперативи базуються на принципах захисту своїх членів від різного роду капіталістичної експлуатації [156, с. 16].

А.В.Чаянов підкреслює, що характерною особливістю кооперативу є те, що він не може бути установою/підприємством з власними цілями поза межами інтересів членів. Кооператив обслуговує клієнтів, які водночас є і його безпосередніми господарями і, які управляють ним так, щоб він був відповідальний перед ними самими [210, с. 176]. Таким чином, розкривається двоїстий характер кооперативу – такий це зиск від проведення операцій, щоб було вигідно і споживачу, і продавцю, оскільки споживач і продавець є, по суті, однією і тією ж особою.

Особливої уваги фінансово-економічним важелям у визначенні кооперативу надавали такі вчені як: К.Пажитнов, М.Туган-Барановський, В.Целларіус.

К.Пажитнов у своїй праці «Основы кооперации» зазначає, що кооперативом є те добровільне об'єднання, яке має на меті спільними зусиллями боротися з експлуатацією з боку капіталу і покращити становище своїх членів у процесі виробництва, обміну та розподілу господарських благ, як виробників, споживачів чи продавців робочої сили [189, с. 207]. В цьому визначенні розкрито зміст економічного самозахисту учасників кооперативу, що базується на зменшенні мінорних витрат при споживанні послуг чи робіт, оскільки сам кооператив виконує роль посередника. Зменшення витрат, а отже – збільшення доходів і дає відповідний фінансово-економічний ефект.

М.Туган-Барановський у фундаментальній праці «Соціальні основи кооперації» зауважив, що кооператив – це господарське підприємство добровільно об'єднаних осіб, яке має за мету не одержання максимального прибутку на вкладений капітал, а збільшення завдяки спільному веденню господарства трудового доходу своїх членів або зменшення їхніх витрат на споживчі потреби [197, с. 94]. Це визначення найбільш влучно розкриває економічну природу кооперативних організацій. Кооператив створюють не для отримання додаткового доходу, а для зменшення витрат його членів – фактично економії. Тим самим М. Туган-Барановський підкреслює неприбуткову природу самого кооперативу.

В.Целларіус у своїй роботі «Кооперація, її сутність і роль в соціалістичному будівництві» дає досить специфічне та оригінальне визначення суті кооперативу – це організація працівників, об'єднаних для боротьби з експлуатацією капіталу, за поліпшення свого матеріального становища, через господарське підприємство [156]. У кооперативі усе здійснюється на добровільних засадах та принципах демократичного самоврядування. Целларіус не ототожнює поняття кооперативу і підприємства. Він розрізняє їх за принципами функціонування, наділяючи кооператив такими епітетами як колектив, об'єднання, спілка. Головною метою кооперативу є вирішення політичних, громадських, культурно-просвітницьких завдань в інтересах своїх членів. Таким чином, робиться наголос на дуалістичності природи кооперативу, що додає плутанини і водночас сприяє усвідомленню специфічності згаданої категорії.

Вчені-дослідники, які стояли біля витоків кооперативного руху, зокрема такі як М.Хейсін та А.Ніколаєв, зосереджують свою увагу на філософії самих принципів, що лежать в основі організації кооперативу. Так М.Хейсін приходить до висновку, що кооператив – це незалежне, демократичне, самокероване відкрите підприємство для досягнення тих чи інших господарських переваг, у якому не капітал відіграє панівну роль, а товарицьке об'єднання необмеженої кількості осіб [206, с. 9]. Тим самим автор наведеного визначення апіорі акцентує свою увагу на об'єднанні людей, де управління здійснюється виключно демократичними методами, які ставлять за основу надавати членам певні переваги, що доступні лише угрупованню, а не одинакам. Капітал у цьому випадку – це фінансовий інструмент, за допомогою якого вказані переваги стають можливими.

А.Ніколаєв характеризує кооператив як об'єднання осіб на принципах добровільності та самоуправління, створене для досягнення спільних господарських цілей і побудоване на демократичних і трудових засадах [133, с. 14]. Як впливає з вищенаведеного визначення, основна увага знову ж таки сконцентрована на організаційно-управлінських засадах функціонування кооперативних об'єднань. Щоправда, автор також наголошує на трудових засадах, маючи на увазі, напевно, не лише виробничі кооперативи, які саме задля цього й утворювались, а й інші (фінансові кооперативи, освітянські, релігійні тощо), тобто вкладає у зміст цього словосполучення саме зазначену багатогранність.

Кредитні спілки, як інститути ринку фінансових послуг, в основі організації яких закладені ідеї кооперації, лише на перший погляд, мало чим відрізняються від інших фінансових інститутів. Проте, ця ідентичність лише зовнішня, адже організації кооперативного типу мають принципово іншу, неприбуткову демократичну природу (рис. 1.10).

Кредитні спілки	Ознака	Фінансові установи
Взаємодопомога, фінансовий захист, фінансова просвіта	Соціальний аспект	Немає
Забезпечення доступними благами членів	Економічні завдання	Задоволення потреб власників
Неприбуткова діяльність, економія витрат	Фінансові цілі	Отримання прибутку, зростання ринкової вартості активів
Фінансовий кооператив	Форма організації	ПАТ, ЗАТ, ВАТ, інше
Демократичне: “1” член – “1” голос	Управління	Участь в управлінні відносно частки у статутному капіталі
Всі члени спілки	Власники	Засновники та акціонери
Виключно члени кредитної спілки	Споживачі послуг	Юридичні, фізичні особи, резиденти, нерезиденти та держава
Фінансові	Послуги	Фінансові та нефінансові
Передбачені статусом неприбуткової організації	Пільги	Немає
Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України	Контроль	Національний банк України, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України

Рис. 1.10. Особливості кредитних спілок та інших фінансових установ

Щоб зрозуміти інституційні особливості кредитних спілок на ринку фінансових послуг необхідно розглянути їх у контексті кооперативних засад з трьох точок зору – організаційної, економічної та соціальної.

Так, з організаційної точки зору кредитні спілки – форма об’єднання людей. У цьому аспекті кредитна спілка є об’єднанням громадян з метою ведення господарської діяльності, отримання додаткових благ, які поодинці були недоступні. Це об’єднання базується на таких організаційних принципах:

- добровільного вступу до об’єднання та виходу з нього у будь-який момент незалежно від часу його створення. У зв’язку з цим кількість членів кредитної спілки не є фіксованою та може коливатись;

– доступності членства. Будь-яка людина, яка відповідає вимогам до членства, що закріплені в статуті кредитної спілки, має право стати членом цього об'єднання;

– демократичного самоврядування. Вищим органом управління в кредитній спілці є загальні збори, які обирають статутні органи управління: спостережну раду, кредитний комітет, правління та інші комітети, які щорічно звітують зборам про виконану роботу. Загальні збори вирішують будь-які питання стосовно діяльності цього об'єднання;

– рівноправності членів. Всі члени, незалежно від суми їх матеріального чи трудового внеску та часу вступу до кредитної спілки, мають рівні права в управлінні та користуванні послугами та результатами діяльності об'єднання. Кожен член кредитної спілки має право одного голосу на загальних зборах;

– особистої участі в управлінні кредитною спілкою у залежності від бажання особи, а не від її капіталу. Особиста участь членів в управлінні здійснюється через винесення питань на розгляд правління чи загальних зборів; через участь в обговоренні винесених питань, реалізацію можливості голосування за те чи інше рішення [53].

З економічної точки зору також можна виокремити особливості механізму господарської діяльності кредитних спілок. Їхній господарський неприбутковий механізм характеризується певною низкою ознак, зокрема:

– власниками кредитної спілки є всі її члени, які одночасно є єдиними споживачами послуг;

– господарська діяльність кредитної спілки здійснюється з метою самозабезпечення необхідними послугами членів;

– самозабезпечення послугами дозволяє членам кредитної спілки отримувати необхідні послуги за нижчими цінами та кращої якості;

– господарська діяльність кредитної спілки носить неприбутковий характер. Послуги надаються членам за собівартістю. За загальним рішенням членів обслуговування може здійснюватись за цінами та розцінками вищими від собівартості. У цьому випадку в порядку, визначеному загальними зборами, надлишок використовується на колективні потреби членів, поповнення коштів кооперативу або повертається членам відповідно до їх участі в отриманні кооперативом

цих коштів;

- необхідні для ведення господарської діяльності кошти формуються за рахунок внесків членів. За загальним рішенням на ведення діяльності може додатково спрямовуватись частина коштів, отриманих від обслуговування членів кредитної спілки;

- при виході з кредитної спілки члену повертаються його внески [53].

Соціальний аспект організацій кооперативного типу, зокрема кредитних спілок, визначає їх місце в системі суспільних відносин та соціальне значення. З цієї точки зору кредитна спілка є:

- альтернативним отриманню додаткових доходів засобом підняття життєвого рівня населення через скорочення витрат;
- організацією взаємодопомоги громадян;
- формою економічного самозахисту населення в умовах ринку;
- засобом активізації громадського життя, розповсюдження ідеї взаємодопомоги та кооперації, розвитку освіти, просвіти широких верств населення в сфері економіки та демократії [53].

Виходячи з аналізу організаційних, економічних та соціальних особливостей діяльності кредитних спілок, як кооперативних організацій, можна зробити висновок, що кредитна спілка – це демократична неприбуткова громадсько-господарська організація економічного та фінансового самозахисту населення, яка має на меті не отримання прибутку, а скорочення витрат своїх членів на споживчі чи виробничі потреби.

Таким чином, за економічною сутністю кредитна спілка є одночасно громадською організацією економічного самозахисту населення та специфічною неприбутковою формою господарювання з метою скорочення витрат своїх членів.

З огляду на зазначене, кредитна спілка як неприбуткова організація, заснована на кооперативних засадах, насправді є фінансовою установою з цілою низкою інституційних особливостей (рис. 1.11).

З позиції багатоаспектного підходу ця специфічна форма фінансового посередництва, відмінна від інших форм. Адже, із соціальної точки зору, кредитна спілка – форма фінансової взаємодопомоги та економічного самозахисту людей (кооператив); із організаційної – громадська організація; з економічної – фінансова

установа; з інституційної – фінансовий посередник; з фінансової – небанківська кредитна установа; а разом – форма фінансової конгломерації.

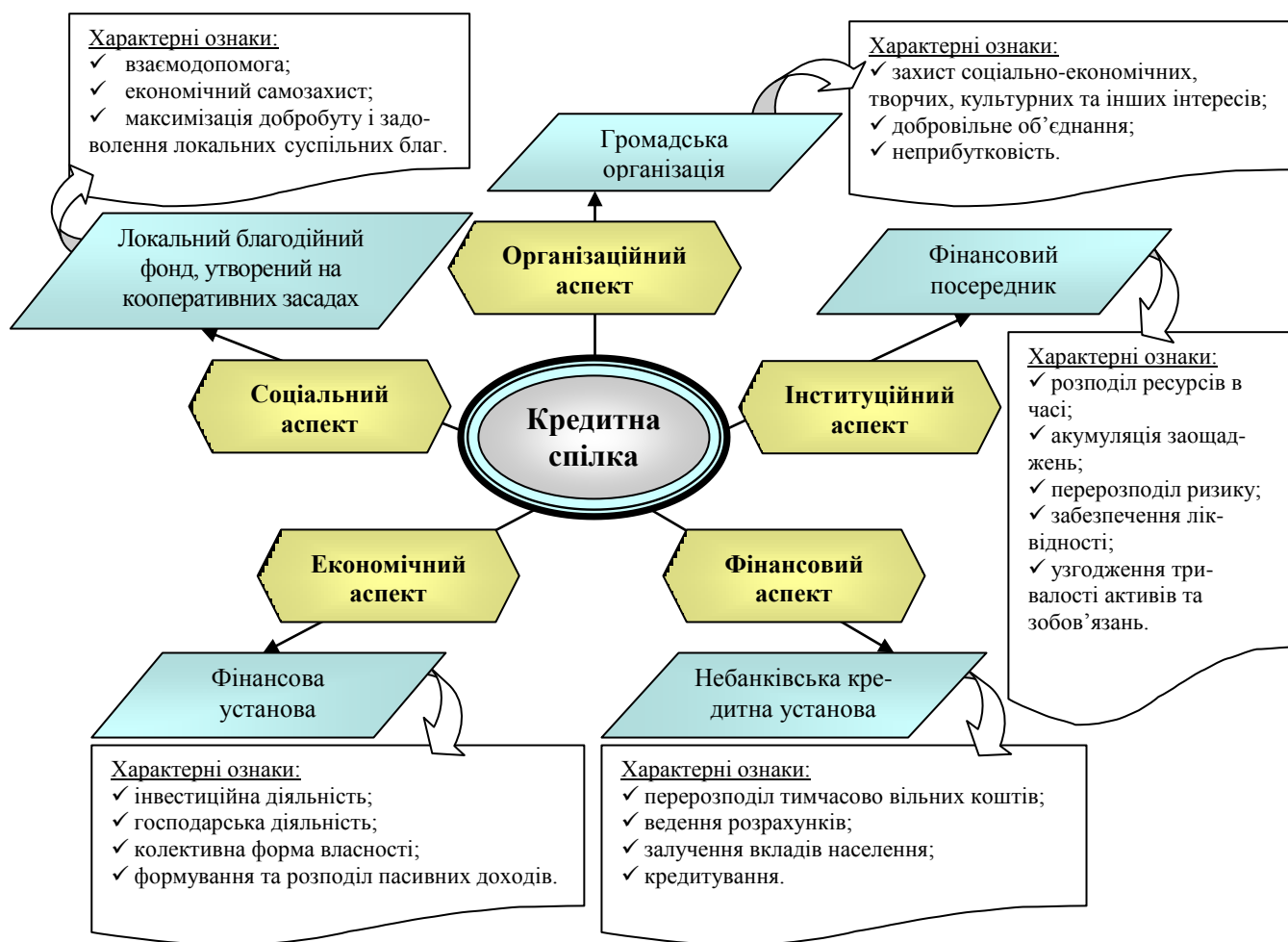

Рис. 1.11. Кредитна спілка як форма фінансової конгломерації

Відтак, у діяльності кредитних спілок поєднується три аспекти, які відрізняють їх від господарських об'єднань, і водночас розкривають їхні інституційні особливості як фінансових установ: 1) економічний – спільне ведення господарства, фінансове обслуговування тільки своїх членів, пропорційний розподіл результатів діяльності; 2) організаційний – добровільність вступу та виходу, демократичні принципи управління; 3) соціальний – фінансовий захист членів, самопомога, взаємодопомога, культурний розвиток.

З огляду на це, кредитні спілки як фінансові інституції посередницького типу відіграють важливу соціально-економічну роль, зберігаючи ознаки кооперативного об'єднання (демократичність в організації та управлінні, господарський неприбутковий механізм господарювання, взаємодопомога і економічний самозахист членів спілки), поєднуючи при цьому риси й властивості комерційного фінансового

інституту (надання кредитів під відсотки, акумуляція грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них, трансформація заощаджень в інвестиції).

В сучасних умовах універсалізації діяльності фінансових установ, розширення спектру фінансових послуг та зростання ролі небанківських фінансово-кредитних інститутів, кредитні спілки стали важливою ланкою у формуванні фінансового потенціалу економічного зростання в багатьох країнах світу (у світі налічується близько 800 тисяч кооперативних організацій більш ніж 120 різновидів, які діють в найрізноманітніших сферах і об'єднують понад 765 мільйонів людей [235, с. 2]).

У незалежній Україні етап відродження кредитних спілок як кооперативних об'єднань співпав у часі з формуванням інституційних засад ринкової економіки та розпочався за умови відсутності належної законодавчої бази. З огляду на зазначене, кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги громадян, почали здійснювати свою діяльність в статусі громадських організацій, а не кооперативів, як це задекларовано в усьому світі. Враховуючи те, що діяльність громадських організацій, як правило, носить негосподарський характер, кредитні спілки зіткнулися з низкою труднощів щодо організації своєї фінансово-господарської діяльності та відносин з органами державного нагляду (регулювання) у період до 2003 року. Діяльність кредитних спілок з надання кредитів під відсотки, акумуляції грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них більш схожа до діяльності фінансової (кредитної) установи, ніж громадської організації, а саме функціонування такого роду установи є прерогативою інституту фінансового посередництва з певними правилами та нормативами діяльності. Згаданий факт викликав багато суперечностей щодо статусу та юридичного підґрунтя кредитних спілок: чим же насправді є кредитна спілка – громадською організацією, фінансовою установою чи інститутом фінансового посередництва?

Відповідь на це запитання дав Закон України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 року №2908-III [54], що набрав чинності з січня 2002 року. Відповідно до чинного законодавства України, кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні

та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [54].

З огляду на вищезазначене, професійна діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг України має базуватися на принципах соціальної відповідальності та єдиних кооперативних стандартах, які відповідають критеріям кредитної кооперації та ідентифікують цей фінансовий інститут як класичну кооперативну фінансову установу.

1.3. Організаційно-економічний механізм та сучасні тенденції діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України

Істотні зміни в економіко-правовій системі України, що відбулися за два останні десятиріччя, – розвиток ринкового господарства, становлення різних форм власності, радикальна перебудова фінансово-кредитної системи, – вимагають чіткого уявлення про реформування її складових елементів. У сучасних умовах значно збільшилася роль кредиту в управлінні економікою. На сьогодні вже сформована національна кредитна система, в якій провідне місце займають банки й, водночас, набувають поширення інші форми кредитування населення через небанківські фінансові установи, а саме кредитні спілки.

Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року №2664-III (ст. 1.1) кредитна спілка визнається «фінансовою установою, яка надає одну чи декілька фінансових послуг» (додаток Д). Крім цього, вона віднесена до окремої категорії фінансових установ – кредитних установ, які мають право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик (ст. 1.2) [55].

Виходячи з класифікації, визначеної в ст. 81 Цивільного кодексу України, кредитні спілки є юридичною особою приватного права та створюються на підставі установчих документів відповідно до ст. 87 Цивільного кодексу України [208].

До прийняття закону України «Про кредитні спілки», основним нормативно-правовим актом, який регулював правовий статус та діяльність кредитних спілок, був указ Президента від 20 жовтня 1993 року № 377/93 «Про затвердження Тимча-

сового положення про кредитні спілки». Згідно з ним, кредитні спілки мали статус громадської організації, головною метою якої був «фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування». В податковому законодавстві спілки були віднесені до неприбуткових організацій. Такий, не досить чітко визначений статус, призводив до виникнення багатьох запитань стосовно економіко-правової природи спілок та створював певні проблеми в організації їх діяльності.

Прийнятий Закон «Про кредитні спілки» надав їм принципово іншого юридичного статусу «неприбуткової організації, заснованої фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки» і при цьому визначив, що кредитна спілка є «фінансовою установою» (ст. 1). Це дозволило більш чітко визначити юридичний статус кредитних спілок, однак питання неприбуткової соціально-економічної природи цих організацій залишилося розкритим недостатньо. Згаданим законом кредитні спілки були трансформовані із «громадської організації» на «фінансову установу». Отже, констатуємо той факт, що кредитні спілки України пройшли еволюцію правового статусу – від громадської організації до фінансової установи, що діє на кооперативних засадах [187, с. 123].

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про кредитні спілки» спілка створюється на підставі рішення установчих зборів. Засновниками кредитної спілки можуть виступати виключно фізичні особи, у кількості не менше 50 осіб, які об'єднані хоча б за однією з таких ознак: мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації або, проживають в одному селі, селищі, місті, районі, області. Кредитна спілка набуває статусу юридичної особи з моменту її державної реєстрації (ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про кредитні спілки»).

Специфічною особливістю кредитної спілки є те, що вона проходить подвійну реєстрацію: 1) реєстрацію як юридична особа; 2) реєстрацію як фінансова установа.

Порядок державної реєстрації кредитної спілки як юридичної особи регламентується Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та

фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 року та проводиться державним реєстратором [59].

Для отримання права надання фінансових послуг кредитна спілка, відповідно до вимог Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг України» [55], має пройти реєстрацію як фінансова установа у Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг України) та отримати свідоцтво про внесення інформації до Державного реєстру фінансових установ, а також відповідні ліцензії.

Отже, загальна дієздатність кредитної спілки настає з моменту її реєстрації як юридичної особи, спеціальна (як фінансової установи) – з моменту внесення до Державного реєстру фінансових установ.

На сучасному етапі кредитні спілки України будують свою діяльність на підставі: статуту, законів України «Про кредитні спілки», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та ін. (додаток Е). У відповідності до вищезазначених законів, а також враховуючи економічну природу кредитних спілок як фінансових кооперативів, спробуємо розкрити особливості організаційно-економічного механізму їх діяльності як суб'єктів ринку фінансових послуг.

Кредитні спілки, з огляду на їхню економічну природу та інституційні особливості, створюються їхніми членами на основі об'єднаних інтересів для самозабезпечення різноманітними фінансовими послугами. При цьому особливістю діяльності кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг є те, що ця діяльність базується на специфічному організаційно-економічному механізмі, за допомогою якого узгоджуються інтереси носіїв попиту (споживачів фінансових послуг, безпосередніх членів кредитної спілки) і носія пропозиції (фінансового інституту – кредитної спілки) щодо фінансових послуг. У контексті дії цього механізму кредитна спілка, з одного боку, накопичує фінансові ресурси – власні, залучені та запозичені, а з іншого – використовує їх для надання позичок своїм членам.

Відтак, в рамках організаційно-економічного механізму діяльності кредитних спілок відображається внутрішня сутність ринку фінансових послуг. Мова іде про

конкретну форму організації руху фінансових ресурсів за допомогою фінансово-кредитного механізму кредитної спілки між членами кредитної спілки.

Таким чином, організаційно-економічний механізм діяльності кредитних спілок забезпечує реалізацію інтересів цього фінансового інституту на ринку фінансових послуг і, водночас, є мікросередовищем надання фінансових послуг при здійсненні конкретних форм організації руху фінансових ресурсів (мова іде про формування ресурсної і капітальної бази кредитної спілки, кредитування домогосподарств, трансформацію заощаджень в інвестиції).

З огляду на інституційні особливості та специфіку організаційно-економічного механізму діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг, необхідно констатувати увагу на таких ключових аспектах.

По-перше, особливими в кредитних спілок є фінансові та організаційні засади їхньої діяльності. Зокрема, капітал спілки як основа фінансово-господарської та посередницької діяльності формується шляхом сплати внесків її членами. Кредитні спілки мають право приймати такі внески від своїх членів: вступні, обов'язкові пайові, додаткові пайові, цільові внески в додатковий капітал, благодійні внески в додатковий капітал, цільові благодійні внески до благодійного фонду, внески (вклади) на депозитні рахунки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Види та характеристика внесків в кредитні спілки

<i>№ п/п</i>	<i>Вид внеску</i>	<i>Суть</i>	<i>Призначення</i>	<i>Примітки і особливості</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1.	Вступний	Обов'язковий незворотний внесок, що вноситься особою одноразово при її вступі до членів спілки у розмірі, визначеному загальними зборами кредитної спілки	Повністю спрямовується на формування резервного капіталу	Є власністю кредитної спілки. Відсотки не нараховуються
2.	Обов'язковий пайовий	Обов'язковий зворотний внесок, що вноситься особою одноразово при її вступі до членів спілки у розмірі, визначеному загальними зборами кредитної спілки, та який повертається при виході члена з кредитної спілки	Формує пайовий капітал кредитної спілки	Є власністю кредитної спілки. За підсумками фінансового року на обов'язковий пайовий внесок може розподілятися нерозподілений доход у вигляді плати (відсотків) в порядку та з періодичністю визначеними загальними зборами членів кредитної спілки
3.	Цільовий внесок в додатковий капітал	Необов'язковий зворотний внесок члена кредитної спілки цільового призначення	Формує додатковий капітал	Є власністю кредитної спілки. Підставою для повернення є припинення членства у кредитній спілці

1	2	3	4	5
4.	Додатковий пайовий	Необов'язковий зворотній внесок члена кредитної спілки, режим залучення якого визначається положенням про фінансове управління	Формує пайовий капітал спілки	Є власністю кредитної спілки і одночасно її зобов'язанням. За підсумками фінансового року може розподілятися нерозподілений дохід у вигляді плати (відсотків) в порядку та з періодичністю визначеними загальними зборами КС. Крім цього, може впродовж року нараховуватися плата (відсотки) в порядку та з періодичністю, визначеному загальними зборами КС, але не частіше ніж один раз у квартал. Підставою для повернення є припинення членства у КС. Також можуть бути повернені за заявою члена КС за умови дотримання нормативів капіталу. Максимальний розмір може бути обмежений рішенням загальних зборів або спостережної ради КС.
5.	Благодійний внесок у додатковий капітал	Необов'язковий незворотній внесок фізичних та юридичних осіб	Спрямовується на формування додаткового капіталу КС	Є власністю кредитної спілки. Нарахування плати (відсотків) не здійснюється
6.	Цільовий благодійний внесок до благодійного фонду	Необов'язковий незворотній внесок цільового призначення, який вноситься членом кредитної спілки та іншими особами на формування благодійного фонду	Безпосередньо використовується для благодійної діяльності	Є власністю кредитної спілки. Нарахування плати (відсотків) не здійснюється
7.	Внесок (вклад) на депозитний рахунок	Кошти в готівковій або у безготівковій формі, які внесені до кредитної спілки її членами на договірних умовах, на визначений строк або без зазначення такого строку і підлягають виплаті члену спілки відповідно до умов договору та законодавства України і обліковуються на особових рахунках	Формує фінансові ресурси КС	Є власністю члена кредитної спілки і відноситься до зобов'язань КС. Нарахування плати (відсотків) здійснюється згідно з умовами укладеного договору
8.	Внесок (вклад) на блокований рахунок	Кошти в готівковій або у безготівковій формі, які внесені до кредитної спілки її членами на спеціальний блокований рахунок для забезпечення виконання зобов'язань члена перед КС	Формує фінансові ресурси КС	Є власністю члена кредитної спілки і відноситься до зобов'язань КС. Можливість нарахування відсотків визначається умовами договору. Повертається після виконання зобов'язань членом КС

Таким чином, загалом внески (вклади) членів кредитної спілки класифікують за певними ознаками (рис. 1.12) [54].

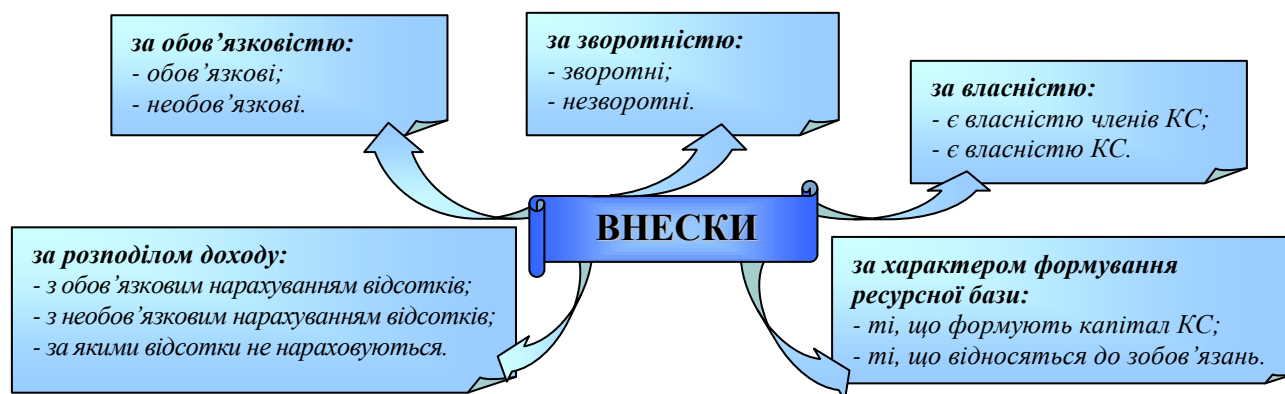

Рис. 1.12. Класифікація внесків членів кредитної спілки за ознаками

Внески/вклади можуть бути обов'язковими і необов'язковими. До обов'язкових внесків відносять кошти, які за рішенням загальних зборів або правління (якщо статутом йому надані такі повноваження), зобов'язані внести (вносити) всі члени кредитної спілки. Їх розмір та порядок внесення визначають загальні збори або правління. До обов'язкових внесків належать: вступний внесок та обов'язковий пайовий внесок.

По-друге, кошти, що належать членам кредитної спілки, на відміну від інших фінансових установ, використовуються для надання кредитів виключно членам кредитної спілки. У разі наявності тимчасово вільні кошти членів кредитної спілки можуть розміщуватися нею на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи зкладами громадян, і в об'єднаній кредитній спілці, а також у державні цінні папери, перелік яких встановлюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

По-третє, особливістю організації управління кредитною спілкою є те, що органами її управління, відповідно до Закону України «Про кредитні спілки», є загальні збори членів, спостережна рада, ревізійна комісія, правління і кредитний комітет кредитної спілки (рис. 1.13).

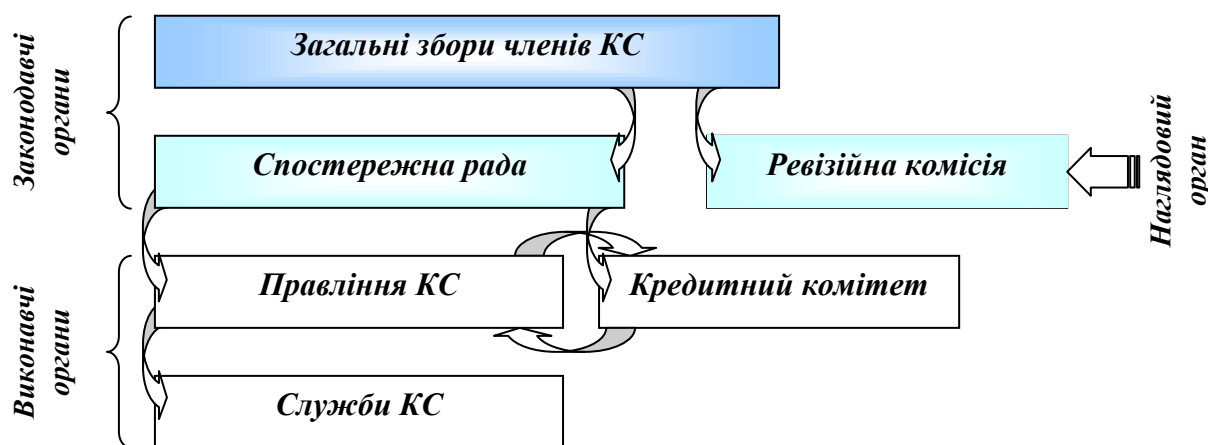

Рис. 1.13. Організаційна структура і система управління в кредитній спілці

Таким чином, з огляду на вище зазначене, кредитна спілка як специфічний фінансовий посередник, характеризується загальними та спеціальними ознаками юридичної особи.

1. До спеціальних ознак належать замкнутий фінансовий характер діяльності (послуги надаються лише членам) та неприбутковість, які якісно відрізняють її від інших учасників ринку фінансових послуг України. Водночас зміст такої ознаки, як

неприбутковість діяльності, полягає в тому, що це не збитковість, не бездохідність, а надання послуг за їх собівартістю. З огляду на статус неприбуткової організації чинним законодавством передбачено пільги при сплаті податків як для кредитних спілок, так і для їх членів. Зокрема, кредитна спілка не сплачує податок на прибуток з доходів, отриманих внаслідок основної діяльності та пасивних доходів; члени кредитної спілки не сплачують податку з доходів громадян, отриманих на пайові внески в кредитній спілці. Як зазначалось вище, жодна з фінансових установ на ринку не діє на засадах кооперативного господарювання, що і є основним критерієм автентичності кредитних спілок.

2. Кредитна спілка як небанківська фінансова установа є специфічним учасником ринку фінансових послуг, який надає фінансові послуги виключно своїм членам (рис. 1.14), які є одночасно і її співвласниками, і споживачами послуг, що і вирізняє кредитну спілку серед усіх інших фінансових установ.

Рис. 1.14. Фінансові послуги кредитних спілок

3. За джерелами формування фінансових ресурсів кредитні спілки також є особливими – оскільки вони працюють переважно на власних коштах (чи то закумуляованих через вступні та пайові внески, чи залучених на депозитні вклади в членів спілки, чи накопичених через розподіл доходів), рідше – на залучених коштах із зовнішніх джерел (кредитах банків чи інших спілок). Отже, обов'язкові внески відіграють у діяльності кредитних спілок досить вагомий роль. Так, за

рахунок вступних внесків (процес їх мобілізації супроводжується збільшенням членів спілки), збільшується резервний капітал, а за рахунок сплати обов'язкових пайових внесків поповнюється пайовий капітал. Окрім того, оскільки обов'язкові внески для усіх членів спілки є однаковими, вони відіграють роль, так званого індикатора чисельності та гарантованості для кредитних спілок, а також є «лакмусовим папірцем» ступеню довіри до небанківських фінансово-кредитних установ.

Спілки не функціонують на ринку уособлено, усім учасникам ринку фінансових послуг притаманна конкурентна боротьба. Щоденно на ринку з'являються нові фінансові посередники, які посилюють внутрігалузеву конкуренцію. Як правило, вона є яскраво вираженою у двох формах: добросовісна та недобросовісна. Недобросовісна конкуренція передбачає приховування реальної величини плати за користування кредитом, нав'язування своїх послуг з подальшою жорсткою прив'язкою через низку маніпуляцій лише до однієї фінансової установи і т.п. Щоправда, справжня конкурентна боротьба у кредитних спілок попереду. Лише у 2008-2009 рр. на ринок споживчого кредитування вийшли нові гравці в особі додаткової групи банківських установ, викуплених іноземними банками, та низки фінансових компаній з іноземним капіталом і необмеженим дешевим, а довгим ресурсним рядом. Крім того, на додачу до торгових мереж і пластикових кредитних карток з'являються нові технології, зокрема, так званий багаторівневий (мережевий) маркетинг на основі використання тисяч агентів з роздрібного кредитування. Йдеться, зокрема, про прихід на ринок, в найближчому часі, британської компанії «Провідент», яка вийшла свого часу на ринок Польщі, а до цього вже працювала в країнах Центральної та Східної Європи, в Мексиці, а також Чеської структури під назвою «Європейська кредитна спілка», яка насправді не має нічого спільного з кредитними спілками та ідеєю кредитної кооперації. Остання вже задекларувала, що при входженні на ринок України до співпраці залучатиме понад 3,5 тисячі агентів. Тобто конкуренція на ринку фінансових послуг набирає не лише обертів, а й нових форм, до яких треба бути готовими не лише морально, а й фінансово. Можна констатувати, що для невеликих фінансових установ, які орієнтовані виключно на роздрібне кредитування, особливо споживче, присутність таких структур створюватиме дуже серйозну загрозу. Адже те, чого не можуть дозволити

собі банки і навіть класичні фінансові компанії шляхом відкриття стандартних відділень, цілком можна зробити через мережу мандрівних агентів, що працюють на засадах мережевого маркетингу. Крім цього, ймовірно використання спеціально обладнаних автомобілів – так званих «мобільних кас», що періодично обслуговують клієнтів у відповідних населених пунктах за спеціальним графіком.

Тому для недопущення недобросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг України, державі вже сьогодні необхідно відреагувати і унеможливити прихід на вітчизняний ринок «сурогатів» фінансових установ. Необхідно чітко визначити в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» статус фінансового посередника та фінансової установи, задекларувавши перелік операцій, які вони мають право здійснювати. Держфінпослуг необхідно розробити критерії відповідності фінансовим установам та зобов'язати пройти процедуру реєстрації з включенням до єдиного державного реєстру фінансових установ України усіх фірм, організацій та компаній різної форми власності, якщо вони надають, чи мають на меті надання хоча б одного з перелічених видів фінансових послуг незалежно від того, чи це залучення коштів на договірних, чи без договірних умовах з подальшим їх наданням в кредит або позичку, або з подальшим їх інвестуванням в цінні папери чи фінансові деривативи. Підприємства та установи, які здійснюють купівлю цінних паперів з метою отримання додаткового доходу, зобов'язані проводити такі операції самостійно, виключно на первинному ринку, а операції з купівлі-продажу цінних паперів на вторинному ринку проводити виключно через професійних учасників ринку, які мають на це відповідні ліцензії та зареєстровані в установленому порядку.

Повертаючись до питання про групи кредитних спілок, які викривляють загальну статистику у формуванні активів і капіталу кредитних спілок, варто зазначити, що, крім «жевріючих» кредитних спілок та іншої їх групи – всеукраїнських кредитних спілок, які дуже швидко розвиваються, є ще одна група цих установ, показники якої значною мірою позначаються на статистиці, не даючи можливості робити однозначні висновки про стан сектору кредитних спілок у цілому. Це так звані «схемні» кредитні спілки. Йдеться, наприклад, про спілки та небанківські установи, які оптимізували продажі для «Дельта-банку». Ця група вже залишає

ринок, як така, що виконала свою місію, і, за твердженням Держфінпослуг, жодна з цих кредитних спілок існувати не буде.

На ринку фінансових послуг є ще одна група кредитних спілок, тісно афілійованих з банками, нагромадження капіталу яких відбувалося виключно за рахунок банківських активів. Щоправда, треба зазначити, що не всі вони є схемними. З позицій фінансової консолідації така співпраця кредитних спілок з банками є виправданою практикою. Однак Держфінпослуг зафіксувала і підгрупу, яка умовно називається «банківськими» кредитними спілками (налічує 12 кредитних спілок), проте насправді практикує оптимізацію ресурсної бази банківських установ, «закачуючи» через кредитну спілку кошти фізичних осіб. Зрозуміло, якщо універсальний банк заповнить свої пасиви депозитами фізичних осіб, які складуть певну критичну масу (50% і більше), то такий банк уже зобов'язаний трансформуватися в ощадний, а до ощадних банківських установ Національним банком висуваються зовсім інші регуляторні вимоги, ніж до універсальних. Тобто тут діє проста схема (характерна, насамперед, для Києва та ряду інших регіонів): створюється афілійована кредитна спілка, яка приймає депозити, і, не кредитуючи членів, просто передає їх під виглядом депозитів уже юридичної особи у банк.

При цьому проблема полягає не лише в тому, що така кредитна спілка не сповідує класичні принципи кооперації, а в тому, що вона акумулює системні ризики. Потрібно зауважити, що в таких кредитних спілках обсяг активів зростає дуже стрімко до 50-80 млн. грн. за один рік. Якщо банківська установа, обходить регуляторні вимоги Національного банку (які є більш жорсткими для ощадних банків, ніж для універсальних), бере на себе колосальний обсяг зобов'язань перед фізичними особами, хай і опосередковано, то це значить, що вона приймає на себе ризики, які мали б відповідати вимогам Національного банку до спеціалізованої ощадної банківської установи. Але банк при цьому залишається універсальним, і регуляторні вимоги до нього залишаються такими ж, якими були раніше. Це може призвести до того, що буде допущена ситуація, коли подібний банк матиме проблеми і, в кінцевому підсумку, ліквідується. А кредитна спілка, котра, як «мільна бульбашка», наростила свої активи, відповідатиме перед тисячами вкладників, у яких вона мобілізувала кошти.

Уже сьогодні це дуже актуальна проблема ринку фінансових послуг, яка потребує невідкладного вирішення. Можливі два шляхи її розв'язання. Перший – радикальний, відповідно до якого з такими схемами організації кредитних спілок потрібно остаточно покінчити – «локалізувати» та «демонтувати». Другий – більш поміркований спосіб, передбачає виділення таких кредитних спілок в окрему групу й встановлення для них окремих «правил гри на ринку» (зняття статусу неприбуткової діяльності та встановлення відповідних вимог до регуляторних показників), причому це повинно бути зроблено не в односторонньому порядку, а на паритетних засадах з регуляторними вимогами до банків, що працюють з такими спілками. Перш за все, доцільно встановити відповідні норми резервування для банківських установ, які залучають депозити від кредитних спілок, що входять в цю групу, і зобов'язати їх солідарно відповідати за ризиками.

Однак, незважаючи на всі описані проблемні моменти, можна однозначно стверджувати, що значна кількість кредитних спілок за останні три роки успішно пройшла по кілька етапів якісного зростання. Переважна більшість кредитних спілок продовжує динамічний розвиток, підвищуючи загальний конкурентний потенціал системи. В подальшому для подолання певних секторальних викривлень і перекосів варто особливу увагу звертати на кредитні спілки, що працюють в межах окремих територій – обласних та районних центрів, коло діяльності яких, в основному, окреслюється обмеженою групою осіб (на рівні області, району). У них, порівняно з всеукраїнськими спілками, спостерігаються значно нижчі темпи зростання (у співставленні з тими, які вони демонстрували в попередні роки). Це свідчить про те, що необхідно впроваджувати нові технології, новітні інструменти, шукати нові ринкові ніші, запроваджувати професійну маркетингову політику, проводити спільну іміджеву роботу і т. д. Кредитним спілкам необхідно чітко і усвідомлено корегувати свою ринкову позицію, робити її більш стійкою і диверсифікованою, шляхом нагромадження власного та резервного капіталу, тоді є усі шанси на подальший успішний розвиток та успішну конкурентну боротьбу.

Усі тенденції розвитку ринку фінансових послуг свідчать про те, що в Україні все ж таки розпочався процес утворення професійних небанківських фінансово-кредитних установ – учасників цього ринку, які мають достатньо

потужну ресурсну базу та, відповідно, надають широкий спектр фінансових послуг щодо залучення вкладів і надання кредитів. Не останню роль тут відіграв і той факт, що вступив (повною мірою) в силу Закон України «Про кредитні спілки» і розпочала повноцінно та активно діяти Комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. У процесі перереєстрації та ліцензування окремі «баластові» спілки зникли, інші пройшли процедуру злиття та поглинань. У цьому сенсі зазначимо, що процес укрупнення є, беззаперечно, актуальним і життєво необхідним, оскільки лише потужна фінансова установа може гарантувати збереження активів, належну диверсифікацію ризиків, лобіювання інтересів членів спілки, гідну конкуренцію на ринку. Однак, багато аналітиків висловлює думку, що такі великі спілки втрачають свою унікальність та неповторність як фінансово-кредитні установи кооперативного типу. Звісно, логіка в цьому є – чим більша спілка, тим слабші кооперативні інтереси, особливо, якщо це цілісний механізм без відділень і філій у їх класичному розумінні. Натомість, якщо ж це кооперативний конгломерат – спілка зі спілок (утворена шляхом злиття, приєднання чи відкриття низки «сот» – відділень материнської спілки), тоді вказані інтереси не послаблюються, оскільки кожний окремий сегмент турбується про свою автентичність, зокрема, і збереження духу кооперації загалом. Для з'ясування того, чи діє такий принцип в окремо взятій спілці її необхідно аналізувати не в загальних показниках, а в розрізі окремих критеріїв.

Аналізуючи дані офіційної статистики, зазначимо, що станом на 30.06.10 р. до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 766 небанківські кредитні установи, у тому числі про:

- 700 кредитних спілок;
- 37 інших кредитних установ;
- 29 юридичних осіб публічного права.

Основні показники діяльності кредитних спілок України (табл. 1.3) свідчать про поступове нарощування активів, капіталу та, відповідно, обсягу наданих фінансових послуг до кінця 2008 року, а починаючи з 2009 року, світова фінансова криза, паніка на вітчизняному ринку фінансових послуг і втрата довіри до фінансових установ призвели до скорочення усіх без винятку показників діяльності у фінансово-посередницькій сфері. Не стали винятком і кредитні спілки. В умовах кризи

розпочався відтік вкладів і суттєве скорочення активів, що призвело до зменшення обсягів виданих кредитів, а подекуди і цілковитого згорання кредитних програм (щоправда, така ситуація, більшою мірою, прослідковувалася в банківських установах). Тенденції діяльності кредитних спілок до кінця 2008 року позитивно впливали як на внутрішній стан кредитних спілок, так і сприяли розвитку фінансової системи загалом. В населення відродилася довіра до фінансових установ; громадяни більшою мірою довіряли фінансовим установам небанківського типу – кредитним спілкам. Період кінця 2008 р. початку 2009 р. став не лише переломним для фінансових установ у плані збереження ліквідності в умовах кризи, але й випробувальним в соціальному плані. Ті кредитні спілки, які сповідували саме кооперативну ідею у своїй діяльності і були ближчими до своїх членів, як правило, не мали серйозних проблем. Натомість, засновані, як комерційний проект, стикнулися із серйозними проблемами. В умовах фінансової нестабільності забезпечити стабільну ринкову позицію для небанківських фінансових установ може достатньо високий рівень власного капіталу та виважена фінансова політика в рамках окремої спілки, а також збалансована система кредитної кооперації загалом.

Таблиця 1.3

Динаміка основних показників діяльності небанківських кредитних установ [140]

Кредитні установи	Станом на							Темпи приросту, %	
	31.12. 2007 р.	31.12. 2008 р.	I кв. 09р.	II кв. 09р.	III кв. 09р.	IV кв. 09р.	30.06. 2010 р.	станом на 30.06.09/ станом на 30.06.08	станом на 30.06.10/ станом на 30.06.09
<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
Кредитні спілки									
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	800	829	828	821	821	755	700	1,9	-14,7
Кількість членів КС (тис. осіб)	2391,6	2669,4	2124,7	2151,6	2330,6	2190,3	1520,6	-14,8	-29,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду (тис. осіб)	245,3	164,0	126,3	124,0	119,2	117,0	70,6	-26,6	-43,1
Кількість членів КС, які мають заборгованість за кредитами (тис. осіб)	561,5	578,1	475,5	446,2	443,9	423,6	336,7	-30,9	-24,5
Загальні активи (млн. грн.)	5261,0	6064,9	4719,7	4618,1	4504,3	4218,0	2983,5	-24,0	-35,4
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду) (млн. грн.)	4512,3	5572,8	4253,2	4121,3	4023,4	3909,1	2743,2	-23,3	-33,4
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду) (млн. грн.)	3451,3	3951,1	3127,1	3122,7	3036,3	2959,3	1662,3	-22,1	-46,8
Капітал (млн. грн.)	1552,0	1714,0	1248,7	1149,6	1036,3	765,8	954,4	-33,0	-17,0

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Інші кредитні установи									
Кількість зареєстрованих кредитних установ (на кінець періоду)	7	20	23	25	29	32	37	78,6	48,0
Загальні активи (млн. грн.)	1138,9	3253,5	3377,2	3117,1	3170,9	3092,1	3132,0	60,4	0,5
Капітал (млн. грн.)	25,2	168,7	509,0	673,2	766,6	719,4	800,2	741,5	18,9
Обсяг виданих кредитів на звітну дату (млн. грн.)	1151,5	2901,1	2270,2	2049,6	2073,8	1805,4	1632,6	16,0	-20,3
Юридичні особи публічного права									
Кількість зареєстрованих юридичних осіб публічного права (на кінець періоду)	27	29	29	29	29	29	29	–	–
Загальні активи (млн. грн.)	1931,1	3 269,9	3255,3	3728,6	4322,9	4513,2	4324,1	62,4	16,0
Капітал (млн. грн.)	262,8	460,2	413,3	449,9	449,9	494,8	477,0	47,6	15,4
Обсяг виданих кредитів на звітну дату (млн. грн.)	1865,4	2898,2	3011,0	2474,5	2678,2	2561,7	2374,6	13,8	-4,0

У результаті світової фінансової кризи багато фінансових компаній, які мали більш як 100-річний досвід роботи або збанкрутували, або були націоналізованими. В період системних кризових явищ і банкрутств держави часто вдавалися до політики рефінансування, фінансової санації, надання пільгових кредитів тощо. Українські кредитні спілки не були включені до програми державного рефінансування, а тому вимушені були вирішувати проблеми ліквідності самостійно. Більшість кредитних спілок, якщо не всі, вимушено скоротили обсяг своїх активів, знизили обсяги кредитування, але зберегли позиції на ринку і продовжують посередницьку діяльність, не припиняючи надавати фінансові послуги своїм членам.

Система антикризових заходів – це прояв, насамперед, перших кроків щодо побудови системи кредитних спілок, появи державного регулятора, виходу на ринок, як самостійних гравців всеукраїнських асоціацій (одна з яких в перспективі повинна зайняти нішу саморегульованої організації); появи координаторів у формі об'єднаної кредитної спілки та обласних асоціацій; формування системи забезпечення (страхування) вкладів, яка має базуватися на принципах: безпечності, стабільності та професіоналізму.

2007-2008 рр. для кредитних спілок стали періодом інтенсивного росту, і що найголовніше, рівномірного у регіональному зрізі. Такі темпи розвитку, нажаль, не збереглися у 2009 та 2010 рр. у зв'язку з кризовими явищами на фінансових ринках. Кредитні спілки в Україні не лише створювалися, але й формували розгалужену мережу відокремлених підрозділів, які успішно розвивалися і доповнювали материнську структуру. Кількість відокремлених підрозділів за період з 2005 р. до

2009 р. зростає з 193 до 1216, щоправда такі темпи приросту не збереглися у 2010 році і станом на 31.03.2010 р. кількість відокремлених підрозділів кредитних спілок знизилась до 1024 (рис. 1.15).

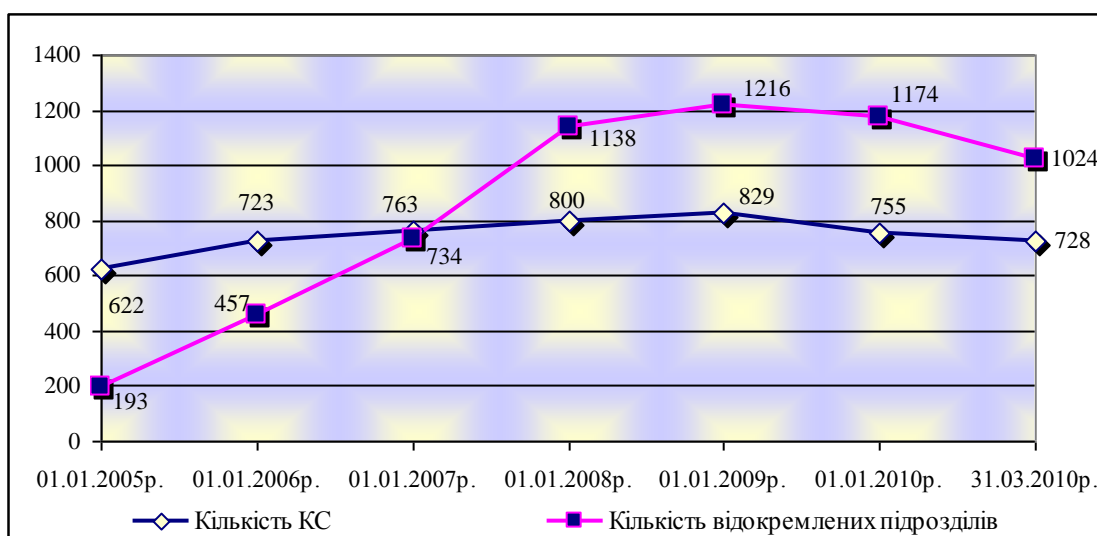

Рис. 1.15. Динаміка розвитку відокремлених підрозділів кредитних спілок України [36, с. 27, 140]

Для того, щоб зрозуміти вагомість створення мережі відокремлених підрозділів варто навести лише один приклад: станом на 31.03.2010 р. 1024 зареєстрованих відокремлених підрозділів припадає на 118 спілок з 728 зареєстрованих на той час. Така стратегія розвитку дозволяє наблизитись до свого клієнта, якісніше та швидше надавати фінансові послуги своїм членам, оперативно реагувати на різноманітні ситуації, що складаються в процесі роботи. Більшість кредитних спілок, які є фінансово стабільними та потужними розширюють свою діяльність та сферу впливу саме через систему відокремлених підрозділів, формуючи таким чином розгорнуту філіальну мережу. У результаті кредитна спілка стає конкурентоспроможнішою, оперативнішою та ближчою до членів, які потребують тих чи інших фінансових послуг. У цілому можна ствердно сказати, що це позитивна тенденція, хоча характерним є те, що понад чотириста відокремлених підрозділів у загальній їх кількості припадає на 5 кредитних спілок (так звані всеукраїнські кредитні спілки), які сповідують відкриту ринкову позицію, переважно займаються масовим споживчим кредитуванням і розвивають філіальну мережу на основі стратегії швидкого експансивного розвитку.

Однак, необхідно зауважити, що дедалі більше кредитних спілок «середнього класу», в тому числі орієнтованих на роботу у сільській місцевості, забезпечують розширення своєї присутності на ринку через відкриття територіально віддалених відокремлених підрозділів. Це дуже важлива позитивна тенденція. Єдине застереження, що повинно виникати в керівників кредитних спілок: відкриваючи відокремлені підрозділи, необхідно чітко усвідомлювати і прораховувати пов'язані з цими процесами фінансові та технологічні ризики, а також правильно оцінювати перспективність того локального ринку, на який входить кредитна спілка через свій філіал.

Тенденція до відкриття відділень – це не лише українська специфіка. В умовах глобальної тенденції до фінансової консолідації таку стратегію обирають для себе кредитні спілки в усьому світі. Так, на ринку фінансових послуг Польщі працює 67 кооперативних ощадно-кредитних кас (SKOK), які мають 1638 «майданчиків надання послуг». В Угорщині ощадно-кредитні кооперативи поставили собі за мету мати таке представництво у кожному «малому регіоні» (це орієнтовно територія кількох українських сільрад, значно менша за район). Аналогічно побудована мережа кредитної кооперації в Канаді та США. Отже, це об'єктивна тенденція, яка супроводжується певними труднощами щодо врахування ризиків у фінансовій сфері та сфері менеджменту.

Таким чином сучасні тенденції розвитку ринку фінансових послуг свідчать про те, що в Україні розпочався процес утворення професійних небанківських фінансово-кредитних установ, які мають достатньо потужну ресурсну базу та, відповідно, надають широкий спектр фінансових послуг щодо залучення вкладів і надання кредитів. Незважаючи на якісні зрушення, що відбулися у діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг доводиться констатувати певні проблемні аспекти організаційно-правового характеру, які потребують невідкладного вирішення. Мова іде, зокрема про:

– присутність на ринку фінансових послуг «схемних» кредитних спілок, що працюють на засадах мережевого маркетингу чи афілійованих з банками кредитних спілок, нагромадження капіталу яких відбувається виключно за рахунок банківських активів. Такого роду фінансові установи насправді не мають нічого

спільного з кредитними спілками та ідеєю кредитної кооперації, а лише посилюють внутрігалузову конкуренцію та виникнення системних ризиків;

– відсутність механізмів рефінансування та фінансової санації кредитних спілок в умовах системних кризових явищ на ринках фінансових послуг та кризи ліквідності багатьох фінансових установ призвели до вимушеного скорочення обсягів активів та згорання кредитних програм.

З огляду на вищезазначене пріоритетними завданнями на сучасному етапі розвитку кредитних спілок є розбудова системи кредитної кооперації та формування дієвого організаційно-економічного механізму їх функціонування на ринку фінансових послуг України.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретико-організаційних засад функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг приходимо до таких висновків і узагальнень:

1. Ринок фінансових послуг, як інституційна основа ринкової економіки, є органічною складовою фінансової системи держави, що вирізняється як зовнішніми організаційно-правовими формами прояву (фінансовими інститутами та інституційним механізмом організації грошово-кредитних і фінансових відносин у суспільстві), так і внутрішнім змістовним наповненням (сутністю, функціональним призначенням в системі суспільних відносин). Однак, дискретний і фрагментарний підхід до викладення сутності категорійно-поняттєвого апарату часто призводить до термінологічної невизначеності у сфері згаданої проблематики і свідчить про існуючі упущення теоретико-методологічного характеру.

2. Використовуючи філософські категорії «зміст» і «форма», аргументовано, що ринок фінансових послуг з характерною йому системою фінансових інститутів – це та сфера, у якій реалізуються відносини власності, формується фінансовий потенціал економічного зростання, концентруються і перерозподіляються інвестиційні ресурси. Саме в цьому контексті між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг існує об'єктивно зумовлена функціональна детермінованість. Основне призначення фінансового ринку полягає у забезпеченні вільного руху

фінансових ресурсів між його суб'єктами, у процесі якого він відіграє унікальну роль в трансформації грошових коштів у фінансовий капітал. Натомість економічна сутність ринку фінансових послуг полягає в тому, що він відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів через посередництво фінансово-кредитного механізму (зокрема, його інститутів) між суб'єктами господарювання і не має речової форми, оскільки його субстанцією на ринку фінансових послуг є правові та майнові відносини. Гіпотетично доведено, що ускладнення форм і способів розміщення грошового (фінансового) капіталу між учасниками фінансового ринку об'єктивно призвело до появи нових спеціальних видів професійної діяльності, спрямованих на обслуговування власників цього капіталу, до появи нового поняття «фінансова послуга», а відтак і до запровадження у науковий обіг поняття «ринок фінансових послуг».

3. У ході дослідження з'ясовано, що ринок фінансових послуг – це складне багатофункціональне поняття. Його можна віднести до категорії так званих «інтегрованих складних ринків». Як інтегроване поняття, ринок фінансових послуг, за економічною сутністю – це певна сукупність економічних відносин, що виникають у результаті надання і споживання фінансових послуг у процесі перерозподілу фінансових ресурсів (заощадження – інвестиції) на фінансовому ринку, де його інститути виконують роль посередників щодо руху коштів від їх власників до користувачів, чи в процесі купівлі-продажу товарів на споживчому ринку (ринку товарів і послуг), де інститути ринку фінансових послуг опосередковують процеси обміну.

4. Кредитні спілки, як інститути ринку фінансових послуг, в основі організації яких закладені ідеї кредитної кооперації, лише на перший погляд, мало чим вирізняються з-поміж інших фінансових інститутів, що спеціалізуються на фінансових послугах. Узагальнивши теоретичні концепції щодо преферентності трактування поняття «кредитна кооперація» з урахуванням соціальних, фінансово-економічних, організаційних аспектів, що базуються на філософії принципів кредитної кооперації, у роботі окремі положення доповнено і розвинуто з врахуванням інституційних особливостей кредитної спілки як фінансового посередника на ринку фінансових послуг (перерозподіл ресурсів у часі, акумуляція заощаджень, перерозподіл ризику, забезпечення ліквідності, узгодження активів та зобов'язань

за їх тривалістю). На основі вищезазначеного аргументовано, що кредитна спілка – специфічна форма фінансової конгломерації, відмінна від інших форм господарювання, що зберігає ознаки кооперативного об'єднання (демократичність в організації та управлінні, господарський неприбутковий механізм, взаємодопомога і економічний самозахист членів спілки), поєднуючи при цьому риси й властивості фінансового інституту (надання кредитів під відсотки, акумуляція грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них).

5. В сучасних умовах універсалізації діяльності фінансових установ, розширення спектру фінансових послуг та зростання ролі небанківських фінансово-кредитних інститутів, кредитні спілки переживають етап реструктуризації, утверджуючи за собою особливий статус неприбуткової фінансової установи, головною метою діяльності якої є задоволення фінансових потреб своїх членів, а відтак їх фінансовий та соціальний захист. Однак питання функціонального призначення кредитних спілок як соціально значущого фінансового інституту ринку фінансових послуг, в Україні залишається поки що поза належною увагою. Аргументовано, що така недооцінка зумовлена як деформацією та дискредитацією кооперативної ідеї в минулому, так і переродженням цих фінансових інститутів у сучасних умовах фінансової консолідації у псевдокооперативні форми. Мова іде про схемні та афілійовані з банками кредитні спілки, що відходять від класичних кооперативних принципів і неприбуткових засад діяльності й, насправді, не мають нічого спільного з кредитними спілками та ідеєю кредитної кооперації, а лише посилюють внутрігалузеву конкуренцію та виникнення системних ризиків. Усе це накладає свій відбиток на асоціативне сприйняття самої ідеї кредитної кооперації, а в умовах фінансової нестабільності знижує рівень довіри до цих фінансово-кредитних установ, що супроводжується відтоком вкладів, суттєвим скороченням активів, згортанням кредитних програм та ін. У підсумку все це потребує формування ефективного організаційно-економічного механізму функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

Основні результати розділу опубліковано у наукових працях автора [99, 100, 101, 107, 109, 110, 111, 113].

РОЗДІЛ 2

КОМПЛЕКСНИЙ МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК ЯК ІНСТИТУТІВ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз практики та особливостей формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг

Однією із форм організації руху фінансових ресурсів, опосередкованого дією фінансово-кредитного механізму, в контексті надання фінансових послуг кредитними спілками є формування капіталу, який відіграє визначальну роль у процесі створення та функціонування кредитної спілки. В більшості кредитних спілок капітал за розміром становить незначну частину ресурсів, хоча саме формування власної капітальної бази є необхідною умовою її успішної майбутньої діяльності. Оскільки величина капіталу кредитної спілки істотно впливає на рівень надійності та довіри до неї з боку вкладників, а також на загальний імідж цього інституту на ринку фінансових послуг, то він повинен відповідати певній відносній величині щодо рівня її активів та зобов'язань. Тому ступінь достатності капіталу кредитної спілки регулюється централізовано шляхом встановлення обов'язкових нормативів. Формування та підтримання капіталу спілки на достатньому рівні є одним з найважливіших завдань. Це зумовлене, перш за все, тим, що власний капітал кредитної спілки є безоплатним джерелом надання фінансових послуг і найбільш стабільним та дохідним фінансовим активом.

Як відомо, капітал є економічною базою створення та розвитку будь-якої установи (а тим паче кредитної спілки, оскільки це єдина фінансова установа, яка не має статутного капіталу). Водночас, капітал в процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, співвласників та персоналу [23, с. 414].

Загалом капітал, як управлінська категорія, характеризує загальну вартість фондів в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які інвестовані в формування активів суб'єкта господарювання. Розглядаючи економічну сутність капіталу фінансових установ (в т.ч. небанківських інститутів кооперативного типу), необхідно, насамперед, відмітити такі його особливості:

1. Капітал є основним фактором фінансово-господарської діяльності (характеризуючи цю функцію можна виділити головні чинники, які забезпечують діяль-

ність фінансової установи – капітал у грошовій формі (фінансовий), основні засоби (кошти інвестовані в приміщення та обладнання), трудові ресурси (інтелектуальний капітал). У системі цих складових капіталу у грошовій формі належить пріоритетне значення, оскільки він об'єднує всі перелічені фактори в єдиний відтворювальний процес.

2. Капітал ототожнюється з тими фінансовими ресурсами, які приносять найбільший дохід при найменшому ризику. В цій якості капітал може функціонувати ізольовано від інших джерел фінансових ресурсів – у формі позичкового капіталу (джерело проведення довгострокових вкладень), який забезпечує формування доходів з найменшим ступенем ризику, та у вигляді вартості активів в операційній та інвестиційній сферах діяльності фінансової установи.

3. Капітал є головним джерелом отримання економічних вигод його співвласниками. Він забезпечує необхідний рівень достатку як на певний момент часу, так і в майбутньому. Та частина капіталу, яка споживається в поточному періоді, трансформується в різноманітні форми ресурсів та фондів, що спрямовуються на задоволення поточних потреб співвласників (тобто практично перестають виконувати функцію капіталу). Інша частина капіталу, яка накопичується, покликана забезпечувати задоволення потреб співвласників в майбутньому (формувати рівень їх майбутнього добробуту).

4. Капітал є головним індикатором ринкової позиції та вартості фінансової установи. В цій якості виступає, перш за все, власний капітал кредитної спілки сформований за рахунок вступних внесків, та частина доходів, цільових і благодійних внесків, спрямованих у поповнення капіталу. Разом з тим, обсяг власного капіталу, який використовує установа характеризує одночасно і потенціал залучення нею платних фінансових зобов'язань (для кредитних спілок це паї, депозити членів спілки, позички інших кредитних спілок, кредити банків), які забезпечують (при виваженій інвестиційній політиці) отримання додаткових доходів. В сукупності з іншими, менш значущими джерелами фінансування, це формує базу для позиціонування на ринку фінансових послуг та ринкову вартість фінансової установи.

5. Динаміка капіталу є важливим показником для визначення рівня ефективності фінансово-господарської діяльності. Здатність власного капіталу до самозрос-

тання стрімкими темпами характеризує високий рівень формування і ефективного розподілу отриманого доходу, здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. У той же час зниження величини власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності.

Усе вище зазначене характеризує капітал, як джерело забезпечення індивідуальних і колективних інтересів усіх суб'єктів так чи інакше причетних до діяльності фінансової установи. Тому формування оптимальної структури капіталу та ефективного управління власним капіталом і залученими ресурсами є надзвичайно відповідальним завданням фінансового управління і, зокрема, політики кредитних спілок на ринку фінансових послуг.

В теорії капітал як багатоаспектна економічна категорія характеризується різноманітністю видів і форм, які можна систематизувати за певними класифікаційними ознаками (додаток Ж).

На практиці усі фінансові інститути формують свій капітал з урахуванням його цільового призначення, відповідно до організаційних форм і видів діяльності з чіткою нормативно-правовою регламентацією. Така регламентація визначається як державними нормативними актами, так і нормативними положеннями самого фінансового інституту, що відображені в його статуті, засновницьких документах та внутрішніх положеннях.

З урахуванням вищезазначеного, кредитні спілки формують свій капітал з різних джерел і він у них, як і в інших фінансових установах, перебуває у різних формах. Щоправда, в структурі капіталу кредитних спілок в силу певних законодавчих обмежень, специфіки організації їх діяльності та функціонального призначення присутні не всі форми та види капіталу. Відповідно до чинного законодавства України (Закон України «Про кредитні спілки») капітал кредитної спілки складається з таких його видів: пайового капіталу; резервного капіталу; додаткового капіталу; залишку нерозподіленого доходу кредитної спілки; запозичений капітал (рис. 2.1).

Розкриваючи особливості та специфіку формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг, важливо проаналізувати, в яких саме формах він перебуває, як змінюється, використовується для забезпечення діяльності і статутних цілей цієї фінансової установи.

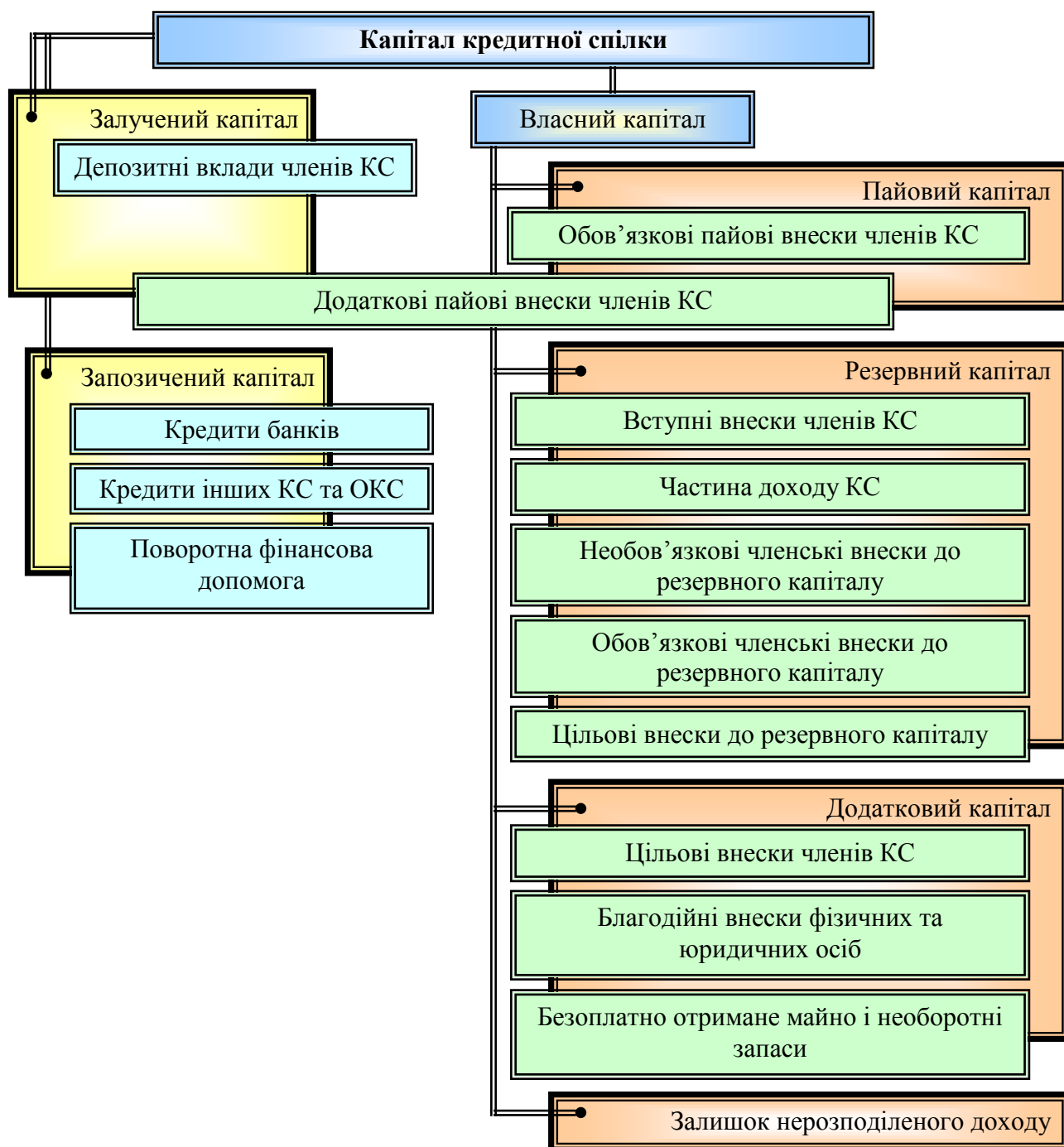

Рис. 2.1. Складові капіталу кредитної спілки

Перш за все, за ознакою належності установі виділяють власний і запозичений капітал. При цьому власний капітал характеризує загальну вартість ресурсів, які належать кредитній спілці на правах власності і використовуються для формування певної частини активів. Власний капітал спілки формується з таких джерел: резервного капіталу; додаткового капіталу; залишку нерозподіленого доходу.

Резервний капітал кредитної спілки, в свою чергу, формується за рахунок:

- 1) вступних внесків членів кредитної спілки;

- 2) частини доходу кредитної спілки;
- 3) інших джерел, перелік яких визначено статутом кредитної спілки.

Розмір вступного внеску є однаковим для всіх членів кредитної спілки та встановлюється у порядку, визначеному загальними зборами кредитної спілки, як фіксована сума. За рішенням загальних зборів може бути встановлена обов'язковість унесення всіма членами кредитної спілки з визначеною періодичністю певної суми членського внеску до резервного капіталу. Вступний внесок повністю спрямовується на формування резервного капіталу та є власністю кредитної спілки. Нарахування плати (процентів) та розподіл доходу на ці внески не здійснюються.

При ліквідації спілки залишок коштів резервного капіталу згідно з діючим законодавством зараховується до Державного бюджету України, що є певною правовою колізією. Адже законодавець визначає, що резервний капітал формується з коштів членів спілки відповідно до їх пайових внесків. Тому логічно, що при ліквідації спілки ці кошти мали б розподілятися між її членами рівними частками.

Резервний капітал призначений для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності кредитної спілки та захисту заощаджень її членів.

Відповідно до чинного законодавства України рівень резервного капіталу кредитної спілки повинен становити не менше 15% активів. Щоправда, така норма не є обов'язковою у перші роки діяльності. Резервний капітал повинен сягнути нормативного значення у процесі діяльності спілки за чітко встановленим графіком формування капіталу.

Додатковий капітал кредитної спілки формується за рахунок цільових внесків членів кредитної спілки, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, безоплатно отриманого майна і необоротних засобів. Нарахування плати (процентів) та розподіл доходу на ці внески також не здійснюються. Відповідно до функціонального призначення додатковий капітал може бути використаний на покриття збитків, оскільки є неповоротним внеском.

Рішенням загальних зборів, за умови, що така можливість передбачена статутом кредитної спілки, може бути встановлена обов'язковість унесення всіма членами кредитної спілки з визначеною періодичністю певної суми цільового

внеску в додатковий капітал, який повертається виключно при припиненні членства в кредитній спілці.

Цільовий внесок в додатковий капітал залучається на бездоговірній основі й не відноситься до платних зобов'язань.

Запозичений капітал характеризує залучені для фінансування розвитку фінансові зобов'язання чи інші майнові цінності на поворотній основі. Всі форми запозиченого капіталу, які використовуються фінансовою установою, є її фінансовими зобов'язаннями, які мають передбачені строки погашення. В кредитних спілках запозичений капітал поділяється на дві категорії: строковий та безстроковий, з фіксованими та плаваючими зобов'язаннями. В класичному розумінні запозичений капітал – це зобов'язання за депозитними вкладками та кредитами від юридичних осіб. В Україні для вирівнювання величини власного капіталу спілок до нього було віднесено частину зобов'язань спілки – паї. Цю частину капіталу, можна назвати квазізапозиченим капіталом, оскільки відсотки за користування таким капіталом можуть нараховуватися, а можуть і не нараховуватися. Враховуючи, що власний капітал покликаний бути гарантом за зобов'язаннями та фінансових результатів діяльності, а пайовик, як свідчить практика, не бажає відповідати власними коштами за упушення в діяльності менеджменту кредитної спілки, ми віднесли пайовий капітал спілки до категорії запозиченого.

Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових і додаткових пайових членських внесків членів кредитної спілки і є поворотним. Зокрема, додаткові пайові внески члена спілки повертаються на його вимогу або за заявою члена спілки можуть бути спрямовані на погашення кредиту та процентів за його користування при умові дотримання спілкою нормативів достатності капіталу, встановлених державним регулятором. Рішенням загальних зборів за умови, якщо така можливість передбачена статутом кредитної спілки, може бути встановлена обов'язковість унесення всіма членами кредитної спілки з визначеною періодичністю певної суми додаткового пайового внеску, який повертається виключно в разі припинення членства в кредитній спілці. Обов'язковий пай повертається членові при умові його виходу зі спілки.

Для об'єднаної кредитної спілки розмір обов'язкового пайового внеску може бути встановлений у відсотках до загальної суми активів кредитних спілок. Підставою для повернення обов'язкового пайового внеску є припинення членства у кредитній спілці.

За підсумками фінансового року нерозподілений дохід, що залишається у розпорядженні кредитної спілки, розподіляється між членами кредитної спілки пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді процентів у порядку, визначеному загальними зборами кредитної спілки. Крім цього, протягом року на додаткові пайові внески може розподілятися дохід у вигляді плати (процентів) в порядку та з періодичністю, визначеними загальними зборами членів кредитної спілки. Умови залучення, повернення додаткових пайових внесків та умови розподілу доходу у вигляді плати (процентів) протягом року або розподілу нерозподіленого доходу за підсумками фінансового року на ці внески є однаковими для всіх членів кредитної спілки.

За цілями використання в структурі капіталу фінансової установи виділяють такі його види: відтворювальний, позичковий і спекулятивний.

Відтворювальний капітал характеризує ресурси, які інвестовані в операційні активи для здійснення фінансово-господарської діяльності.

Позичковий капітал є тією частиною капіталу фінансової установи, яка використовується з метою інвестування в інструменти ринку грошей та капіталів, як правило для кредитування (зокрема, кредитні спілки кредитують фізичних осіб; приватні підприємства та фермерські господарства через їх власників – фізичних осіб), а також в боргові фондові інструменти – облігації, депозитні сертифікати, векселі (кредитні спілки не проводять таких операцій).

Спекулятивний капітал характеризує ту частину капіталу, яка використовується в процесі здійснення спекулятивних (що базуються на різниці в ціні) фінансових операцій (купівля деривативів, цінних паперів та ін.). Кредитні спілки, згідно з чинним законодавством мають право здійснювати операції лише з державними цінними паперами. Зважаючи на специфіку останніх, такі операції важко назвати спекулятивними і, як правило, в Україні спілки їх не здійснюють.

За формами інвестування розрізняють капітал у фінансовій (грошовій), матеріальній та нематеріальній формах. В кредитних спілках інвестування у таких фор-

мах відбувається через прийняття благодійних внесків і безоплатно отриманого майна чи необоротних засобів, які використовується для формування власного капіталу спілки.

За об'єктом інвестування виділяють основний капітал (характеризує ту частину капіталу, яка інвестована у всі види необоротних активів (а не лише в основні засоби)) та оборотний капітал (характеризує ту його частину, яка інвестована у всі види оборотних активів).

Капітал кредитної спілки постійно знаходиться в процесі кругообігу і, в залежності від стадії циклу цього кругообігу, він поділяється на капітал в грошовій формі, та у формі дебіторських й інвестиційних зобов'язань (рис. 2.2).

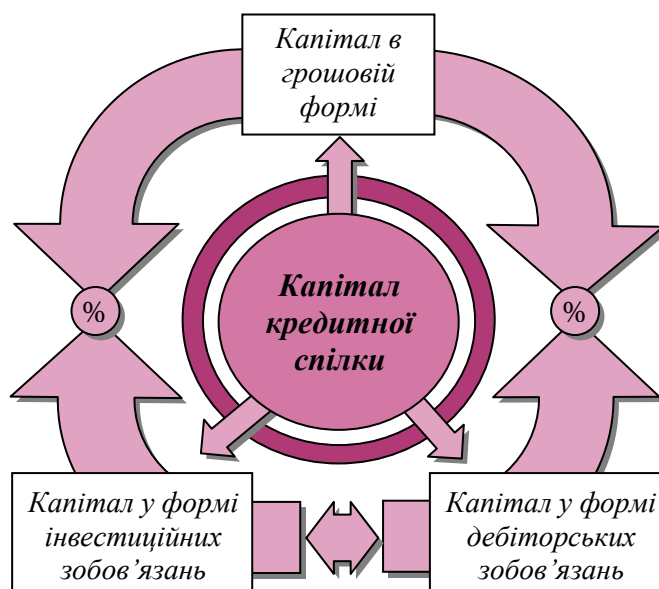

Рис. 2.2. Рух капіталу кредитної спілки в процесі його кругообігу

Як показано на вище наведеному рисунку в процесі кругообігу капітал кредитної спілки проходить певний цикл обігу, але так чи інакше повертається до першопочаткового свого виду – грошової форми (при ефективному розміщенні з додатковою вартістю).

На першій стадії капітал в грошовій формі інвестується в операційні активи, перетворюючись тим самим в продуктивну форму активів. На другій стадії він трансформується в кредитні ресурси і стає дебіторськими зобов'язаннями, які обертаються упродовж певного часу та погашаються за наперед узгодженими графіками платежів. На третій стадії при незадоволенні попиту на кредити (надлишку продуктивних активів) він трансформується в інвестиційні зобов'язання (вклади на

депозитні рахунки в банках, об'єднаній кредитній спілці і т. ін.), перетворюючись таким чином після погашення зобов'язань знову в грошову форму.

Отже, на відміну від підприємств реального сектору, де капітал в процесі кругообігу змінює форму з товарної на грошову, у фінансових установах він завжди представлений грошовою формою чи фінансовими активами.

Показники середньої тривалості обертання капіталу показують період його одного обороту в днях, місяцях, роках (в залежності від стратегії діяльності фінансової установи). Окрім того, оборотність може бути репрезентована кількістю обертів впродовж певного періоду, що аналізується.

За формою власності виділяють приватний і державний капітал. З огляду на економічну сутність та інституційні особливості кредитної спілки (кредитна спілка перебуває у приватній власності членів спілки, вона засновується і функціонує на кооперативних засадах: 1 член – 1 голос, всі члени – всі співвласники з однаковими правами) її капітал є виключно приватним.

За організаційно-правовою формою діяльності виділяють такі види капіталу: акціонерний (непритаманний кредитним спілкам), пайовий та індивідуальний (сімейний, індивідуальний). Відтак, основою діяльності кредитних спілок є індивідуальний капітал пайового типу.

За характером використання у фінансово-господарській діяльності на практиці виділяють працюючий та непрацюючий капітал.

Працюючий капітал характеризує ту його частину, яка бере безпосередню участь у формуванні доходів – забезпеченні операційної, інвестиційної і фінансової діяльності.

Непрацюючий (або «мертвий») капітал характеризує ту його частину, яка інвестована в активи, що не беруть безпосередньої участі в здійсненні господарської діяльності та, відповідно, й у формуванні доходів. У випадку кредитних спілок це можуть бути кошти інвестовані в приміщення та інші основні засоби, які не використовуються в діяльності, взяття на баланс заставного майна під реалізацію, погашення безнадійної заборгованості за кредитами та ін.

За характером використання власниками капітал поділяється на такий, що споживається та накопичується.

В кредитних спілках та частина капіталу, що споживається після розподілення отриманого доходу між власниками – пайовиками, втрачає свою продуктивну функцію. До категорії капіталу, що споживається, можна віднести й ту його частину, що направляється на покриття збитків за результатами роботи. Зменшує частку капіталу, що накопичується, й вилучення частини капіталу з оборотних активів з ціллю виплати відсотків на паї, задоволення поточних потреб, соціальних потреб персоналу та інше. Щоправда, необхідно констатувати той факт, що капітал, який споживається, – це свого роду індикатор ефективності роботи та рівня дохідності членів спілки, що в подальшому може сприяти збільшенню продуктивних активів за рахунок додаткового припливу пайового капіталу чи інших джерел.

Капітал, що накопичується, характеризує різноманітні форми його приросту в процесі капіталізації доходів/прибутку, дивідендних виплат (виплат на паї), амортизаційних відрахувань та інших джерел збільшення капіталу.

За джерелами залучення розрізняють національний та іноземний капітал. З огляду на те, що кредитні спілки, згідно з чинним законодавством засновуються виключно громадянами України спорідненими за певними ознаками (мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї професійної спілки, об'єднаних у професійних спілках, іншій громадській чи релігійній організації або проживають в одному селі, селищі, місті, районі, області), то джерело походження їхнього капіталу лише одне – національні заощадження та інвестиції.

За відповідністю правовим нормам функціонування розрізняють легальний і «тіньовий» капітал. Усі кредитні спілки, які працюють в рамках правового поля забезпечують організацію руху капіталу в рамках фінансово-кредитного механізму виключно на легальних засадах. Проте, на ринку фінансових послуг працюють також псевдокредитні спілки й так звані «схемні» спілки, які використовують фінансово-кредитний механізм, що базується на кооперативних засадах, для відмивання «тіньового» капіталу, дискредитуючи цим самим кооперативний рух.

Таким чином, підсумовуючи вище зазначене приходимо до висновку, що фінансову основу діяльності кредитної спілки становить сформований нею власний капітал. Порядок і механізм його формування відображають одну із форм організації руху фінансових ресурсів і капіталу, опосередкованого організаційно-

економічним механізмом діяльності кредитної спілки на ринку фінансових послуг. Мова іде про фінансову послугу, надану членами кредитної спілки і кредитною спілкою як фінансовим інститутом. При цьому матеріальною формою цієї послуги виступає сформований спілкою власний капітал, який є найбільш стабільним та дохідним джерелом надання фінансових послуг в подальшому.

Проте за цією зовнішньою матеріально-речовою формою захований глибинний внутрішній зміст фінансової послуги, що передбачає передачу прав власності на капітал від конкретної особи у власність кредитної спілки, що базується на кооперативних принципах.

Як уже констатувалось, рівень активності кредитних спілок на ринку фінансових послуг найбільш влучно відображає такий показник як динаміка зростання та структура їх капіталу. Зростання капіталу кредитної спілки може відбуватися двома шляхами: екстенсивним (за рахунок розширення членства) та інтенсивним (за помірною зростання членства та одночасного збільшення відрахувань у резервний капітал, іншими словами, через нарощування власного капіталу за рахунок доходу).

Для проведення емпіричного аналізу за основу візьмемо балансові показники кредитних спілок учасниць об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» (ОКС «ПЗВ»), яка є репрезентативною вибіркою, бо охоплює значну частку загальної кількості зареєстрованих в Україні спілок в регіональному розрізі (рис. 2.3).

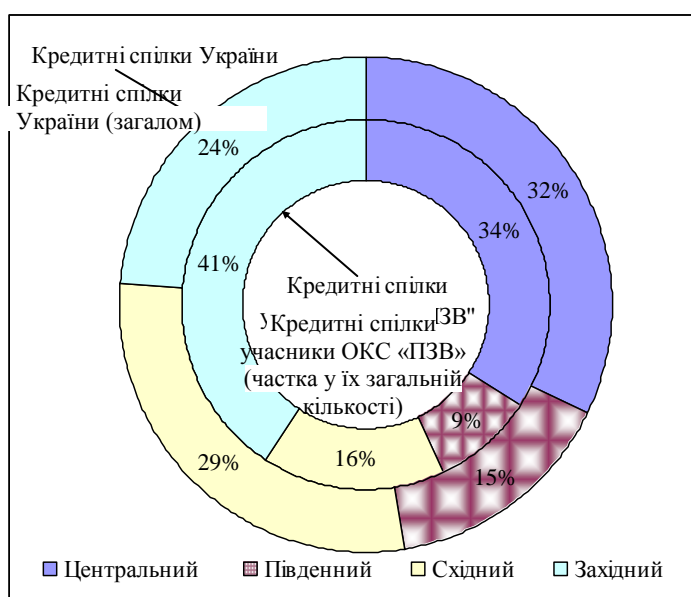

Рис. 2.3. Структура кредитних спілок України за регіонами [140; 141]

За період з 2008 р. по 1 кварта 2010 р., який ознаменувався кризовими явищами у світовому та вітчизняному фінансовому секторі, показники кредитних спілок ОКС «ПЗВ» зазнали таких змін: активи за аналізований період скоротилися на 19,64% (з 511,2 млн. грн. до 410,8 млн. грн.). Схожі тенденції спостерігалися у другій половині 2008 року практично в усіх фінансових установах, що було зумовлено відтоком вкладів населення і значним їх скороченням. Однак, для більшості кредитних спілок, це був виважений і запланований крок у політиці управління фінансовими зобов'язаннями. У той же час, щоквартальні темпи приросту активів вирізнялися такими тенденціями: 1 квартал 2008р. – 16,9%; 2 квартал 2008 р. – 9,4%; 3 квартал 2008 р. – 16,8%; 4 квартал 2008 р. – -6,6%; 1 квартал 2009 р. – -13,5%; 2 квартал 2009 р. – -21,7%; 3 квартал 2009 р. – -8,2%; 4 квартал 2009 р. – -8,9%; 1 квартал 2010 р. – 1,7%. Натомість, динаміка капіталу спілок учасниць ОКС «ПЗВ» демонструвала обернений тренд: його обсяг за цей же період зріс на 28,05% (з 78,8 млн. грн. до 100,9 млн. грн.). Такі тенденції свідчать про те, що спілки згаданого об'єднання цілеспрямовано вели політику щодо нагромадження власного капіталу (зокрема, скоротили частку пайового капіталу та збільшили частку резервного капіталу).

Загалом варто зазначити, що в Україні упродовж останніх років простежується випереджальне зростання капіталу кредитних спілок. Перш за все, це зумовлено тим, що спілки приводять свій фінансовий стан у відповідність з вимогами Закону України «Про кредитні спілки». З іншого боку, цей факт пов'язаний з різким «скиданням» активів спілками в умовах кризових явищ, що мають місце на ринку фінансових послуг. Отже, якщо відносні показники демонструють зростаючий тренд, то абсолютні, навпаки – помітний спад. Окреслені тенденції можна прослідкувати за даними рис. 2.4, який відображає динаміку активів кредитних спілок членів об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів».

Як свідчать дані рис. 2.4, кредитні спілки нарощували активи у період з 2004 року по третій квартал 2008 року, саме до моменту поширення впливу світової фінансової кризи на економіку України. Загострення кризових явищ, особливо у фінансовому секторі й на ринку фінансових послуг України, стало причиною

призупинення стрімкого розвитку кредитних спілок, що мав місце впродовж трьох років напередодні кризи.

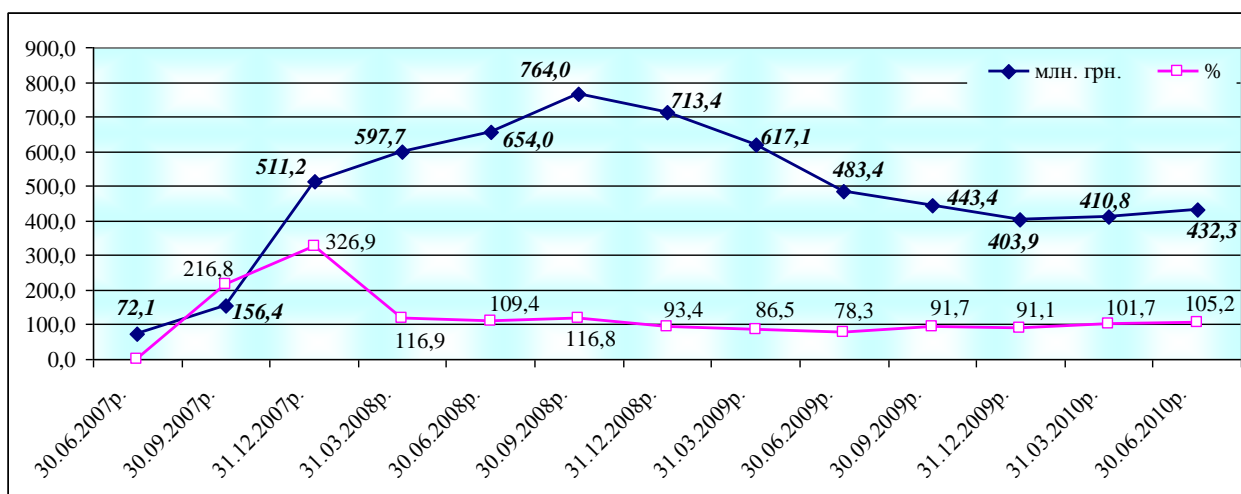

Рис. 2.4. Динаміка активів кредитних спілок учасників ОКС «Програма захисту вкладів» (тис. грн.) [141]

Водночас, незаперечним є і той факт, що саме кредитні спілки продемонстрували на ринку фінансових послуг найменші темпи зниження показників діяльності в I півріччі 2009 року в порівнянні з піковим 2008 роком (рис. 2.5).

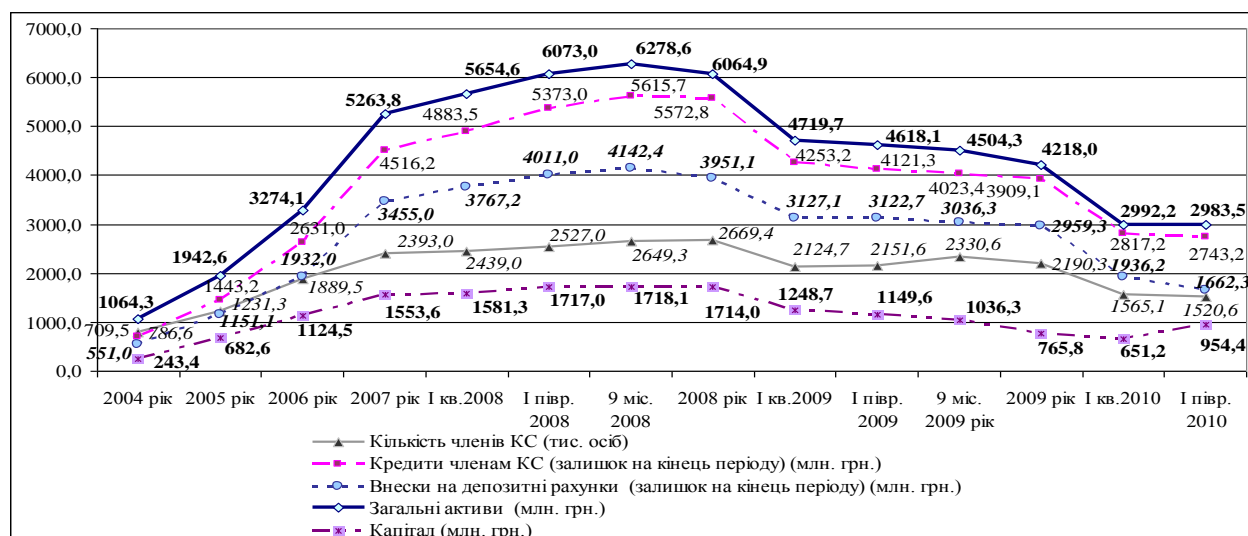

Рис. 2.5. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок України [140]

Останнє упродовж 2004-2010 рр. значне зростання показників системи кредитних спілок відбулося в 3 кварталі 2008 року, про що свідчать такі дані: сукупні активи системи зросли на 3,4%; капітал збільшився на 0,06%; кількість членів системи кредитних спілок – на 4,8%; залишок кредитів членів кредитних спілок – на 4,5%; залишок депозитів – на 3,3%. З жовтня 2008 року впродовж наступних 6 місяців всі основні показники діяльності кредитних спілок почали

знижуватися й особливо стрімко впали в період масового ажіотажу на ринку фінансових послуг – у 1 кварталі 2009 року. Так, порівняно з 2008 роком, у 1 кварталі 2009 року загальні активи кредитних спілок зменшилися на 22,2%, кредити – на 23,7%, вклади на депозитні рахунки – на 20,9%, капітал системи знизився майже на третину – 27,1%, а кількість членів скоротилася на 20,4%. У цілому система кредитних спілок України станом на 31.12.2009 р. демонструвала зниження показників діяльності в порівнянні з попереднім роком. Так, загальні активи у 2009 році скоротилися на 30,5%, капітал – аж на 55,3%, кредити – на 30%, вклади на депозитні рахунки – на 25,1%. У 1 півріччі 2010 р. падіння продовжилось – загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 30.06.10 р. становив 2 983,5 млн. грн., і тобто порівняно з аналогічним періодом 2009 року зменшився на 35,4% (станом на 30.06.09 р. становив 4 618,1 млн. грн.). Загальний обсяг капіталу за аналогічний період скоротився на 17,0% (з 1 149,6 млн. грн. до 954,4 млн. грн.); внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки зменшились на 46,8% (до 1 662,3 млн. грн.); кредити, надані членам кредитних спілок, зменшились на 33,4% (до 2 743,2 млн. грн.) (див. рис. 2.5).

Хоча сукупний обсяг активів кредитних спілок знизився, їх структура практично не зазнала змін впродовж I півріччі 2010 року (продуктивні активи в середньому складали 90,6% загальних активів, а частка непродуктивних активів коливалася в межах 9%) [140]. Такі тенденції і структура активів є позитивним фактором, який вказує на внутрішню збалансованість учасників системи.

Скорочення капіталу у I півріччі 2010 р. відбулося у результаті покриття збитків за 2008-2009 рр. та через відтік додаткових пайових внесків (які також по суті є зобов'язаннями спілки перед своїми членами). Найбільша питома вага в складі капіталу, як і раніше, належала пайовому (758,5 млн. грн., або 79,5%) (рис. 2.6).

З функціональної точки зору джерелом забезпечення стабільного функціонування кредитної спілки є резервний капітал (20,5%). Це та частина капіталу, яка може бути використана лише у випадку ліквідації кредитної спілки. Що ж стосується пайового капіталу (79,5%), то назвати його капіталом, принаймні у класичному розумінні, досить важко. Пайовий капітал – це квазікапітал, який за економічною природою і функціональним призначенням є власним капіталом

кредитної спілки, а за формою прояву у практичній діяльності – зобов'язаннями кредитної спілки перед її членами. Відтак, пайовий капітал – це один із способів формування ресурсної бази, яка може використовуватись для кредитування і за якою кредитні спілки не несуть наперед визначених зобов'язань щодо певної плати за використання. Тому частина кредитних спілок в Україні у 2008 році в якості цільового орієнтиру оптимізації структури капіталу обрала політику мінімізації частки пайового капіталу у своїй структурі, надаючи перевагу резервному капіталу. Окреслена тенденція простежується, в основному, у класичних спілках – вони не нарощують питому вагу пайового капіталу, а трансформують його у строкові депозитні вклади, що дає можливість вирівняти показники ліквідності та надійності спілки, зміцнити її фінансову стійкість та ступінь довіри до неї. Проте вже у другій половині 2009 р. – 1 півріччі 2010 р. ситуація помінялась прямо протилежно – спілки з метою уникнення фіксованих зобов'язань щодо платних ресурсів переводять залучені кошти у ранг паїв, що знижує рівень навантаження за виплатами на залучений капітал.

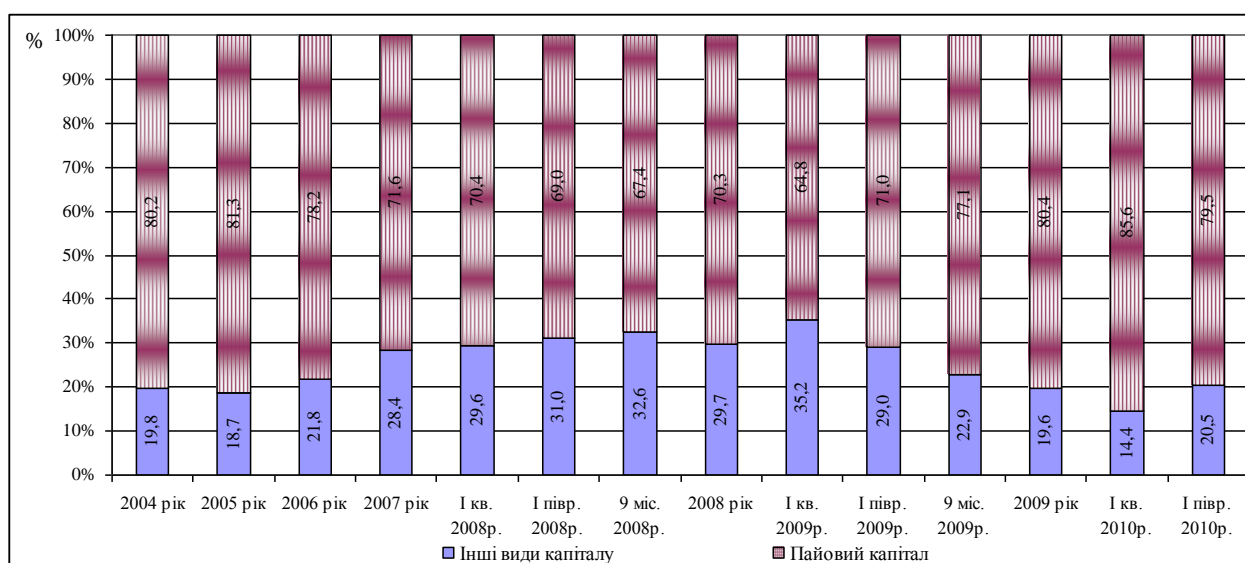

Рис. 2.6. Динаміка структури капіталу кредитних спілок України [140]

Таким чином, основним і пріоритетним завданням для кредитних спілок є нагромадження реального резервного капіталу, що відповідає завданням забезпечення фінансової стабільності та покращення нормативних показників діяльності кредитної спілки. Цього реально можна досягнути при умові внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки». Зокрема, в розділі, що стосується використання резервного капіталу у разі ліквідації спілки, варто зафіксувати таку норму:

після виконання спілкою усіх зобов'язань перед бюджетом, у разі відсутності кредиторської заборгованості, резервний капітал розподіляється між членами спілки.

Безумовно, дуже важливим є те, щоб зростали усі складові капіталу, бо чим більша частина ресурсів, щодо яких немає зобов'язань з оплати (на відміну від депозитів, плата за якими чітко визначена договором і є обов'язковою до виконання), тим краще. Але з погляду необхідності досягнення реальної капіталізації мова має йти переважно про нарощування резервного капіталу.

Саме з цих міркувань Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України в першій редакції Положення про фінансові нормативи віднесла до регулятивного капіталу весь капітал без жодних винятків, в тому числі резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позик. Проте вже з січня 2007 року з цього поняття було виключено додаткові пайові внески, що «рухалися» та «оплачувалися» частіше, ніж раз на рік. Це, свого роду, ще один додатковий резерв для кредитних спілок, який при діючій системі регулювання, без додаткових стимулів, за допомогою тільки важелю зниження межі нормативного показника, дає змогу спілкам наростити капітал. Щоправда, це не лише вагомий аргумент «за» при усіх рівних умовах, але й певний крок назад. На нашу думку, необхідно було б здійснити лібералізацію щодо формування реального резервного капіталу через запровадження чітко встановленого графіку підвищення нормативу достатності капіталу. Однак, ситуація, що складається останнім часом на ринку фінансових послуг, аргументовано доводить те, що загалом побудова системи регулювання відповідає вимогам часу.

В цілому така політика веде до реальної капіталізації системи кредитної кооперації і є запорукою того, що вона працюватиме стабільно і матиме запас фінансової міцності, який дасть кредитним спілкам можливість вистояти при значних фінансових труднощах чи ринкових потрясіннях.

Загалом величина капіталу спілки є регуляторним показником, проте кожна фінансова установа в контексті політики формування капіталу обирає цільові орієнтири, відштовхуючись від завдань оптимізації його структури та мінімізації витрат і ризиків. Законодавчо закріплено, що величина резервного капіталу не повинна бути меншою 15% активів, зважених на ризик. Як свідчать дані

Держфінпослуг, загалом по системі кредитної кооперації цей показник дотримується і коливається в межах 18-22%, що залежить від якості активів та їх величини. Але, як випливає з рис. 2.6, структура капіталу спілок України могла б бути кращою, оскільки лише 20,5% припадає на власний капітал, а інші 79,5% капіталу сформовані за рахунок мобільних ресурсів, що може поставити спілки при певних обставинах в не вигідне становище. Для більшої переконливості детальніше проаналізуємо структуру капіталу кредитних спілок України як у відносних, так і у абсолютних показниках (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка та спрощена структура капіталу кредитних спілок України у 2004 р. – I півр. 2010 р. (млн. грн.) [140]

	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	I кв. 2009 р.	I півр. 2009 р.	9 міс. 2009 р.	2009 р.	I кв. 2010 р.	I півр. 2010 р.
Пайовий капітал	195,2	555,2	879,9	1113,0	1204,8	808,8	815,9	799,3	615,6	557,3	758,5
Інші види капіталу	48,12	127,39	244,6	440,5	509,2	439,9	333,7	237,0	150,2	93,9	195,9
Всього капіталу	243,4	682,6	1124,5	1553,5	1714,0	1248,7	1149,6	1036,3	765,8	651,2	954,4

Кожна кредитна спілка самостійно обирає фінансову стратегію свого розвитку, тому питання формувати чи ні власний капітал і, яка повинна бути його структура, вирішують загальні збори та керівні органи спілки. Працювати на пайовому капіталі чи на платних зобов'язаннях також є прерогативою вибору кожної спілки.

Динаміка капіталу загалом і резервного, зокрема, у спілкахучасниць ОКС «ПЗВ» відображена на рис. 2.7. Дані цього рисунку свідчать про те, що основним завданням згаданого об'єднання є нарощування саме резервного капіталу, динаміка якого загалом відповідала поточній ситуації на фінансовому ринку. У 3 кварталі 2008 року абсолютний розмір капіталу був найбільшим і становив 105,3 млн. грн., а до кінця I півріччя 2009 року скоротився на 22,4% і становив вже 81,4 млн. грн. Серед основних причин такого скорочення можна назвати: покриття збитків спілок за результатами кризового 2008 року; спрямування частини доходу не на формування резервного капіталу, а на формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів. Втішним є той факт, що уже за результатами діяльності за 6 місяців 2009 року спостерігаються позитивні зміни – рівень резервного капіталу зріс на 10,1%, а станом на 30.06.2010 року на 14,9% і становив 77,49 млн. грн.

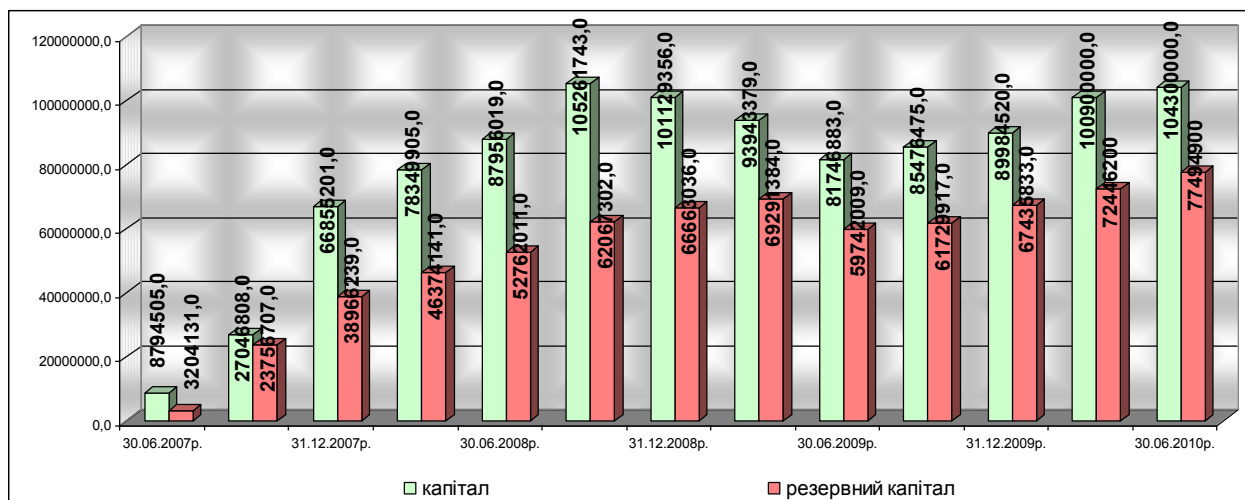

Рис. 2.7. Динаміка загального та резервного капіталу кредитних спілок учасниць ОКС «ПЗВ» (грн.) [141]

Що ж стосується структури капіталу спілок учасниць ОКС «ПЗВ», то тут можна спостерігати обернену картину порівняно з усіма кредитними спілками України (рис. 2.8). Цільова структура капіталу кредитних спілок, що входять до вказаного об'єднання, перш за все, орієнтована на нарощування частки стабільного капіталу – резервного, а не пайового, який є чутливим до ринкової кон'юнктури. Такий підхід є цілком обґрунтованим, адже резервний капітал забезпечує вищу стабільність і надійність кредитної спілки. Фінансовий посередник, який має резервний капітал в достатньому обсязі, вважається конкурентоспроможним і стійким до фінансових потрясінь.

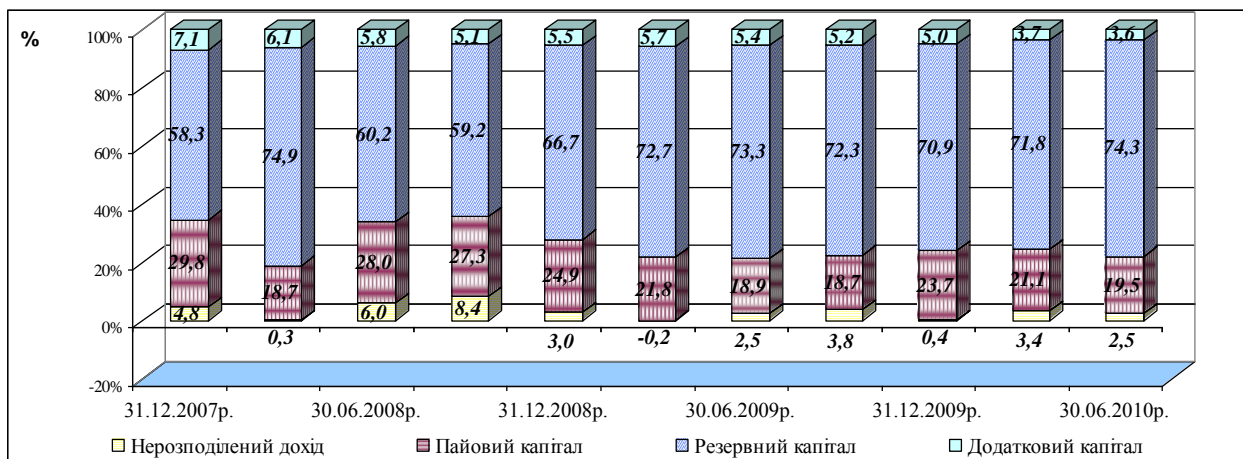

Рис. 2.8. Структура капіталу спілок учасників ОКС «ПЗВ» [141]

Проте, динаміка росту капіталу та його внутрішня структура характеризують лише один бік діяльності спілок. Водночас, важливо з'ясувати, яку частку займає капітал спілок в їх активах, оскільки цей показник свідчить про стійкість на

надійність системи кредитної кооперації в умовах кризи. Для порівняння візьмемо знову ж таки загальні дані по Україні та кредитних спілках ОКС «ПЗВ» (рис. 2.9).

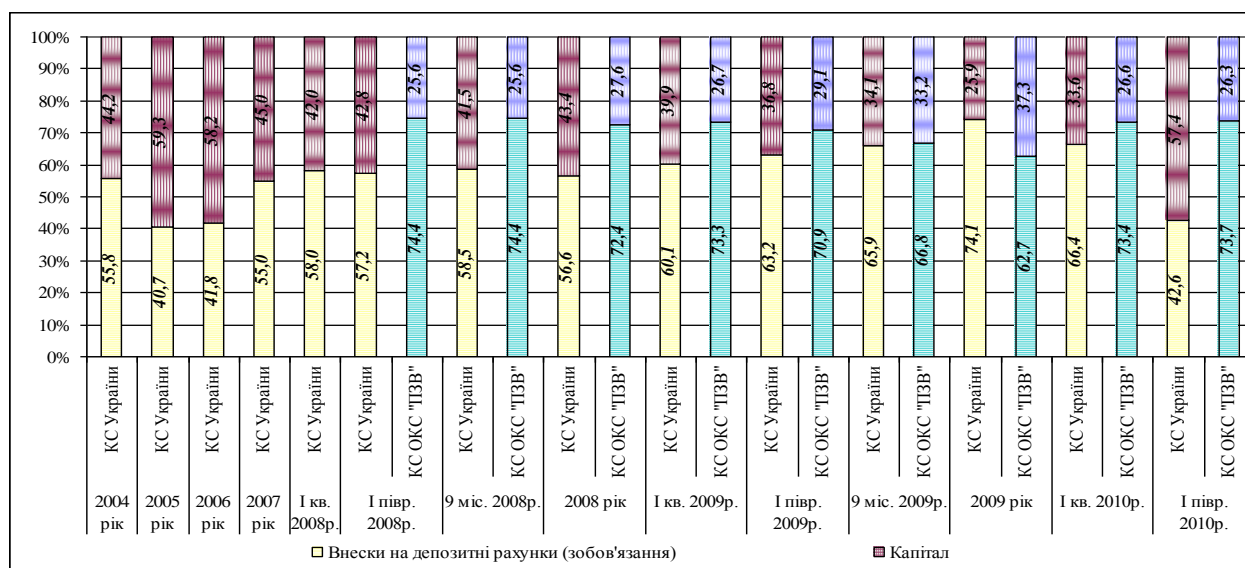

Рис. 2.9. Динаміка частки капіталу у загальній вартості активів кредитних спілок України та учасниць ОКС «Програма захисту вкладів» [140, 141]

Як демонструє рис. 2.9, кредитні спілки України загалом дотримуються нормативу, встановленого державним регулятором щодо рівня капіталу в активах, і навіть перевищують рекомендоване значення. Але це не є наслідком виваженої фінансової політики самих спілок, які регулярно направляли частину свого доходу на поповнення капіталу, а більше – миттєвою реакцією на ситуацію, що склалася на ринку через фінансову кризу (величина зобов'язань спілок зменшувалася набагато швидше, ніж величина капіталу).

Загалом, зниження основних показників діяльності кредитних спілок було об'єктивною необхідністю, зумовленою обставинами, що склалися на ринку фінансових послуг в умовах кризових явищ. Через неплатоспроможність населення та скорочення заощаджень фізичних осіб значна частина фінансових установ змушена була скорочувати активи з метою самозбереження (управляти незначним портфелем набагато легше – він стає більш маневренішим та менш вразливим); частина – вийшла з ринку (першопричина – нестача коштів для обслуговування попиту на повернення вкладів); ще частина – виявилась схемними спілками, які не були готові до роботи в умовах фінансової нестабільності та значних коливань (державний регулятор був вимушеним виводити їх з ринку через позбавлення ліцензій, відкриття кримінальних справ та ін.).

Відтак, у результаті фінансової кризи відбулося «очищення ринку» від фінансово нестабільних та напівлегальних установ (установ з неякісним портфелем, схемних та корумпованих, афілійованих і «кишенькових» фінансових посередників). Щоправда, під загальний «прес» кризи попали і фінансові установи, які працювали прозоро і відкрито, проте мали значну частку прострочених кредитів, за якими не було сформовано резерв забезпечення, та/або рівень капіталізації яких був низьким. Ажіотажне вилучення вкладів та відсутність механізму рефінансування стали причинами банкрутства більшості таких фінансових установ.

Окреслені проблемні аспекти вкотре вказали на недоліки, що мають місце в державному регулюванні діяльності кредитних спілок, у пруденційному нагляді та системі раннього попередження кризових ситуацій. До них також можна віднести відсутність механізму рефінансування, фонду гарантування вкладів, національного бюро кредитних історій, що засвідчує недосконалість системи кредитної кооперації та відсутність її ефективної інфраструктури.

Таким чином, для ефективної роботи кредитних спілок на ринку фінансових послуг необхідна реформа державного регулювання та системи моніторингу як ринку, так і фінансових посередників.

Окрім цього, важливим завданням у контексті забезпечення успішної діяльності та надійності кредитної спілки є формування достатньої величини власного та пайового капіталу.

Політика формування капіталу, як складова загальної фінансової стратегії кредитної спілки, полягає в забезпеченні необхідного рівня самофінансування та розвитку через використання найбільш стабільного та дешевого ресурсу. Розробка й впровадження політики формування власного та пайового капіталу здійснюється у декілька етапів, які для наочності розглянемо на прикладі кредитної спілки «Калина».

Перший етап – проведення аналізу формування власного капіталу в попередніх періодах. Основна мета проведення такого аналізу полягає у з'ясуванні потенціалу щодо формування власних фінансових ресурсів та його відповідності темпам розвитку спілки. Вказаний аналіз проводиться, як правило, у такій послідовності:

- 1) аналізується динаміка формування власного капіталу, відповідність темпів його зростання темпам збільшення активів, динаміка частки власних фінансових

ресурсів у їх загальному обсязі в попередньому періоді. Щоквартальні темпи приросту капіталу КС «Калина» характеризуються певними флуктуаціями (коливаннями) у 2009 році, які були спричинені відрахуваннями до резерву забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів. З урахуванням вищезазначених цільових орієнтирів динаміка темпів приросту капіталу нагадує синусоїду: 2 квартал 2008 р. – 7,9%; 3 квартал 2008 р. – 8,9%; 4 квартал 2008 р. – -2,4%; 1 квартал 2009 р. – -8,5%; 2 квартал 2009 р. – -1,0%; 3 квартал 2009 р. – 4,6%; 4 квартал 2009 р. – 2,5%. Беручи до уваги динаміку показника частки власних фінансових ресурсів в загальних активах спілки констатуємо, що її величина становить: 1 квартал 2008 р. – 9,92%; 2 квартал 2008 р. – 11,74%; 3 квартал 2008 р. – 13,23%; 4 квартал 2008 р. – 16,40%; 1 квартал 2009 р. – 21,14%; 2 квартал 2009 р. – 24,19%; 3 квартал 2009 р. – 27,27%; 4 квартал 2009 р. – 31,01%; 1 квартал 2010 р. – 36,53%; 2 квартал 2010 р. – 38,91% та приходимо до висновку, що згадана спілка взяла курс на капіталізацію отриманих доходів і збільшення питомої частки власного капіталу у структурі балансу. Хоча таке зростання і відбувалося через збіг двох факторів – відтік заощаджень та спрямування частини доходу до резервів, необхідно відзначити той позитивний факт, що при скороченні активів майже у двічі спілка залишається фінансово стабільною та нарощує власну капітальну базу;

2) аналізуються джерела формування власних фінансових ресурсів. Перш за все, вивчаються співвідношення зовнішніх і внутрішніх джерел формування, а також їх вартість (зовнішнім джерелом формування власних фінансових ресурсів кредитної спілки є пайовий капітал, внутрішніми – доходи спілки, вступні внески, амортизаційні відрахування, які спрямовуються на збільшення резервного капіталу. Зовнішні джерела є, як правило, платними, а внутрішні – безкоштовними. Отже, динаміка приросту пайового та резервного капіталу найбільш наочно відображає політику орієнтації спілки на відповідні джерела формування власних ресурсів (рис. 2.10).

Як наочно демонструє наведений рисунок, у спілці під час фінансової кризи відбулася чітка переорієнтація на внутрішні джерела формування фінансових ресурсів (резервний капітал і нерозподілений дохід) при одночасній відмові від платних – пайового капіталу (зріс з 99608,50 грн. у 1 кварталі 2008 р. до 407441,40 грн. у 4 кварталі 2008 р. та впав до 158851,50 грн. у 2 кварталі 2010 р.);

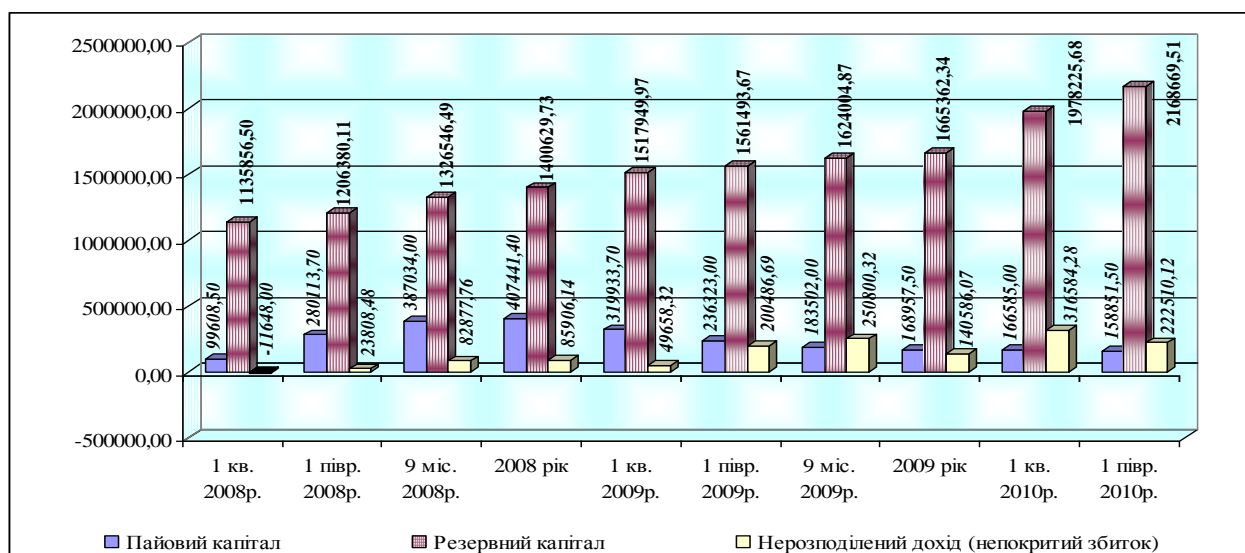

Рис. 2.10. Динаміка структури капіталу КС «Калина» в розрізі його складових [204]

3) проводиться аналіз та оцінка достатності власних фінансових ресурсів, сформованих у попередньому періоді. Критерієм оцінки є показник під назвою «коефіцієнт самофінансування розвитку», що показує частку забезпечення активів власними ресурсами. В кредитних спілках, як правило, використовують такий показник як адекватність капіталу, який показує співвідношення резервного капіталу (стійких фінансових ресурсів) до активів, зважених за ступенем ризику. Розрахункова величина цього показника повинна бути не меншою 8%, що дає можливість говорити про стабільність спілки та її готовність відповідати за своїми зобов'язаннями. Розрахунок показника адекватності капіталу проводиться за формулою:

$$AK = \frac{PK}{A_{ризик}} * 100 \% \geq 8 \% , \quad (2.1)$$

де AK – адекватність капіталу;

PK – резервний капітал;

$A_{ризик}$ – активи, зважені на ризик.

$$(A_{ризик} = (a+b)*0+(c+d)*0.2+(e+f+j+h+i+g+k)*0.5+(l+m-s+n-h+o-k+p+r)*1+(s+t)*1.5) \quad (2.2)$$

Всі змінні показника $A_{ризик}$ розшифровані в табл. 2.2

Розрахунок показника адекватності капіталу кредитної спілки «Калина» згідно з формулами (2.1) і (2.2) наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Вхідні дані для розрахунку показника адекватності капіталу кредитної спілки «Калина» та його динаміка у 2008 р. – 2 кв. 2010 р.*

(грн.)

	Вид активу	Коефіцієнт ризику	1 кв. 2008 р.	1 півр. 2008 р.	9 міс. 2008 р.	2008 рік	1 кв. 2009 р.	1 півр. 2009 р.	9 міс. 2009 р.	2009 рік	1 кв. 2010 р.	1 півр. 2010 р.
a	грошові кошти	0	651823	821742	837810	1199963	1146220	1072383	1148253	595700	698986	501923
b	державні цінні папери	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
c	грошові кошти на депозитних рахунках у банках	0,2	0	5 000	0	0	0	850 000	200 000	350000	1236862	265000
d	внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e	внески до капіталу кооперативних банків	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
f	внески до капіталу об'єднаної кредитної спілки	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
j	внески до капіталу кредитного бюро	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
h	кошти до спільних фінансових фондів асоціацій	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
i	Основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи (зашифрована вартість)	0,5	413562	384975	381059	375571	372527	355556	350160	311362	327942	57839
g	Капітальні інвестиції	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
k	кошти до спільних фін. фондів асоціацій	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
l	Кредити, надані членам кредитної спілки	1	10878683	11653499	12685654	10806971	8538374	7090352	7074328	6534448	5692624	6061137
m	Кредити, надані кредитним спілкам	1	731757	400932	235914	17416	0	0	100000	0	0	0
n	Інші продуктивні активи	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
o	Інші непродуктивні активи	1	2713	12738	14423	13157	11206	31 595	19230	19167	22326	10111
p	Витрати майбутніх періодів	1	852	1 164	1 878	120	0	0	0	180	180	180
r	Гарантії та забезпечення надані	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
s	Заборгованість за простроченими та неповерненими кредитами > 12 місяців	1,5	67967	106999	448413	441453	540488	463228	551604	672573	771618	677450
t	Заборгованість за безнадійними кредитами	1,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Резервний капітал			1135857	1206380	1326546	1400630	1517950	1561494	1624005	1665362	1978226	2168670
Активи зважені на ризик			11854769	12315319	13352605	11246176	9006087	7701340	7684440	7115762	6512282	6492072
Адекватність капіталу, %			9,58	9,80	9,93	12,45	16,85	20,28	21,13	23,40	30,38	33,41

* Складено автором на основі [204].

Аналізуючи розрахункові дані в динаміці, можна зробити висновок, що стрімке зростання показника адекватності капіталу з 9,58 до 33,41% вказує на досить високий рівень капіталізації КС «Калина», що дозволяє підтримувати належну ліквідність активів, свідчить про здатність спілки виконувати взяті на себе зобов'язання, демонструє високий ступінь достатності власних фінансових ресурсів.

На другому етапі розробки й впровадження політики формування капіталу проводиться оцінка загальної потреби спілки у власному капіталі. У відповідності до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності

кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» (пп. 2.2.1) капітал кредитної спілки не може бути меншим, ніж 10% від суми її загальних зобов'язань [161].

$$DK = \frac{K}{Z} * 100\%, \quad (2.3)$$

де K – капітал (Дод. 3 ряд. 310 гр. 4 Фінансової звітності);

Z – зобов'язання (Дод. 3 ряд. 260 гр. 4 Фінансової звітності)

Розрахуємо показник достатності капіталу на основі даних балансу КС «Калина» за 2 квартал 2010 року: $2550031,13 / 4003918,40 * 100\% = 63,69\%$.

Показник достатності капіталу зазначеної спілки становить 63,69%, що перевищує мінімально встановлене його значення більше ніж у 6 разів. З одного боку, це вказує на те, що спілкою дотримано згаданий вище показник і вона виконує поставлені державою вимоги. А з іншого – це є свідченням стабільності та надійності такої фінансової установи, яка має достатній обсяг капіталу, щоб відповісти за взятими на себе зобов'язаннями.

На третьому етапі – здійснюється оцінка вартості залучення капіталу з різних джерел та забезпечення максимального обсягу мобілізації власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел.

При цьому проводиться оцінка вказаної вартості в розрізі основних елементів власного капіталу, який формується із внутрішніх і зовнішніх джерел. Закономірно, що в такому випадку при прийнятті рішень перевага буде надаватися внутрішнім джерелам акумуляції власного капіталу – нерозподіленому доходу, амортизаційним відрахуванням, іншим джерелам. Важливим є і той факт, що співвідношення платного капіталу до безплатного повинно бути оптимальним, а частка нерозподіленого доходу, яка спрямовується на збільшення резервного капіталу та виплату доходів на паї повинна бути співрозмірною та продиктованою ринковою кон'юнктурою. Мова іде про те, що у період фінансової кризи виплати на паї будуть зведені до мінімуму, нерозподілений дохід буде спрямовуватися на покриття збитків (при їх наявності), а формування резерву забезпечення втрат від неповернених кредитів приведе до збільшення резервного капіталу.

Таким чином здійснений аналіз джерел та особливостей формування ресурсної і капітальної бази кредитної спілки дає можливість констатувати, що фінансову основу діяльності кредитної спілки як інституту ринку фінансових послуг

становить сформований нею власний і залучений капітал. Порядок і механізм його формування відображає одну із форм організації руху фінансових ресурсів і капіталу, опосередкованого організаційно-економічним механізмом діяльності кредитної спілки як інституту ринку фінансових послуг.

Аналітичний зріз дослідження свідчить про те, що в більшості кредитних спілок власний капітал за розміром становить незначну частину їх ресурсної бази. Проте саме формування власного капіталу є необхідною умовою успішної діяльності кредитної спілки на ринку фінансових послуг, оскільки його величина істотно впливає на рівень надійності та довіри до цієї фінансової установи з боку вкладників, а також на її загальний імідж на ринку фінансових послуг.

2.2. Особливості механізму трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитних спілок

Проблеми заощаджень та інвестицій всебічно досліджувались класиками економічної теорії: А.Маршаллом, Дж. М. Кейнсом, К.Марксом, А.Смітом. Значну увагу заощадженням та інвестиціям у своїх працях приділяють і сучасні зарубіжні вчені-економісти: А.Модільяні, П.Самуельсон, М.Фрідмен, та інші [24]. Дослідженню заощаджень як джерела інвестицій приділяють увагу вітчизняні вчені і, зокрема М.Д. Алексеєнко, С.М. Панчишин, М.І. Савлук, Б.Є. Кваснюк, О.З. Ватаманюк, Т.С. Смовженко та ін. Однак, теоретичні та практичні аспекти акумуляції та трансформації заощаджень в інвестиції потребують більш детальних наукових розвідок.

В економічній літературі виділяють два методологічні підходи до визначення поняття «заощадження»:

– заощадження – це дохід, який не використаний на сплату податків чи купівлю товарів та послуг;

– заощадження – це використання грошових ресурсів з метою отримання доходу у майбутньому або забезпечення майбутнього споживання [66, с. 33].

Також існують більш спрощені підходи до трактування заощаджень, коли на мікроекономічному рівні вони розглядаються як різниця між доходом громадянина та його споживанням, а на макроекономічному рівні – як різниця між ВВП та кінцевим споживанням [68, с. 107].

Отже, заощадження – це невикористана в конкретний момент часу частина отриманого доходу, яка накопичується для споживання впродовж певного періоду в майбутньому.

Заощадження здійснюють фірми, домашні господарства і держава. Фірми заощаджують для інвестування коштів в розширення виробництва і збільшення прибутку. Домашні господарства заощаджують з багатьох причин, серед яких: мотиви забезпечення старості та передачі спадку дітям, накопичення коштів для купівлі землі, нерухомості та дорогих предметів тривалого користування та ін. Сукупний ефект заощаджень визначає темпи економічного зростання, обсяги випуску продукції, рівень інновацій, економічну могутність країни, добробут її населення.

Заощадження домогосподарств є вагомим інвестиційним ресурсом для економіки країни: в більшості держав національні заощадження формуються головним чином за рахунок заощаджень населення. На основі цього фіксується участь домогосподарств у інвестиційних процесах та їх вплив на економічне зростання.

Особливість заощаджень домогосподарств полягає в тому, що у власників вони є лише грошовою формою доходу, а не капіталом. За допомогою фінансових установ – посередників ринку фінансових послуг, цей дохід перетворюється у значну масу грошового капіталу, який приносить дохід у вигляді процентів. Величина заощаджень збільшується при економічному зростанні країни, а, відтак, і піднятті економічного добробуту населення.

На обсяги заощаджень та інвестицій впливає процентна ставка та рівень інфляції, тобто якщо перша зростає, посилюється стимулювання заощаджень і розміщення їх на фінансовому ринку, тому що на кожен заощаджену грошову одиницю власник отримує додатковий дохід [152, с. 4]. А при незначному рівні інфляції процентні доходи перебивають втрати від їхнього знецінення та ще й приносять додатковий чистий дохід. Усе це піднімає купівельну спроможність та гарантує фінансову стабільність населення.

Серед основних факторів, які впливають на рівень заощаджень населення варто виділити такі:

- рівень доходу населення;
- політична стабільність;
- процентні ставки на ринку депозитів;

- рівень оподаткування;
- рівень розвитку ринків фінансових послуг;
- темп інфляції та ін.

Таким чином, інвестиційні цілі індивідуальних інвесторів визначаються їх мотивами. Вирішальним фактором, який визначає інвестиційні мотиви населення є середньодушовий дохід в країні. Так, приріст заощаджень, як суми нагромаджених грошових ресурсів, залежить від ступеня споживання поточного доходу. У разі, коли доходи перевищують поточні споживчі потреби чи саме споживання обмежується з метою нагромадження, різниця між спожитою частиною і всім доходом нагромаджується як заощадження. Чим більша така різниця, тим більші можливості відкриваються для нагромадження заощаджень.

Значний вплив на заощадження здійснює мотив, яким керується суб'єкт/особа, обмежуючи свої споживчі витрати та обираючи структури, через які здійснюється акумуляція заощаджень. Зазвичай, виділяють три групи інвестиційних мотивів населення:

- мотиви, пов'язані зі споживчими потребами громадян (забезпечення економічної та соціальної безпеки людини (виникнення надзвичайних ситуацій – хвороба, стихійні лиха, техногенні аварії, втрата роботи тощо); придбання дорогих товарів тривалого користування і нерухомості; задоволення потреб у відпочинку та розвагах; дотримання загальнолюдських і національних традицій (весілля, святкування ювілеїв тощо); утримання членів сім'ї (дітей, батьків); забезпечення старості (вихід на пенсію);

- мотиви, пов'язані з одержанням доходу (одержання інвестиційного доходу (вкладення в різні дохідні фінансові інструменти, надання коштів у позику під проценти, передача коштів у довірче управління тощо); накопичення первісного капіталу для створення бізнесу);

- мотиви, які стимулюють вимушені заощадження (пов'язані з формуванням заощаджень через звичку (схильність до нагромадження як самоціль); невідповідність обсягу і структури пропозиції благ попиту на них; відставання потреб людини від її платоспроможності; труднощі легалізації тіньових доходів тощо) [160, с. 175].

Проте, у світовій економічній літературі найчастіше використовують детальнішу класифікацію мотивів заощадження, запропоновану Дж. Кейнсом, який зазначав, що «є, взагалі кажучи, вісім основних стимулів або цілей суб'єктивного характеру; усі вони спонукають людей утримуватись від витрачання одержаного доходу» [70, с.247]. Мова іде про такі мотиви, визначені економічною наукою:

- застережний мотив (створення резервів на випадок непередбачених обставин);
- мотив життєвого циклу (забезпечення майбутнього на основі отримуваних раніше доходів при зміні потреб впродовж життя людини);
- мотив міжчасового заміщення (забезпечення доходу у вигляді процентів і зростання цінності майна, оскільки більшому реальному використанню у майбутньому віддають перевагу над меншим поточним споживанням);
- мотив поліпшення (поступове утримання від споживання для збільшення витрат у майбутньому, що відповідає підсвідомому бажанню підвищити рівень свого життя в майбутньому);
- мотив незалежності (відчуття незалежності і свободи дій, навіть не маючи чітких планів на майбутнє);
- мотив підприємництва (забезпеченість необхідними засобами для здійснення ризикових чи ділових операцій);
- мотив спадку (залишити спадщину для забезпечення майбутнього своїх рідних);
- мотив жадібності (відчуття задоволення за допомогою накопичення коштів, протистояння фактору витрачання грошей) [31, с. 312].

Різноманітність інвестиційних мотивів індивідуальних власників заощаджень (у нашому випадку членів кредитної спілки) спричинює різноманітність вимог до здійснюваних ними інвестицій, основними з яких є вимоги:

- до рівня очікуваного доходу та пов'язаного з ним допустимого ризику інвестування (тобто до невизначеності, що пов'язана з реальною вартістю інвестицій у майбутньому);
- до рівня ліквідності інвестицій (тобто до можливості їх трансформації у грошові кошти), який визначається очікуваними строками, протягом яких інвестори мають наміри їх утримувати [60, с. 51].

При цьому варто зазначити, що між величиною коштів, які заощаджуються, і тією їх частиною, що залучена фінансовими посередниками, мають місце суттєві розбіжності, оскільки маса грошових ресурсів, обертається за межами фінансових посередників або просто лежить «мертвим вантажем» у «надійних схованках». У такому випадку заощадження виконують функцію міри вартості, але аж ніяк не виконують іншої, не менш важливої функції інвестицій. Такі дисбаланси, насамперед, викликані недовірою населення до фінансових посередників. Не менш важливим фактором є зневіра, як до національної грошової одиниці, зокрема, так і до грошової системи загалом, яка особливо часто проявляється в умовах кризи. Схематично перебування грошових заощаджень населення у різних формах зберігання/вкладення подано на рис. 2.11.

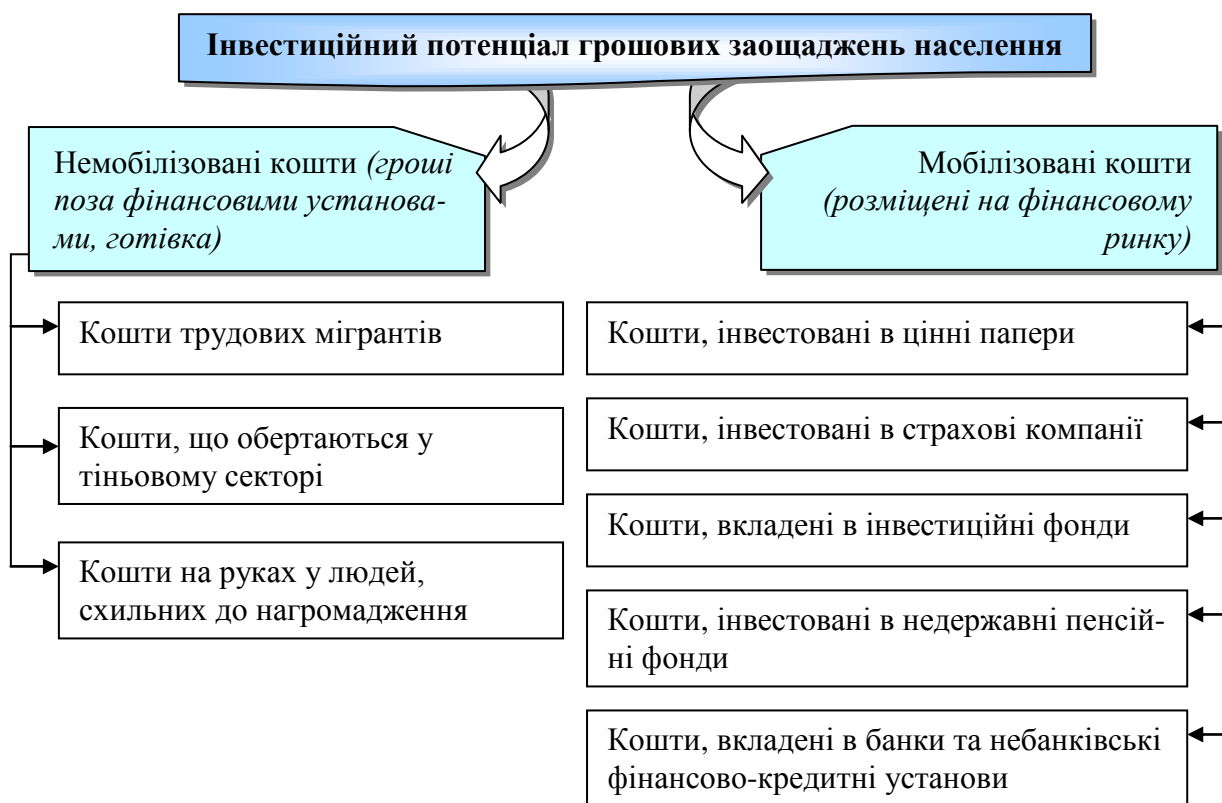

Рис. 2.11. Форми зберігання/вкладення грошових заощаджень населення [160, с.175]

При трансформації заощаджень в інвестиції виникають такі проблеми:

- залучення заощаджень, які знаходяться в неорганізованих формах, у потенційні джерела інвестицій;
- їх ефективного та раціонального використання;
- створення сприятливих умов для формування заощаджень.

Отже, можна стверджувати, що механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції залежить від створення сприятливого інвестиційного середовища, соціально-економічного розвитку країни та довіри населення до фінансових посередників ринку фінансових послуг.

Під цілісними механізмами фінансового посередництва (integrated mechanism of financial intermediation) потрібно розуміти сукупність різноманітних фінансових інститутів, яка поділяється на дві основні підгрупи – інститути короткострокового інвестування та інститути довгострокового інвестування (довготермінові та короткотермінові вкладення). Схематично цілісний механізм фінансового посередництва може бути поданий як сукупність механізмів довготермінових і короткотермінових вкладень індивідуальних інвесторів (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Цілісний механізм фінансового посередництва в загальній структурі ринку інвестицій [60, с. 54]

Таким чином, на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг одним із найважливіших каналів трансформації заощаджень в інвестиції є непряме (опосередковане) фінансування, що передбачає обов'язковим своїм елементом фінансове посередництво. Завдяки наявності фінансових посередників дрібні заощадники можуть розмістити свої кошти на фінансових ринках через передачу їх

у позичку посередникам, що варті довіри. Останні, у свою чергу, позичають ці кошти або через надання у кредит, або через купівлю цінних паперів – акцій чи облігацій, трансформуючи їх у інвестиції.

Як свідчать дані рис. 2.13, індивідуальний інвестор може обирати альтернативні форми довготермінових вкладень, які здійснюються, наприклад, шляхом відкриття індивідуальних пенсійних рахунків у недержавних пенсійних фондах, придбання страхових полісів з накопичувальних видів страхування та акцій (інвестиційних сертифікатів) інвестиційних фондів. Банківські та небанківські фінансові установи також надають послуги у сфері довгострокових вкладень (відкривають довгострокові депозитні рахунки).

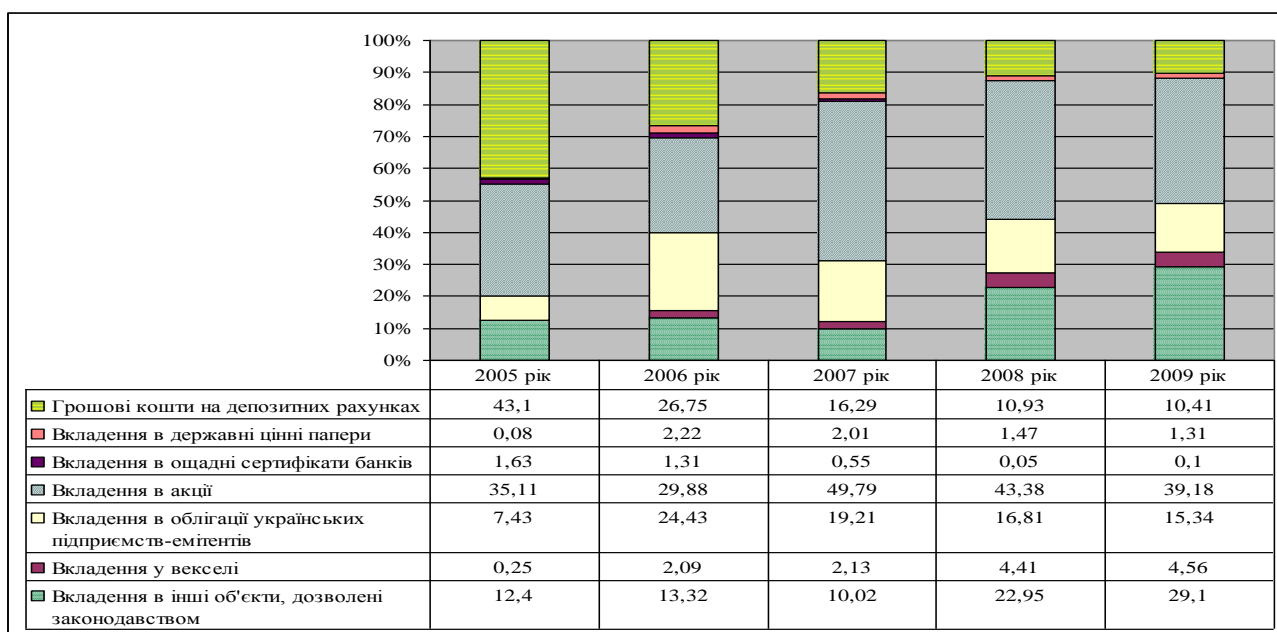

Рис. 2.13. Структура інвестування заощаджень фізичних осіб в Україні у 2005–2009 рр. [33]

Розміщуючи поточні та довгострокові заощадження через механізм фінансового посередництва, індивідуальний інвестор має можливість вибирати між різними формами вкладень, враховуючи переваги та недоліки кожної з них. При цьому звернемо увагу на те, що нині в результаті еволюції механізмів трансформації заощаджень в інвестиції фінансове посередництво можна розглядати як систему спеціалізованих інститутів, і, зокрема:

– депозитних інститутів (deposit institution), до яких належать установи, що залучають кошти на депозити та надають кредити клієнтам і учасникам (комерційні та ощадні банки, інші ощадні та кредитні установи);

– договірні ощадні інститути (contractual saving institution), до яких належать установи, що в процесі своєї діяльності здійснюють довготермінове накопичення капіталів клієнтів (учасників) з метою здійснення згодом виплат цільового характеру на користь таких клієнтів (учасників) (страхові компанії зі страхування життя, пенсійні фонди);

– інвестиційні посередники (investment intermediary), до яких належать установи, діяльність котрих полягає в об'єднанні коштів індивідуальних інвесторів (клієнтів) та їх розміщенні у різноманітних фінансових активах з метою отримання прибутку (так звані інститути спільного інвестування – різноманітні інвестиційні фонди (компанії)).

Отже, в умовах розвинутого інвестиційного ринкового середовища індивідуальний інвестор має альтернативу щодо використання своїх заощаджень. Залежно від інвестиційних мотивів ці заощадження, які умовно можна поділити на коротко- та довгострокові, можуть бути розподілені між різними групами фінансових посередників або вкладені безпосередньо у фінансові інструменти на кшталт акцій чи облігацій.

Розглядаючи роль і місце окремих груп фінансових посередників у механізмі трансформації заощаджень в інвестиції, необхідно звернути увагу на обсяги активів кожної з них на певний момент та на їх динаміку впродовж певного періоду (рис. 2.14).

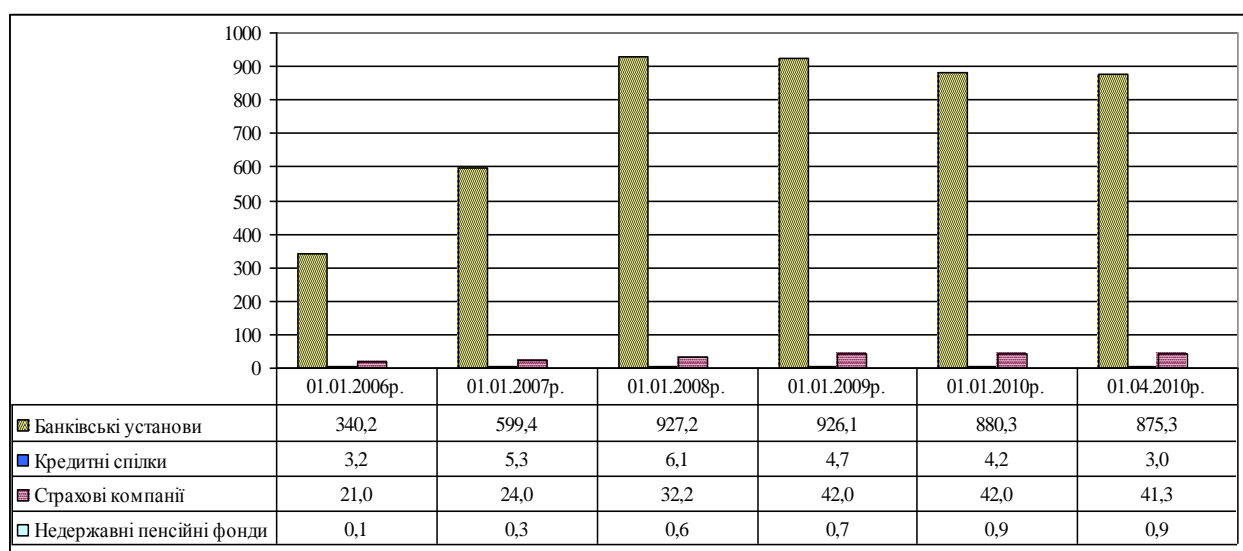

Рис. 2.14. Розподіл активів між основними типами фінансових посередників України (млрд. грн.) [33]

Незважаючи на те, що сукупні активи банківських і небанківських фінансових посередників за період з 01.01.2006 р. по 01.04.2010 р. зросли з 343,4 млрд. грн. до 878,3 млрд. грн., все ж структура фінансових посередників в Україні здебільшого представлена банківськими установами та значно меншою мірою – кредитними спілками, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами та інститутами спільного інвестування. Це пояснюється, по-перше, відносно нетривалим проміжком часу у формуванні ринкових відносин в Україні; по-друге, тим, що в державі обсяг заощаджень, а, отже, й попит на послуги фінансових посередників наразі є незначним. Однак, роль та значення інституту фінансового посередництва в економіці України з кожним роком зростає. Причому цей процес характеризується появою нових видів інститутів, що функціонують у цій сфері, та ускладненням форм фінансового посередництва. Зокрема, в сучасних умовах фінансові посередники різних типів пов'язані між собою у процесі перерозподілу інвестиційних заощаджень (наприклад, пенсійні фонди користуються послугами страхових компаній і взаємних фондів, а останні можуть володіти акціями страхових компаній і банків). Відтак, практично неможливо визначити місце і значення кожної із цих груп на ринку фінансових послуг, базуючись лише на інформації про обсяги активів. Для цього потрібна інформація про структуру фінансових активів населення, яка відображає розподіл інвестиційних заощаджень.

Зазвичай, формування заощаджень уповільнюється чи зовсім зупиняється в умовах тривалої значної інфляції, коли населення перестає заощаджувати і навіть витрачає раніше накопичені заощадження під загрозою їх втрати через знецінення. Вектор направленості грошового потоку набуває зворотної спрямованості, а витрати на споживання перевищують отриманий дохід. За таких умов зростання заощаджень припиняється – економіка переходить у стадію стагнації або рецесії, що підриває основу для її розвитку в майбутньому.

Ці процеси чітко проявлялися в економіці України в 1992-1994 рр., коли внаслідок гіперінфляції попередні заощадження населення повністю знецінилися, а нові – не створювалися; а також – у 2008-2009 рр., коли внаслідок світової фінансової кризи багато підприємств опинилися на межі банкрутства, фінансові установи перебували у важкому фінансовому становищі (невчасно повертали вклади, що спричинило їх неконтрольований відтік, перехід заощаджень у фазу

демобілізованих); інфляція знецінила вклади, рівень доходів населення впав до критичної межі – неповного відтворення (зароблених грошей не завжди вистачає на покриття поточних витрат). Інвестування у розвиток виробництва в ці періоди практично припинялося, за винятком незначних вкладень.

На підставі наведеного, зв'язок між інвестиціями та заощадженнями можна подати в такому вигляді:

$$I_p = Z - Dn, \quad (2.3)$$

де I_p – інвестиційні ресурси;

Z – загальна маса заощаджень, що надійшла на грошовий ринок;

Dn – сума приросту державних позик, розміщених на грошовому ринку [125, с. 142].

Дотримання цієї рівності є необхідною умовою збереження рівноваги на грошовому ринку, а отже – передумовою ефективного функціонування фінансових посередників, оскільки формування кредитних ресурсів буде відповідати попиту на кредит.

У проблемі переходу заощаджень в інвестиції важливе значення має не тільки нагромадження достатнього обсягу заощаджень у секторі домогосподарств, а й повна їх трансформація в інвестиційні ресурси. Ринок фінансових послуг покликаний створити ефективний механізм такої трансформації через розгалужену систему фінансового посередництва.

Кредитні спілки, як фінансові посередники ринку фінансових послуг, відповідно до специфіки організаційно-економічного механізму своєї діяльності на цьому ринку, кошти на депозитних рахунках акумулюють виключно через залучення вкладів фізичних осіб. Механізм трансформації заощаджень в інвестиції через залучення депозитів кредитними спілками зображено на рис. 2.15.

Зважаючи на вище зазначене, можна ствердно констатувати, що саме ця фінансова установа, як ніяка інша може продемонструвати тенденції та напрями розвитку ринку заощаджень домогосподарств. Станом на 1 жовтня 2009 року у порівнянні з початком цього року внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки зменшились на 23% (до 3 036,3 тис. грн.) [140]. Така тенденція не є винятковою щодо інших учасників ринку, а скоріше є репрезентативною.

Рис. 2.15. Механізм трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитними спілками

Заслуговує окремої уваги динаміка питомої ваги вкладників у загальній кількості членів кредитних спілок України (рис. 2.16). Станом на 31 березня 2004 року цей показник становив 10,6%; у 2005-2007 рр. він коливався на рівні 6-8%; на 1 січня 2008 року згаданий відносний показник стабілізувався на рівні 10,12%. Проте панічні настрої серед вкладників кредитних спілок спостерігалися вже в середині 2008 року – на початку фінансової кризи, що спричинило масовий відтік депозитів: за період 2008-2009 рр. частка вкладників зменшилась практично у двічі і становила 5-6%. Такі тенденції свідчать про те, що випереджаючими темпами зростає кількість позичальників. З одного боку, це відбувається через масове споживче кредитування, а, з іншого боку, вказана обставина не до кінця пояснює картину, що спостерігається. Інакше, як можна пояснити той факт, що у 2004 році було 90 тисяч вкладників, станом на 01.01.2007 року їх стало лише 104 тисячі, а на початок 2008 року їх було

уже 243 тисяч (приріст становив 135,6%), за період 2008-2009 рр. кількість вкладників знову зменшилась у 2,1 рази (з 242,5 до 117,0 тис. осіб), а за 2 квартал 2010 р. знизилась ще на 40,8% і сягнула 4,6% членів [140].

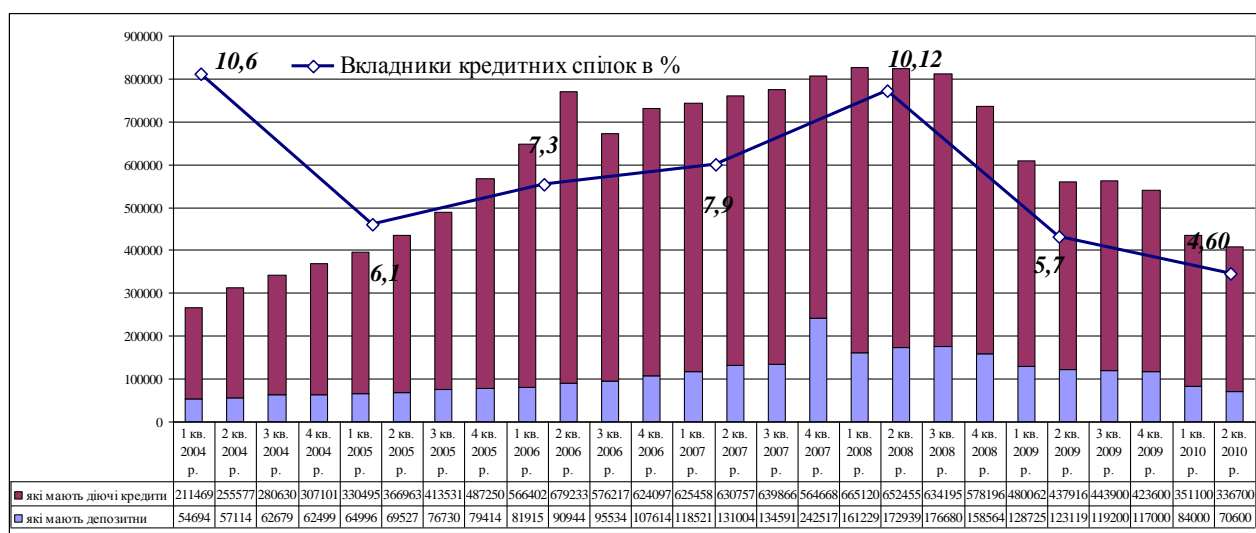

Рис. 2.16. Динаміка численності вкладників і позичальників кредитних спілок України*

* Побудовано автором на основі [140]

Такий стан справ зумовлюють багато факторів. Перш за все, мова іде про різноманітність інвестиційних мотивів індивідуальних власників заощаджень, що спричиняє різноманітність вимог до здійснюваних ними інвестицій, основними з яких є вимоги до рівня очікуваного доходу та пов'язаного з ним допустимого ризику інвестицій. У результаті загострюється міжгрупова конкуренція, що відбувається між основними групами фінансових посередників (у нашому випадку – банківськими установами та кредитними спілками). Це, відповідно, диктує те, що кредитні спілки просто приречені працювати на «дорогих» і короткострокових вкладах. Якщо кредитна спілка має невелику суму активів, то для того, щоб обслуговувати «дорогі» вклади і при цьому покривати хоча б мінімальні операційні витрати, не говорячи вже про формування резервного капіталу чи впровадження нових технологій, вона вимушена утримувати високу відсоткову ставку за кредитами, а, відтак, і бути присутньою у ризиковому секторі кредитування.

Тим не менше, одним із ключових чинників, що зумовлює масовий відтік депозитів з кредитних спілок є відсутність системи гарантування вкладів, що є серйозною перешкодою для роботи із залучення внесків на депозитні рахунки. Тому системі кредитної кооперації вкрай необхідно розпочати роботу щодо побудови

надійної системи гарантування вкладів. Перші кроки у цьому напрямку вже зроблено – створено Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів», яка спільно з польськими партнерами на паритетних засадах заснувала страхову компанію кредитних спілок, що започаткувала страхування вкладів та гарантування заощаджень у сумі, що не перевищує 50 000,00 грн.

Окремої уваги, у контексті згаданої проблематики, заслуговує аналіз динаміки членства кредитних спілок в Україні, активної та «баластової» його частини. Перш за все, розширення членства призводить до зростання активів за рахунок збільшення не лише депозитів, а й – різноманітних внесків. Щоправда, аналіз тенденцій зростання активів дає підстави констатувати той факт, що збільшення членства не є прямо пропорційним збільшенню активів, яке характеризувалося такими темпами: 2002-2003 рр. – 104,46%, 2003-2004 рр. – 28,16% [200], 2004-2006 рр. – 274,79%, 2006-2007 рр. – 62,3% [29, с. 5-29], 2007-2009 рр. – 15,3%, 2008-2009 рр. – -30,5%, 1 півріччя 2010 р. – -29,3% [140] (рис. 2.17).

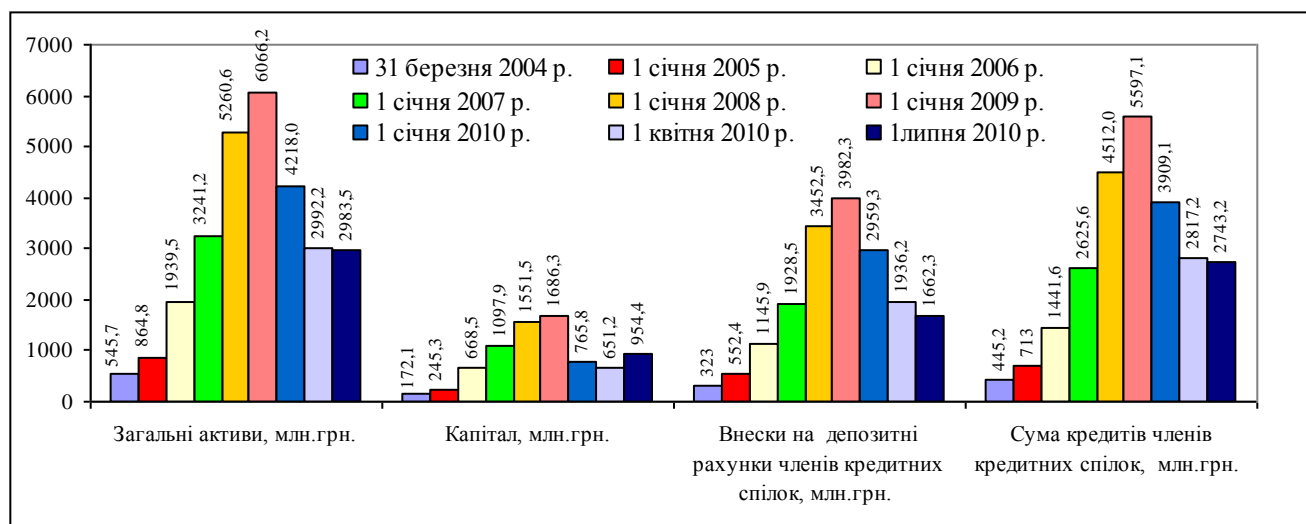

Рис. 2.17. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок в Україні [29, с. 5-29, 140, 200]

Відсутність прямої кореляційної залежності між динамікою чисельності членів спілок і збільшенням активів спричинена, перш за все, цілою низкою економічних і політичних факторів, які суттєво впливають на реакцію суб'єктів ринку фінансових послуг. Так, зокрема, у 2002-2003 рр. дисбаланс на користь темпів збільшення активів становив +52,15 відсоткового пункту, що було спричинено стрімким зростанням доходності членів кредитних спілок, але, в основному, не через стрімке зростання доходів населення по заробітній платі чи соціальних

виплатах, а, насамперед, через масову міграцію робочої сили за кордон і переказ частини свого заробленого доходу родичам і близьким в Україну. У 2003-2004 рр. темпи збільшення чисельності переважали над темпами зростання активів на 39,67% відсоткового пункту. Цей факт говорить про те, що ситуація в країні стабілізувалась, міграція робочої сили нормалізувалась і її динаміка пішла на спад, а, з іншого боку, населення різко збільшило свою витратну частину (зросли обсяги купівлі об'єктів нерухомості, автомобілів, побутової техніки та ін.), що призвело і до зменшення заощаджень з одночасним збільшенням попиту на позичкові ресурси. Період 2004-2006 рр. характеризується так званими хвильовими коливаннями: з одного боку, стрімке зростання членства – понад 140%, що було спричинено активізацією діяльності спілок в післяреєстраційний період, в який спілки почали працювати по-новому, а, з іншого боку, зростання активів майже на 275% було для всіх «приємним сюрпризом», оскільки навіть криза грудня 2004 р. – січня 2005 р. не спричинила недовіри до гривні, а, навпаки, зміцнила її позиції. Тоді ж введені нормативи діяльності кредитних спілок підняли довіру до цих фінансових установ на якісно новий рівень. При цьому зростання активів було спричинене не стільки зміцненням довіри, як збільшенням середнього розміру вкладу, тобто «старі» вкладники збільшили свої заощадження, а новими були не стільки пересічні члени, як особи – інвестори. 2007 рік ознаменувався збільшенням активів більш як на 62%, такий факт свідчить про встановлення остаточної довіри як до національної грошової одиниці, так і до небанківських фінансово-кредитних установ, а також вказує на зростання середньої дохідності громадян та досягнення інтенсивного, а не екстенсивного розвитку економіки в цілому. 2008 рік характеризується двоїстим характером змін: перша половина – стрімке зростання активів, а друга половина – стрімке їх падіння внаслідок кризових тенденцій на світовому ринку та в середині країни. Однак необхідно відзначити, що приріст в загальному зберігся: за активами – 15,3%, а щодо членства – 11,5%. Певний паритет падіння вказаних показників зберігся як відлуння кризи у першій половині 2009 року: активи зменшилися на 24,2%, а членство – на 19%.

Важливо також звернути увагу на той факт, що у 2004 році відбувся процес перереєстрації кредитних спілок та внесення їх в єдиний державний реєстр фінансо-

вих установ. У результаті з 1095 кредитних спілок, зареєстрованих станом на кінець 2003 року, за дами Держфінпослуг, станом на 01.09.2004 року пройшло перереєстрацію лише 392 діючих спілки, водночас, було зареєстровано 142 нові та 51 спілка перереєстровувалася в державних реєстраторів, тобто всього по Україні налічувалося 585 діючих небанківських кредитних установ кооперативного типу. На 01.01.2009 року в реєстрі фінансових установ було зареєстровано 829 кредитних спілок (42 – включено до реєстру та 13 виключено за рік), а за станом на 01.01.2010 року їхня кількість стрімко зменшилась – у реєстрі налічувалося 755 кредитних спілок. Відтак, ринок кредитних спілок залишили 89 фінансових установ, а нових було зареєстровано лише 15. У січні-червні 2010 року з реєстру фінансових установ виключено ще 82 кредитні спілки і станом на 30.06.2010 р. їх в реєстрі налічується 700.

З моменту перереєстрації кредитної спілки або ж реєстрації нової спілки згідно з чинним законодавством України (Законом України «Про кредитні спілки» ст. 8, п. 4) залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки підлягає обов'язковому ліцензуванню. Без отримання такої ліцензії забороняється робота спілки з внесками на депозитні рахунки своїх членів (така спілка має можливість лише залучати обов'язкові вклади та внески у додатковий капітал і не може мати зобов'язань перед членами). Більшість кредитних спілок працюють за класичною схемою фінансової установи і орієнтуються на залучення депозитів на договірних умовах з подальшим використанням для надання кредитів або здійснення фінансових інвестицій.

Організаційно-економічний механізм трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитними спілками базується на вимогах чинного законодавства України. Так, зокрема, кредитна спілка здійснює діяльність із залучення внесків (вкладів) своїх членів на депозитні рахунки на підставі договору, який має відповідати вимогам статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12 липня 2001 року, а також містити: умови, які не суперечать одна одній та не містять положень з неоднозначним трактуванням; порядок нарахування та виплати відсотків (методи нарахування відсотків, періодичність виплати відсотків та форму їх розрахунку тощо); положення про необхідність підписання додаткового договору в разі зміни

умов чинного договору; положення про умови дострокового розірвання договору з ініціативи члена кредитної спілки та порядок здійснення розрахунків; положення про необхідність письмового повідомлення сторін договору щодо зміни свого місцезнаходження (адреси) однією із сторін.

Відповідно до статуту та ліцензії, наданої Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, кредитні спілки залучають внески на депозитні рахунки від населення самостійно у формі вкладів у національній валюті України. На депозитному рахунку відображається сума ощадних термінових внесків, які члени вклали у кредитну спілку на певний термін під фіксований відсоток, а також їх рух та нараховані проценти.

Кожен член кредитної спілки може мати будь-яку кількість депозитних рахунків, на яких відображається інформація про термінові ощадні внески члена, з обов'язковим оформленням нової угоди на кожен внесок.

Нарахування процентів за депозитними внесками проводяться щомісячно, з виплатою та на умовах передбачених укладеними договорами.

Відповідно до чинного законодавства кредитна спілка може застосувати різноманітні методи нарахування плати (процентів) на внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки:

- нарахування та сплата процентів і суми внеску (вкладу) на депозитний рахунок в кінці строку дії договору;
- періодичне нарахування та сплата процентів із поверненням суми внеску (вкладу) на депозитний рахунок в кінці строку дії договору;
- періодичне нарахування та сплата процентів і частини суми внеску (вкладу);
- нарахування процентів на фактичну кількість перебування грошей на депозитному рахунку незалежно від їх руху та ін.

Розрахунок плати на внесок на депозит проводиться за формулою [161]:

$$\sum \% = \frac{\sum \text{внеску} * \text{процентну ставку} * \text{кількість днів}}{365 * 100} . \quad (2.4)$$

Для нарахування плати (процентів) на пайові внески кредитна спілка використовує інші методи нарахування.

Розрахунок плати на пайовий внесок проводиться за формулою [161]:

$$P = ПД * \frac{C}{\sum ПД}, \quad (2.5)$$

де P – плата (проценти), нарахована члену кредитної спілки на пайові внески;

$ПД$ – кількість пайоднів члена кредитної спілки;

C – загальна сума доходу, що підлягає розподілу між членами кредитної спілки;

$\sum ПД$ – загальна сума пайоднів всіх членів кредитної спілки.

Загалом нарахування плати (процентів) чи то на депозитні вклади, чи то на пайові вклади повинно або чітко регламентуватися укладеними договорами, або ж бути виписаним у внутрішніх положеннях спілки.

У сучасній практиці діяльності кредитних спілок використовуються різні види депозитних рахунків, а в результаті фінансових нововведень їх кількість в останні роки зросла. Депозити розрізняються залежно від строку, умов внеску та вилучення коштів, сплачених процентів, можливістю отримання пільг за активними операціями тощо.

Залучений/запозичений капітал, який використовується кредитною спілкою, оцінюється в комплексі її фінансових зобов'язань (загальної суми боргу). Згадані фінансові зобов'язання на практиці можна структурувати таким чином (додаток 3):

- короткострокові зобов'язання;
- середньострокові зобов'язання;
- довгострокові зобов'язання;
- безстрокові зобов'язання.

Відповідно до терміну дії депозитного договору, з одного боку, активи спілки можна характеризувати як «короткі» чи «довгі», що відображає кредитоспроможність спілки за довгостроковим чи короткостроковим спрямуванням кредитного портфеля. З іншого боку, сукупність механізмів довготермінових і короткотермінових вкладень (внесків) членів кредитних спілок на депозитні рахунки відображає характер трансформації поточних заощаджень в інвестиції. Для того, щоб охарактеризувати структуру активів спілок загалом необхідно проаналізувати структуру її зобов'язань за термінами виконання (рис. 2.18).

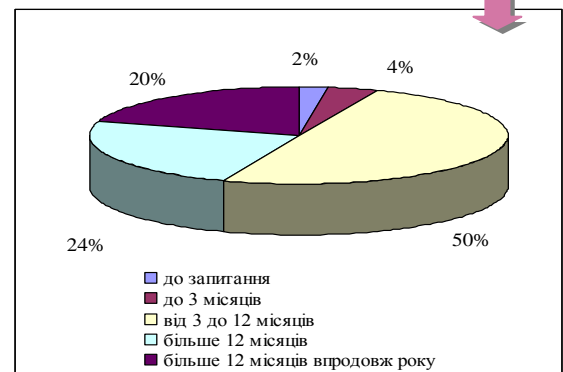
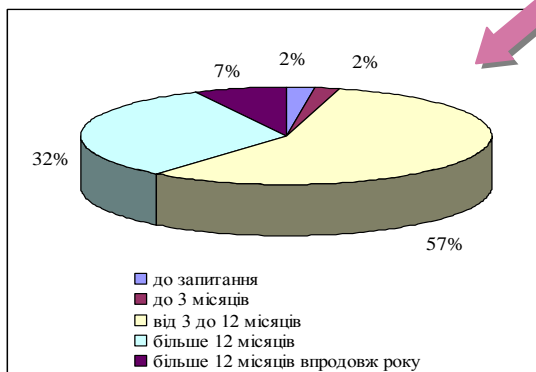
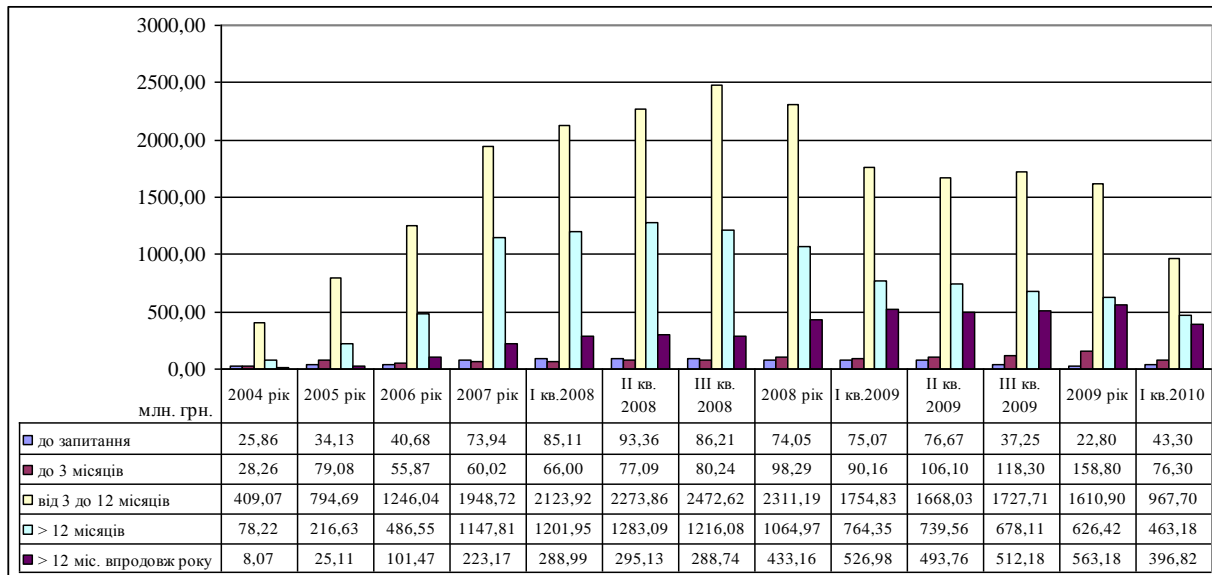

Рис. 2.18. Структура внесків/вкладів членів кредитних спілок на депозитні рахунки за строками дії договору*

* Побудовано автором на основі [30, 140]

За даними рисунків 2.17 та 2.18 можна зробити висновок, що обсяг вкладів на депозитні рахунки коливається в залежності від ринкової кон'юнктури, а їхня структура, як правило, залишається незмінною вже з 2007 року (розпочалося формування системи кредитної кооперації, яка наростила власні кошти та переорієнтувалася на роботу з більш «довгими» фінансовими ресурсами). У період з 2004 року по 2007 рік кредитні спілки працювали, в основному, на «коротких» зобов'язаннях до 1 року, що не давало можливості здійснювати довгострокові фінансові вкладення, а змушувало працювати у короткостроковому ризиковому секторі ринку. У 2004 році 85% вкладів становили зобов'язання до 1 року (з них 10% – «надкороткі» – до 3 місяців та «до запитання»). Операції з такими пасивами високо ризикові, тому стратегічним завданням кредитних спілок стала політика зміни їхньої структури. Кредитні спілки поетапно завоювали довіру через виконання взятих на себе зобов'язань, що призвело

до поступової зміни структури залучених вкладів: у 2005 р. – 21% короткострокові та 79% довгострокові; в 2006 р. – 30 і 70% відповідно; в 2007 р. – 39 і 61%; у 2008 р. – 38 та 62%; в 2009 р. – 30 і 70%; у 1 кварталі 2010 р. – 44 та 56%. Коливання якщо і відбувалися, то лише в межах допустимих незначних параметрів, на які навіть не вплинула криза та відтік коштів із системи. Отже, можна констатувати той факт, що кредитні спілки вже пережили етап розвитку, коли основним завданням було залучити «будь-яким способом і за будь-яку ціну» депозити. Упродовж останніх років спілки вже прораховують структуру залучених коштів для того, щоб вона була максимально наближеною до структури розміщення (кредитів та інвестицій). Так, на піку розвитку системи кредитної кооперації у I півріччі 2008 року вклади до запитання становили 2% і у 1 кварталі 2010 р. їх частка не змінилася. Аналогічна ситуація простежується і щодо вкладів до 3 місяців, питома вага яких у згадані періоди дорівнювала 2 та 4% відповідно; вклади від 3 до 12 місяців становили 57 та 50% від загального депозитного портфеля (незначне зміщення в бік короткострокових вкладів викликане не так недовірою до кредитних спілок, як інфляційними очікуваннями та нестабільністю у банківській системі, яка мала певні труднощі щодо дострокового погашення строкових депозитів); вклади понад 12 місяців у відповідні періоди займали 39 та 44%. На практиці останні розподіляються на довгострокові (32% в 2008 р. і 24% у 1 кв. 2010 р.) та довгострокові вклади з виконанням зобов'язань у поточному році (7% у 2008 р. та 20% у 1 кварталі 2010 р.). Як свідчать дані рис. 2.18 зміщення відбулося саме у бік збільшення довгострокових депозитних договорів, термін яких закінчується в поточному році. Згадана тенденція була очікуваною, оскільки ситуація у фінансово-банківському секторі залишається нестабільною, макроекономічна ситуація також не з найкращих (нестабільний курс гривні, постійні проблеми з прийняттям і наповненням бюджету, зростання рівня поточних витрат населення тощо).

Для порівняльної характеристики розглянемо структуру депозитного портфеля окремої кредитної спілки, яку нами вибрано об'єктом дослідження. Так, станом на 01.01.2009 року в кредитній спілці «Калина» вклади розподілилися таким чином – 77% займали депозити на строк від 3 до 12 місяців (90% з них були строком саме на 12 місяців), 23% – на термін більше 12 місяців (60% з них – строком на 13-18 місяців), інших типів вкладів не було. Станом на 01.07.2010 року вклади згаданої

спілки мали таку структуру – 1% становили вклади до запитання, 48% – депозити на строк 3-12 місяців, 47% – на термін більше 12 місяців та 4% – на термін більше 12 місяців з строком погашення в поточному році (рис. 2.19).

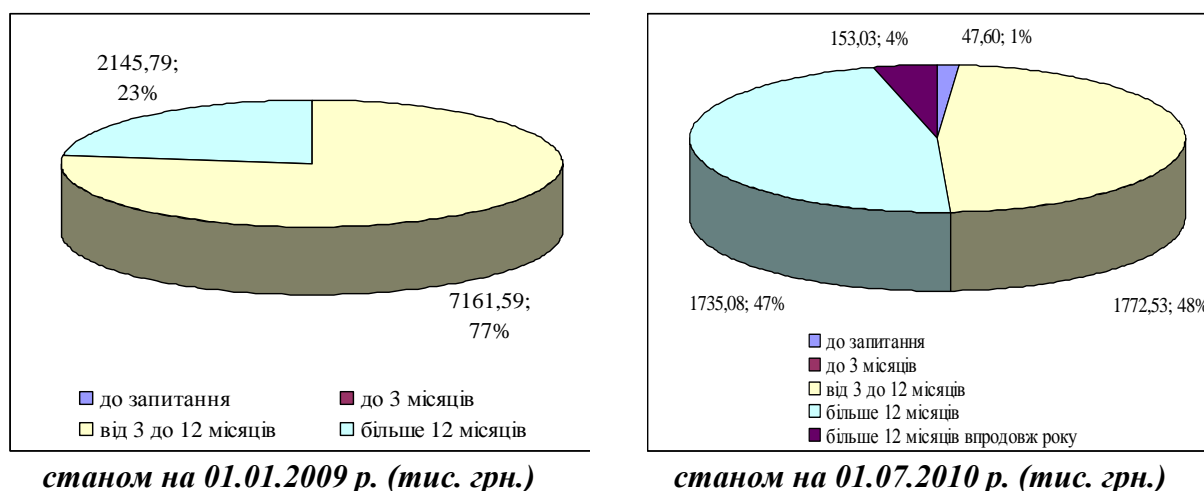

Рис. 2.19. Структура внесків/вкладів членів кредитної спілки «Калина» на депозитні рахунки за строками дії договору*

* Побудовано автором на основі [204]

Загалом можна сказати, що в рамках реалізації власної депозитно-інвестиційної політики спілка надає послуги як у сфері короткотермінових, так і довгострокових вкладень, проте робить основний акцент на середньо- та довгострокові вклади. Серед вкладів на 3-12 місяців і надалі переважають депозити на строк 11-12 місяців (90-95%), а серед довгострокових – домінують вклади на термін від 13 до 18 місяців (55-60%). Оптимально збалансований портфель залучених коштів дав можливість вказаній спілці повернути усі внески, за якими наступив термін погашення і ті, які закривались достроково. Активи КС «Калина» у період 2008-2009 рр. знизились на 55,5% (з 9 307,38 тис. грн. до 4 145,79 тис. грн.). Основна причина різкого зниження пасивів – відмова спілки від платних зобов'язань, збільшення обсягів та орієнтація на роботу з власним капіталом. Така позиція дозволяє досліджуваній установі проводити ефективнішу депозитно-інвестиційну політику в умовах фінансової кризи (оскільки меншими фінансовими ресурсами управляти значно легше), знизити ступінь ризиків і підвищити дохідність. Зниження обсягів залучених платних ресурсів відбулося внаслідок коригування відсоткової політики. Спілка не лише не підняла відсоткову ставку в умовах глобальної нестачі коштів на ринку, а й знизила її, позиціонуючи себе як самодостатнього та надійного фінансового партнера для спілчан. Не маючи на меті отримання спекулятивного доходу, кредитна спілка виконала

місію соціальної протекції своїх членів, захистивши їхні вклади від інфляції, знизивши вартість кредитів для членів спілки. В перспективі усе це має покращити якість кредитного портфеля та знизити фінансове навантаження на позичальників.

Класифікація депозитних рахунків кредитних спілок, в основному, базується на двох ознаках: строку депозиту до моменту вилучення та категорії вкладника. За строками депозити поділяються на: депозити до запитання (тобто депозити, які сплачуються за першою вимогою вкладника без попереднього повідомлення) та депозити на строк (які сплачуються через певний час після внесення коштів на рахунок). Залежно від вкладника кредитної спілки виділяють такі рахунки: особистий рахунок приватної особи – члена кредитної спілки; рахунок відкритий на користь іншої особи, яка відповідає ознаці членства в кредитній спілці; рахунок відкритий на ім'я дитини члена спілки (дитячий вкладний рахунок); рахунок відкритий для забезпечення зобов'язань третьої сторони перед позичальником.

Щоправда, на ринку фінансових послуг з кожним днем з'являються нові фінансові інструменти, операції щодо залучення внесків на депозитні рахунки не є винятком, тому і тут, цілком природно, мають місце різного роду варіації. Так, на ринку депозитів почали широко використовуватися термінові депозити з ламаними датами (відсотки нараховуються відповідно до реального терміну перебування коштів на рахунку або ж відповідно до дати дострокового розірвання угоди) та депозити з прогресивною шкалою нарахування відсотків. Навести інформацію щодо середніх ставок залучення коштів на депозитні рахунки по Україні загалом важко, до того ж, вона буде не репрезентативною, оскільки ставки часто змінюються та варіюють в залежності від типу вкладу, терміну та умов депозитного договору. Згрупована і зведена інформація про основні з них, які на сьогодні превалюють на ринку депозитних послуг кредитних спілок, подана в додатку К.

Серед характерних особливостей депозитних вкладів кредитних спілок варто назвати такі:

- депозитні рахунки не призначені для розрахунків;
- кошти на цих рахунках обертаються повільно;
- існує формальна вимога про попереднє повідомлення вкладником про вилучення коштів з депозитних рахунків за 7 днів, а в окремих випадках до 30 днів (особливо актуальним це стало у період ажіотажу на ринку; окремі спілки,

скориставшись таким приписом в договорі, змогли вирівняти свою ліквідність і платоспроможність, розтягнувши зобов'язання в часі на законних підставах);

- за депозитними вкладками виплачуються відсотки (при цьому рівень процентної ставки регулюється спостережною радою спілки);
- для строкових вкладів, як правило, встановлюється нижча норма обов'язкових резервів, ніж за депозитами до запитання.

Відповідно до чинного законодавства при отриманні членом спілки останнього внеску депозитний рахунок закривається. Такого роду рахунки закриваються, якщо на них не залишилось жодного вкладу, а також у інших випадках, визначених чинним законодавством, і зокрема:

- у випадку виходу члена із кредитної спілки;
- у результаті виключення із спілки за рішенням загальних зборів членів кредитних спілок;
- згідно з поданою заявою члена спілки про закриття такого рахунку.

На депозитних рахунках членів кредитних спілок загалом по Україні станом на 31.03.2004 року знаходилось 323,0 млн. грн., станом на 01.01.2008 року – 3452,5 млн. грн., на 01.01.2009 року – 3982,3 млн. грн., на 01.01.2010 року – 2959,3 млн. грн., а станом на 30.06.2010 року – 1662,3 млн. грн., що на 46,8% менше в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року (рис. 2.20).

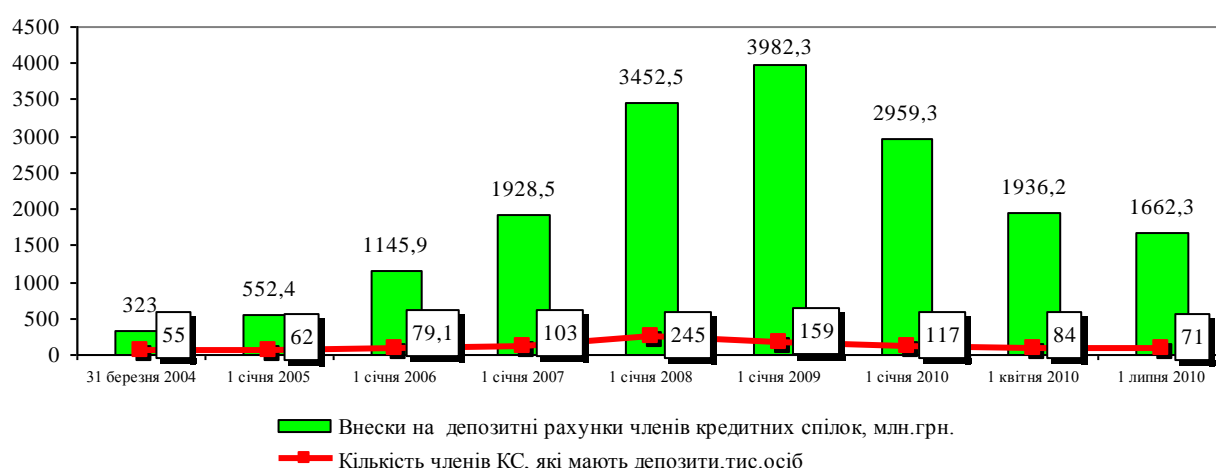

Рис. 2.20. Динаміка залучення внесків на депозитні рахунки кредитними спілками України [140]

Динаміка залучення внесків на депозитні рахунки кредитними спілками показує, ступінь довіри до цих фінансових установ; а показник середнього депозит-

ного вкладу характеризує рівень достатку членів спілки, тобто скільки в середньому працююча людина може заощадити (рис. 2.21). Це особливо важливо при дослідженні рівня добробуту так званого «середнього класу», оскільки членами кредитних спілок, в основному, є верстви населення з середнім рівнем достатку.

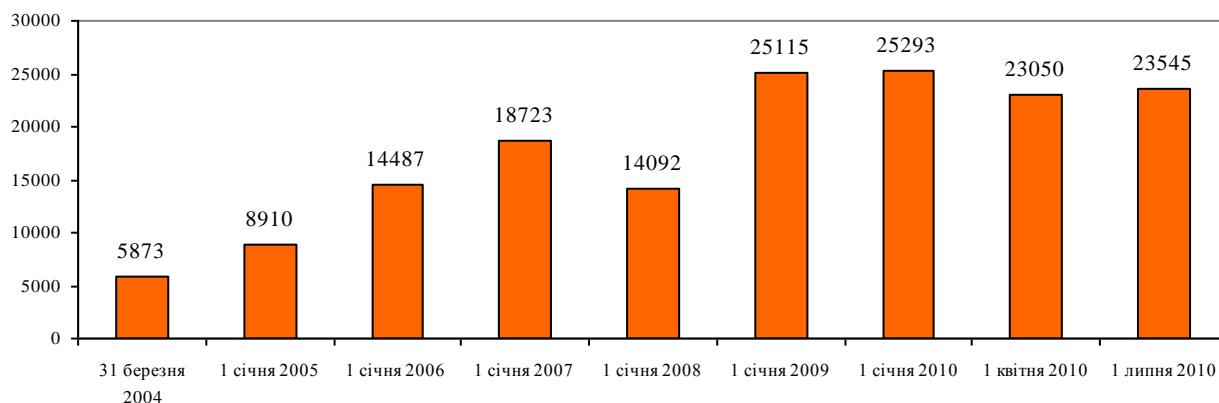

Рис. 2.21. Середній розмір депозитного внеску членів кредитних спілок України [140]

Як свідчать дані рис. 2.21, у 2004 році середній внесок на депозитні рахунки становив 5 873,0 грн. і поступово зростав до 2007 року (у 2006 році він становив 18 723,0 грн.). У 2007 році цей показник знизився до рівня 2005 року і становив 14 092,0 грн. Така тенденція свідчить про те, що у 2007 році українці стали більше витратити на поточні потреби та менше заощаджувати. Однак, це не відобразилось на темпах росту загального обсягу внесків на депозитні рахунки кредитних спілок (див. рис. 2.20). У 2008 році середній розмір вкладу на депозит стрімко зріс і становив 25 115,0 грн., утримуючись на такому рівні впродовж усього 2009 року – 25293,0 грн. Незначне його зниження відбулося у 1 півріччі 2010 року до 23 545,0 грн. На нашу думку, таке стрімке зростання середньої суми депозитного внеску засвідчує не зростання рівня добробуту спілчан, зокрема, і домогосподарств загалом, а підвищення рівня довіри до кредитних спілок. Так, з початком кризових явищ дрібні вклади, як правило, вилучалися, а кошти на депозитах в кредитних спілках тримали ті, хто з спілками працює вже давно і пережили не одну кризу, довіряють їм не як фінансовим посередникам ринку фінансових послуг, а як співвласник – довіряє сам собі.

Аналізуючи таку ж інформацію щодо КС «Калина», прослідковуємо аналогічну тенденцію. Упродовж 2008-2009 рр. та першої половини 2010 р. рівень

середнього депозитного вкладу в спілці коливався від майже 30 000,0 до 55 000,0 грн., що, з одного боку, є достатньо ризиковим, а, з іншого – є свого роду індикатором довіри постійних членів, які навіть при відсутності механізму гарантування вкладів довіряють фінансовій установі (рис. 2.22). Показовим є й той факт, що найвищі темпи зростання середньої величини вкладу припадають саме на кризовий період, що засвідчує високу довіру до установи та рівня її ліквідності.

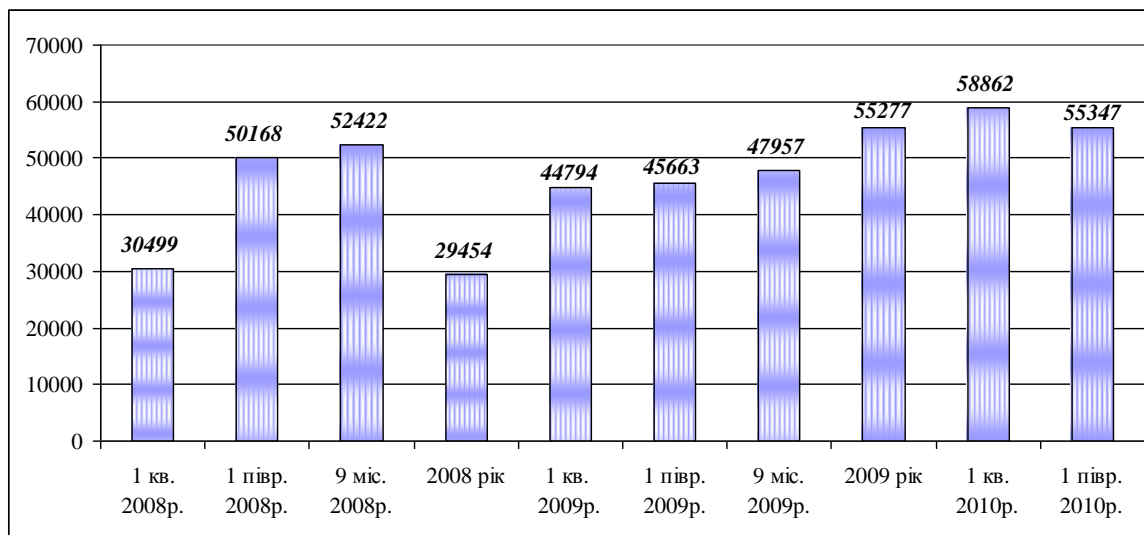

Рис. 2.22. Середній розмір депозитного внеску членів кредитної спілки «Калина» [204]

Щоправда, для отримання повної та розгорнутої картини щодо внесків на депозитні рахунки необхідно проаналізувати структуру та величину вкладів до спілок із різною кількістю активів, що дасть можливість відобразити ступінь довіри не лише до системи загалом, а й до кредитних спілок, які відносяться до різних груп (рис. 2.23). Однак, наперед зауважимо, що не варто на встановлених фактах будувати ілюзії, бо, як зазначалось вище, великі кооперативні структури включають в себе і неklasичні фінансові кооперативи, а також схемні кредитні спілки.

Дані щодо середнього розміру депозитів за групами кредитних спілок (з урахуванням величини активів) мають вигляд синусоїди. Це є свідченням того, що рівень довіри до небанківської фінансово-кредитної установи більшою мірою залежить не від обсягу її активів, а від особистісної довіри до керівництва та іміджу спілки. Особливо чітко це простежується у невеликих спілках, які працюють у районних центрах, невеличких містах та селищах. У таких кредитних кооперативах усе сконцентроване саме на фахових і моральних якостях керівництва та репутації установи, і тому високий рівень довіри відображається у значних сумах середніх

внесків (хоча, як правило, рівень достатку у таких регіонах та населених пунктах не є високим).

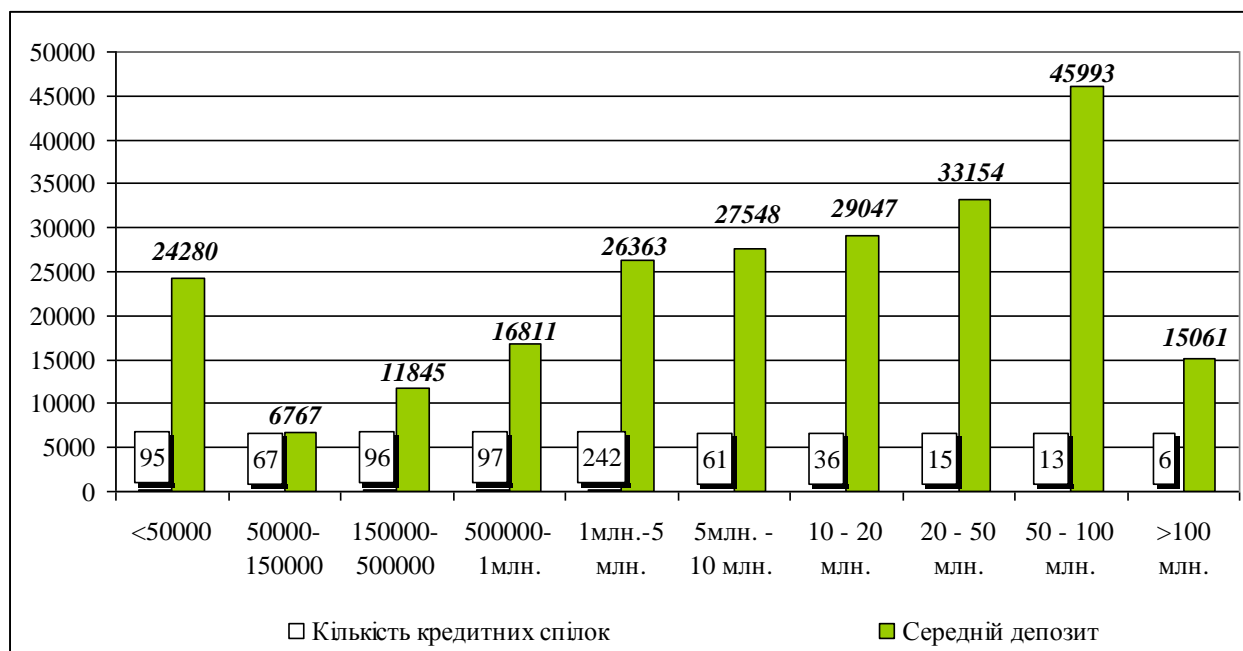

Рис. 2.23. Середній розмір депозитів у розрізі груп КС, сформованих залежно від обсягу активів, за станом на 30.06.2010 р. (грн.) [140]

Відтак, кредитні спілки з активами до 50 тис. грн. мають відповідні показники практично однакові із установами, які володіють активами від 1 до 10 млн. грн. У дрібних та середніх спілках, які вийшли у своїй роботі на відкритий ринок (за межі установи, церковної громади чи якогось замкнутого об'єднання), простежується тенденційна залежність рівня внесків від величини активів (тобто стабільності, ліквідності, достатності резервного капіталу, стійкості кредитної спілки), що виражається у збільшенні середнього розміру депозитів у геометричній прогресії при зростанні рівня активів (в установах з 50-150 тис. грн. активів середній депозит становить 6 767,0 грн. тоді як в спілках з 1-5 млн. грн. активів середній депозитний вклад – вже 26 363,0 грн.). У кредитних кооперативах з активами від 5 до 50 млн. грн. простежується тенденція тяжіння до середнього рівня залучення коштів в банківській системі, бо це ті спілки, які працюють на відкритому ринку і є учасниками міжгрупової та внутрігрупової конкуренції на ринку фінансових послуг. Тому середня величина депозитів у таких спілках коливається від 25 000,0 до 35 0000,0 грн. залежно від регіону, ступеня довіри, маркетингових стратегій та рівня капіталізації. У таких спілках також прослідковується чітка геометрична залежність величини середнього депозиту від

обсягу активів. Щоправда, лідерами серед усіх груп є кредитні спілки з величиною активів у 50-100 млн. грн. (середній рівень вкладу становить майже 46 000,0 грн.). Це так звана група афілійованих банківських кредитних спілок (їх налічується 8-9), які працюють на оптимізацію депозитного портфеля банківських установ. Такі спілки відносяться до категорії найбільш ризикових, що пов'язано із проблемами гарантування вкладів, оскільки більшість своїх інвестицій вони здійснюють у банки, якими були створені. Найбільш показовими, щодо середнього рівня довіри до кредитних спілок, зокрема всеукраїнських, є саме спілки з активами понад 100 млн. грн., які працюють з широкою філіальною мережею, представництвами, віддаленими робочими місцями і т.д. Тут прослідковується чітка тенденція до зниження середньої величини залучення коштів до 15 061,0 грн. на одного члена через розпошення вкладників. В цих установах, як правило, частка великих вкладів незначна, а більшу частину займають дрібні внески осіб – членів кредитних спілок, які вивчають їхню здатність виплачувати оголошені доходи за депозитними вкладками.

В кредитних спілках залучення коштів на депозитні рахунки регламентується не лише внутрішніми положеннями та наданням ліцензії, а й встановленими критеріями Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України відповідно до положення «Про критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок», якими вони керуються з моменту перереєстрації, для діючих, та реєстрації, для новостворених. Відповідно до вищезазначеного положення кредитним спілкам встановлено критерії та нормативи щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризикованості операцій, прибутковості та ліквідності.

Залежно від ризиків діяльності кредитної спілки, обсягу та характеру проведення операцій, наявності мережі відокремлених підрозділів вона може бути віднесена до однієї з трьох груп, до яких застосовують різні режими регулювання (окрім об'єднаних кредитних спілок): *перша група* – кредитні спілки, діяльність яких пов'язана з високими ризиками; *друга група* – кредитні спілки, діяльність яких пов'язана з середніми ризиками; *третья група* – кредитні спілки, діяльність яких пов'язана з незначними ризиками.

Віднесення кредитної спілки до певної групи з метою застосування того чи іншого режиму регулювання відбувається: з дати події (внесення інформації до

Державного реєстру фінансових установ, схвалення Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, як колегіальним органом, рішення про видачу відповідної ліцензії тощо); з початку нового звітного періоду за результатами аналізу звітності кредитної спілки за попередній звітний період; з дати, визначеної за результатами проведення перевірки діяльності кредитної спілки. Кредитна спілка самостійно ідентифікує дату її віднесення до певної групи в контексті використання режимів регулювання без здійснення додаткових повідомлень з боку Держфінпослуг. Критерії ідентифікації дати віднесення кредитної спілки до певної групи для застосування режимів регулювання та значення параметрів для такого віднесення встановлені Держфінпослуг та подані в додатку Л.

Кредитні спілки, відповідно до специфіки організаційно-економічного механізму своєї діяльності на ринку фінансових послуг, акумулюють кошти на депозитних рахунках виключно через залучення вкладів фізичних осіб. З огляду на цю особливість, а також з урахуванням основних факторів, які впливають на рівень заощаджень населення, можна констатувати, що саме ця фінансова установа, як ніяка інша, демонструє тенденції та напрями розвитку ринку заощаджень домогосподарств. Зокрема, динаміка залучення вкладів та середній розмір внеску на депозитні рахунки кредитних спілок показує рівень достатку їхніх членів, а строкова структура депозитів вказує на інвестиційні мотиви індивідуальних інвесторів та свідчить про ступінь довіри до цих фінансових установ.

2.3. Оцінка організаційно-економічних аспектів діяльності кредитних спілок у сфері кредитування

Одним з найбільш розповсюджених видів послуг кредитних спілок є кредитування. Кредитом є певні економічні відносини, в процесі яких фінансові посередники надають позичальникам грошові кошти на умовах платності, строковості й повернення. Ці відносини передбачають рух вартості (позикового капіталу) від кредитора до позичальника (дебітора) і, навпаки.

Повернення отриманої позичальником вартості (погашення боргу) в масштабах одного позичальника і всієї економіки повинно бути результатом відтворення у зростаючих обсягах. Це визначає економічну роль кредиту і є однією з важливих умов отримання доходу/прибутку від кредитних операцій. Розміщення

мобілізованих ресурсів з метою отримання доходу і забезпечення ліквідності визначає зміст активних операцій фінансових посередників.

В усіх країнах у тій чи іншій формі проводиться поділ позичок на дві великі групи: персональні позички фізичним особам (для задоволення власних потреб) та ділові позички підприємствам і підприємцям (для забезпечення процесу виробництва та реалізації продукції) [213, с. 76].

Такий поділ має важливе значення, тому що у вказаних сферах застосовуються різні форми кредитування, діють різні правила щодо строків, величини, вартості та забезпечення позичок, видів фінансових гарантій тощо. Кредитування своїх членів є домінуючою функцією кредитних спілок, оскільки метою їх діяльності є задоволення потреб членів у взаємному кредитуванні та наданні цієї фінансової послуги шляхом об'єднання грошових внесків (рис. 2.24). Згідно з положеннями «Про фінансові послуги», «Про фінансове управління» та відповідно до свого статуту кредитна спілка надає кредити своїм членам на умовах платності, строковості та забезпеченості як в готівковій, так і безготівковій формі.

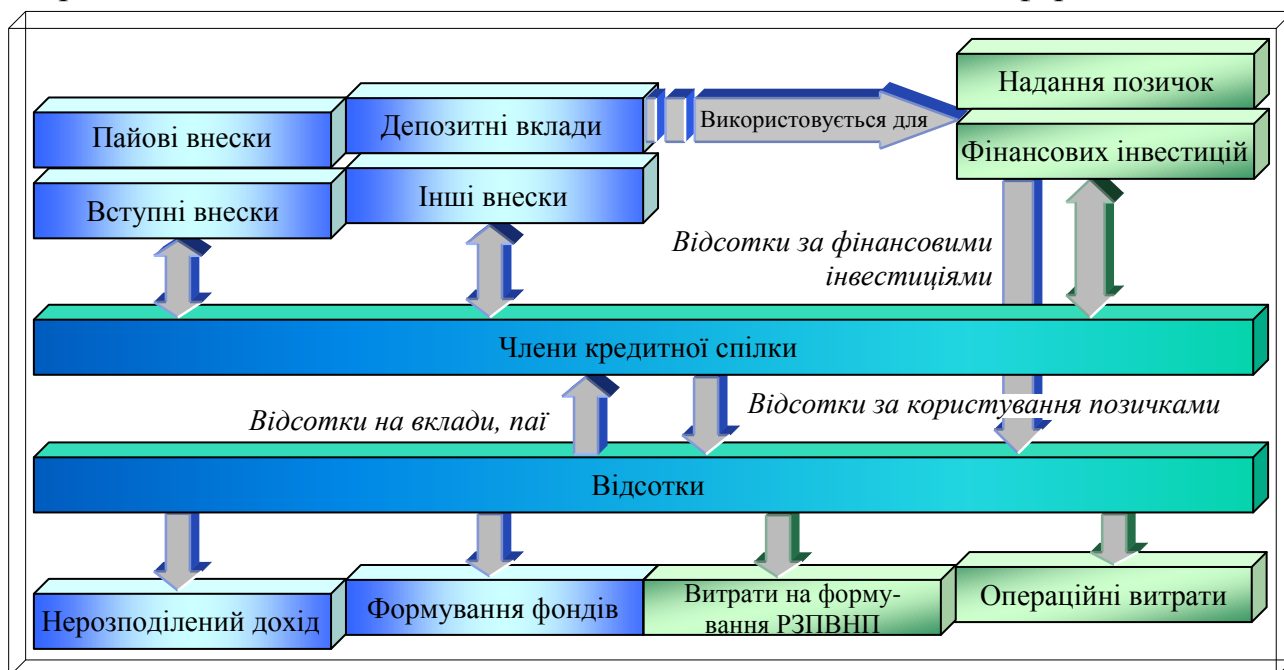

Рис. 2.24. Організаційно-економічний механізм надання послуг з кредитування кредитними спілками

Позички видаються на підставі письмової заяви: фізичній особі, яка є членом спілки; приватному підприємцю – члену кредитної спілки; індивідуальному фермерському господарству, власником(ами) якого є члени кредитної спілки; іншим кредитним спілкам. Спостережна рада кредитної спілки встановлює розмір процентної ставки та умови надання кредитів. Розгляд заяви та прийняття рішення про надання кредиту здійснюється кредитним комітетом. Кредитні спілки України

надають своїм членам позички різних видів, які залежать від потреб членів і можливостей кредитної спілки (рис. 2.25).

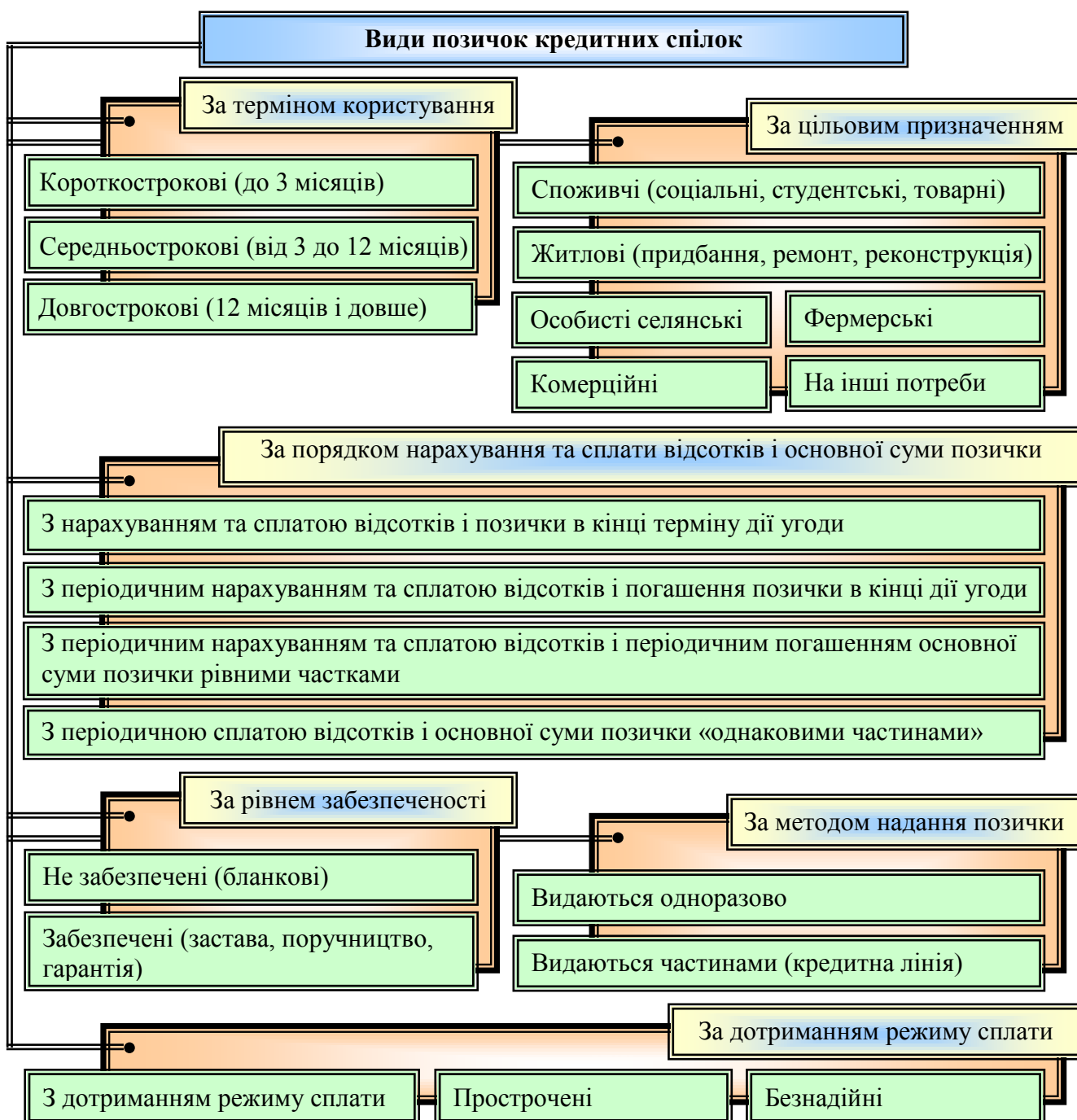

Рис. 2.25. Види позичок, що надаються кредитними спілками в Україні*

* Розроблено автором на основі чинного законодавства України

Залежно від потреб своїх членів та кон'юнктурних умов, які склалися на ринку фінансових послуг, кожна кредитна спілка розробляє і дотримується своєї кредитної політики – засад і правил, які є основою при наданні кредитів і забезпеченні їх повернення. Важливими критеріями при розробці і реалізації ефективної кредитної політики є визначення розміру відсоткової ставки за кредитом, термінів

використання кредиту, забезпечення диверсифікації кредитного портфеля, дотримання процедури вивчення позичальника на предмет його платоспроможності та рівня забезпечення кредиту й багато іншого. Успіх чи провал багатьох фінансових установ, як свідчить досвід, значною мірою залежить саме від згаданої політики. Кредитна політика спілки спирається на необхідність забезпечення інтересів вкладників і позичальників з огляду на фінансову ситуацію в країні. Її загальні принципи викладено у відповідних внутрішніх положеннях кредитної спілки (положенні про фінансові послуги та положенні про фінансове управління) [104, с. 117].

Аналізуючи позичкову діяльність кредитних спілок в Україні, спостерігаємо такі тенденції: обсяги кредитів, виданих у 2005 році, збільшились на 62,44% порівняно з 2004 роком і надалі вони щорічно стрімко зростали до 2009 року. Станом на 01.01.2008 року обсяги виданих кредитів досягнули 4 512,3 млн. гривень у порівнянні з 445,2 млн. гривень у 2004 році, на 01.01.2009 року вони зросли ще на 23,5% (до 5 572,8 млн. грн.), проте станом на 01.01.2010 року обсяг виданих кредитів знизився нижче рівня 2007 року, а у 1 півріччі 2010 року кредити, надані членам кредитних спілок, додатково зменшились на 33,4% (до 2 743,2 млн. грн.) (рис. 2.26).

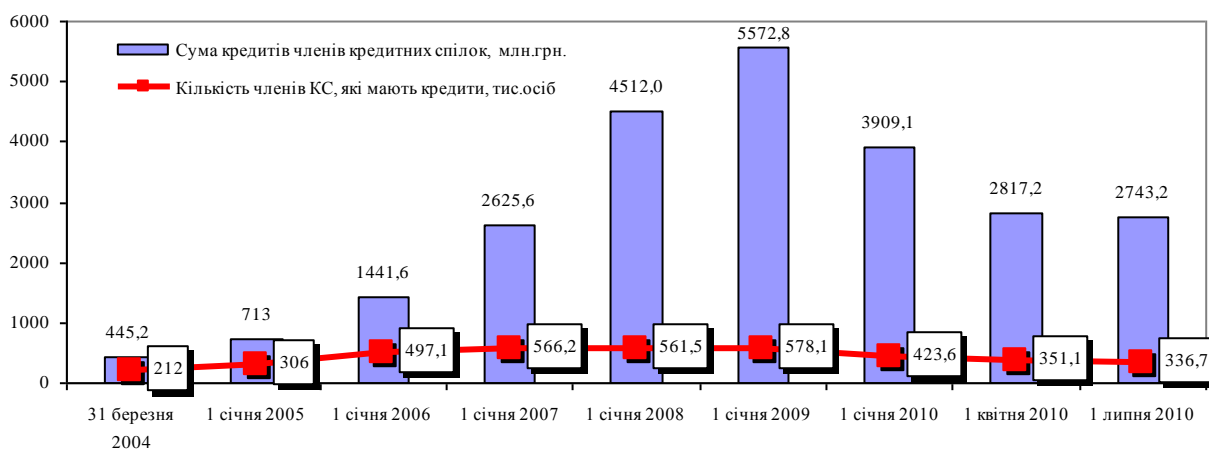

Рис. 2.26. Кредитний портфель системи кредитних спілок України (млн. грн.) [140]

Дані, наведені на рис. 2.26, свідчать про те, що в цілому по системі кредитних спілок обсяги кредитування стрімко зростали, починаючи з 2004 року, і їхнє збільшення до 2006 року супроводжувалося прямопропорційним підвищенням кількості членів кредитних спілок, які мали кредити (зокрема, упродовж 2004-2005 рр. темпи зростання кредитного портфеля склали 323,8%, а темпи збільшення

кількості осіб, що скористалися кредитними програмами – 234,5%). З 01.01.2006 року до 01.01.2008 року темпи зростання кількості членів кредитних спілок, які мають кредити значно знизились у порівнянні з темпами нарощування кредитного портфеля (зокрема, кількість осіб зросла з 497,1 до 561,5 тис., тоді як кредитний портфель збільшився з 1 441,6 до 4 512,0 млн. грн. відповідно). За період 2008-2009 рр. кількість позичальників зменшилась на 24,6% – з 561,5 тис. осіб до 423,6 тис. осіб, а у 1 півріччя 2010 р. – ще на 20,5% (до 336,7 тис. осіб). Така тенденція призвела до того, що середній розмір кредиту одному члену кредитної спілки почав стрімко зростати у період з 2006 року по 2008 рік (так у 2005 році він становив 2 900 грн.; у 2006 році – 4 637 грн.; у 2007 році – 8 036 грн.; у 2008 році – 9 925 грн.). З кінця 2008 року до кінця 2009 року середній розмір кредиту дещо знизився – до 9 228 грн., а у 1 півріччя 2010 року цей показник продовжив зниження до 8 147 грн. (рис. 2.27).

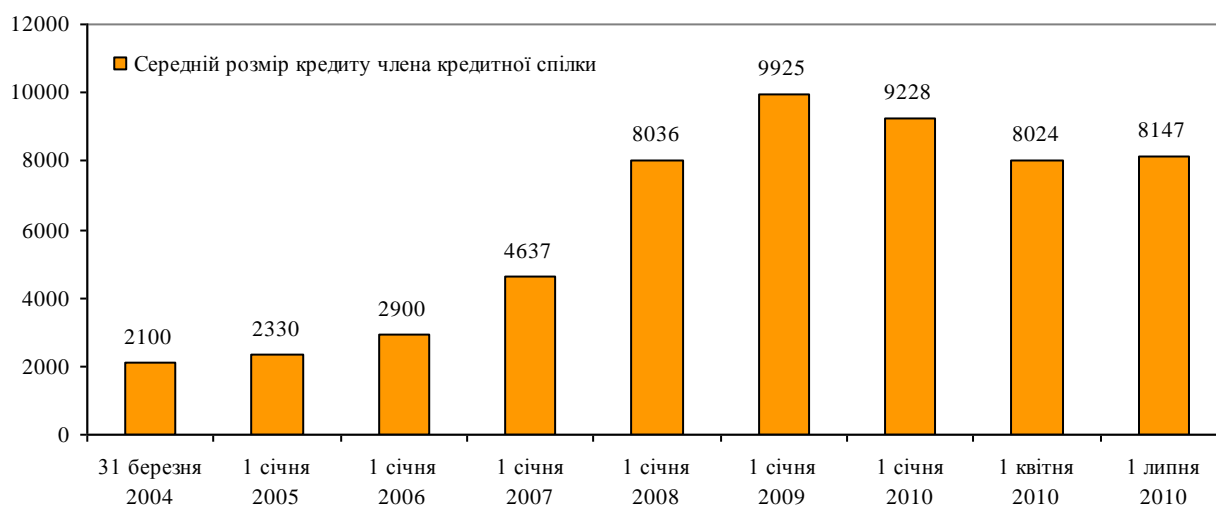

Рис. 2.27. Середній розмір кредиту члена кредитної спілки (грн.) [140]

Проте динаміка середнього розміру кредиту в цілому по системі кредитної кооперації не відображає загальних тенденцій її розвитку. З практичної точки зору, також важливо проаналізувати диференціацію величини середнього кредиту, поданого різними групами кредитних спілок з урахуванням розміру їх активів (рис. 2.28).

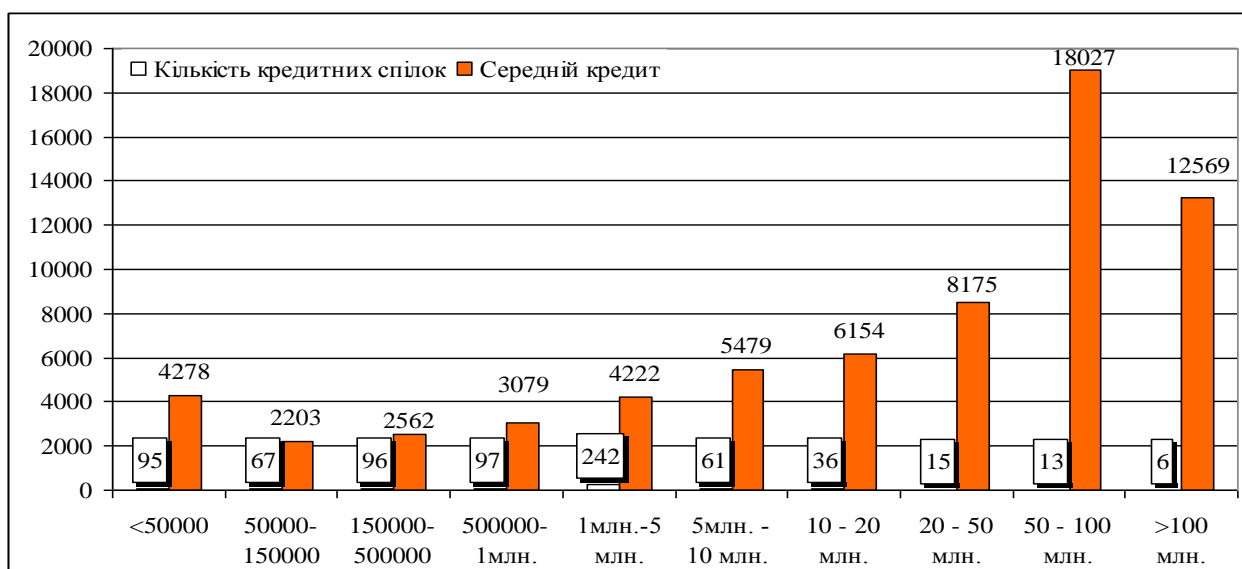

Рис. 2.28. Середній розмір кредиту за групами кредитних спілок, сформованих залежно від обсягу активів, станом на 30.06.2010 р. (грн.) [140]

Дані рис. 2.28 свідчать про те, що величина кредиту, як правило знаходиться в діапазоні до 10 тис. грн. і лише в кредитних спілках з активами понад 50 млн. грн. цей розмір стрімко зростає, більше як у два рази, що свідчить про збільшення ступеню ризику платоспроможності, оскільки навантаження на позичальника за погашенням кредиту виходить за межі середньостатистичного рівня доходу.

Важливо звернути увагу на те, що в 2008-2009 рр. кредитні спілки на фоні загального скорочення обсягів кредитування в Україні (на 33,2%) ще різкіше знизили свою активність на цьому ринку. Кількість і сума кредитів, наданих ними своїм членам у період фінансової кризи зменшилися в декілька разів. Так, впродовж I півріччя 2009 року кредитні спілки надали своїм членам лише 172,2 тис. кредитів на загальну суму 1 343,0 млн. грн., у той час як протягом першого півріччя 2008 року було надано 386,1 тис. кредитів на суму 3 449,8 млн. грн. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3
Динаміка кредитування членів кредитних спілок України з 2004 р. по I півріччя 2009 р.

Кредитна діяльність	(млн. грн.)									
	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	I кв. 2008 р.	II кв. 2008 р.	III кв. 2008 р.	2008 р.	I кв. 2009 р.	I півр. 2009 р.
Кількість кредитів (за період) тис.	468,9	674,3	958,4	857,1	198,2	386,1	580,1	680,3	65,4	172,2
Сума кредитів (за період) млн. грн.	1298,6	2451,1	4291,6	6386,8	1675,6	3449,8	5257,6	6908,8	536,7	1343,0

Кредитна спілка надає різні види кредитів за цільовим призначенням, за терміном користування, з різними режимами сплати відсотків та основної суми боргу, з різними рівнями забезпеченості.

Позики, які видаються кредитними спілками України, за терміном класифікують на короткотермінові, середньотермінові та довготермінові. Структурно в 2009 році вони поділялися так: кредити на 3-12 місяців склали 55,7%, до 3 місяців – 2,8%, більше року – 41,5%. Станом на 30.06.2010 р. відповідна структура кредитування залишилась практично незмінною: позики на 3-12 місяців займали 55,6%, до 3 місяців – 2,7%, більше року – 41,7% (рис. 2.29). Така градація позичок за термінами в кредитних спілках викликана тим, що до позик різної тривалості кредитна спілка змушена застосовувати різну кредитну політику. Встановлення строкових категорій для позичок залежить від багатьох макроекономічних показників і прогнозів, а також умов та об'єктів кредитування. Правління кредитної спілки залежно від ситуації самостійно встановлює терміни для віднесення позички до певної строкової категорії, і для кожної з цих груп встановлює різні процентні ставки та інші умови надання.

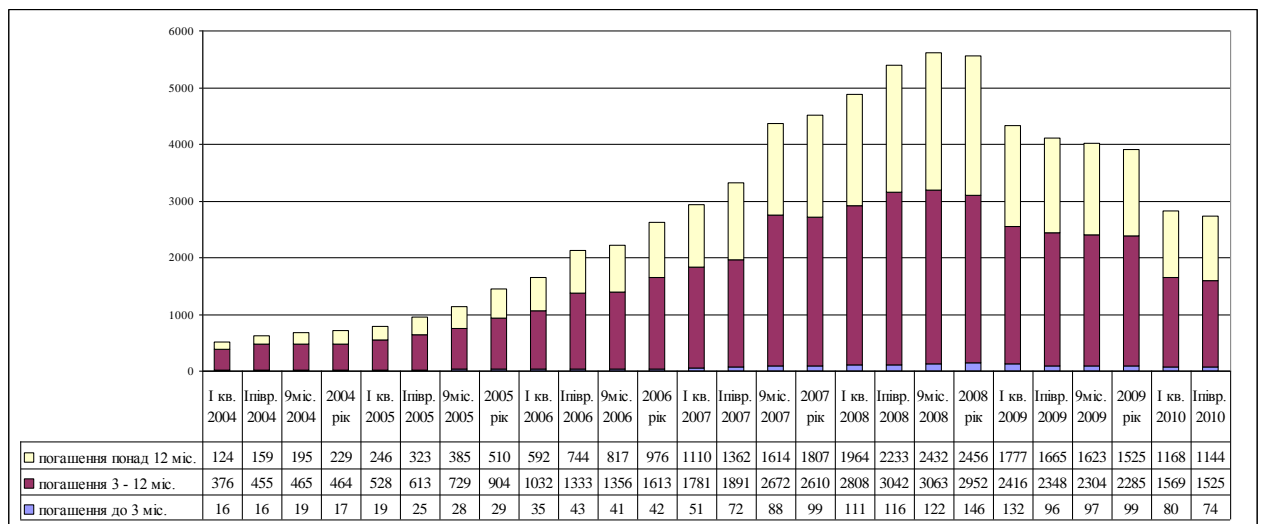

Рис. 2.29. Структура кредитного портфелю кредитних спілок в Україні за термінами (млн. грн.) [140]

Диференціація наданих кредитів за терміном погашення постійно змінюється. Основними факторами, які впливають на структуру кредитного портфелю є не лише попит та пропозиція, а й терміновість залучених фінансових ресурсів. Для того, щоб зберегти максимальну ліквідність кредитної спілки її кредитний портфель повинен бути збалансованим за терміном погашення відносно строкової

структури залучення фінансових ресурсів і власного капіталу (рис. 2.30).

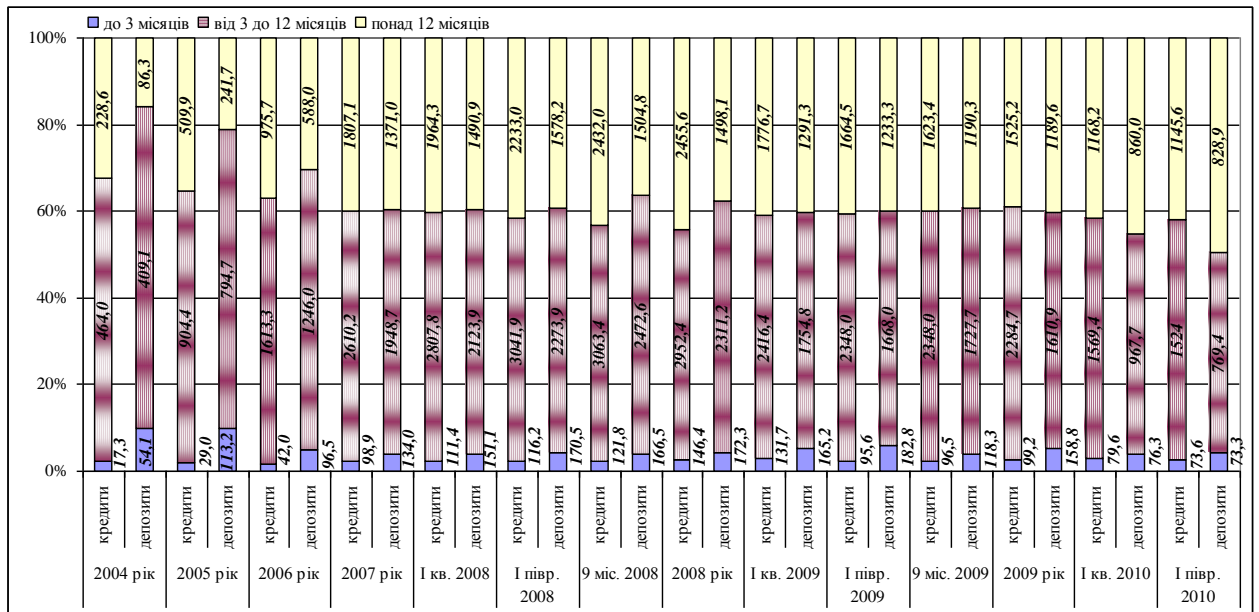

Рис. 2.30. Розподіл депозитів і кредитів кредитних спілок в Україні за терміном погашення [140]

Як свідчать дані рис. 2.30, структурні дисбаланси мали місце у періоди нестабільності економіки та формування системи кредитної кооперації. Зокрема, у 2004-2006 рр. кредити видані на термін понад 12 місяців помітно переважали над депозитами залученими на довготерміновій основі; аналогічна ситуація спостерігалася і у 2008 році. У 2007 році кредитний портфель був збалансованим з довгостроковими та середньостроковими зобов'язаннями. Таким чином, у період фінансової нестабільності кредитні спілки намагаються максимально зберігати ліквідність, а тому роблять все для того, щоб збалансувати кредити і зобов'язання.

Даючи оцінку соціально-економічних наслідків діяльності кредитних спілок у сфері кредитування домогосподарств, варто зупинитися на цільовому призначенні кредитів. За цілями надання позики кредитних спілок України відповідають типології, встановленій Держфінпослуг, а саме поділяються на кредити: на комерційні цілі; фермерські та селянські; житлові; споживчі; на інші потреби.

Кредитні спілки займають особливу нішу на ринку споживчого мікrokредитування, конкуруючи з банками. Як правило, лівова частка їхніх кредитів носить споживчий характер (рис. 2.31). Споживче кредитування має велике соціальне значення, що проявляється у збільшенні обсягу платоспроможного попиту населення, прискоренні реалізації товарів широкого вжитку, підвищенні життєвого

рівня та добробуту громадян. Розвиток вказаного кредитування сприяє збільшенню обсягів реалізації побутової техніки, легкових автомобілів, активізує індивідуальне житлове будівництво, придбання населенням об'єктів житлової нерухомості та ін. З огляду на диференційоване цільове використання споживчого кредиту, ризику за ним, його забезпечення та джерела погашення теж є різними, що диверсифікує кредитний портфель та робить його гнучкішим і стабільнішим в умовах структурних дисбалансів в економіці.

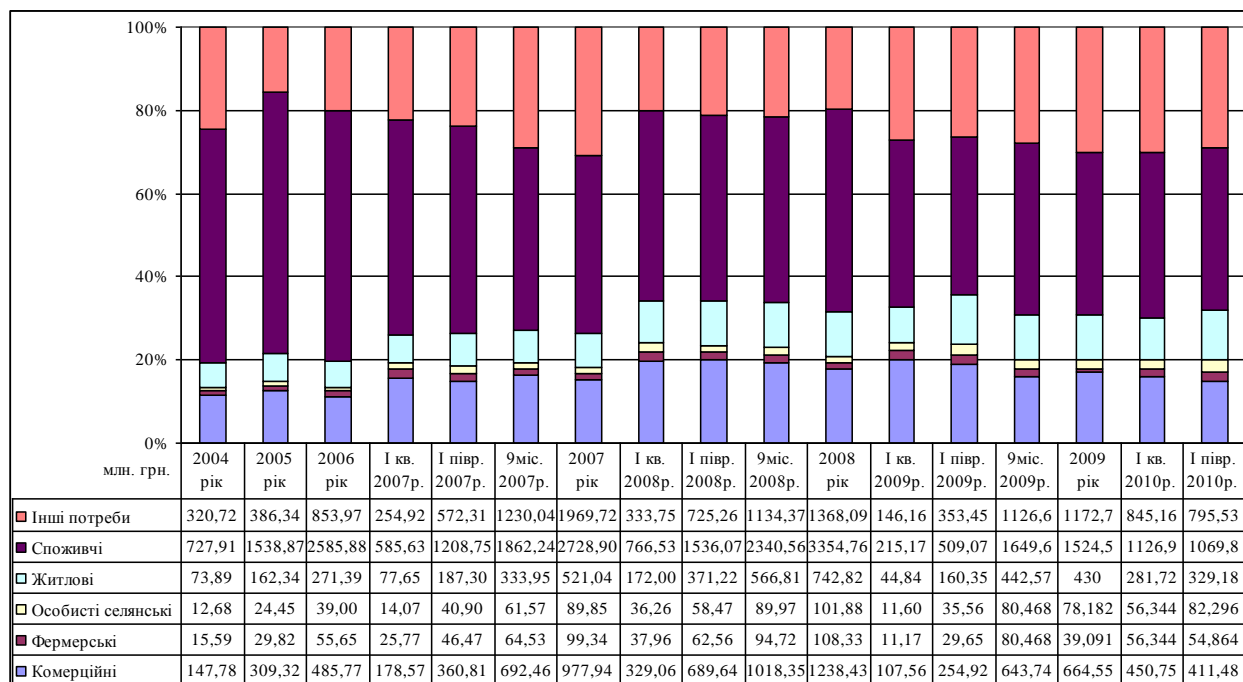

Рис. 2.31. Структура кредитів, виданих кредитними спілками України, за цілями кредитування [140]

Як свідчать дані рис. 2.31, у різні періоди структура кредитного портфеля за цілями використання позик, як правило, помітно коливається. Поряд з цим, в складі кредитного портфеля кредитних спілок майже завжди переважають споживчі кредити, що займають в середньому дві третини його загального обсягу. Хоча потрібно зазначити, що частка споживчого кредитування у період кризи та стагнації зменшилася: у 2009 р. та 1 півріччя 2010 р. вона становила 40 та 39% відповідно. Водночас, спостерігався тренд в бік збільшення питомої ваги комерційних кредитів, які у вказані періоди займали 20,05 та 15,0% відповідно і кредитів на інші цілі – по 30 та 29%; сталою залишалася частка кредитів на придбання, будівництво, ремонт житла – відповідно 11 та 12%).

Якість кредитного портфеля характеризується рівнем заборгованості та її структурою. Стосовно дотримання терміну повернення кредитні спілки України поділяють позики на:

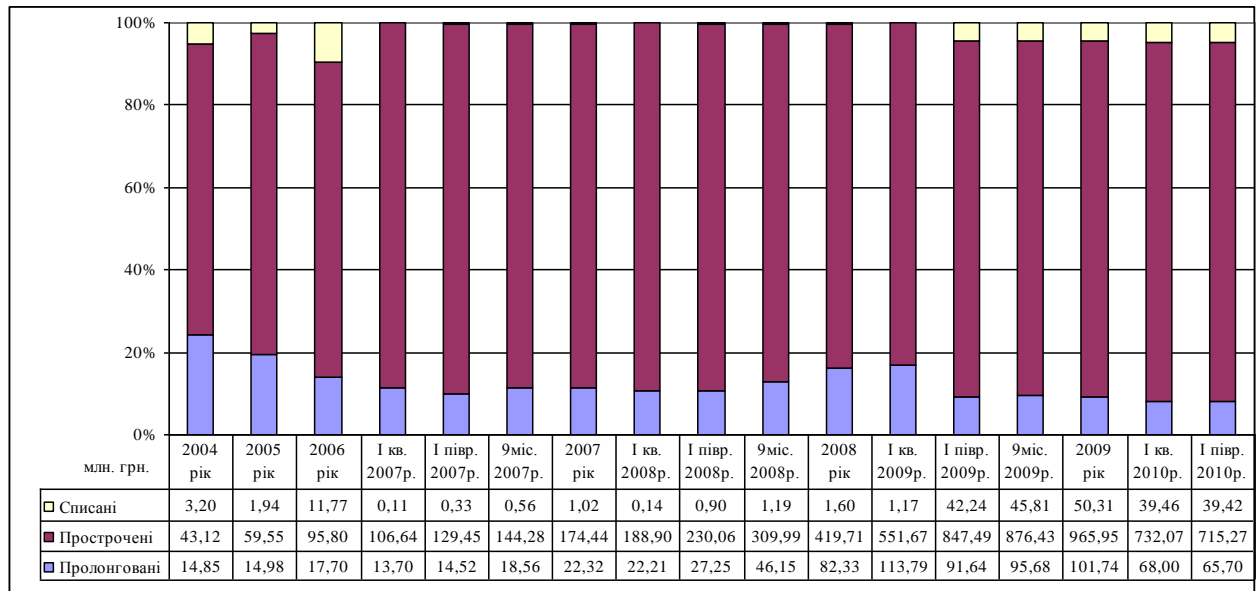
– прострочені – кредити, за якими пройшли строки повернення, встановлені в кредитному договорі між фінансовою установою та позичальником, а позичені кошти не повернені останнім. Такі суми враховуються на окремому позичковому-рахунку;

– пролонговані (відстрочені) – позики, за якими на прохання позичальника прийняте рішення про зміну на більш пізній час строку повернення кредиту;

– залегли – прострочені позички, за якими ніяких сплат не проводилось впродовж двох місяців. Як правило, вживаються заходи щодо їх стягнення. Позички вважаються залеглими доти, поки не будуть сплаченими або визнаними втраченими (повністю або частково);

– втрачені (повністю або частково) – позички, які не можуть бути повернуті, не дивлячись на усі вжиті кредитною спілкою заходи (або коли повернута лише її частина) [11, с. 12].

На рис. 2.32 відображено структуру частини кредитного портфеля, що відноситься до категорії проблемного (мова іде про пролонговані, прострочені та списані кредити). Протягом 2008 р. і I кварталі 2009 р. частка списаних кредитів була мізерною – коливалася в діапазоні 0,1%-0,3%; і лише у другій половині 2009 року вона сягнула 4,3%, а у I півріччі 2010 р. – 4,7%. Це кредити, які визнані безнадійними до повернення, на них сформований 100% резерв забезпечення, з якого і покрито втрати спілок. Пролонгований кредитний портфель є, як правило, інструментом реструктуризації боргів з відстрочкою та розстрочкою платежів. У 2007 р. і упродовж 9 місяців 2008 р. частка таких кредитів також була незначною – 10,5-13,0% до обсягу проблемного кредитного портфеля; у I кварталі 2009 р. вона зросла до 17,0%, що безпосередньо зумовлене затримками у виплаті заробітної плати боржників, неповерненням заощаджень, втратою роботи, зниженням рівня доходів громадян, і, як наслідок, неможливістю належним чином виконувати взяті на себе в попередні періоди зобов'язання. Вже у I півріччі 2009 р. вона знизилась до 9,3%, а у I півріччі 2010 р. їх частка становила 8,0% [140].

%	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	1 кв. 2008р.	1 півр. 2008р.	9 міс. 2008р.	2008р.	1 кв. 2009р.	1 півр. 2009р.	9 міс. 2009р.	2009р.	1 кв. 2010р.	1 півр. 2010р.
Списані	1,8	2,5	9,4	0,5	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	4,3	4,50	4,5	4,7	4,7
Прострочені	70,5	77,9	76,5	88,2	89,4	89,1	86,8	83,3	82,8	86,4	86,1	86,4	87,2	87,1
Пролонговані	27,7	19,6	14,1	11,3	10,5	10,6	12,9	16,4	17,0	9,3	9,4	9,1	8,1	8,0

Рис. 2.32. Структура проблемного кредитного портфеля кредитних спілок України [140]

Найбільшою проблемою упродовж останніх років є зростання частки прострочених кредитів у кредитному портфелі, що у I півріччі 2010 року досягла 29,9%. Така ситуація спричинена практично тими ж причинами, що призводять до пролонгації, проте через небажання позичальників визнати свої проблеми щодо виконання кредитних зобов'язань, вони не знаходять конструктивного вирішення шляхом реструктуризації. Водночас, варто зауважити, що значна частка у прострочених кредитах є і тих, за якими позичальники просто не хочуть платити або не можуть через негативні обставини, що склалися. Відтак, зростає і ризик неплатоспроможності позичальника за споживчим кредитом, який прямопропорційно залежить від рівня добробуту громадян та темпів розвитку економіки. Так, у 2004 році рівень простроченості за кредитами становив 6,08% і поступово зростав, перш за все, за рахунок збільшення самого кредитного портфеля – масштабу операцій (до 6,8% у I півріччі 2008 року), а починаючи з 9 місяця 2008 року розпочалося його стрімке зростання: у 2008 р. – 12,1%; в 2009 р. – 28,6%; в I півріччі 2010 р. – 29,9% (рис. 2.33). Така негативна тенденція стала наслідком погіршення макроекономічної ситуації в країні: зниження рівня заробітної плати, підвищення поточних витрат (вартість комунальних послуг, витрати на харчування та інше), збільшення рівня інфляції. Також

визначальним є те, що період зростання рівня простроченості за кредитами співпадає з періодом спаду кредитної активності (зменшення кількості кредитів та їх обсягу).

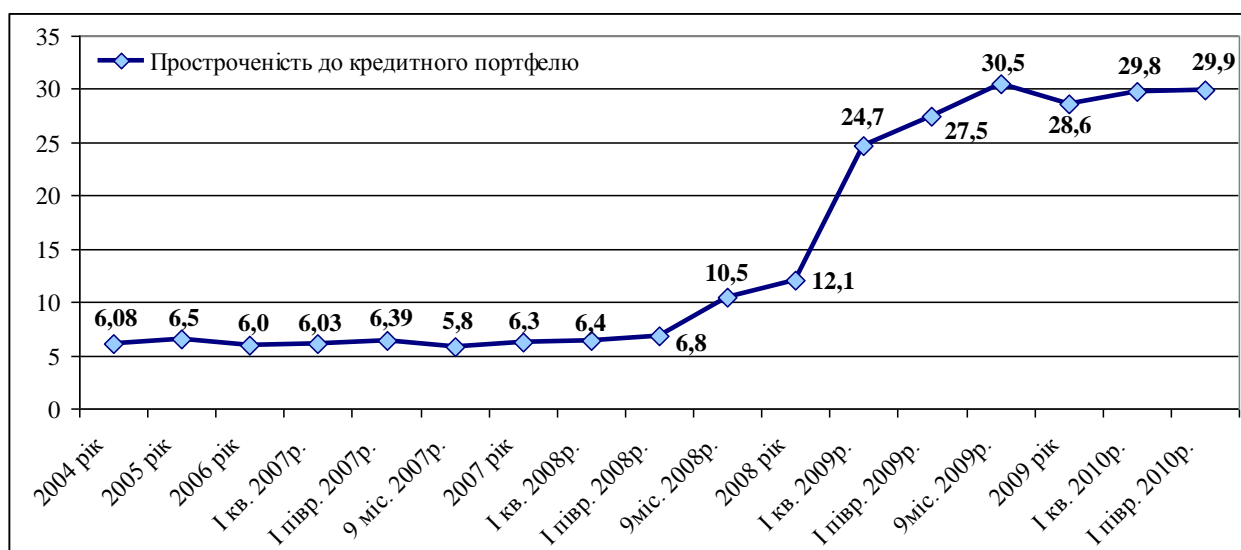

Рис. 2.33. Частка прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок України [140]

Частка прострочених позик у кредитному портфелі кредитних спілок України є індикатором проблемності та негативних тенденцій, а їх структура відображає глибину цих проблем. Відповідно до даних, які подаються спілками до Держфін-послуг, структуру простроченості можна проаналізувати виключно лише за рівнями (рис. 2.34). Проте не менш важливо проаналізувати прострочений кредитний портфель не лише за рівнями простроченості, але й за забезпеченням. Однак це є неможливим, оскільки така статистика не ведеться. Хоча, за оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів та за результатами проведеного виїзного моніторингу ОКС «ПЗВ», можна констатувати, що основна маса прострочених позик – 80-85% – незабезпечені кредити (кредити під поруку інших фізичних осіб, кредити на купівлю товарів першої необхідності або оргтехніки, яку реалізувати для отримання покриття не можливо, – їх можна охарактеризувати як бланкові кредити), решту 15-20% становлять кредити, забезпечені заставою рухомого та/або нерухомого майна (покриття таких кредитів залежить від рівня оцінки заставного майна, його ринкової вартості на момент продажу та можливості реалізації відповідно до ринкової кон'юнктури та рішення суду).

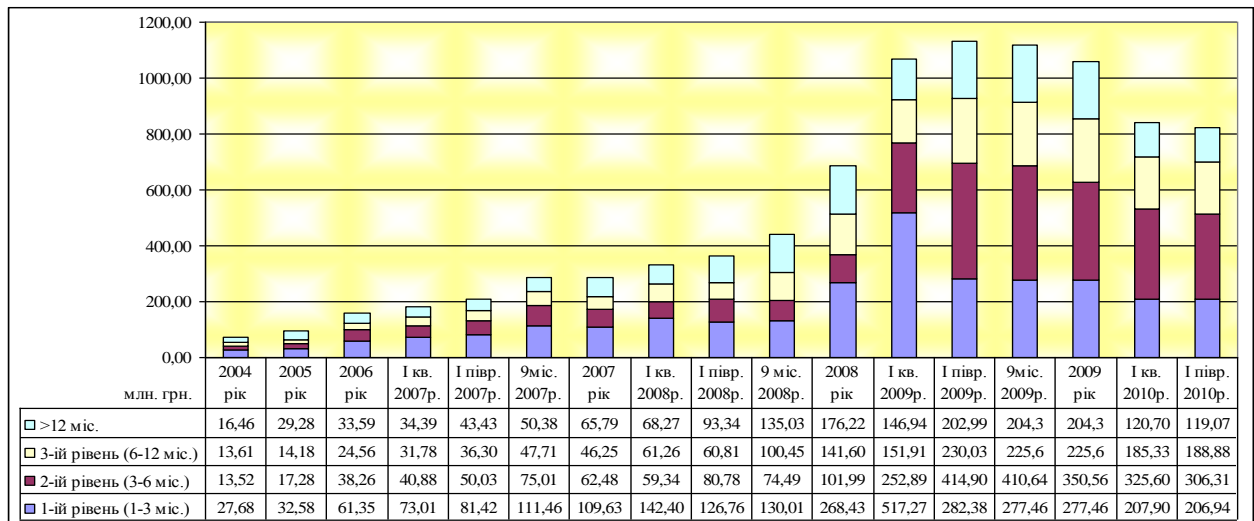

Рис. 2.34. Структура простроченої заборгованості кредитних спілок України за рівнями [140]

Що ж стосується безпосередньо рівнів простроченості кредитів, то вони є індикатором майбутніх проблем їхньої неповерненості. Найбільш варіативним є перший рівень, він часто зазнає змін через неузгодженості графіків платежів за споживчими кредитами та датами отримання заробітної плати, її затримкою, з непередбачуваних обставин чи через одномоментні труднощі у короткостроковому періоді. Перехід заборгованості у вищий рівень є свого роду сигналом до підвищення жорсткості в роботі з неплатниками і пошуку шляхів вирішення проблем, в тому числі через процедуру роботи з судовими та виконавчими органами влади щодо примусового стягнення заборгованості.

Як свідчать наведені вище дані, видані кредитними спілками кредити повертаються невчасно, тому доводиться застосовувати різні форми та методи роботи з простроченими та неповерненими кредитами. Для уникнення проблем і забезпечення можливості швидкого реагування на проблемні кредити, кредитні спілки формують резерви забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за рахунок частини своїх доходів. Кредит вважається простроченим, якщо за станом на дату, визначену умовами кредитного договору, очікуваний платіж не надійшов повністю або надійшов частково. До суми очікуваного платежу, залежно від визначеного договором порядку сплати процентів та суми кредиту, можуть входити, відповідно, проценти або проценти та частина суми кредиту, або проценти та вся сума кредиту. Залишок основної суми боргу за простроченим кредитом є базою для розрахунку необхідного розміру резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок. Віднесення

кредиту до певного рівня прострочення відбувається в останній день кожного місяця (далі – дата визначення прострочення).

З метою визначення рівня прострочення кредитів і розрахунку необхідної суми резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок вони розподіляються на:

- прострочені 1-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 1 до 90 днів;
- прострочені 2-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 91 до 180 днів;
- прострочені 3-го рівня, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення простроченості становить від 181 до 365 днів;
- неповернені, якщо прострочення очікуваного платежу на дату визначення прострочення становить понад 12 місяців.

Кількість прострочених днів (P_{kd}) розраховується за формулою [161]:

$$P_{kd} = Kd \times \frac{\Phi_3 - П_3}{M_3 - П_3}, \quad (2.6)$$

де Kd – кількість днів, що минули з дати надання кредиту до дати проведення розрахунку;

M_3 – максимальна заборгованість за кредитними операціями, що включає всю суму наданого кредиту та всю суму процентів за ним, визначену на дату проведення розрахунку;

$П_3$ – планова заборгованість за кредитними операціями, що включає залишок основної суми та нарахованих процентів, вирахованих на дату розрахунку згідно з плановим строком їх внесення та умовами взаєморозрахунків (без урахування фактичних строків і сум платежів);

Φ_3 – фактична заборгованість за кредитними операціями, що включає фактично не сплачений залишок основного боргу за кредитом та залишок нарахованих, але не сплачених на дату розрахунку процентів.

У разі внесення змін до планового графіка платежів, що підтверджується відповідним кредитним договором, планова заборгованість розраховується з урахуванням встановлених нових планових дат платежів за умови невнесення змін щодо кінцевого строку погашення кредиту.

Розмір необхідного резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок за конкретним кредитом (P_3) визначається за формулою [161]:

$$P_3 = П \times Н, \quad (2.7)$$

де $П$ – залишок заборгованості за простроченим кредитом;

$Н$ – норматив резервування для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок.

Нормативи резервування грошових коштів для розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок становлять:

- для 1-го рівня – 0% залишку заборгованості;
- для 2-го рівня – 35% залишку заборгованості;
- для 3-го рівня – 70% залишку заборгованості;
- для неповернених і безнадійних кредитів – 100% залишку заборгованості.

Остаточний розрахунок суми резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок на останній день кожного місяця визначається за такою формулою [161]:

$$РЗПВНП = \Sigma П_1 \times 0 + \Sigma П_2 \times 0,35 + \Sigma П_3 \times 0,7 + \Sigma НП, \quad (2.8)$$

де *РЗПВНП* – сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що має бути сформований за станом на кінець місяця, виходячи з фактичного рівня простроченості кредитів;

ΣП₁ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 1-го рівня;

ΣП₂ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 2-го рівня;

ΣП₃ – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 3-го рівня;

ΣНП – сума залишків заборгованості за всіма неповерненими та безнадійними кредитами.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок формується за рахунок частини доходу незалежно від фінансового результату таким чином, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за всіма простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами, що розрахована згідно з установленими нормативами.

Розрахована сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок порівнюється з розміром сформованого резерву за станом на початок місяця і відповідно до виявленого відхилення здійснюється поповнення або зменшення розміру резерву.

Сформований резерв забезпечення є стабілізатором і гарантом вирішення проблем заборгованості, і, водночас, це суттєвий та потужний важіль фінансової стабільності та автономії. Його величина залежить від рівня простроченості та її структури. Проаналізуємо динаміку резерву забезпечення та його частку у простроченій заборгованості, яка є індикатором достатності капіталу та рівня проблемного кредитного портфеля (рис. 2.35).

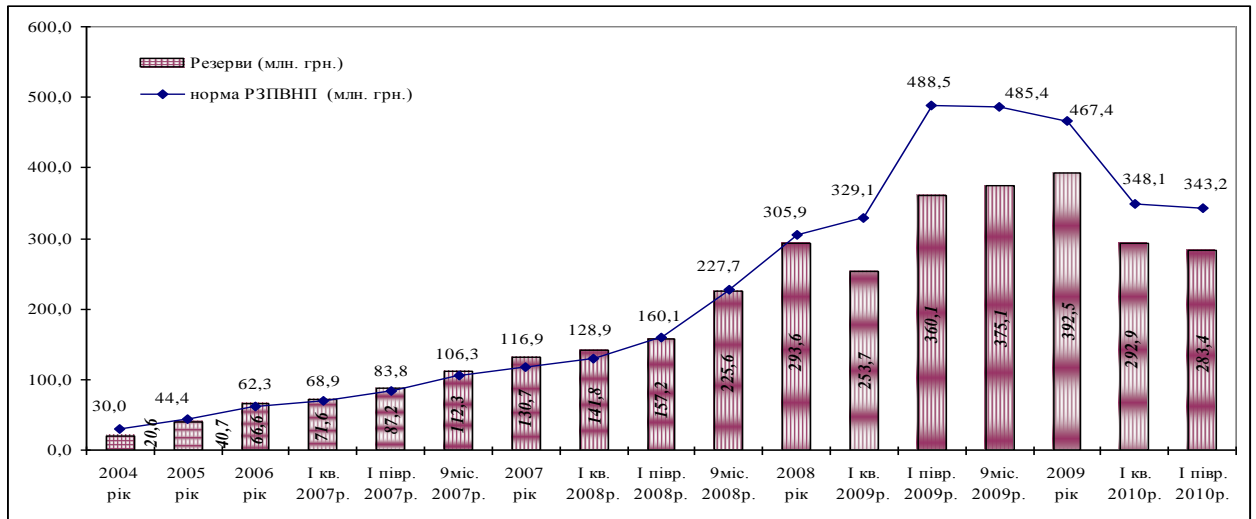

Рис. 2.35. Динаміка фактичного і нормативного значення резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок кредитних спілок України [140]

Проаналізувавши дані відображені на рис. 2.35, можна зробити висновок, що резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок не відповідав встановленим нормативам у період 2004-2005 рр. (при нормі – 30,0 та 44,4 млн. грн. сформовано резерв у розмірі 20,6 та 40,7 млн. грн. відповідно). У період 2006 р. – I кварталі 2008 р. фактичні обсяги резервів були вищими від норми, а з II кварталу 2008 р. по I півріччя 2010 р. розрив між нормативним значенням та реально сформованим резервом почав зростати (з 1,9 до 35,7% у I півріччі 2009 р. та 17,4% у I півріччі 2010 р.). Така ситуація склалася через різке зростання заборгованості за позиками у переважної частини кредитних спілок, а, відтак, і зниження дохідності – за результатами діяльності багато з них зазнали збитків і не мали достатніх ресурсів для формування резервів (рис. 2.36).

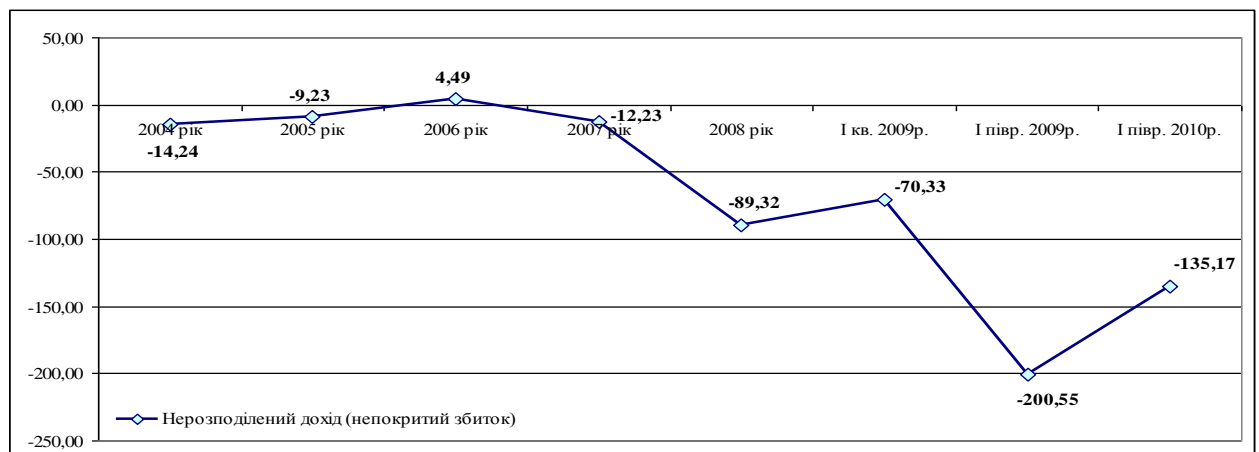

Рис. 2.36. Динаміка формування доходів кредитних спілок України (млн. грн.) [140]

Оскільки рівень РЗПВНП є недостатнім та й динаміка нерозподіленого доходу (непокритого збитку) є негативною (а джерелом формування вказаного резерву є саме доходи), необхідно звернути особливу увагу на інші показники, які впливають на фінансову збалансованість системи кредитної кооперації. Мова іде про динаміку співвідношення простроченості до активів, до капіталу та до регулятивного капіталу (рис. 2.37). Ці показники відображають як рівень ризикованості, так і ступінь покриття власними ресурсами заборгованості за кредитами, що сформувалася.

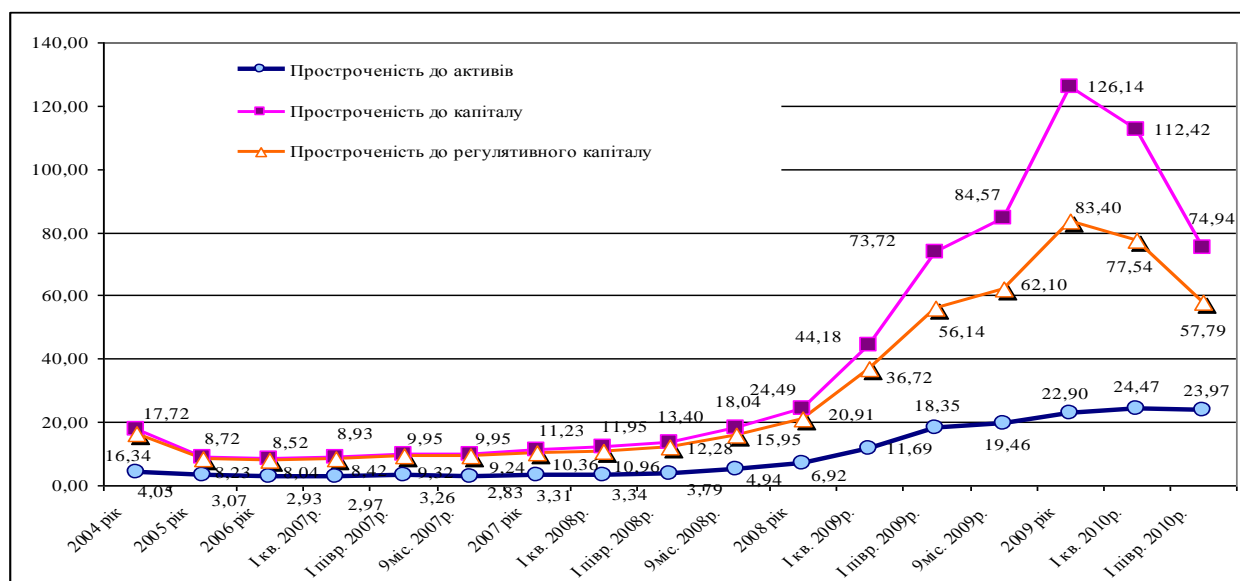

Рис. 2.37. Динаміка показників простроченої заборгованості за кредитами кредитних спілок України (%) [140]

Отже, динаміка основних показників простроченої заборгованості за позиками кредитних спілок України свідчить про те, що система кредитної кооперації належним чином незбалансована. У період криз виникає об'єктивна необхідність у застосуванні важелів, які б її стабілізували. Більше того, загалом ця система демонструє високий рівень залежності від залеглих та прострочених кредитів. Так, у період 2004-2008 рр. основні показники простроченої заборгованості за кредитами знаходились у допустимих межах співвідношення простроченості відносно активів і коливалося від 4,05 до 6,92%; до регулятивного капіталу в інтервалі – 16,34-20,91% та до капіталу – в проміжку 17,72-24,49%. Перебування чверті капіталу «під ризиком» у 2004-2008 рр. – це допустимий рівень, але вже у 2009 році ситуація різко змінилася на гірше – відношення простроченості до активів становило 11,69% у I кварталі, 18,35% у II кварталі, а у II кварталі 2010 р.

воно вже сягнуло 23,97%; відношення до регулятивного капіталу зросло до 36,72% у I кварталі 2009 р., 56,14% у II кварталі 2009 р., 81,47% на кінець 2009 р. та продемонструвало незначне зниження у II кварталі 2010 р. до 57,79%, що є надмірним борговим навантаженням; а співвідношення простроченості до капіталу піднялося у I кварталі 2009 р. до 44,18%, у II кварталі 2009 р. до 73,72%, пік спостерігався в кінці 2009 р. – 126,14%, щоправда у II кварталі 2010 р. цей тренд дещо знизився і становив 74,94% (див. рис. 2.36 та 2.37).

З огляду на вищезазначене, одним із важливих завдань кредитної установи кооперативного типу є формування якісного кредитного портфеля з мінімальним рівнем прострочення, що гарантує захищеність вкладів. Однак кредитні операції завжди супроводжуються певним рівнем ризику, який в кінцевому випадку, так чи інакше, призводить або до проблемності щодо виплат, або ж до неспроможності позичальника виконувати взяті на себе зобов'язання. У багатьох випадках причини неспроможності кредитних спілок вирішити проблеми, що пов'язані з поверненням заборгованості, зводяться до недостатнього розуміння основних факторів виникнення прострочення платежу. Першим кроком у вирішенні проблеми повернення заборгованості має бути визначення того, що у кредитній спілці розуміють під терміном «прострочення».

Як правило, кредит вважається простроченим (або з заборгованістю чи з простроченням), коли термін платежу вже минув, а необхідний платіж не був сплачений. Є дві основні групи факторів, які зумовлюють прострочення: неконтрольовані та контрольовані (табл. 2.4). При цьому дію окремих неконтрольованих факторів кредитні спілки все ж таки можуть пом'якшувати.

Таблиця 2.4

Загальні фактори, що викликають прострочення

<i>Неконтрольовані фактори</i>	<i>Приклад</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
1. Стихійні лиха	☉ Пожежі, урагани, посухи
2. Урядова політика та політика органів місцевої влади	☉ Введення нових податків та зборів, вибори, перенесення місць розташування ринків, заборона торгівлі у раніше відведених місцях тощо
3. Втрата економічно активного члена родини	☉ Смерть, часткова чи повна втрата працездатності, тривале захворювання
4. Зменшення темпів росту регіональної або національної економіки	☉ Збільшення цін на основні товари широкого вжитку, підняття цін на комунальні платежі та ін.
5. Низька ринкова ціна на сільськогосподарську продукцію	☉ Відсутність місцевого відомства, яке має регулювати ціни на сільськогосподарську продукцію, особливо, якщо пропозиція перевищує попит

1	2
<i>Контрольовані фактори</i>	<i>Приклад</i>
1. Відсутність чітко визначеної і послідовної політики кредитування та залучення коштів	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Відсутність плану/стратегії залучення коштів ⊕ Відсутність в кредитній політиці вимог щодо інформації по кредиту, інших позичальників, застави тощо ⊕ Використання пайового капіталу члена в якості забезпечення кредиту замість дослідження можливості члена погасити кредит, його кредитної історії та ризиків, що пов'язані з кредитом
2. Недостатньо уваги приділяється контролю за простроченням	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Недостатньо зусиль спрямовується на повернення коштів за кредитною угодою (менеджер персонально не відвідує боржників з приводу погашення кредиту) ⊕ Органи управління задоволені якістю погашення ⊕ Спостережна рада не приділяє уваги процедурам надання та повернення кредиту
3. Кредитні комітети не діють належним чином	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Члени кредитного комітету не мають навичок щодо проведення оцінки кредиту ⊕ Кредитні комітети не проводять наради для обговорення та вивчення заяв на отримання кредитів ⊕ На тих нарадах, що проводяться, не вивчають заяви на отримання кредитів детально («проштамповують» їх)
4. Члени правління не мають достатньо знань, досвіду та особистих якостей для надання та повернення кредитів, в результаті чого використовуються неналежні методи повернення кредитів та виявлення потенційно проблемних кредитів	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Особи, які є членами правління, не мають ані фахової, ані неформальної освіти для роботи на ринку фінансових послуг (тому діяльність кредитних інспекторів та працівників кредитної спілки, що займаються поверненням кредитів, не контролюється спостережною радою)
5. Спеціалістам, що займаються поверненням заборгованості не вистачає досвіду, ділових або особистих якостей для того, щоб діяти ефективно	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Працівники кредитної спілки, що займаються поверненням прострочених кредитів, та кредитні інспектори більш схильні до роботи у офісі (канцелярської роботи)
6. Нестача людських ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Кредитний інспектор самостійно веде роботу з надання та повернення кредитів
7. Відсутність або неадекватність обліку кредитів	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Немає звіту за строками оплати, книга аналітичного обліку не оновлюється
8. Відсутність стимулів для хороших платників і відсутність або неадекватна політика санкцій за затримку платежів	<ul style="list-style-type: none"> ⊕ Позичальники, що мають прострочення, отримують повторні кредити, за несвоєчасну сплату не вживаються фінансові санкції

Зважаючи на вищезазначене, кожна кредитна спілка веде свою політику щодо процедури видачі кредиту, його супроводу та погашення. Як правило, така політика проводиться у три етапи: етап моніторингу та розгляду (попередній), етап акцепту (поточний), етап супроводу (підсумковий) (рис. 2.38). Враховуючи усі складові процесу кредитування, необхідно пам'ятати про встановлені вимоги до планування позичкової діяльності відповідно до затверджених нормативів.

Саме дотримання процедур процесу кредитування дає можливість уникнути багатьох несприятливих факторів, які негативно впливають на діяльність спілки. Чіткі правила дають впевненість щодо недопущення дрібних механічних помилок та мінімізують вплив людського фактору, і, як наслідок, підвищують контроль та якість. Відповідно до встановлених нормативів діяльності кредитних спілок, затверджених Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, небанківські

фінансово-кредитні посередники повинні здійснювати моніторинг за дотриманням таких показників кредитної діяльності (нормативів ризиковості операцій):

а) максимальна заборгованість за кредитами одного члена кредитної спілки не може перевищувати 20% від її капіталу (в кредитній спілці, що аналізується нами, згаданий показник становить $210000,00 / 1974905,91 \times 100\% = 10,6\%$);

б) максимальний залишок за наданими кредитами на одного члена кредитної спілки, окрім об'єднаної кредитної спілки, не може перевищувати 25% від капіталу кредитної спілки (для КС «Калина» цей показник дорівнює $6534447,60 / 2098 / 1974905,91 \times 100\% = 0,2\%$);

в) максимальний залишок за наданими кредитами на одного члена об'єднаної кредитної спілки не може перевищувати 30% від її капіталу;

г) загальна сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками, не має перевищувати 500% капіталу кредитної спілки.

Рис. 2.38. Етапи процесу кредитування в кредитній спілці

Отже, якщо кредитна спілка дотримується встановлених нормативів діяльності, це говорить про те, що вона є достатньо фінансово незалежною, а її кредитний портфель є диверсифікованим та має невеликий ступінь ризику при допустимому рівні простроченості та сформованому у належному обсязі РЗПВНП.

Із зростанням обсягів споживчого кредитування та настанням фінансової кризи особливого значення, у контексті соціально-економічних наслідків, набуває аналіз ризиків, що виникають у процесі надання кредитних послуг фізичним особам. Найбільш характерними ризиками є: кредитний ризик; ризик процентних ставок; ризик ліквідності; ризик дострокового погашення кредиту; операційний ризик; валютний ризик (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Ризики споживчого кредитування*

Види ризику	Характеристика ризику
Кредитний ризик	ризик невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитом, ризик неплатежу. Ризик, який несе кредитор у зв'язку з можливістю не одержати свої гроші назад через нездатність боржника погасити виданий йому кредит.
Операційний ризик	ризик прямих або непрямих втрат: <ul style="list-style-type: none"> – ризик персоналу – пов'язаний із можливими помилками співробітників, шахрайством, недостатньою кваліфікацією персоналу, можливістю несприятливих змін у трудовому законодавстві; – ризик процесу – пов'язаний із помилками в процесах проведення операцій і розрахунків за ними, їхнього обліку, звітності, ціноутворення; – ризик технологій – обумовлений недосконалістю технологій, що використовуються; – ризик середовища – витрати, пов'язані з нефінансовими змінами в середовищі (змінами в законодавстві, політичними змінами, змінами системи оподаткування тощо); – ризик фізичного втручання – пов'язаний з безпосереднім фізичним втручанням (стихійне лихо, пожежа, пограбування, тероризм тощо).
Валютний ризик	можливість втрат, пов'язаних із зміною курсів іноземних валют. При цьому, ризик кредитної угоди визначається зміною валютного курсу на майбутній потік платежів в погашення заборгованості за кредитом (не зовсім притаманний кредитним спілкам, оскільки є опосередкованим).
Ризик зміни процентної ставки	ризик недоодержання прибутку за кредитними операціями у результаті непередбачених змін вартості ресурсів на фінансовому ринку.
Ризик ліквідності	вхідний потік фінансових ресурсів в кредитній спілці може виявитися недостатнім у порівнянні з розміром платежів за вимогами вкладників (зокрема, сплата відсотків).
Ризик дострокового погашення	ризик недотримання доходу наслідок неможливості раціонально розмістити фінансові ресурси, які надійшли поза графіком.

* Складено автором на основі [154].

В економічній літературі наведена велика кількість визначень поняття «кредитний ризик», проте майже всі пов'язують його з можливими збитками від кредитної операції. А тому, узагальнивши наявні визначення, запропонуємо найбільш повне, на нашу думку, визначення кредитного ризику. Кредитний ризик – це імовірність часткової або повної втрати суми кредиту та процентів за користування

ним чи неотримання доходу на позичений капітал внаслідок впливу чинників зовнішнього та внутрішнього походження.

Кредити, які має право видавати спілка дотримуючись нормативів діяльності, перш за все, повинні бути гарантованими та забезпеченими. Щоб зневілювати ризикованість кредитних операцій, кредитні спілки проводять ретельне вивчення позичальника, застосовують додаткове поручництво, впроваджують у діяльність систему «позикове коло», яка передбачає взаємопоручництво учасників такого кола, беруть в заставу матеріальні цінності (рухоме та нерухоме майно), а також намагаються видавати якомога менше бланкових – незабезпечених кредитів.

Кредитна політика кредитних спілок України зводиться до виваженого підходу щодо вивчення попиту і пропозиції на ринку позик та якісної оцінки позичальника. Щоправда, дослідження ринку, як правило, базується на мікрмаркетингових оцінках та моніторингу його регіональних складових. Оцінка якості позичальника та ретельне вивчення інформації стосовно самого індивіда на локальному рівні утруднюється тим, що в Україні не існує розширеної бази даних щодо позичальників – система розпорощених приватних бюро кредитних історій не дає повної картини. Тому основним і пріоритетним завданням для держави повинно стати створення Державного бюро кредитних історій. Звернення до нього усіх учасників ринку, які надають кредити чи позички, має бути обов'язковою, як щодо наповнення, так і щодо отримання інформації. Вказана інформація повинна містити не лише дані про попередні кредити, а й дані з МВС України щодо втрачених і фальшивих паспортів, судимості за фінансові злочини, знаходження на наркологічному та психіатричному обліку, дієздатності тощо. Оскільки уніфікованого комплексного підходу до оцінки позичальника в Україні немає, кожна фінансова установа створює власну методику.

Аналіз платоспроможності проводиться як щодо позичальника, так і відносно його поручителя. При цьому методика аналізу і документація щодо останнього така сама, як і при аналізі самого позичальника. В результаті проведеної роботи визначаються можливості клієнта виконувати платежі з погашення основного боргу і відсотків, а поручителя – виконувати їх у випадку неплатоспроможності позичальника.

У зарубіжній практиці найбільш поширеним методом оцінки ризиків споживчого кредитування є скоринг-системи. Скоринг – математична модель у вигляді зваженої суми певних характеристик, за допомогою якої на основі минулого досвіду

фінансова установа намагається з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит. У результаті формується інтегральний показник – «SCORE», який характеризує ступінь кредитоспроможності позичальника. Інтегральний показник кожного клієнта порівнюється з певним критеріальним значенням. Позичальникам з інтегральним показником вищим за критеріальне значення видається кредит, а позичальникам із показником нижчим від критеріального значення – ні. Основна проблема при побудові скоринг-систем полягає у визначенні того, які характеристики необхідно включати в модель і, які вагові коефіцієнти мають їм відповідати [159].

Вперше для оцінки кредитного ризику скоринг-система була застосована Д. Дюраном у 1941 р. У ній враховувались такі характеристики клієнта: вік, стать, строк проживання в одній місцевості, професія, трудовий стаж, наявність банківських рахунків, володіння нерухомістю, наявність полісу страхування життя. У сучасній зарубіжній практиці при побудові скоринг-систем найчастіше, крім вищезазначених, враховуються такі додаткові характеристики клієнта: кількість дітей, сімейний стан, дохід, наявність телефону, строк співробітництва з фінансовою установою. Маючи базу даних про клієнтів, фінансова установа за допомогою статистичних інструментів може виявити фактори, що впливають на здатність і бажання клієнта повернути борг.

На сьогодні скорингова система оцінки кредитоспроможності позичальника використовується у вітчизняній банківській практиці, а також кредитними спілками. Найбільш поширеною в Україні на сьогодні є методика, яка поєднує професійний досвід кредитного інспектора та скорингові моделі.

За допомогою цієї методики проводиться прийняття рішення щодо надання споживчого кредиту на основі оцінки ризику приватних позичальників, а також оцінки ризику наявного споживчого кредитного портфеля. Основним джерелом інформації для аналізу за згаданою методикою є дані про клієнта, які відображені в заявці на отримання споживчого кредиту.

Алгоритм опрацювання заявки передбачає декілька основних розділів для аналізу:

1. «Загальні дані» (додаток М).
2. «Фінансові показники» (додаток Н).

3. «Характеристика кредиту» (додаток П).

Кожному з параметрів, вказаних у наведених вище розділах, надається відповідна вага, яка визначає його значення. В залежності від варіанту відповіді за кожним з параметрів формується бальна оцінка шляхом множення вагового коефіцієнта певного параметра на бальну оцінку варіанту відповіді. Сума усіх бальних оцінок параметрів утворює підсумок розділу. Сума підсумків усіх розділів утворює загальний підсумок роботи алгоритму. У результаті щодо конкретного запиту встановлюється відповідний ризик кредитування. В залежності від суми накопичення балів приймається один з варіантів рекомендацій щодо прийняття рішення.

На підставі проведеного аналізу кількісних (системи показників в динаміці) та якісних факторів (основний вид діяльності та форма власності) визначається клас надійності позичальника (додаток Р) [125, с. 235]. Однак приймати остаточне рішення про надання чи відмову у наданні кредиту лише на основі даних кредитного скорингу не варто. Скорингова система не дає відповіді, чи варто видавати позику, а лише визначає рівень ризику, з яким пов'язане надання такого кредиту. Фінансова установа повинна сама вибрати точку відсікання – мінімальний бал, при якому можна видавати кредит.

Після скорингу анкети повинні передаватися до служби безпеки на предмет перевірки достовірності наданої в анкеті інформації. На цій стадії навіть «надійний», з погляду скорингу, позичальник може отримати відмову, якщо виявиться факт шахрайства.

Важливе значення при ухваленні рішення про надання кредиту мають також:

– умови погашення кредиту (основна умова надання кредиту – висока ймовірність його погашення з відповідними процентами. Кредитна спілка не надасть позики позичальнику, який не має достатніх джерел погашення заборгованості, навіть при умові її належного забезпечення. Забезпечення є свого роду гарантією, до якої вдаються тільки в тому випадку, якщо позичальник не в змозі розрахуватися за кредитом. Отримання забезпечення не є метою кредитування. Здатність позичальника розрахуватися з кредитором визначається шляхом підрахунку розміру платежу з урахуванням процентів і отриманням підтвердження того, що джерело для погашення позики є достатнім);

– страхування ризику неповернення кредиту (забезпечення є ще одним предметом обговорення при розгляді запиту про надання кредиту. Працівник кредитного відділу повинен мати на увазі, що забезпечення має вартість, яка може коливатися (наприклад нерухомість), тому є ймовірність зменшення ціни за той проміжок часу, на який виданий кредит. Існує безумовне правило, згідно з яким вартість забезпечення повинна перевищувати розмір кредиту на стільки, щоб у випадку її зменшення, коштів від реалізації забезпечення, вистачило б на погашення заборгованості).

Виходячи з вищезазначеного можна констатувати, що динаміка послуг кредитних спілок у сфері кредитування значною мірою визначається структурними дисбалансами, які мають місце в періоди нестабільності економіки. Відповідно кредитні спілки, намагаючись зберегти ліквідність, роблять все для того, щоб збалансувати кредити і зобов'язання. В структурі кредитного портфеля кредитних спілок переважають середньотермінові та довготермінові кредити в основному споживчого характеру. Якість кредитного портфеля характеризується рівнем заборгованості та її структурою. Доводиться констатувати, що найбільшою проблемою кредитних спілок упродовж останніх років є стрімке зростання частки простроченої заборгованості в кредитному портфелі.

Висновки до розділу 2

У другому розділі проведено комплексний моніторинг діяльності кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг в Україні, результати якого полягають у такому:

1. Аргументовано, що кредитна спілка, з огляду на її кооперативну економічну природу та інституційну специфіку фінансового посередника є мікросередовищем узгодження інтересів носіїв попиту (безпосередніх членів кредитної спілки) і носія пропозиції (кредитної спілки) на фінансові послуги. У контексті дії організаційно-економічного механізму діяльності кредитна спілка, з одного боку, накопичує фінансові ресурси, а з іншого – використовує їх для надання позичок своїм членам. Доведено, що формування згаданого вище механізму об'єктивно базується на ідеї самозабезпечення послугами, регламентується державою і ґрунтується на інсти-

туційній основі, що передбачає органічне поєднання ринкових принципів економічної ефективності із соціальною відповідальністю кредитної спілки перед її членами і державою.

2. Здійснений в роботі аналіз джерел та особливостей формування ресурсної і капітальної бази кредитної спілки дав змогу констатувати, що фінансовою основою її діяльності є власний капітал. Порядок і механізм його формування відображає одну із форм організації руху фінансових ресурсів і капіталу, опосередкованого організаційно-економічним механізмом діяльності кредитної спілки. Мова іде про фінансову послугу між членами кредитної спілки і кредитною спілкою як фінансовим інститутом. При цьому матеріальною формою цієї послуги виступає сформований спілкою власний капітал, який теоретично є найстабільнішим джерелом її надання. Проте за цією зовнішньою матеріально-речовою формою захований глибинний внутрішній зміст фінансової послуги, що передбачає передачу прав власності на капітал від члена кредитної спілки у власність кредитної спілки. У цьому контексті капітал кредитної спілки знаходиться в постійному кругообігу і, залежно від стадії циклу цього кругообігу перебуває у грошовій формі та у формі дебіторських й інвестиційних зобов'язань.

3. Кредитні спілки, відповідно до специфіки організаційно-економічного механізму своєї діяльності на ринку фінансових послуг, акумулюють кошти на депозитних рахунках виключно через залучення вкладів фізичних осіб. З огляду на цю особливість, а також з урахуванням основних факторів, які впливають на рівень заощаджень населення, можна констатувати, що саме ця фінансова установа, як ніяка інша, демонструє тенденції та напрями розвитку ринку заощаджень домогосподарств. Зокрема, динаміка залучення вкладів та середній розмір внеску на депозитні рахунки кредитних спілок показує рівень достатку їхніх членів, а строкова структура депозитів вказує на інвестиційні мотиви індивідуальних інвесторів та свідчить про ступінь довіри до цих фінансових установ.

4. Кредитні спілки мобілізують заощадження населення для організації взаємного кредитування. Депозитні вклади, складаючи понад 60% усіх фінансових ресурсів кредитних спілок, чинять найбільший вплив на обсяги їх активних операцій. Ця функціональна залежність підтверджена аналітичними розрахунками, які свідчать

про те, що зменшення кількості вкладників внаслідок кризи призвело до значного скорочення кредитних портфелів кредитних спілок, адже саме залучені ними на депозит кошти є основним джерелом формування ресурсів для здійснення кредитної діяльності. Водночас, відмічено, що найважливішою проблемою вітчизняної системи кредитної кооперації є масове неповернення депозитів населенню, з якою стикнулись багато вкладників на початку кризового періоду. Це зруйнувало довіру населення до вкладення заощаджень через посередництво кредитних спілок.

5. За результатами кількісного та якісного аналізу послуг кредитних спілок у сфері кредитування встановлено, що структура їх кредитного портфеля значною мірою визначається структурними дисбалансами, що мають місце в періоди нестабільності економіки: кредитні спілки, намагаючись зберегти ліквідність, роблять все для того, щоб збалансувати кредити і зобов'язання. З'ясовано, що в структурі кредитного портфеля кредитних спілок переважають середньотермінові та довготермінові кредити. Динаміка структури кредитного портфеля за цілями кредитування характеризувалась такими тенденціями: частка споживчого кредитування, що традиційно складала майже $\frac{2}{3}$ кредитного портфеля, зменшилася у період кризи та стагнації до 40%; водночас, комерційні кредити становили 16%, кредити на інші цілі – 30%; частка кредитів на придбання, будівництво і ремонт житла дорівнювали 10%; кредитування потреб селянських та фермерських господарств займало незначну частку в загальному обсязі виданих кредитів – по 2% відповідно. Якість кредитного портфеля характеризується рівнем заборгованості та її структурою. Доводиться констатувати, що найбільшою проблемою кредитних спілок упродовж останніх років є стрімке зростання частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі.

Таким чином, проведений у роботі аналіз динаміки та структури капіталу кредитних спілок, залучених депозитів і наданих кредитів свідчить про низький рівень капіталізації цих фінансових установ, а їх недостатня роль у формуванні інвестиційного потенціалу компенсується стабільно високим рівнем підтримки сукупного споживчого попиту, в основному, малозабезпечених верств населення.

Основні результати розділу опубліковано у наукових працях автора [100, 103, 104, 105, 108, 112].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

3.1. Формування інфраструктури системи кредитної кооперації в Україні

Процеси подальшої ринкової трансформації української економіки зумовлюють потребу активізації діяльності кредитних спілок, які в нинішніх умовах є не лише важливими учасниками ринку фінансових послуг, але й виконують специфічну соціально-економічну роль, пов'язану із забезпеченням своїх членів необхідними послугами на неприбуткових засадах. Це суттєво послаблює окремі негативні аспекти ринкових відносин і підвищує соціальну спрямованість та ефективність ринкової економіки.

За майже двадцятирічний період свого розвитку на етапі становлення кредитні спілки демонструють зростання основних показників діяльності, підвищився рівень капіталізації переважної більшості спілок та довіра до них з боку населення. Усе це є переконливим аргументом завоювання конкурентних позицій на ринку фінансових послуг України, підняття іміджу та формування високої репутації надійного фінансового посередника і, разом з тим, це вихід на принципово новий рівень розвитку. Проте, зниження динаміки еволюції кредитних спілок у період з кінця 2008 р. до початку 2010 р., спричинене не лише кризовими явищами на фінансовому ринку, але й недоліками організаційного та правового поля діяльності цих фінансових установ, зумовлює об'єктивну необхідність формування збалансованої та завершеної архітектури системи кредитної кооперації в Україні. Іншими словами, беззаперечним є той факт, що на ринку кредитних спілок назріла необхідність відновлення фінансової стабільності та соціальної відповідальності через: побудову дворівневої системи гарантування вкладів (перший рівень – державний фонд гарантування вкладів, другий – гарантування вкладів через системну страхову компанію); створення інфраструктурних елементів ринку (сервісних установ, спеціалізованої аудиторської компанії, колекторської служби та ін.); побудову якісного другого рівня системи (об'єднані кредитні спілки, кооперативний банк) та створення інфраструктурної надбудови – апексної фінансової установи (рефінансування, підтримка ліквідності). Усе це передбачає Концепція розвитку системи кредитної кооперації в Україні.

Уже зараз в Україні потужно розвивається процес об'єднання кредитних спілок на найнижчій ланці з метою підвищення ефективності діяльності, здешевлення кінцевого продукту та забезпечення фінансової стабільності. Проте, викликом часу у діяльності цих фінансових посередників є створення цілісної системи на принципово інших засадах. Мова іде про новий рівень конгломерації та інтеграції, на якому усі представництва нижньої ланки співпрацюватимуть на паритетних засадах (система для учасників, а не учасники для системи) з метою стабілізації фінансового стану кредитних спілок і гарантування вкладів як взаємодоповнюючих складових (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Інституційна архітектура системи кредитної кооперації в Україні

* На сьогодні не функціонує

Першим кроком на шляху створення системи кредитних спілок має стати формування її інституційної архітектури, зокрема:

– об'єднання кредитних спілок на всеукраїнському рівні в потужні асоціації для впровадження Програми захисту вкладів та створення саморегульвної організації

(СРО). Статус СРО може бути надано одній з всеукраїнських асоціацій, яка об'єднує більш ніж 50% спілок, що мають ліцензію на здійснення діяльності із залучення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки. Після набуття такою асоціацією статусу саморегулювальної всі інші кредитні спілки, які залучають внески на депозитні рахунки, зобов'язані приєднатися до СРО [185]. Саморегулювальна організація здійснюватиме нагляд за фінансовим станом та дотриманням нормативів діяльності, встановлюватиме критерії відповідності та проводитиме моніторинг ринку, виконуючи допоміжну роль для Держфінпослуг у регулюванні діяльності кредитних спілок;

- створення стабілізаційного фонду – основного елементу захисту вкладів, через який самою системою здійснюється санація проблемних кредитних спілок, нівелюються шляхи звернення до фонду гарантування вкладів усіма можливими ринковими методами;

- впровадження нових продуктів страховою компанією кредитних спілок зі страхування депозитів (другий рівень захисту), фінансових і системних ризиків тощо;

- створення бази даних недобросовісних позичальників (національне бюро кредитних історій), єдиної для всіх учасників ринку фінансових послуг, підпорядкованої державі, що міститиме повну інформацію про позичальників: їх фінансовий стан, кредитні історії, чинність документів (паспорта, довідки про доходи та ін.), відомості про судимості (особливо за корисливі злочини), відомості про перебування на наркологічному обліку тощо;

- організація колекторської служби – органу, що супроводжуватиме проблемні кредити;

- виведення об'єднаної кредитної спілки на якісно новий рівень діяльності та створення кооперативного банку, який інтегруватиме учасників системи не лише на етапі представництва інтересів, а й на вищому етапі фінансової інтеграції.

Як відомо, основою стабільного функціонування будь-якої фінансової установи є доступ до «дешевих і довгих» фінансових ресурсів, можливість якісно розмістити надлишкові власні та залучені ресурси на ринку з мінімальним ризиком та, як правило, не на тривалий термін. Усе це покликана забезпечити об'єднана кредитна спілка та/або кооперативний банк, які об'єднують учасників системи не лише на рівні представництва інтересів, але й на вищому етапі фінансової інтеграції (див. рис.3.1).

Злагожене функціонування усіх згаданих інститутів системи кредитних спілок (саморегульованої організації, асоціацій кредитних спілок, Програми захисту вкладів, стабілізаційного фонду, фонду гарантування вкладів, страхової компанії кредитних спілок, бюро кредитних історій, колекторської служби, об'єднаної кредитної спілки та/або кооперативного банку) дасть змогу:

- її учасникам – ефективно працювати;
- вкладникам – бути впевненими в інститутах системи та відчувати себе захищеними;
- кредиторам – мати відкритий доступ на ринок і до інформації.

Проте, це не означає, що всі кредитні спілки автоматично стануть учасниками такої системи: для цього вони повинні відповідати певним стандартам. Отже, не порушуючи загального принципу лобювання й захисту інтересів усіх учасників системи, кожна кредитна спілка постане перед вибором: відповідати чи ні чітко встановленим вимогам і критеріям. Кредитні спілки, які згідно із критеріями оцінки фінансової безпеки не відповідатимуть прийнятному рівню, об'єктивно підлягатимуть санації, злиттю, поглинанню або ліквідації.

Таким чином, формування системи кредитних спілок – це, перш за все, забезпечення фінансової стабільності та гарантування вкладів; водночас, це забезпечення доступу до фінансових ресурсів як всередині системи, так і ззовні; можливість ефективного розміщення надлишкового капіталу; здатність швидкого та якісного реагування на зміни кон'юнктури ринку; підвищення ефективності державного регулювання.

Для ефективного існування будь-якого об'єднання необхідна не лише добра воля її членів, а перш за все, чітко врегульована та дієва система. Так, в ухваленій у червні 2006 року урядовій Концепції розвитку системи кредитної кооперації окреслене бачення цієї системи та системоутворюючих елементів, тобто складових, без яких її не можна вважати системою. У числі таких компонентів названі, по-перше, самі кредитні спілки; по-друге, інфраструктура, яка сприяє належному рівню фінансової, системної та організаційної інтеграції кредитних спілок (що забезпечується формуванням їх потужних асоціацій) і, по-третє, сервісна інфраструктура, об'єкти якої перебувають у власності кредитних спілок або під їх контролем та забезпечують надання відповідних послуг. Для успішного функціонування архітектури небанківських фінансово-кредит-

них установ кооперативного типу необхідні: єдина загальнонаціональна система стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок, система гарантування вкладів їхніх членів, система якісного супроводу проблемних, залеглих та безнадійних кредитів, система страхування фінансових і виробничих ризиків, система, яка б давала можливість якісно та ефективно розміщувати тимчасово вільні фінансові ресурси, система ефективного забезпечення інформацією про потенційного позичальника (бюро кредитних історій), системообслуговуючий банк (кооперативний банк) для входження кредитних спілок у простір доступу до фінансових ресурсів міжбанківського та світових фінансових ринків, аудиторська компанія кредитних спілок – установа, яка б відстежувала та попереджувала системні ризики, слідувала за фінансовим станом і повнотою звітності, проводила глибокий незалежний моніторинг діяльності та стежила за дотриманням встановлених системою нормативів. Утім, якісно новим і найвищим рівнем системної інтеграції є створення апексної фінансової установи, яка відповідатиме за процеси рефінансування й вирівнювання ліквідності (рис. 3.2).

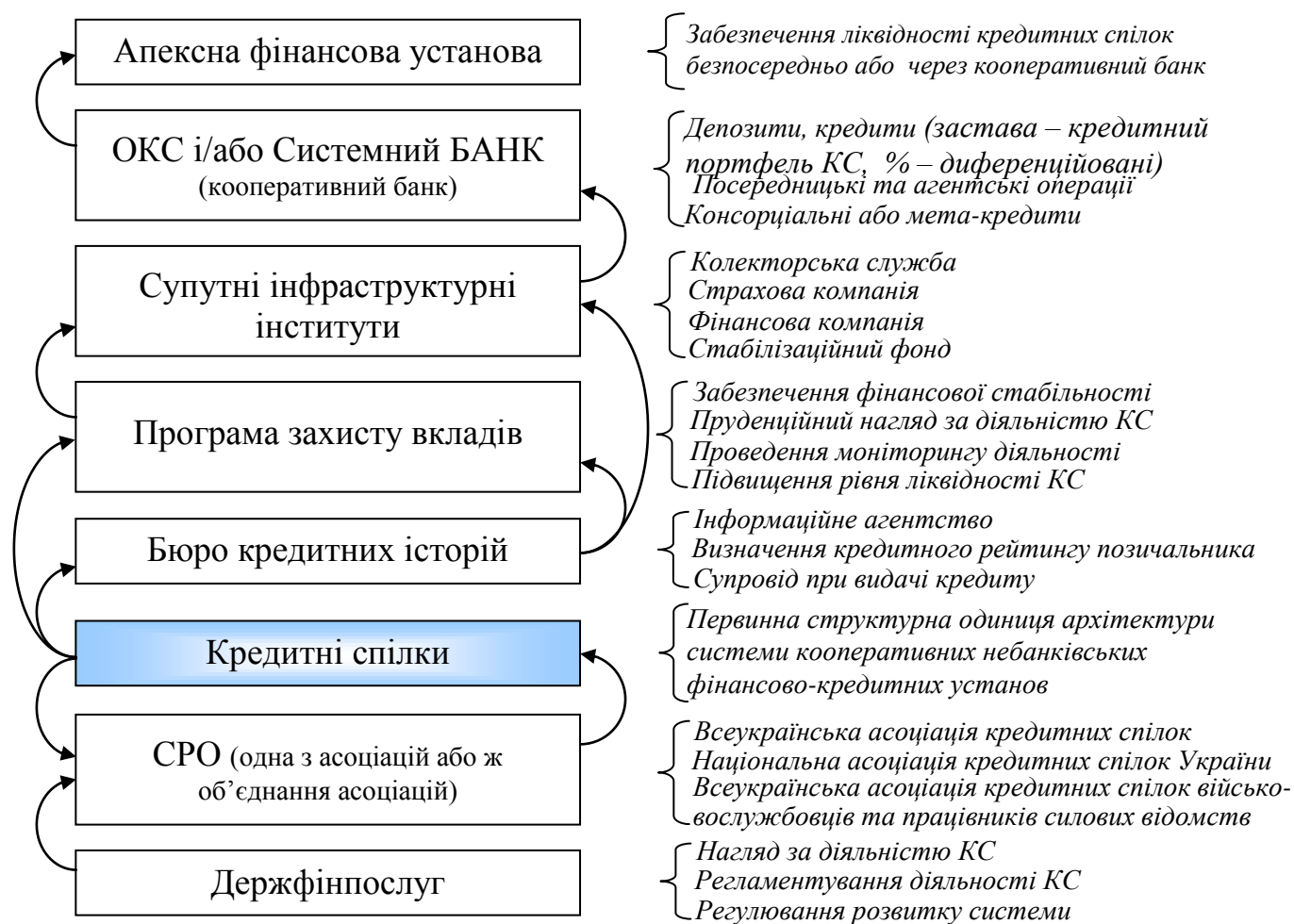

Рис. 3.2. Архітектура системи небанківських фінансово-кредитних установ України

Побудова архітектури системи кредитних спілок буде на цьому етапі завершеною. Після його завершення необхідно розпочати вихід на якісно новий рівень міжгалузевої інтеграції і фінансової консолідації між небанківськими фінансово-кредитними установами та банківською системою, що призведе до цивілізованого переливу капіталу та оптимальної його міграції (рис. 3.3).

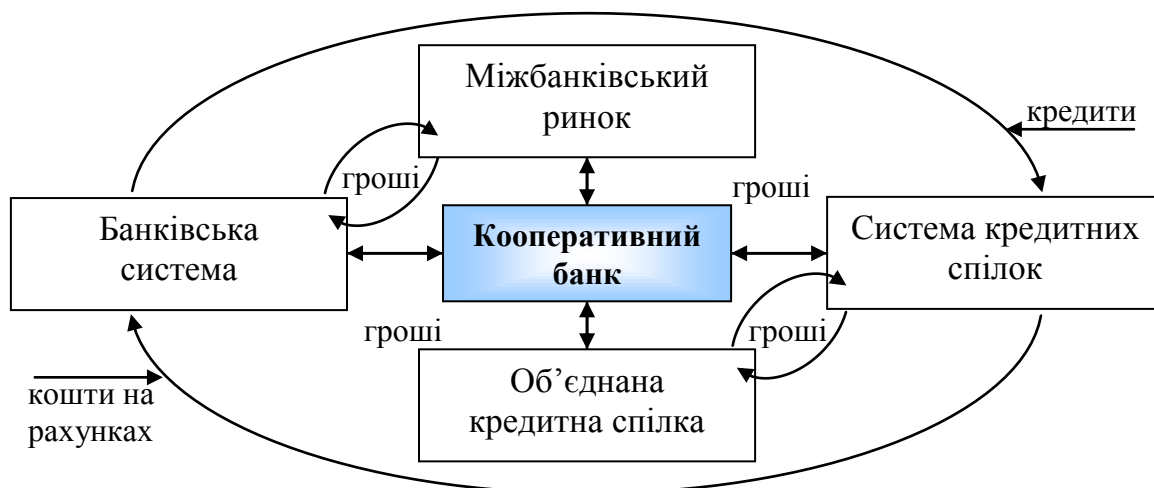

Рис. 3.3. Перерозподіл фінансових ресурсів в системі інтегрованої фінансової архітектури банків і кредитних спілок

При побудові вказаної інтегрованої фінансової архітектури грошові потоки більш раціонально та оптимально переміщатимуться в середині системи та між підсистемами, забезпечивши можливість ефективного розміщення надлишкового капіталу; швидкого та якісного реагування на зміни кон'юнктури ринку фінансових послуг.

Водночас, державні органи влади зможуть набагато ефективніше регулювати діяльність, організованого таким чином, ринку фінансових послуг.

Проте варто наголосити на тому, що всі інфраструктурні елементи та компоненти згаданої системи повинні базуватися на одній концепції – баченні цілісності її побудови та розвитку усіх інфраструктурних складових, в чому, на наш погляд, найбільше зацікавлені самі учасники системи. Регулятор, перш за все, зацікавлений в ефективному функціонуванні ринку.

Для побудови запропонованої системи кредитних спілок необхідно внести низку поправок і змін до законів, розпорядчих та нормативних документів. Перш за все, серйозних правок потребуватиме Закон України «Про банки та банківську діяльність», а саме в частині регламентування діяльності кооперативних банків, які мають

створюватися на загальноукраїнському рівні. Також внесення певних корективів потребує Закон України «Про кредитні спілки», зокрема, в частині, що стосується створення саморегулювальної організації, делегування їй відповідних повноважень.

Найбільш оптимальним варіантом побудови системи кредитної кооперації, є організаційна структура, яка базується на чіткій вертикалі функціональних залежностей інфраструктурних елементів. Основою цієї вертикалі має бути регулятор та саморегулювальна установа, а надбудовою – контролюючі органи. Сервісна ж інфраструктура повинна бути замкнена на установі, що виконуватиме функцію центрального органу, покликаного вирішувати проблеми ліквідності. Такою фінансовою установою є кооперативний апекс-інститут, як сервісний елемент вищого рангу.

Кооперативний апекс-інститут покликаний забезпечити ліквідність кооперативного центрального банку (кооперативних банків), у окремих випадках усі функції апексної установи може виконувати сам центральний кооперативний банк. Одним з найважливіших завдань апексного інституту (кооперативного центрального банку) є функція забезпечення ліквідності для місцевих кооперативних банків та кредитних спілок і, зокрема:

- компенсація короткострокових піків ліквідності (надлишки/розриви) всередині сектора; за необхідності – централізоване утримання мінімальних резервів у Національному банку України для потреб кредитних спілок;
- підтримка ліквідності при сезонних коливаннях і структурних дисбалансах ліквідності первинних інститутів (надлишок депозитів або перевищення попиту на кредити) шляхом надання відповідних можливостей для інвестування або за допомогою рефінансування;
- відкриття доступу до національних і міжнародних програм сприяння та фінансування для сектору кредитних спілок; виконання координаційних і адміністративних функцій при реалізації цих програм;
- упереджувальні заходи при гострих кризах ліквідності кредитних спілок;
- консультування і тренінги для керівництва кредитних спілок з питань менеджменту ліквідності (управління, контроль і планування ліквідності).

Пріоритетна мета полягає в тому, щоб через секторальне урівноваження належним чином використовувати наявний надлишок фінансових ресурсів кредитних

спілок в інтересах всього сектору, своїх членів і клієнтів, забезпечувати повсякчасну ліквідність сегментів системи кредитної кооперації, а також надавати кредитним спілкам необхідну підтримку ліквідності у кризових ситуаціях. Основою цього є розробка спільної секторальної політики ліквідності з використанням придатних інструментів управління і контролю, а також угоди про відповідні корпоративні правила та взаємну підтримку в кризових ситуаціях.

На нашу думку, функціональне призначення апекс-інституту зводиться до:

1. Збалансування ліквідності. Функція збалансування ліквідності у вузькому розумінні сфокусована на урівноваженні її короткострокових і сезонних піків в секторі кредитних спілок. З цією метою кредитні спілки домовляються зберігати в апекс-інституті певну частку своїх середньозважених депозитів (наприклад – 5%) в якості резервів ліквідності. Одночасно, апекс-інститут відкриває кредитним спілкам кредитну лінію, якою вони можуть скористатися в разі короткострокової потреби в ліквідності (максимально до трьох місяців). Розмір кредитної лінії може також складати певний відсоток від суми депозитів. Якщо можливості інвестування або рефінансування в секторі кредитних спілок виявляються недостатніми, або якщо на зовнішньому ринку вони є більш привабливими, то тоді апекс-інститут вживає додаткових заходів з урівноваження, вдаючись до послуг грошового ринку або Національного банку України.

Важливим є й той факт, що апекс-інститут може з найменшими ризиками для платоспроможності та під прийнятний процент вкласти за межами сектору ті резерви ліквідності, які наразі не використовуються для короткострокових кредитних ліній, зберігши при цьому можливість їх короткотермінового відкликання. Вкладення коштів у самому секторі в якості інструменту рефінансування кредитів може викликати проблеми, адже за певних обставин через більш тривалу зв'язаність кредитних коштів неможливо буде забезпечити швидкий доступ до них. До того ж, тут необхідно враховувати і ризик втрати платоспроможності. Втім, власна ефективна система контролю і стабілізації може звести такий ризик до прийнятного мінімального рівня. З іншого боку, при розміщенні коштів на зовнішньому ринку ризик втрати платоспроможності може виявитися надто високим з огляду на недостатню його прозорість та нестабільність партнерів, про що і свідчить сучасна фінансова криза.

2. Розміщення ресурсів і рефінансування. Структурні або тривалі сезонні (понад три місяці) дисбаланси ліквідності, тобто її надлишки і розриви в окремих кредитних спілках, меншою мірою стосуються описаної вище функції збалансування поточної ліквідності. У широкому розумінні кроки з виправлення таких дисбалансів також цілком належать до заходів з врегулювання ліквідності, з тією різницею, що тут апекс-інститут вдається до інших інструментів підтримки.

При виконанні цієї врівноважуючої функції апекс-інститут повинен принципово діяти на користь всього сектору, як це роблять банки. При залученні грошових вкладень від кредитних спілок він змушений орієнтуватися на кон'юнктурні тенденції ринку і вирішувати, як оптимально використати ці кошти в умовах ризиків, задовольнивши потреби рефінансування в секторі кредитних спілок. Інколи для апекс-інституту може бути доцільним виступити лише в ролі консультанта і посередника з питань інвестування щодо тих кредитних спілок, які бажають розмістити свої кошти за межами власного сектора. Зрештою, і апекс-інститути повинні ухвалювати всі ці рішення з огляду на дохідність вкладень, ліквідність та безпечність.

Все це стосується, звичайно ж, і рефінансування. Проте в цьому випадку апекс-інститут буде змушений вимагати від кредитних спілок надання достатніх даних для проведення аналізу заявок на рефінансування з тим, щоб мати змогу ухвалити зважене рішення щодо кредиту та відкрити кредитну лінію на адекватних умовах. Крім відсотків і терміну, до умов надання кредиту належать також гарантії та обов'язок інституту, що рефінансується, надавати фінансову інформацію. Це сприяє, з одного боку, досягненню прозорості і стабільності, а з іншого – в інтегрованій системі кредитних спілок з ефективним внутрішнім контролем та належним фінансовим забезпеченням, дозволяє спростити й пришвидшити і, зрештою, зробити більш економним сам процес рефінансування.

Як альтернативу виділенню коштів на рефінансування, апекс-установи пропонуватимуть своїм кредитним спілкам участь у споживчих кредитах, якщо вони перевищують фінансові можливості окремого інституту. Це відбувається у формі так званих консорціальних або мета-кредитів, з гласною чи негласною участю. При перебиранні на себе часток кредитів апекс-інститутом діє важливий принцип, який полягає у тому,

що безпосередні відносини з клієнтами залишаються, в основному, в підпорядкуванні відповідного первинного інституту. Угоди про консорціум між апекс-інститутом і кредитними спілками регулюють кредитні відносини з клієнтом, а також взаємні права і обов'язки.

При виникненні структурних дисбалансів ліквідності допомога апекс-інституту повинна виходити за межі чисто фінансової підтримки відповідної кредитної спілки. Наприклад, можна спробувати визначити причини дисбалансу і зарадити цьому адекватними заходами в галузі менеджменту, маркетингу та впровадження нових фінансових продуктів, подолавши його на якомога тривалішу перспективу.

3. Отримання доступу до національних та міжнародних програм допомоги. Децентралізовані мережі ощадних і кредитних фінансових кооперативних організацій створюють базові умови для впровадження національних і міжнародних програм допомог. Але без залучення апекс-інституту доступ кредитних спілок до таких фінансових програм, які дуже важливі і потрібні для їхніх членів і клієнтів, а також їхня ефективна реалізація були б ускладненими, а то й зовсім неможливими. Отже, і у цьому випадку апекс-установа переймає на себе важливу функцію допомоги первинному рівню кредитної кооперації, розширюючи таким чином фінансовий потенціал для підтримки його економічного розвитку, зокрема в сільській місцевості.

За дорученням первинних інститутів, у відносинах зі спонсорськими організаціями, апекс-інститут виконує координаційну функцію з реалізації програм підтримки. До його завдань належать: узгодження деталей розробки і впровадження програми з організацією-спонсором; укладення угоди від імені сектору; розробка та здійснення належних процедур надання кредитів підтримки; проведення спеціальних інформаційних, консультативних і тренінгових заходів із запровадження програми; контроль за наданням кредиту та кредитний нагляд; підтримка кредитних спілок у випадку неповернення кредитів тощо.

4. Запобігання гострим ризикам ліквідності. Перелічені вище функції охоплюють заходи, спрямовані на базове забезпечення ліквідності усього сектору кредитних спілок в сенсі мінімізації секторальних або зовнішніх її ризиків. Попри такі загальні заходи із забезпечення ліквідності не можна повністю виключити ситуацій її «обвалу»

в окремих кредитних спілках через втрату довіри до них всередині сектору або за його межами. Тому в будь-який момент сектор повинен бути достатньою мірою підготовленим до надання термінової допомоги відповідним установам з відновлення ліквідності, і, тим самим, вчасно відвернути настання можливої кризи для всього сектору кредитних спілок.

На апекс-інститути покладається також завдання вживати дієвих упереджувальних заходів для компенсації гострих ризиків ліквідності у кредитних спілках. До них належать: розробка планів забезпечення грошовими ресурсами у надзвичайних ситуаціях; створення резерву ліквідності на випадок ситуацій обвалу; керівництво і організація надання допомоги з відновлення ліквідності; а також підсумковий аналіз та вжиття заходів за результатами надзвичайних ситуацій. У таких випадках апекс-інститут повинен якнайтісніше співпрацювати з внутрішнім фондом гарантування вкладів, а також з наглядовою інстанцією та/або Національним банком України.

5. Застосування внутрішніх правил зі збереження ліквідності. Для успішного виконання завдань із забезпечення ліквідності інституціям необхідно домовитися про обов'язкові правила її збереження всередині сектору кредитних спілок на первинному і вторинному рівнях. В окремих країнах такі правила спираються почасти на законодавчі акти або нормативи органів з ліцензування та нагляду. В інших країнах вони закріплюються у договорах між партнерами або ж спираються на традиції. При розробці, впровадженні та контролі згаданих спільних правил підтримка надається з боку кооперативних аудиторських організацій, а останнім часом – і кооперативних установ із забезпечення вкладів, які здійснюють регулярні перевірки.

З метою ефективного менеджменту ліквідності в інтегрованій системі кредитної кооперації застосовується принцип, згідно з яким її збалансування між кредитними спілками здійснюється виключно вертикально, через апекс-структуру. Тому на майбутнє, при забезпеченні ліквідності необхідно виключити горизонтальні зв'язки між кредитними спілками, оскільки в іншому випадку не вдасться досягти прозорості ризиків ліквідності в межах всього сектору.

До вказаних внутрішніх правил належать, наприклад, домовленості про обов'язкове укладення договорів між апекс-інститутом і кредитними спілками та їхні умови,

угоди про забезпечення ліквідності, участь у її моніторингу, участь у екстрених заходах при виникненні надзвичайних ситуацій, а також угоди про процедуру управління ліквідністю і ризиками, про умови і порядок розміщення коштів і проведення заходів рефінансування, про поділ відсоткової маржі та комісійної винагороди між апекс-інститутом і кредитними спілками тощо.

Обов'язковість договірних відносин між апекс-інститутом і кредитними спілками часто викликає дискусії. Визначення змісту та глибини цих відносин вимагає точного зважування переваг і недоліків таких зобов'язань з урахуванням відповідних специфічних умов кожної країни, а також дієздатності та потреб сектору кредитних спілок. При цьому необхідно уникати ситуації, коли первинні установи, які належать до системи кредитної кооперації, для управління ліквідністю будуть вдаватися до послуг зовнішніх партнерів, а у кризових ситуаціях будуть покладатися на допомогу сектора. Також не можна наділяти непосильними повноваженнями апекс-інститут. Тому на початкових етапах було б доцільно діяти обережно і розширювати зобов'язання лише крок за кроком.

У наведених вище думках ми виходили з існування загальнонаціонального апекс-інституту. Якщо ж вже створена додаткова регіональна апекс-структура, як це має місце в Україні, то для виконання функції забезпечення ліквідності варто подумати над раціональним розподілом функцій між трьома рівнями – страховою компанією, об'єднаною кредитною спілкою та загальнонаціональним кооперативним банком. При цьому функції управління і контролю загальної ліквідності сектору кредитних спілок необхідно передати у сферу компетенції та відповідальності національного апекс-інституту. Це видається важливим з огляду на необхідність тісної співпраці у питаннях ліквідності з іншими інституціями вторинного рівня системи кредитної кооперації, зокрема з фондом гарантування вкладів, а також з національним органом нагляду.

Самі ж кредитні спілки повинні відігравати роль матричного мультиплікатора, який повинен зациклювати на собі усі сервісні інфраструктурні інститути ринку та стабілізаційні установи (рис. 3.4).

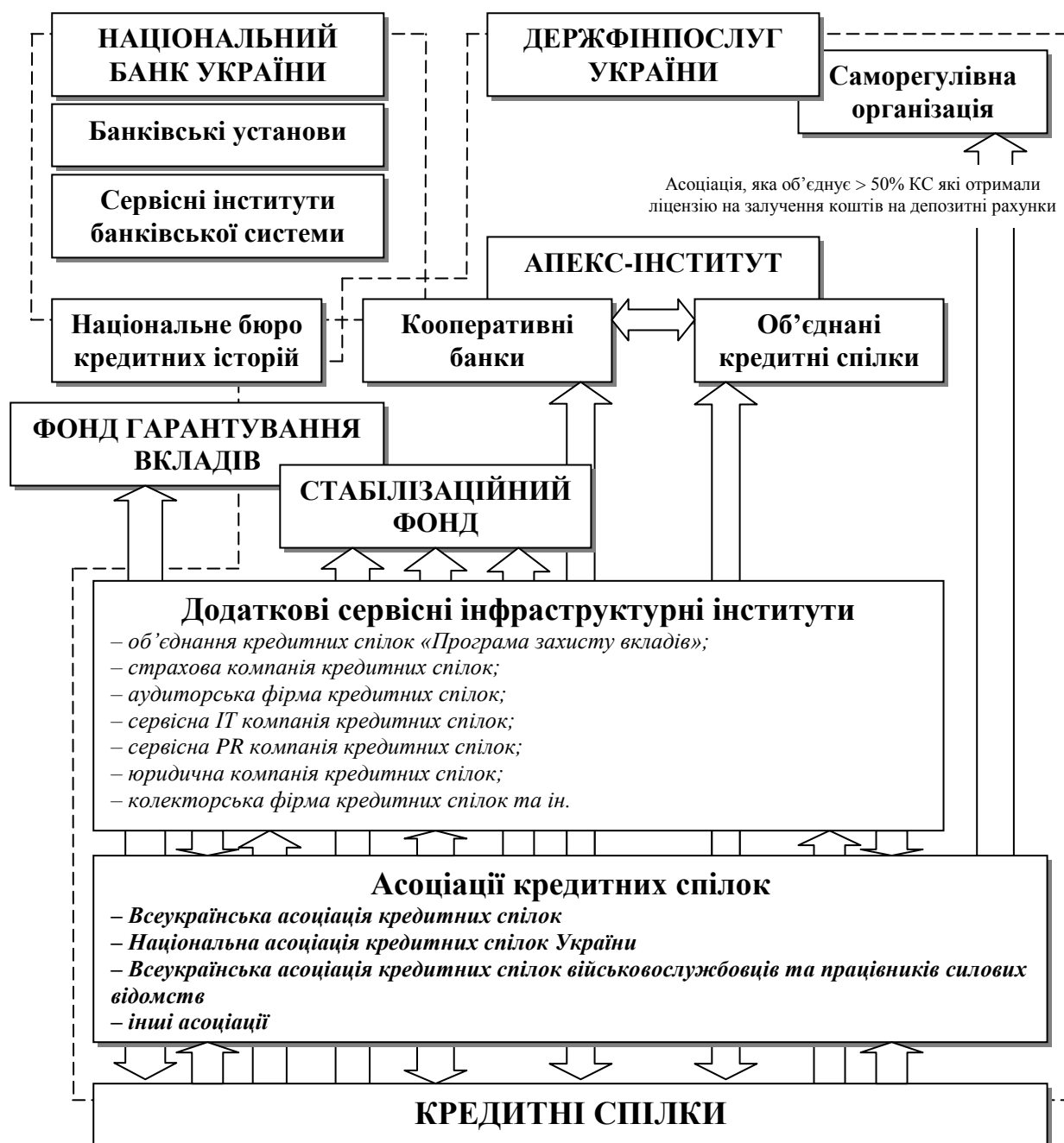

Рис. 3.4. Архітектура системи кредитної кооперації України *

* Розроблено та побудовано автором

Таким чином, об'єктивна необхідність формування інфраструктури системи кредитної кооперації в Україні обумовлена надзвичайно важливою сьогодні проблемою фінансової підтримки вітчизняних кредитних спілок, особливо в умовах фінансової кризи та економічної нестабільності. Адже якщо за час кризи держава рефінансувала всі проблемні банки, то кредитним спілкам не було надано такої допомоги. З одного боку, держава недооцінила потенціалу останніх, які навіть під час кризи, коли банки практично призупинили свою кредитну діяльність, продовжували надавати кредити

своїм членам. З іншого боку, на ринку кредитної кооперації не існувало відпрацьованих, законодавчо й організаційно врегульованих механізмів подолання кризи ліквідності, в тому числі й у формі рефінансування. Тому формування інфраструктури системи кредитної кооперації, удосконалення державного регулювання в частині пруденційного нагляду та фінансового моніторингу діяльності кредитних спілок в Україні, дасть змогу підняти її на якісно новий рівень, сприятиме відновленню довіри до цих інститутів національного ринку фінансових послуг та стабілізації соціально-економічної ситуації в країні.

3.2. Впровадження зарубіжного досвіду пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг

Одним із пріоритетних завдань держави на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг є побудова ефективної системи його державного регулювання та механізму пруденційного нагляду за діяльністю на ньому фінансових посередників, і зокрема, кредитних спілок.

У світовій практиці використовується ціла низка різноманітних систем для аналізу фінансової діяльності та оцінки ринкової позиції фінансових установ, тоді як не існує оптимальної системи чи стандартної методики з розробки механізму державного регулювання та нагляду за фінансовими установами. По суті, процес такого регулювання і нагляду з боку держави значною мірою відрізняється в різних країнах. До найбільш важливих факторів, які зумовлюють різницю в національних регуляторних і наглядових підходах належать:

- загальна складність і стан розвитку фінансової системи;
- кількість, розмір і концентрація фінансових установ;
- відносна відкритість внутрішньої фінансової системи;
- природа і ступінь оприлюднення фінансової інформації;
- наявність технологічних і людських ресурсів для регулювання і нагляду.

Однак опис найбільш повної структури регулювання і нагляду за фінансовими установами можна знайти в Суттєвих Принципах Ефективного Банківського Нагляду, виданих Базельським Комітетом з Банківського Нагляду в 1997 році [13]. Цю структу-

ру можна інтерпретувати як таку, що складається з чотирьох різних, але взаємодоповнюючих груп заходів:

- юридичні та інституційні заходи з розробки і впровадження державної політики у фінансовому секторі взагалі і, банківській системі, зокрема;
- регуляторні заходи з розробки законів, положень, інструкцій, розпоряджень і директив, що стосуються фінансових установ (тобто вимог до реєстрації, вимог до капіталу, бухгалтерського обліку і оприлюднення інформації, управління ризиком);
- наглядові заходи із застосування інструкцій і моніторинг їх дотримання;
- заходи безпеки, які мають бути застосовані в разі проблем з ліквідністю чи платоспроможністю, які можуть вплинути як на кожну окрему фінансову установу, так і на систему в цілому, а також заходи покриття можливих фінансових втрат (тобто схеми гарантування повернення депозитів чи процедури припинення діяльності).

Щодо заходів державного регулювання, Суттєві Принципи описують підходи стосовно ліцензування, процесу постійного нагляду і механізмів застосування миттєвих корективних дій в разі, якщо установа не відповідає регуляторним чи наглядовим вимогам (останні також включають заходи з ліквідації установ, що зазнають серйозних втрат чи дефолту і можливих шляхів застосування заходів безпеки гарантування повернення депозитів тощо). Загальною метою цього комплексного процесу нагляду є соціальна відповідальність і гарантія того, що фінансові установи створені і ведуть діяльність безпечно, прозоро і ефективно.

Процес постійного нагляду складається з диференційованого поєднання процедур дистанційного моніторингу та інспекцій на місцях. Дистанційний моніторинг є в принципі можливим інструментом постійного нагляду. Наглядові органи, які не мають повноважень чи ресурсів для здійснення періодичних інспекцій на місцях, в основному, покладаються на цей метод моніторингу фінансового стану і визначення тих фінансових установ, які потребують більш детального спостереження. Цей процес включає розгляд і аналіз періодично наданої регулятору фінансової та іншої інформації про діяльність установи. Регулятори, зазвичай, вимагають від фінансових установ надання звітності, яка містить інформацію про, наприклад, баланс, прибутки і збитки, бізнес-профіль, кредитний портфель, інвестиційну діяльність, зобов'язання, рівні капіталу і ліквідності, резерви покриття втрат від неповернених кредитів тощо.

Під час інспекцій на місцях регулятори проводять загальну оцінку фінансової установи безпосередньо на місці. Проведення інспектування спеціально підготовленими фахівцями дозволяє повніше оцінити якісні фактори, такі як процедури менеджменту і внутрішнього контролю, які не можуть бути адекватно відображені в звітності. Регулятори також можуть уповноважити зовнішні організації, наприклад, незалежних аудиторів, провести повну перевірку на місці чи перевірити конкретну сферу діяльності фінансової установи. Зазвичай, зовнішні аудитори також проводять незалежний щорічний аудит бухгалтерського обліку фінансової установи. В підсумку все це має надавати регулятору додаткову гарантію того, що фінансові дані, які подає фінансова установа є достовірними. В багатьох випадках перевіряючі органи звертають особливу увагу на аудиторські звіти і те, чи виконують фінансові установи рекомендації, зазначені в звітах їх зовнішніх аудиторів.

Наглядові органи різних країн світу зараз працюють над розробкою і реалізацією більш формалізованих, структурованих і орієнтованих на оцінку ризиків процедур постійного пруденційного нагляду. В 90-их роках минулого століття були розроблені індивідуальні підходи і системи, переважно зосереджені на оцінці і можливості управління ризиками окремих фінансових установ, а також на отриманні вчасного попередження про потенційні негативні зміни фінансового стану. Ці нові модифіковані системи позитивно вплинули на процес нагляду, тому регулятори співпрацюють з метою подальшого вдосконалення їхніх методів і можливостей прогнозування. Очікується, що в майбутньому формалізовані системи оцінки ризиків та раннього попередження будуть продовжувати вдосконалюватись та використовуватись регуляторами в різних країнах, що значно зміцнить процес пруденційного нагляду.

Спеціалістами Банку міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements – BIS) була розроблена класифікація основних підходів до організації систем фінансового моніторингу, яка отримала в останні десятиріччя найбільше розповсюдження в країнах з розвинутими фінансово-кредитними відносинами. Ці підходи орієнтовані на різні форми аналізу діяльності фінансової установи, тому їх вибір визначає точність оцінки, особливо в тому випадку, коли аналітик має обмежений обсяг чи частково некоректну інформацію.

Підходи до організації систем моніторингу фінансових установ можна поділити на 4 основні групи:

1. Системи наглядових рейтингів.
2. Системи фінансових коефіцієнтів та порівняння з подібними групами установ.
3. Системи комплексної оцінки ризиків.
4. Статистичні моделі (системи раннього попередження).

Для оцінки ризиків та системи раннього попередження у світовій практиці застосовують наступні підходи, які відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Підходи до організації систем оцінки ризиків і раннього попередження

Підходи	Особливості аналізу					
	Оцінка поточного фінансового стану	Прогнозування майбутнього фінансового стану	Оцінка з використанням кількісного аналізу і статистичних процедур	Використання якісних оцінок	Специфічне фокусування на категорії ризиків	Зв'язок між наглядовими акціями
Рейтинги:						
- на місцях	+++	+	+	+++	+	+++
- дистанційні	+++	+	++	++	++	+
Аналіз фінансових показників та їх порівняння з однорідними групами	+++	+	+++	+	++	+
Комплексні оцінки банківського ризику	+++	++	++	++	+++	+++
Статистичні моделі	++	+++	+++	+	++	+

⁺ – не значна ознака, ⁺⁺ – значна ознака, ⁺⁺⁺ – дуже значна ознака.

* Побудовано автором на основі [142].

Провідні країни світу (Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Великобританія та США) у практиці регулювання фінансових установ застосовують різноманітні системи оцінки ризиків та раннього попередження – ORAP (організація і застосування превентивних дій), SAABA (система підтримки банківського аналізу), BAKIS (інформаційна система BAKred), PATROL, RAST (інструмент підтримки аналізу ризиків), RATE (оцінка ризиків, інструменти нагляду і оцінки), TRAM (механізм застосування коефіцієнтів раннього попередження), CAMELS, SEER Rate (система оцінки рейтингу), SEER (рейтинг ризику), GMS (система моніторингу зростання), SCOR (статистичний дистанційний рейтинг CAMELS) та інші (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Наглядові системи оцінки ризиків та раннього попередження в окремих високорозвинутих країнах*

Країна	Наглядовий орган	Система	Рік запровадження	Тип системи
Франція	Банківська комісія	ORAP (організація і застосування превентивних дій)	1997	Дистанційна система наглядових рейтингів
		SAABA (система підтримки аналізу фінансової установи)	1997	Модель раннього попередження – система очікування збитків
Німеччина	Німецький Федеральний наглядовий орган	BAKIS (інформаційна система BAKred)	1997	Система фінансових коефіцієнтів та порівняння з подібними групами установ
Італія	Центральний Банк Італії	PATROL	1993	Дистанційна система наглядових рейтингів
		Система раннього попередження	планується до введення	Модель раннього попередження – прогнозування банкрутства і часу до банкрутства
Нідерланди	Центральний Банк Нідерландів	RAST (інструмент підтримки аналізу ризиків)	1999	Система комплексної оцінки фінансових ризиків
		Система спостереження	планується до введення	Система фінансових коефіцієнтів та їх порівняння з подібними групами установ
Великобританія	Орган регулювання фінансових послуг	RATE (оцінка ризиків, інструменти нагляду і оцінки)	1998	Система комплексної оцінки ризиків
	Центральний Банк Англії	TRAM (механізм застосування коефіцієнтів раннього попередження)	розроблена в 1995р., але – не введена	Модель раннього попередження
США	Всі три наглядових органа	CAMELS	1980	Система наглядових рейтингів шляхом інспекцій на місцях
	Федеральна Резервна Система	Системи моніторингу окремих фінансових установ	1980	Система фінансових коефіцієнтів
		SEER Рейтинг (система оцінки рейтингу)	1993	Модель раннього попередження – оцінка рейтингу
		SEER (рейтинг ризику)	1993	Модель раннього попередження – прогноз банкрутства
	FDIC	CAEL	1985 (відмінена 1999)	Дистанційна система наглядових рейтингів
		GMS – Система моніторингу зростання	середина 1980-их (нещодавно оновлена)	Проста модель раннього попередження – відслідковування великого зростання фінансових установ
		SCOR (Статистичний дистанційний рейтинг CAMELS)	1995	Модель раннього попередження – оцінка пониження рейтингу
OCC	Фінансовий калькулятор	планується до введення	Модель раннього попередження – прогноз банкрутства	

* Побудовано автором на основі [143, 144, 222, 224, 226, 235].

Для більш детальної оцінки кожної системи проведемо характеристику її елементів.

Перший з них – система наглядних рейтингів. Спочатку присвоєння рейтингів фінансовим установам було пов'язано з перевіркою їх діяльності на місцях. Але за останні роки цей підхід почав застосовуватись у поєднанні з дистанційним моніторингом. За допомогою рейтингової системи виявляються кредитні установи, які потребують особливої уваги регуляторів.

Присвоєння рейтингу базується на суб'єктивній оцінці контролерами різних аспектів функціонування фінансової установи. Хоча оцінки даються за заздалегідь встановленими показниками, вони не є жорсткими і дозволяють контролеру враховувати також інші фактори, які, на його думку, впливають на цю фінансову установу. Результати перевірки і присвоєний рейтинг можуть повідомити керівництву, але не розголошуються публічно.

Присвоєння рейтингу за результатами дистанційного моніторингу базується на аналізі звітної та іншої доступної регулятору інформації, в т.ч. звіти інспекції на місцях. Французька система ORAP, наприклад, використовує бази даних Банку Франції та Банківської Комісії, результати інспекцій фінансових установ, дані зовнішніх аудиторів, інших наглядових органів Франції та інформацію, доступну за взаємними домовленостями з контролюючими органами інших країн Європи.

В основному рейтинг присвоюється за результатами обробки інформації про діяльність фінансової установи за рік. В США фінансові установи, що отримали за системою CAMELS високий рейтинг (1 чи 2), перевіряються раз на півтори роки, а ті, які визнані проблемними з рейтингами (3-5) – перевіряються частіше. Присвоєний рейтинг частіше за все має конфіденційний характер і використовується у внутрішній діяльності регулятора.

Відмінністю більшості методик визначення рейтингів фінансової установи між собою, є наявність кількох компонентів (часто інтегральних), отриманих експертним шляхом, або за допомогою найпростіших математичних операцій з даними звітності (як правило, це визначення співвідношень між різними показниками). На основі таких компонентів розраховується підсумковий рейтинг, який вважається адекватним відображенням ступеня надійності фінансової установи.

Мабуть найбільш відомим в світі рейтингом для оцінки на місцях є CAMELS (класифікація фінансової установи за шістьма компонентами: достатність капіталу

(Capital adequacy); якість активів (Asset quality); менеджмент (Management); доходи (Earnings); ліквідність (Liquidity) і схильність до ринкового ризику (bank's Sensitivity to market risk)) та PEARLS (P (Protection) – захист; E (Effective Financial Structure) – ефективна структура фінансів; A (Assets Quality) – якість активів; R (Rates of Return and Costs) – рівень доходів і витрат; L (Liquidity) – ліквідність; S (Signs) – показники росту) (додаток С).

Дистанційна версія цього рейтингу – CAEL – була розроблена в середині 80-их рр. XX ст. Як видно з її назви, вона не включає компонент «М» (фактори менеджменту), який неможливо оцінити дистанційним шляхом. Решта компонентів аналізуються за допомогою 19 коефіцієнтів. Звичайно, отримані результати є менш точними, ніж CAMELS, але процедура оцінки значно прискорюється, її можна виконувати набагато частіше і з меншими затратами. На сьогоднішній день дистанційний аналіз фінансових установ став набагато точнішим за рахунок розвитку математичних інструментів, тому система CAEL визнана застарілою. З початку 2000 року її замінила статистична модель SCOR (додаток Т).

Однією з найбільш розвинутих рейтингових систем є система PATROL, що застосовується Банком Італії з 1993 року. Головним джерелом інформації в цій системі є звітні дані фінансових установ, на основі яких розраховуються 5 компонентів: достатність капіталу; прибутковість; якість кредитів; організація; ліквідність.

Вже на основі цього переліку можна зробити висновок про те, що в цілому ця система побудована на тих самих принципах, що й CAMELS. В якості інструментів аналізу ліквідності в системі PATROL застосовується як звичайний аналіз розривів в умовах статичної еволюції, так і симулятор екзогенних шоків явищ, що відбуваються протягом одного року. Два стресових сценарії імітують несподіваний відтік клієнтів і міжбанківських депозитів, а також збільшення частки використаних джерел кредитування в інтересах позичальників, що дає можливість перевірити здатність фінансової установи до адекватного функціонування в подібних умовах.

У французькій рейтинговій системі оцінки банків ORAP (Organization and Reinforcement of Preventive Action) застосовується принципово відмінна класифікація від тих, що використовуються системами CAMELS та PATROL. В ній нараховується 14 показників, які поділяються на 5 груп:

1. Пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність, ризики і достатність капіталу).
2. Балансова і позабалансова діяльність (якість активів і неповернені кредити, резерв покриття втрат від неповернених кредитів).
3. Ринковий ризик.
4. Доходи.
5. Якісні показники (акціонери, менеджмент та внутрішній контроль).

В Польщі використовують систему фінансового аналізу KAPER, яка включає наступні показники:

– адекватності капіталу (рівень капіталу загалом (загальний показник платоспроможності), рівень покриття позик та кредитів капіталом, покриття депозитів капіталом, адекватність капіталу по відношенню до ризику щодо прострочених та несплачених позик і кредитів, рівень резервного капіталу);

– якості активів (частка неприбуткових активів, обтяження активів основними засобами, обтяження активів простроченими позиками, відношення кредитного портфеля до прострочених платежів);

– вільного резерву (величина обов'язкового вільного резерву, ощадно-позиковий оборот, повна операційна ефективність, поточний резерв);

– ефективності та рентабельності (рентабельність бруто (відшкодування з активів), прибутковість, маржа до активів, відсоткова маржа, ефективність активів, відношення активів до оборотних коштів) (додаток С).

Загалом рейтинги досить ефективні засоби регулярного аналізу фінансових установ. Важливо відзначити, що останнім часом чітко простежується тенденція до збільшення обсягів інформації, яка потрібна для їх розрахунку. Для отримання комплексної рейтингової оцінки роботи фінансової установи потрібно проаналізувати широке коло документів і звітності, провести додаткову інспекцію в ній самій. Але ж якщо з тієї чи іншої причини цього зробити не можна, то отримати більш точні результати можна тільки на основі більш складних статистичних моделей.

Системи наглядових рейтингів фінансових установ за допомогою інспекцій на місцях є ефективним інструментом оцінки їхнього поточного фінансового стану і виявлення існуючих проблем. Тим не менше, показники, отримані за допомогою цих

систем, вказують лише на вже наявні проблеми фінансової установи, а отримані рейтинги можуть бути актуальними лише короткий період часу.

Рейтинги за результатами інспекцій на місцях не були розроблені для відслідковування змін у фінансовому стані, і можуть застарівати через короткий проміжок часу після проведення інспекції. Це найбільше відчувається у випадку з фінансовими установами, які вже знаходяться в складному фінансовому становищі, а також в періоди кризових явищ у фінансовому секторі. Рейтинги за результатами інспекцій на місцях в будь-який період часу відносяться до моменту останньої перевірки. Таким чином, навіть якщо фінансові установи перевіряються раз в рік, їх рейтинги є вже застарілими мінімум на шість місяців. І це по суті початок періоду, за який корисність інформації, зібраної під час інспекцій, починає знижуватись.

Системи інспекцій на місцях, такі як CAMELS, важливі при аналізі фінансового стану в час перевірки, дотримання регуляторної політики, точності регуляторної звітності, якості менеджменту, визнання втрати кредитів і систем внутрішнього контролю, а також відстеження неналежного фінансового менеджменту. Рейтинги можуть бути точними індикаторами потенційних проблем лише в тому випадку, якщо фінансові установи достатньо часто перевіряються і їх фінансовий стан залишається загалом стабільним. Але інспекції проводяться з певною затримкою в часі, а фінансовий стан кредитної установи змінюється швидко, тому наглядові інспекції на місцях не можуть вважатися достовірним показником фінансового стану таких установ на довгий період часу, а тим більше служити ранніми індикаторами майбутніх проблем.

Для порівняння – дистанційні регуляторні рейтинги, які, в основному, базуються на інформації, що надається в звітності, точніше відслідковують фінансовий стан установи, оскільки надходження такої дистанційної інформації є більш частим, ніж інспекції на місцях. Підтвердження цьому може бути дистанційна рейтингова система CAEL (США), яка базується на квартальній звітності і оновлюється кожен квартал. У Франції та Італії річні регуляторні дистанційні рейтинги є результатом постійної оцінки фінансової установи впродовж року. Ця оцінка базується не тільки на поточній звітності, але й річній бухгалтерській звітності, звітах інспекцій на місцях і будь-якій іншій інформації, доступній регулятору. Хоча такі річні рейтинги й базуються на постійних оцінках протягом року, вони все ж таки є констатацією минулого, оскільки

відносяться до фінансових даних установи за попередній рік, хоча і розглядаються у поєднанні з окремими поточними якісними оцінками. Хоча незважаючи на те, що інспекції на місцях не проводяться в згаданих країнах так часто, як в США, річні дистанційні рейтинги все таки можуть передбачати більш часту оцінку фінансового стану установи, ніж інспекції на місцях, і служити орієнтиром для майбутніх оцінок.

В Україні оцінка фінансового стану кредитних спілок проводиться Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг на основі щоквартальної фінансової звітності, а, відтак, відображає його з затримкою щонайменше на 4-6 місяців. А перевірка на місцях здійснюється не частіше одного разу на рік, але, як правило, один раз на три роки.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що системи наглядових рейтингів фінансових установ не прогнозують їхнього майбутнього фінансового стану і не розроблені з метою діагностування вірогідності банкрутства таких установ. Ці системи скоріше є «ex» / «post» індикаторами наявних у них проблем. Регулятори використовують рейтинги для ідентифікації фінансових установ, які потребують їхньої негайної і особливої уваги.

Другий елемент організації моніторингу фінансових установ – система аналізу коефіцієнтів та їхнього порівняння з подібними групами установ. Оскільки більша частина рейтингів розраховується з використанням певної сукупності співвідношень між агрегованими статтями фінансової звітності (коефіцієнтів), аналітики, які зацікавлені у отриманні точніших даних про фінансову установу, або хочуть зрозуміти, чим викликані зміни рейтингів, застосовують більш детальний розгляд цих співвідношень. Цей метод називають коефіцієнтним аналізом.

Як правило, для кожного коефіцієнта емпіричним шляхом визначається діапазон значень, вихід за межі якого є сигналом «тривоги». Саме на цьому принципі базуються більшість систем моніторингу коефіцієнтів. Такі системи дозволяють оперативно виявити відхилення в діяльності фінансової установи, визначити напрями більш детального аналізу на місці. Більш розвинуті системи моніторингу з ієрархічною сукупністю коефіцієнтів, побудованою, як правило, за логіко-дедуктивним методом, дозволяють проводити більш глибокий аналіз окремих коефіцієнтів. Наприклад, під час аналізу можна дослідити причини зниження рентабельності фінансової установи

на основі динаміки окремих статей доходів і витрат в розрізі процентних ставок і відповідних обсягів залучених чи розміщених коштів. Для того, щоб коефіцієнти максимально коректно відображали реальну картину, необхідно регулярно проводити дослідження кореляційних зв'язків між ними.

Однією з найбільш розвинутих систем коефіцієнтного аналізу є ВАKred Information System (BAKIS), яка застосовується з 1997 року Центральним Банком Німеччини (Deutsche Bundesbank). BAKIS включає в себе 47 коефіцієнтів, 19 з яких стосуються кредитного ризику (в т.ч. коефіцієнт платоспроможності), 16 – ринкових ризиків, 2 – ризиків ліквідності і 10 пов'язані з прибутковістю фінансових операцій. Всім цим показникам присвоєні однакові вагові коефіцієнти значущості. Сьогодні роль цієї системи полягає у розробці пріоритетів діяльності банківського нагляду.

Система аналізу Bank Monitoring Screens (BMS), яка застосовується в США, складається з 39 фінансових показників та 35 нефінансових параметрів, які стосуються ринку капіталів.

Показовим є досвід Нідерландів, де для визначення надійності кредитних установ ретельно вивчаються як показники, що безпосередньо характеризують діяльність фінансових установ, так і макроекономічні індикатори, які впливають на розвиток фінансово-кредитного сектору в цілому (зростання ВВП і промислового виробництва, рівень безробіття, курс євро, індикатор кількості банкрутств протягом останнього року тощо).

Аналіз фінансових показників та порівняння з подібними групами установ розглядаються як важливе доповнення до їхньої перевірки. Цей підхід завжди був частиною процесу дистанційного моніторингу як мінімальний основний інструмент постійного нагляду. Проте, в останні кілька років ця система еволюціонувала від простого дистанційного розрахунку кількох основних фінансових коефіцієнтів до формалізованого інструменту оцінки ризиків, який використовує урізноманітнену значну кількість коефіцієнтів статистичного формату. Зараз ця система використовується конкретно для аналізу ризикового профілю фінансової установи. Один з регуляторів – Федеральна Резервна система США – також використовує систему фінансових коефіцієнтів як доповнення до статистичних методик, для того, щоб зрозуміти результати моделей раннього попередження.

Водночас, розповсюдженою є думка, що самостійне використання систем розрахунку фінансових показників і порівняння з подібними групами установ не є достатнім засобом ідентифікації комплексної природи ризиків, притаманних фінансовим установам, особливо великим та спеціалізованим. Коефіцієнти обираються серед значної кількості змінних і ступінь їх кореляції з фінансовим станом установи може не завжди бути достатньо вагомим для того, щоб їх включати в системи. Вагові коефіцієнти, що приписуються кожному з коефіцієнтів, також можуть бути обмеженням точності оцінювання. Вони можуть визначатися на основі досвіду інспектора, і залишатися фіксованими та непристосованими до тимчасових змін, таким чином, роблячи оцінку неефективною.

Метод порівняння з подібними групами установ оцінює параметри стану фінансової установи відносно таких самих показників інших установ подібного розміру, сектору і обсягу діяльності. Системні зміни в діяльності або групи подібних фінансових установ, або фінансової системи взагалі, не враховуються в результатах аналізу. Тому, якщо стан всієї вказаної групи погіршиться, рейтинг кожної окремої фінансової установи в цій групі може не змінитися, хоча загалом вони стануть більш ризиковими. І навпаки, коли через зміну розміру установа переходить до групи більших чи менших за масштабом фінансових установ, кількість балів рейтингу може значно змінитися, навіть якщо дійсний фінансовий стан фінансової установи залишився незмінним.

Враховуючи те, що згаданий підхід базується на великій кількості коефіцієнтів, можливе його використання для здійснення всякого роду узагальнень для фінансово-банківського сектора в цілому, чи різних його сегментів, а також для перевірки стресових ситуацій.

Системи фінансового аналізу та порівняння його результатів з подібними групами установ майже виключно залежать від звітних даних, що подаються регулятору, а також від річних бухгалтерських звітів. Цілісність, своєчасність обробки даних, а також вірність ведення бухгалтерського обліку є передумовою для того, щоб такий аналіз був ефективним.

Третій елемент організації моніторингу фінансових установ – система комплексної оцінки ризиків. Так, для отримання детальної та всебічної оцінки кредитної установи потрібен комплексний аналіз діяльності всіх її підрозділів. Подібні дослідження є

досить затратними, потребують значного часу і поєднують в собі аналіз ієрархічної структури фінансової установи, дослідження ризиків, пов'язаних з окремими підрозділами, і поелементну розробку на їх основі інтегральної оцінки ступеня надійності такої установи в цілому. З урахуванням складності цієї процедури, періодичність її проведення, як правило, встановлюється індивідуально для кожної великої фінансової установи залежно від результатів попереднього аналізу, чи результатів, отриманих менш затратними методами оцінки надійності.

У теперішній час подібні системи використовуються регуляторами Великобританії та Нідерландів. Наприклад, оцінка фінансової установи за системою RAST (Risk Analysis Support Tool), що застосовується в Нідерландах з 1999 року, складається з чотирьох основних етапів:

- 1) загальний опис і фінансовий аналіз установи на основі звітних даних та результатів останніх досліджень на місцях;
- 2) поділ установи на великі управлінські підрозділи та види діяльності;
- 3) оцінка ризиків та управління окремими підрозділами;
- 4) агрегування показників та складання звітів.

За рахунок універсальності та завдяки високій ефективності такі системи є найбільш ефективними для оцінки стану великих багатoproфільних банків і банківських холдінгів.

У Великобританії в якості комплексної оцінки ризиків окремих фінансових установ використовується система RATE, яка була розроблена Центральним Банком Англії і зараз застосовується Органом нагляду за ринком фінансових послуг. Основні елементи системи RATE:

- визначення великих бізнес-підрозділів на основі граничнодопустимих показників, встановлених для регуляторного капіталу групи;
- отримання попередньої інформації від інших регуляторів для того, щоб уникнути дублювання збору інформації, яку вони вже узагальнили;
- планування виконання роботи на місці, яка включає зустріч з менеджментом, головами великих бізнес-підрозділів та інших основних відділів (таких як внутрішній аудит, управління ризиком, дотримання нормативів тощо);

- здійснення детальної оцінки ризику кожного великого бізнес-підрозділу на основі кількісного і якісного аналізу з використанням факторів CAMELS (додаток С);
- розробка програми нагляду на основі оцінки;
- внутрішній перегляд головним персоналом Органу нагляду за ринком фінансових послуг оцінок системи RATE з метою перевірки послідовності і логічності, а також визначення тенденцій і спільних проблем;
- забезпечення якості оцінки RATE шляхом перевірки дотримання лінійними менеджерами внутрішніх процесів;
- надання результатів банку.

Формалізована оцінка ризику великих підрозділів здійснюється на основі 9 оціночних факторів бізнес-профілю. Ризики кожної сфери діяльності визначаються на основі 6 факторів CAMEL-B: «Капітал», «Активи», «Ринковий ризик», «Дохідність», «Зобов'язання» і «Бізнес». Фактор «Бізнес» характеризує загальне середовище діяльності, в т.ч. оцінка окремих ризиків здійснюється за допомогою CAMEL, і охоплює ті з них, які не можна виміряти кількісно – операційні, юридичні і репутаційні. Також здійснюється якісна оцінка внутрішнього контролю за допомогою трьох факторів – «Контроль», «Організація» і «Менеджмент» (СOM). Цей аналіз проводиться з використанням знань, які регулятор отримав від своїх дистанційних заходів і інспекцій на місцях.

Оцінка кожного з 9 факторів для всієї установи чи групи відображається в числовому рейтингу. З 9 числових рейтингів виводиться єдиний бал, який і є остаточним рейтингом установи за системою RATE. Хоча рейтинг RATE не розголошується серед учасників ринку, рівень і напрямок діяльності, а також контролювання ризиків обговорюється з менеджментом фінансової установи.

Цей підхід забезпечує комплексну оцінку якісних і кількісних факторів ризику фінансової установи. Він передбачає співпрацю з іншими національними та іноземними наглядовими органами, які можливо додатково здійснюють нагляд за фінансовими установами, що надає повноту огляду установи / групи установ. Це також єдиний підхід, який можна застосувати як на консолідованій, так і неконсолідованій основі до групи установ чи окремої фінансової установи. Хоча остаточні результати оцінки не розкриваються, оцінка обговорюється з керівництвом установи, що є позитивним як для регулятора, так і для самої установи.

Хоча описаний підхід є високозатратним з точки зору ресурсів та часу, його перевага полягає в тому, що його можна застосувати до великих і активних на міжнародному рівні фінансових установ, діяльність яких диверсифікована. Ризики таких установ дуже складно оцінити, використовуючи інші підходи.

Четвертий елемент організації моніторингу фінансових компаній – статистичні моделі. Всі описані вище методики направлені на діагностику поточного стану фінансової установи через аналіз її діяльності і звітних даних. Але не менший інтерес представляє оцінка стану такої установи в майбутньому, яка дозволяє генерувати ранні попередження ще до того моменту, коли він стане критичним.

Розробка і застосування статистичних моделей для прогнозування майбутнього стану фінансової установи стали важливим нововведенням в останні роки. Щоб отримати достовірний прогноз динаміки розвитку фінансової компанії, необхідно будувати складні економіко-математичні моделі, в яких задіяні всі інструменти сучасної статистики. На основі розрахунків проведених з використанням таких моделей можна виділити фінансові установи з високим ризиком банкрутства в майбутньому від тих, імовірність банкрутства яких низька.

Є дві суттєві різниці між статистичними моделями та іншими підходами, що описані вище.

По-перше, статистичні моделі сфокусовані на відслідковуванні ризиків, які скоріше за все призведуть до несприятливого майбутнього стану фінансової установи. Тобто статистичні моделі – це спроба ідентифікувати фінансові компанії з великими ризиками задовго до виникнення банкрутства.

По-друге, інші три підходи зосереджені на поточному стані фінансової установи, визначення якого є їх основною метою.

На державному рівні статистичні моделі раннього попередження найбільший розвиток отримали в США та Франції (додаток У). За підходом до реалізації моделі раннього попередження можна поділити на 4 групи:

- розрахунку зниження рейтингів;
- прогнозування банкрутства та виживання;
- очікуваних збитків;

– інші.

Сьогодні в США два регулятори застосовують моделі, які оцінюють можливий рейтинг фінансових інститутів чи його зниження (як правило – це стосується банків). В моделях використовується інформація зі щоквартальної звітності. Вони будуються кожного кварталу.

В 1993 році Федеральна Резервна Система розробила два варіанти моделі Системи Оцінки Рейтингу (SEER) (раніше називалась Системою Моніторингу Фінансових Установ (FIMS)): для розрахунку рейтингу і для прогнозування банкрутства.

Перший варіант, який називається рейтингова модель (SEER), застосовує мультиномінальну логістичну регресію для оцінки можливого рейтингу CAMELS на основі останніх звітних даних.

Конкретно модель оцінює вірогідність того, що наступний рейтинг CAMELS буде одним з п'яти можливих його рівнів (1-5). Система оцінки SEER є сумою п'яти рівнів рейтингу, помноженою на відповідні вірогідності.

На базі «Системи моніторингу зростання» (FDIC) розробили модель «Статистичного дистанційного рейтингу (SCOR)» в 1995 році, щоб замінити дистанційну рейтингову систему CAEL. SCOR проводиться щоквартально на основі звітних даних і при цьому застосовують статистичні інструменти для визначення можливого пониження рейтингу з поточним рейтингом CAMELS, рівним 1 чи 2. Аргументація така, що банки та фінансові установи, які отримали під час інспекції рейтинг 3, 4 чи 5, вже є суб'єктами більш глибокого дослідження. Модель порівнює звітні дані річної давності з рейтингом, отриманим за результатами поточної інспекції на місці. Коефіцієнти оціненого співвідношення використовуються у поєднанні з поточними звітними даними для визначення майбутніх рейтингів. Припускається, що співвідношення між звітними даними попереднього періоду та поточним рейтингом зберігатиметься в майбутньому (динамічні ряди). Фінансові установи, щодо яких наявний ризик зниження рейтингу, позначаються для перевірки.

Принципова відмінність SEER від SCOR полягає у використанні, крім звітності, інформації різних рейтингових агенцій та різних індикаторів, які наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Компоненти статистичних моделей SEER та SCOR
(розрахунок рейтингів та зниження рейтингів)***

Рейтингова модель SEER, Федеральна Резервна система (США)		Модель зниження рейтингів SCOR, FDIC (США)	
Показники	Вплив на рейтинг ризику	Показники	Вплив на ризик зниження рейтингу
Якість активів		Якість активів	
Кредити, прострочені на 30-89 днів	+	Кредити, прострочені на 30-89 днів	+
Кредити, прострочені 90 і більше днів	+	Кредити, прострочені 90 і більше днів	+
Нерухомість, права на яку перейшли до банку	+	Кредити, на які в даний момент не нараховуються проценти	+
Кредити, на які в даний момент не нараховуються проценти	+	Нерухомість, права на яку перейшли до банку	+
		Відрахування на можливі втрати по кредитах	-
		Валові списання	+
		Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів	+
Доходи		Доходи	
Чистий дохід	-	Доходи до сплати податків та екстраординарних витрат	-
Ліквідність		Ліквідність	
Інвестиційні цінні папери	-	Непостійні зобов'язання	+
		Ліквідні активи	-
		Кредити і довгострокові цінні папери	-
Капітал		Капітал	
Загальна вартість установи (нетто)	-	Загальний власний капітал	-
Інші			
UBSS (коефіцієнт росту активів)	+		
UBSS (підсумковий бал)	+		
Попередній рейтинг Менеджменту	+		
Попередній рейтинг CAMELS	+		

«+» – означає, що чим більше значення показника, тим вищий рейтинг чи ризик зниження рейтингу

«-» – означає, що чим більше значення показника, тим нижчий рейтинг чи ризик зниження рейтингу

* Побудовано автором на основі [143, 144, 224, 237].

Моделі, які націлені на прогнозування банкрутства чи виживання фінансової установи, базуються на припущенні, що фінансові компанії, які банкрутують чи знаходяться у важкому фінансовому стані, зазвичай, демонструють подібну поведінку за кілька років до події. Цю поведінку можна визначити шляхом аналізу їх фінансового стану. Тому цільовий орієнтир моделі – визначити коефіцієнти кореляції між певними фінансовими чи економічними показниками і банкрутством фінансової установи. Моделі перевіряють на збанкрутілих чи проблемних банках, тестують на інших фінансових установах, банкрутах для оцінки їхньої точності, а потім використовують поза межами взірців для ідентифікації банків та інших фінансових установ, чий показники найближчі до тих, що оцінювались в моделі. Для розробки таких моделей дуже важливо мати ретроспективні дані про фінансові установи, які визнані банкрутами.

Якщо немає історії банкрутств або вона дуже обмежена, можна спробувати протестувати модель на відомій «проблемній» фінансовій компанії. В цьому випадку необхідно дати точне її визначення.

Друга модель SEER, яка входить в методику, використовує різноманітні економічні показники (табл. 3.4) і на виході показує вірогідність того, що фінансова установа буде «критично недокапіталізована» чи оголошена банкрутом впродовж 2 років з моменту проведення аналізу.

Таблиця 3.4

**Компоненти рейтингової моделі SEER
(прогнозування банкрутства чи виживання)***

Предмет аналізу	Показники	Рівень ризику
Якість активів	Комерційні та підприємницькі кредити	Збільшує
	Кредити, прострочені на 30-89 днів	Збільшує
	Кредити, прострочені на 90 днів і більше	Збільшує
	Кредити, за якими в цей час не нараховуються проценти	Збільшує
	Кредити на придбання нерухомості	Зменшує
	Інша нерухомість у власності	Збільшує
	Величина активів	Зменшує
Доходи	Доходи від активів (в середньому за період)	Зменшує
Ліквідність	Балансова вартість цінних паперів	Зменшує
	Великі строкові депозити (більше 10% капіталу)	Збільшує
Капітал	Власний капітал	Зменшує

* Побудовано автором на основі [143, 144, 224, 237].

Також є показовою модель Фінансового калькулятора, що застосовується Службою валютного контролю США (Office of the Comptroller of the Currency – OCC). В ній разом з показниками, що характеризують фінансову установу (табл. 3.5), використовуються дані про зовнішнє середовище, а також корегуючі коефіцієнти, які дозволяють включати до бази прогнозу періоди, котрі передували прийняттю нормативних актів, що суттєво вплинули на фінансовий сектор. Для підвищення надійності розрахунку в таких моделях широко застосовується розподіл кредитних установ на групи.

Таблиця 3.5

**Компоненти рейтингової моделі OCC
(прогнозування банкрутства чи виживання)***

Предмет аналізу	Показники	Рівень ризику
1	2	3
Ризик портфеля	Співвідношення кредитів, прострочених на 90 і більше днів, кредитів на які в даний час не нараховуються проценти, іншої нерухомості у власності і активів фінансової установи	Збільшує
	Неліквідність фінансування	Збільшує
	Проблемність фінансової установи (результат рейтингу CAMELS, рівний 3,4 або 5)	Збільшує

Продовження табл. 3.5

1	2	3
Ризик стану фінансової установи	Співвідношення доходів до процентних виплат та податків, поділених на активи фінансової установи, до процентів за зобов'язаннями, поділених на зобов'язання фінансової установи	Зменшує
	Відношення капіталу до активів	Зменшує
Ризик зовнішнього середовища	Двохрічний ріст рівня безробіття на ринковій території фінансової установи	Збільшує
Контролюючі змінні	Розмір фінансової установи (величина активів більше чи менше встановленого рівня)	–
	Період, впродовж якого проводиться аналіз фінансової установи	–
	Зміна Режиму 1	–
	Зміна Режиму 2	–

* Побудовано автором на основі [143, 144, 224, 237].

Для розробки ефективних моделей прогнозування банкрутства фінансових установ необхідно мати велику кількість ретроспективних даних щодо розвитку фінансового сектору (в т.ч. статистики банкрутств) в різних економічних умовах. Показовим у цьому випадку може бути застосування досвіду Франції, де для прогнозування динаміки надійності фінансових установ застосовується модель, яка дозволяє оцінювати потенційні майбутні втрати.

Система підтримки аналізу фінансової установи SAABA (Système d'aide à l'analyse bancaire) Французької банківської комісії складається з трьох діагностичних модулів.

Перший з них – модуль кількісного аналізу на основі фінансової звітності та інших даних комісії – передбачає оцінку кредитного портфеля фінансової установи та розрахунок вірогідності неповернення різних типів кредитів. За його допомогою оцінюються очікувані втрати протягом найближчих трьох років. Якщо при таких втратах нормативи достатності капіталу продовжують дотримуватись, фінансова установа вважається надійною.

Другий модуль забезпечує оцінку якості власників акцій/паїв фінансової установи (в тому числі готовність цих юридичних та фізичних осіб її підтримувати).

Третій модуль на основі рейтингових даних, результатів дослідження на місцях і даних ринку діагностує якість управління фінансовою установою, внутрішній контроль і ліквідність. В якості вхідних даних використовується піврічний кредитний аналіз з використанням внутрішніх і зовнішніх звітних даних. Судові заходи (ліквідація) і позасудові заходи (заходи впливу Комерційного Реєстратора) беруться до уваги як «фатальні» події, якщо вони означають банкрутство фінансової установи і вірогідність дефолту встановлюється на рівні 100%.

Результат моделі складається з «синтетичного діагнозу», а також детального аналізу фінансової установи. Синтетичний діагноз класифікує установу за однією з 5 категорій:

1. Слабкий без кваліфікації – установа, яка має передбачуваний коефіцієнт платоспроможності менше 8% без певної підтримки з боку власників.

2. Слабкий – передбачуваний коефіцієнт платоспроможності більше 8%, але без підтримки з боку власників.

3. Вразливий – передбачуваний коефіцієнт платоспроможності менше 8%, але з відчутною підтримкою з боку власників.

4. Нормальний під резервами – передбачуваний коефіцієнт платоспроможності менше 8%, але фінансова установа належить до групи фінансових установ (TOP – 10), коефіцієнт платоспроможності яких більше 8%.

5. Нормальний – передбачуваний коефіцієнт платоспроможності більше 8%, з потужною підтримкою зі сторони власників.

Результати SAABA використовуються при аналізі кредитного портфеля і дають можливість спрогнозувати платоспроможність фінансової компанії впродовж наступних 3 років. Також вони є важливими в процесі загального нагляду за системою фінансових (банківських) установ.

Водночас, є низка моделей, які неможливо однозначно віднести до конкретної з описаних вище груп. Як правило, вони або розроблені під вирішення завдань особливої специфіки, або представляють собою комплексні системи, що об'єднують експертні оцінки з економіко-математичними методами.

Система Моніторингу Зростання (GMS), розроблена FDIC у середині 1980-их років, є простою моделлю раннього попередження, призначеною для відслідковування початкової стадії банкрутства в життєвому циклі фінансових установ – стадії стрімкого зростання. Модель базується на тому, що стрімке зростання загальних активів чи кредитного портфеля може сигналізувати про ризикову поведінку фінансових установ, про що має знати регулятор.

Ризик, пов'язаний зі зростанням, може проявитись в двох сферах – у кредитуванні і управлінні фінансовою установою. В якості вхідних даних в моделі використовуються щоквартальні звітні дані. Вона базується на рівнях і щоквартальній тенденції

шести підсумкових показників, як незалежних змінних, які відображаються за допомогою 4 коефіцієнтів і в 5 рівнях зростання (табл. 3.6). Коефіцієнти вимірюються щоквартально, а рівні зростання – щорічно, щоб уникнути впливу сезонності на дані.

Таблиця 3.6

Змінні, що застосовуються в Системі Моніторингу Зростання (FDIC, США)*

Рівні зростання	
1	Рівень зростання загальних активів
2	Рівень зростання кредитних і лізингових договорів
3	Рівень зростання кредитних, лізингових договорів та цінних паперів ≥ 5 років
4	Рівень зростання непостійних зобов'язань
5	Рівень зростання власного капіталу
Коефіцієнти	
6	Коефіцієнт кредитних, лізингових договорів та цінних паперів ≥ 5 років до загальних активів
7	Коефіцієнт непостійних зобов'язань до активів
8	Коефіцієнт власного капіталу до активів
9	Активів на одного працівника

* Побудовано автором на основі [143, 144, 224, 237].

Загалом статистичні моделі раннього попередження базуються на точному кількісному аналізі. Проте, вплив таких факторів, як якість менеджменту, внутрішній контроль, кредитна культура, стандарти андеррайтингу (прийняття страхового ризику) та ін., зазвичай, не представлені в цих моделях. Широко визнається, що ці якісні фактори, особливо ефективність і неефективність менеджменту, також можуть призводити до банкрутства фінансової установи. Тим не менше, лише невелика кількість моделей можуть кількісно виміряти якість менеджменту. Також статистичні моделі не можуть передбачити ризик банкрутства внаслідок не врахування впливу інших не фінансових факторів, таких як шахрайство чи неналежне фінансове управління.

Відсутність достатньої кількості ретроспективних даних про банкрутства ускладнює оцінку і тестування моделей. Багато з них були розроблені і запроваджені у відносно сприятливих економічних умовах. Тому ці моделі ще потрібно перевірити впродовж повного економічного циклу, щоб переконатися у їхній надійності. Інша проблема, яка постала перед регуляторами, – це порівняно незначна кількість установ в секторі. А для оцінки моделі потрібно мати велику вибірку компаній, що є проблемними в окремих країнах.

У статистичних моделях важливо вірно визначити випадкові змінні і співвідношення, щоб переконатись, що важливі змінні не були пропущені, а непотрібні, навпа-

ки, не були включені. Тому важливо розрізняти випадковий збіг обставин і дійсний постійний зв'язок.

Змінні, що використовуються, повинні базуватися на чітких статистичних процедурах та економічній аргументації. Це особливо стосується моделей, де період оцінки і обрані незалежні змінні є фіксованими. Подібним способом мають також обиратися вагові коефіцієнти для кожної змінної. Вони повинні постійно перевірятись на точність результату.

Іншою важливою проблемою моделей раннього попередження є методика, що використовується, і відповідні статистичні вимоги до їхньої оцінки. В ідеалі регулятори хотіли б розробити моделі, які могли б спрогнозувати майбутнє банкрутство. Але це зробити важко, якщо немає достатнього обсягу ретроспективних даних щодо банкрутства фінансових установ, про що свідчить досвід багатьох країн. Якщо немає історії банкрутств або вона обмежена, регулятор може розробити модель, використовуючи дані про слабку чи проблемну фінансову установу. Якщо модель має прогнозувати рівень загрози неплатоспроможності внаслідок потенційних втрат, корисно мати дані за окремими кредитами і різноманітними ризиками, пов'язаними з їх очікуваним поверненням.

Наявність значного обсягу достовірних даних є ключовою складовою розробки моделей раннього попередження. Прогнозований результат моделі буде настільки правдивим, наскільки достовірними є вхідні дані. Це стосується не лише різноманітності і цілісності даних, які подають в звітності фінансові установи, але також доступності і цілісності даних з інших джерел, які можуть бути застосовані в моделі. Регулятори, які використовують моделі раннього попередження, постійно працюють над вдосконаленням природи, різноманітності та цілісності вхідних даних. Один наглядовий орган США зараз розглядає можливість використання в моделях раннього попередження даних, отриманих з сектору приватних кредитних бюро.

Період часу, який зараз використовується регуляторами в статистичних моделях, зазвичай, становить від кількох місяців до 3 років. Моделі, що визначають рейтинги і їх пониження, охоплюють менший період часу, ніж ті, що використовуються для прогнозування банкрутства чи розрахунку очікуваних збитків. Період часу,

що встановлюється для моделі в середньому чи довгостроковому періоді, має бути таким, щоб її можна було протестувати і довести, що вона прогнозує найбільш точно.

Як і всім статистичним моделям – їм притаманні два типи помилок. З одного боку, коли модель невірно визначає слабкий банк фінансово стійким, а з іншого – коли вона помилково ідентифікує стійку фінансову установу слабкою чи потенційним банкрутом. Для регулятора помилка першого типу є потенційно більш серйозною. Оскільки статистичні моделі є новими, то визначення ними проблемних фінансових установ, в основному, доповнюється інформацією, отриманою за допомогою інших систем оцінювання, а наглядові органи продовжують їх удосконалювати.

Статистичні моделі, які зараз використовуються, переважно, є беззастережними. Вони прогнозують, що при поточному значенні незалежних змінних фінансова установа можливо збанкрутує в майбутньому або її стан погіршиться. У цих моделях не обумовлений прогноз припущень майбутньої поведінки будь-якої з їх змінних. Окремі регулятори зараз намагаються розробити моделі, які базуються на прогнозах змінних окремих фінансових установ і вірогідності їх банкрутства чи виживання. Хоча окремі моделі раннього попередження досягли задовільних результатів, але в дуже обмежених сферах застосування. Спроби точного прогнозу вірогідності зниження рейтингу, вірогідності банкрутства чи виживання, очікуваних втрат чи неплатоспроможності широкого кола установ і періодів виявились дуже складними. Оскільки моделі раннього попередження є відносно новою розробкою, не дивно, що вони продовжують вдосконалюватись. У цьому контексті можна очікувати таких дій:

- по-перше, на часі розробка моделей з використанням ринкових показників таких, як «спред» чи «субординований борг». Ці показники особливо можуть стосуватися великих банків, оскільки для них можливість застосування систем, що були описані вище, є обмеженою. Жодна з моделей зараз не використовує таку інформацію в якості пояснюваної змінної. Тим не менше, з розвитком дисципліни у фінансовому секторі, з більшою інформованістю та ефективністю ринків, скоріш за все подібна інформація буде більше використовуватися в моделях раннього попередження;

- по-друге, зростає об'єктивна необхідність у використанні економічних даних в моделях раннього попередження. Попередні дослідження показали, що використання локальних даних у вказаних моделях збільшують їх точність лише

частково. Дослідження, проведене FDIC, демонструє, що локальні дані здійснюють вплив на діяльність невеликих і регіональних фінансових установ. Таким чином, регіональні економічні змінні, як наприклад, зростання доходів населення чи рівень безробіття, справді додають цінності довготерміновим прогнозам зниження рейтингу;

- по-третє, потребує перегляду природа і структура регуляторної обов'язкової звітності, щоб зробити її більш репрезентативною щодо діяльності та ризикового профілю фінансової установи. Це допоможе підвищити точність моделей раннього попередження;

- по-четверте, доцільно частіше використовувати моделі для стрес-тестування чи аналізу різних сценаріїв розвитку подій;

- по-п'яте, потребують удосконалення та спрощення результати, одержані при використанні моделей, що сприятиме їх ефективнішому використанню інспекторами та іншими користувачами.

З огляду на вищезазначене, приходимо до висновку, що в світі на сьогоднішній момент простежується чітка направленість регуляторів на розробку більш структурованого підходу до постійного нагляду з наголосом на формалізовану оцінку ризиків і методів їхнього відстеження. Також спостерігається більше усвідомлення цінності якісних факторів у процесі відстеження і оцінки ризиків. До того ж, збільшились спроби поєднати потенціал штучного розуму програмного забезпечення з експертною людською діяльністю для того, щоб отримати точну оцінку ризиків фінансових установ.

Наглядові органи в сучасних умовах використовують системи оцінки ризиків та системи раннього попередження в процесі постійного нагляду. Регулятори, які здійснюють періодичні інспекції на місцях, використовують дистанційні системи оцінки фінансового стану та ризикового профілю фінансових установ в періоди між інспекціями, для того щоб визначити установи, які мають бути перевірені поза графіком, а також ті сфери їх діяльності, які необхідно особливо ретельно перевірити. В країнах, де інспекції на місцях не проводяться чи частота таких перевірок є обмеженою через відсутність ресурсів у регулятора, такі системи є основним інструментом визначення установ, які необхідно перевірити в першу чергу.

Регулятори також усвідомлюють той факт, що більшість систем оцінки ризиків та моделей раннього попередження, за винятком, можливо, системи комплексної

оцінки фінансових ризиків, найкраще спрацьовують у випадку невеликих чи середніх фінансових установ, які здійснюють традиційну діяльність. Проте більшість систем і моделей є не дуже ефективними у точній оцінці ризикового профілю та фінансового стану великих національних і міжнародних банків спеціалізованих фінансових установ або небанківських фінансових установ, що займаються нетрадиційними чи новими видами діяльності. Однією з причин цього є те, що згадані системи покладаються на звітні дані, які самі по собі не обов'язково повністю чи достатньою мірою відображають різноманітну природу діяльності та ризиків. Для таких установ регулятори використовують кілька методів оцінки ризику чи раннього попередження потенційних проблем.

Закономірно, що різні системи оцінки ризиків чи раннього попередження виявляють, що основними індикаторами проблем фінансових установ є різні показники якості активів. Ліквідність, прибутковість і платоспроможність є, як правило, супровідними індикаторами проблем. Це підсилює той факт, що перші ознаки фінансових проблем часто можуть бути виявлені в результаті оцінювання різних показників якості активів, особливо індикаторів простроченості. Згадані показники, в основному, відображають найважливіші економічні умови і багато регуляторів вимагають обов'язкового звітування за ними (огляд різних індикаторів, що використовуються в регуляторних системах оцінки ризиків та системах раннього попередження в кредитних спілках, подано в додатку С). Виходячи з великої кількості показників якості активів, що використовуються в моделях раннього попередження, вони набирають важливості, коли оцінка здійснюється в середньо- чи довгостроковому періоді. В короткостроковому періоді індикатори прибутковості, ліквідності та платоспроможності надають важливу інформацію стосовно фінансового стану установи.

Проаналізувавши різні системи фінансового моніторингу та оцінки стану фінансових посередників можна з впевненістю констатувати той факт, що жодна з них у повному обсязі не може бути імплементованою для використання в Україні. Це, перш за все, зумовлене різним рівнем розвитку ринку фінансових послуг, його інфраструктури та й самих фінансових інституцій. При запровадженні державного реєстру фінансових установ та нормативів діяльності 16.01.2004 р. Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг було видано розпорядження №7 «Положення

про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» [161], яким встановлено такі нормативи: достатності капіталу та платоспроможності (розроблені на основі показників із систем фінансового моніторингу CAMELS, KAPER та SCOR); якості активів (за основу взяті розрахункові показники із систем CAMELS, PATROL, PEARLS, SEER та SCOR); ризиковості операцій (на основі показників із систем CAMELS, PATROL та BAKIS); ліквідності (присутні у всіх аналітичних системах фінансового моніторингу, за основу взяті були показники PATROL, CAMELS та PEARLS); формування резервів та покриття збитків (за основу взяті показники із систем фінансового моніторингу CAMELS, PEARLS та SCOR).

Кредитні спілки, які входять в об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» використовують додаткові індикатори: процентна маржа (показник із системи фінансового моніторингу KAPER); величина операційних витрат (із системи фінансового моніторингу PEARLS); величина необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів (із системи фінансового моніторингу PEARLS та KAPER); CIR (Cost Income Ratio) – співвідношення операційних витрат до чистих доходів (маржі) та CIRd – де операційні витрати скореговані на суму відрахувань на формування резерву забезпечення покриття витрат від неповернених позик (розроблено як аналог показників системи фінансового моніторингу PEARLS та CAMELS) та ін.

Потрібно звернути увагу ще й на те, що допоки не існує автоматичного безпосереднього зв'язку більшості систем оцінки ризиків чи раннього попередження з миттєвими заходами впливу. Установи, визначені системами оцінювання як потенційно ризикові, зазвичай, піддаються більш детальному нагляду та інспектуванню на місцях перш, ніж будуть ініційовані відповідні формальні дії. Тим не менше, з підвищенням надійності результатів згаданих систем можливо буде встановлений прямий зв'язок між результатами їх використання та миттєвими корективними діями.

З метою удосконалення системи оцінки та прогнозування показників фінансової діяльності кредитної спілки, автором розроблена і апробована (у підрозділі 3.3) модель, що базується на використанні штучного інтелекту – нейронних мереж.

3.3. Забезпечення фінансової стійкості та надійності кредитних спілок в процесі надання фінансових послуг

Пріоритетна роль банків у фінансовому посередництві перешкоджає активній діяльності та розвитку у більшості країн небанківських фінансово-кредитних установ та підвищенню їх ролі на ринку фінансових послуг. Світовий досвід свідчить про те, що в окремих сегментах згаданого ринку діяльність небанківських фінансових інститутів може виявитися більш ефективною, ніж діяльність банків. Адже конкуренція в процесі реалізації одного-двох видів фінансових послуг створює умови для підвищення їх якості та максимального наближення таких послуг до споживачів [211, с. 70].

Кредитні спілки, спеціалізуючись на фінансових послугах, що не є пріоритетними для банків, займають вагоме місце на відповідному ринку України. Вітчизняний ринок фінансових послуг небанківських кредитних установ представлений потужною системою з 700 кредитних спілок з розгалуженою філіальною мережею. Ця система відіграє важливу роль у секторі мікрокредитування, вона забезпечує кредитними ресурсами малий і середній бізнес, розвиває сферу споживчого кредитування. Фактично, у посткризовий період в Україні не залишилося альтернативи кредитним спілкам у сфері споживчого кредитування. Адже саме вони є соціально відповідальними фінансовими установами, які відповідно до кооперативних засад своєї діяльності займаються кредитуванням малозабезпеченого населення, чим кардинально відрізняються від банків, котрі працюють на ринку, в основному, з великими корпораціями.

Забезпечення стабільності функціонування сектору кредитних спілок, мінімізація ризиків, які можуть загрожувати фінансовій стійкості як конкретної кредитної спілки, так і всієї фінансово-кредитної системи країни, є досить актуальною проблемою, особливо в контексті відновлення довіри до фінансових інститутів. З огляду на те, що фінансові посередники взаємопов'язані між собою, а користувачі фінансових послуг відслідковують динаміку розвитку та стан фінансових установ, які працюють в різних секторах та сегментах ринку, стає очевидним те, що проблеми в діяльності одних видів фінансових інститутів миттєво стають причинами негараздів на фінансовому ринку загалом. У цьому контексті, оцінюючи наслідки кризи 30-их рр. минулого століття, Дж. Кейнс писав: «Фінансовий ринок стабільно функціонує до тих пір, поки всі його учасники знаходяться у «стані впевненості» (the state confidence), що, у свою чергу, має значну суб'єктивну складову» [70, с. 112].

Формування довіри у ринкових відносинах визначається великою кількістю факторів, але значною мірою пов'язане із психологією сприйняття інформації про фінансову стійкість і стабільність як окремих фінансових установ, так середовища їх функціонування загалом.

На сучасному етапі методологічні підходи до оцінки фінансової стійкості є недостатньо розробленими та потребують визначення факторів, що на неї впливають. Крім того, зарубіжний досвід застосування методів і механізмів оцінювання фінансової стійкості системи кредитних спілок в силу наявності об'єктивних причин не завжди прийнятний у вітчизняних умовах і потребує певного коригування та врахування низки додаткових показників. При цьому особливої актуальності в сучасних умовах набувають питання розробки та впровадження методик комплексної оцінки ефективності функціонування сектору кредитних спілок.

У наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, нормативних актах України з питань забезпечення стійкості фінансово-банківської системи пропонується підхід, відповідно до якого її стабільність детермінується сукупністю показників стійкості окремих фінансових установ. Тому своєчасне виявлення проблемного фінансового інституту є важливим завданням центрального контролюючого органу кожної країни, адже банкрутство фінансової установи, особливо якщо вона є системною, може викликати ланцюгову реакцію у фінансово-банківській системі в цілому [130, с. 47].

Поняття «фінансової стабільності» та «фінансової стійкості» як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі трактуються по-різному. Досить часто англійський термін «*financial stability*» перекладається як фінансова стійкість, тому ці терміни часто ототожнюються, але, на нашу думку, вони не є ідентичними.

Окремі автори вважають, що стабільність є ширшим поняттям, а стійкість є основою стабілізації. Так, зокрема, І.В. Ларіонова трактує стабільність фінансово-банківської системи як її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом певного періоду часу [94, с. 34].

На думку О.В. Крухмаль, стабільність і стійкість, як характеристики якості фінансово-банківської системи, – досить близькі поняття. Але на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі впливу, семантика поняття стабільності передбачає акцентування уваги на здатності до постійного відтворення. При цьому стійкими фінансова установа і фінансово-банківська система стають завдяки

своїй стабільності. Одночасно, стабільність є постійною якісною характеристикою, а стійкість – це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування [91, с. 44].

На думку А.Ю. Юданова, ознакою стійкості є стабільність, яка демонструє здатність перебувати в привілейованому, відносно менш уразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати [215, с. 73].

В.Н. Живалов дає визначення стійкості фінансової установи як її здатності в динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб та своїх зобов'язань з обслуговування клієнтів [52, с. 17].

Отже, ми погоджуємося з думкою, що фінансова стабільність є ширшим поняттям і свідченням того, що система функціонує у стані рівноваги. Водночас, під фінансовою стійкістю розуміють властивість системи повертатися до стану рівноваги після припинення впливу факторів, що вивели її з цього стану. Фінансова стабільність передбачає рівновагу фінансової системи, фінансова стійкість – лише прагнення до рівноваги, яка можлива тільки за відсутності негативних впливів [89, с. 108].

Таким чином, з урахуванням вищезазначеного та виходячи із предмету цього дослідження, під фінансовою стійкістю будемо розуміти здатність фінансового інституту надавати фінансові послуги, функціонувати і розвиватися, зберігаючи ліквідність балансу в умовах мінливості внутрішнього і зовнішнього середовища, що гарантує забезпечення його платоспроможності та фінансової стабільності, інвестиційної привабливості в межах припустимого рівня ризику та очікуваного рівня інфляції.

Науково-методичні підходи до оцінки фінансової стійкості фінансових установ розробляють у своїх працях вітчизняні і зарубіжні вчені та економісти-практики. Зокрема, В.В. Коваленко розглядає методи аналізу фінансової установи на підставі реструктурованого балансу та критеріальних показників якості її діяльності, підходи до управління фінансовою установою на основі розробки дерева сценаріїв проведення фінансових операцій [73, с. 40].

Л.О. Примостка пропонує методику аналізу фінансової стійкості фінансової установи за допомогою динамічного нормативу, за яким оцінюють властивості об'єкта досліджень [157, с. 41]. Аналіз можливостей цієї методики дає підстави для висновку, що саме такий підхід найбільшою мірою відповідає критеріям комплексного оцінювання динамічної фінансової стійкості фінансової установи.

У дослідженнях Г.Г. Фетисова визначається роль фінансово-банківського нагляду в забезпеченні стійкості фінансово-банківської системи країни та підходи до рейтингування фінансової стійкості [203, с. 5].

Значна увага дослідженню фінансової стійкості фінансових установ та фінансово-банківської системи в цілому приділяється фахівцями Національного банку України [97; 137].

Стійкість фінансово-банківської системи України, на наш погляд, потрібно оцінювати за певними параметрами, кількість яких в умовах динамічного розвитку цієї системи може з часом змінюватися залежно від їхньої важливості в певний момент часу. При цьому інформаційну базу для оцінювання фінансової стійкості фінансової установи необхідно класифікувати за ендогенними (визначаються діяльністю самої фінансової установи) та екзогенними (зовнішніми) факторами. До ендогенних факторів відносять достатність капіталу, якість його активів, рівень управління, ліквідність балансу, платоспроможність, і вони вважаються загальними для всіх фінансових установ й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості. Екзогенні фактори відображають стан економіки, соціальну та політичну стабільність, стан грошового ринку, кредитну, процентну і валютну політику НБУ.

Отже, стійкість фінансової установи залежить від усіх аспектів її власної діяльності та визначається такими складовими стійкості: економічною, політичною, комерційною, організаційною, операційною, кадровою, технологічною і фінансовою.

Основою інформаційної бази для обчислення індикаторів фінансової стійкості фінансово-банківської системи є дані агрегованих фінансових звітів про прибутки та збитки і балансів фінансових установ, що відображають їх фінансовий стан та використовуються для визначення напрямів розвитку вказаних інститутів. При складанні зазначених вище форм звітності доцільно спиратися на запропонований МВФ підхід, пристосовуючи його до особливостей вітчизняного обліку та звітності, а також специфічних потреб аналізу, що враховуватиме стратегічні напрями розвитку фінансово-банківського сектору України.

Домінуючими чинниками при визначенні впливу на фінансову стійкість фінансової установи є стійкість бази капіталу та бази ресурсів, що забезпечують надійність,

платоспроможність і ліквідність цієї інституції. При цьому важливим є дотримання нормативів, установлених контролюючими органами.

На основі опрацювання інформаційної бази, формується система індикаторів фінансової стійкості – критичних точок, досягаючи яких, кількісні зміни породжують якісний стрибок, що змінює вказану стійкість.

За дослідженнями фахівців МВФ, Світового банку та Центральних банків окремих країн світу, індикатори фінансової стійкості поділяють на дві взаємодоповнюючі групи: кількісні, які базуються на розрахунках, та якісні, що ґрунтуються на експертних оцінках.

Система індикаторів фінансової стійкості дає можливість оцінити якісний стан фінансово-банківської системи, її чутливість до впливу зовнішніх і внутрішніх «шоків». Виходячи із показників інформаційної бази, індикатори поділяють на: макроекономічні, агрегованих фінансових звітів і балансів фінансових установ, мікроекономічні.

Моніторинг та аналіз згаданих індикаторів дозволяють сформулювати висновки про ймовірність виникнення відхилень розвитку фінансово-банківської системи, розробити пропозиції щодо застосування інструментів управління фінансовим сектором. Чутливість показників фінансової стійкості до впливу зовнішніх і внутрішніх «шоків» визначається за допомогою стрес-тестування. Відповідно до підходу МВФ, під загальносистемним стрес-тестом розуміють комплекс аналітичних інструментів, що застосовуються з метою визначення ключових ризиків фінансово-економічної системи шляхом отримання цифрової оцінки впливу надзвичайних, але цілком вірогідних, макро- та мікроекономічних «шоків» як на фінансову систему загалом, так і на окремі сектори та ринки [97, с. 8]. Як зазначено Комітетом з проблем світової фінансової системи, такі тести оцінюють вплив певної надзвичайної ситуації на фінансову систему, а не вірогідність появи цієї ситуації [243]. Таким чином, у результаті стрес-тестування можна отримати прогнозну інформацію щодо фінансових втрат фінансово-банківської системи від «шокових» впливів.

Отже, фінансова стійкість фінансової установи – інтегральний критерій, який характеризується як кількісними, так і якісними показниками. Тому її необхідно визначати як спроможність такої установи виконувати свої функції в ринковому сере-

довищі з мінімальним ризиком і максимальною ефективністю, попри вплив ендогенних та екзогенних факторів [84, с. 15].

Відомі такі методичні підходи до оцінювання діяльності фінансової установи: рейтингова оцінка, яка заснована на фінансових показниках і даних балансу; індексний метод; номерна система; бальний підхід; регресійна методика.

За допомогою індексного методу можна оцінити стійкість фінансової установи, тенденції її розвитку, а також спроможність адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в економіці країни. Цей метод припускає розрахунок індексу кожного з оцінюваних показників фінансового стану фінансової установи та комбінованих індексів, виходячи з їхньої ваги в сукупності таких індикаторів. Діяльність фінансових інститутів оцінюють за допомогою таких якісних показників: капітальна база, якість активів, рівень ліквідності і прибутковості, стан менеджменту.

У світовій практиці, поряд із традиційними методами аналізу фінансового стану, широко застосовуються економіко-математичні методи. Одним із найбільш перспективних підходів до оцінювання надійності і фінансової стійкості вітчизняних фінансових установ є використання методів багатовимірного статистичного аналізу, зокрема методів розпізнавання «образів», кластерного аналізу та аналізу на основі нейронних мереж. Перелічені методи дають змогу значно вдосконалити методологічні підходи та розширити можливості рейтингової оцінки стану фінансової стійкості фінансових установ, оскільки слугують додатковим інструментом нагляду за фінансово-банківською системою (насамперед, пруденційного). Вони також можуть використовуватися аналітиками для «експрес-оцінки» роботи власної фінансової компанії, аналізу фінансової стійкості контрагентів і незалежними рейтинговими агенціями – для складання рейтингу вітчизняних фінансових установ.

Окрім переваг, аналізовані методики мають свої недоліки: вони базуються на проведенні кількісного аналізу фактів і подій, що вже відбулися, тобто констатують статичну фінансову стійкість; більшість з них не забезпечують об'єктивної оцінки через недостатність урахування реальних причин фінансової нестабільності вітчизняних фінансових інститутів. Тому зазначені методики оцінки фінансової стійкості фінансових установ потребують подальшого удосконалення на основі прогнозування

та економіко-математичного моделювання з більш широким переліком показників фінансової стійкості.

Фінансова стійкість фінансової установи тісно пов'язана з перспективою її платоспроможності. З огляду на це виділяють чотири типи такої стійкості:

- абсолютну стійкість;
- нормальну стійкість;
- задовільну стійкість;
- кризова нестійкість (фінансова криза).

При абсолютній фінансовій стійкості її трьохкомпонентний показник має такий вигляд: $S = (1, 1, 1)$. Такий тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі фінансові ресурси покриваються власними оборотними коштами, тобто фінансова установа не залежить від зовнішніх кредиторів.

При нормальній фінансовій стійкості її трьохкомпонентний показник має вигляд: $S = (0, 1, 1)$. У цій ситуації фінансова установа, крім власних обігових коштів, використовує для покриття необхідних фінансових ресурсів довгострокові позикові кошти.

При задовільному фінансовому становищі трьохкомпонентний показник фінансової стійкості набуває вигляду: $S = (0, 0, 1)$. Така ситуація характеризується нестачею у фінансової установи власних джерел фінансування потреби у фінансових ресурсах, яка може бути покрита лише за умови використання короткострокових залучених фінансових ресурсів і банківських кредитів.

При кризовому фінансовому становищі трьохкомпонентний показник фінансової стійкості має такий вигляд: $S = (0, 0, 0)$. Цей стан характеризується ситуацією, при якій фінансова установа має непогашені в строк кредити та позики, а також прострочену кредиторську заборгованість [205, с. 235].

Отже, фінансова стійкість визначається достатністю джерел фінансування діяльності фінансової установи, що гарантують їй постійну платоспроможність. У результаті проведення будь-якої операції фінансове становище може залишатися незмінним, покращитися або погіршитися. Потік операцій, що здійснюються щодня, є свого роду «збудником» певного стану фінансової стійкості, причиною переходу з одного типу стійкості до іншого. Знання граничних меж щодо зміни обсягів джерел грошових коштів для покриття вкладень капіталу в основні фонди чи оборотні активи

дозволяє генерувати такі фінансові потоки, які ведуть до поліпшення фінансового стану та підвищення фінансової стійкості.

Найвагомішими компонентами, які визначають фінансовий стан і фінансову стійкість кредитних спілок, є: показник достатності капіталу, коефіцієнт платоспроможності, величина резервного капіталу, співвідношення проблемних кредитів до власних коштів і величини кредитного портфеля, відношення пасивів до доходних активів, інвестицій (крім депозитів) до капіталу, величина тимчасово вільних коштів, прибутковість, миттєва та короткострокова ліквідність. Нормативні значення усіх цих показників встановлено Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» № 7 від 16 січня 2004 року (із змінами та доповненнями) [161].

Запровадження цих нормативів мало на меті сприяти забезпеченню стабільної діяльності кредитних спілок і об'єднаних кредитних спілок, своєчасному виявленню можливостей виконання ними зобов'язань перед своїми членами, а також запобіганню можливим втратам капіталу через ризики, що притаманні діяльності згаданих небанківських фінансово-кредитних інститутів.

Згаданим Розпорядженням встановлюються нормативи щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності, а також критерії якості системи управління.

У різних країнах світу пруденційні стандарти для фінансових установ є різними, вони залежать як від рівня розвитку економіки загалом, так і від стану відповідного ринку зокрема (додаток Ф). Щоправда, всі показники розраховуються на основі математично обґрунтованих коефіцієнтів залежності. Більшість країн світу орієнтується у своїй діяльності на міжнародні стандарти діяльності фінансових установ. Такі критерії закладені в Базельських угодах та європейських директивах для кредитних спілок.

Базельська угода щодо капіталу (Basel Capital Accord) визначає методику розрахунку показника співвідношення капіталу до активів. У чисельнику береться капітал фінансової установи, у знаменнику – активи, зважені на ризик. Показник достатності капіталу не може бути меншим за 8% активів, зважених на ризик.

Різниця між початковими і наступними угодами (Basel та Basel II) це більше, ніж просто відмінності у визначенні вимог до рівня капіталу. Basel II містить два додаткових компоненти, таким чином складаючись з трьох частин:

1. Оновленої методології розрахунку показника відношення капіталу до активів.
2. Наглядових стандартів для забезпечення достатності капіталу.
3. Ринкової дисципліни через оприлюднення інформації.

Вимоги до показника рівня капіталу в активах, зважених на ризик, залишились незмінними – 8% (додаток X). У чисельнику проставляється регуляторний капітал (капітал першого і другого рівнів), тобто він також залишився незмінним. Основні зміни, введені Basel II стосуються порядку розрахунку знаменника, який представлений активами, зваженими на ризик.

Базельські вимоги призначені для застосування усіма фінансовими установами без винятку. З метою покращення оцінки ризику і надання показнику достатності капіталу більшого значення Basel II пропонує два різних підходи, які можуть використовуватись у розрахунку активів, зважених на ризик:

1. Стандартизований підхід – подібний до Basel I тим, що до різних типів активів застосовуються значення фіксованого ступеня ризику. Список методів забезпечення та інструментів зниження ризиків активів, що можуть використовуватись, був розширений – додано гарантії та кредитні деривативи. Передбачається, що більшість кредитних спілок (якщо не всі кредитні спілки в світі), які будуть зобов'язані виконувати вимоги Basel II, будуть використовувати саме стандартизований підхід.

2. Підхід, що базується на внутрішніх рейтингах (ПБВР), дозволяє фінансовим установам використовувати власні внутрішні оцінки основних ризикових сфер при зважуванні активів і, таким чином, визначати свої ступені ризику. Цей підхід має два варіанти:

– базовий ПБВР, який передбачає, що фінансова установа в доповнення до власних розрахунків ступенів ризиків використовуватиме формули, розроблені Базельським Комітетом;

– вдосконалений ПБВР – надає фінансовим установам більшу свободу у використанні власних систем встановлення рівня ризиків. В результаті від фінансових інститутів вимагається дотримуватися мінімальних обов'язкових стандартів

Базельського Комітету і зберігати чіткий контроль, завдяки якому установа може продемонструвати відповідність свого досвіду оцінювання параметрам цих стандартів. На практиці від фінансової установи буде очікуватись використання складних моделей і процесів, які дозволятимуть їй збирати, зберігати та використовувати інформацію про втрату кредитів і статистику вірогідності дефолту в жорсткій статистичній манері.

Basel II пропонує самостійно внести зміни до розрахунку кредитних ризиків шляхом введення ступенів ризиків для окремих кредитних продуктів, які мають бути включені в розрахунок показника достатності капіталу. До того ж, вперше в знаменник цього показника також включається розрахунок операційного ризику. Вагові коефіцієнти врахування ризику в стандартизованому підході є такими:

- роздрібні кредити – ступінь ризику 75%;
- іпотека – ступінь ризику 35% (зменшено порівняно зі встановленим раніше у розмірі 50%);
- автоматично оновлюваний кредит (револьверний кредит) – ступінь ризику 15%;
- операційний ризик – 15% середнього валового доходу.

Важливим нововведенням в стандартизованому підході Basel II є те, що кредити, які вважаються простроченими, зважуються на ступінь ризику 150%, якщо фінансова установа не сформувала резерв забезпечення втрат від неповернених кредитів.

Регулятори Австралії, багатьох європейських країн і частини країн Азії та Південної Америки вже використовують згаданий стандарт достатності капіталу для кредитних спілок. До того ж, багато канадських провінцій використовують або базельські вимоги, або дещо змінену їх версію. Велика кількість державних регуляторів, в тому числі і в країнах, що розвиваються, прагнуть дотримуватись найкращих міжнародних стандартів і зараз розглядають рекомендації Базельського Комітету та можливості їх імплементації до стандартів діяльності національних кредитних спілок.

Basel II, скоріше за все, дозволить банкам і кредитним спілкам мати меншу суму капіталу в абсолютному вимірі. Щоб використовувати більш складні підходи, які базуються на внутрішніх рейтингах, установи мають довести регуляторам спроможність складнішого моделювання даних і володіння більш точною інформацією. Натомість, установам буде дозволено мати навіть меншу абсолютну суму капіталу.

Занепокоєння ж викликає той факт, що великі банки, які мають більше можливостей в плані залучення фахівців і програм, необхідних для використання ПБВР, зможуть собі дозволити мати порівняно менше капіталу, ніж дрібніші установи, такі як кредитні спілки. Хоча в останніх системні ризики є значно нижчими.

Всесвітня Рада кредитних спілок подала перелік таких побажань до міжнародного Базельського Комітету:

– метою нових Базельських угод має стати забезпечення рівних можливостей для діяльності фінансових установ на ринку, незалежно від того, який підхід вони використовують у зважуванні своїх активів на ризик. Від фінансових інститутів повинні вимагати однакового обсягу капіталу на однаковий обсяг активів. Значна різниця в розмірах капіталу внаслідок використання різних підходів до зважування на ризики, може спричинити викривлення цін на конкурентних ринках фінансових послуг;

– структура нових угод не повинна ставити в невігідне становище роздрібні фінансові установи з низькими ризиками, такі як кредитні спілки, які акумулюють велику кількість дрібних кредитів, що фінансуються за рахунок ощадних і депозитних рахунків. Роздрібні кредитні портфелі є найбільш важливими для малих фінансових установ в усьому світі, а тому може виникати значна нерівність у підходах до їх зважування на ризик;

– необхідно усунути загрозу потрапляння кредитних спілок у потенційно невігідне становище при їх оцінці зовнішніми рейтинговими агенціями з використанням встановлених вагових коефіцієнтів ризику;

– природа, вартість та ефективність вимог до оприлюднення інформації повинні бути чіткими і не залишатися на розгляд національного регулятора.

Крім того, кредитні спілки кількох країн підняли питання про те, що запровадження нових Базельських вимог і різних підходів до визначення вагових коефіцієнтів ризику, може спричинити дестабілізаційні ефекти на роздрібних фінансових ринках для порівняно малих фінансових установ.

Як ймовірний варіант вирішення цих проблем – Всесвітня Рада кредитних спілок рекомендує застосовувати Basel II лише до відповідної міжнародної діяльності банківських груп, щоб таким чином не створювати несправедливі умови у внутрішній діяльності фінансових установ, в тому числі кредитних спілок.

Проаналізувавши вищезазначене, можна констатувати, що основним критерієм фінансової стійкості та надійності, є дотримання встановлених нормативів. Однак, щоб оцінити якість самих показників, їх відповідність встановленим нормативам, а найголовніше знайти ту точку відліку, яка є визначальною для кожної фінансової установи, необхідно провести ґрунтовний аналіз внутрішньої структури фінансових активів і зобов'язань, впливу на них як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. А, відтак, необхідно звернутися до основ діяльності та аналізу як вхідних, так і вихідних фінансових потоків; джерел, форм та темпів капіталізації кредитної спілки; філософії її функціонування (власні фінансові ресурси чи паї); характеру фінансового та персонального менеджменту; стратегії та еволюції діяльності (падіння та піки фінансової самодостатності); джерел та структури залучення фінансових ресурсів тощо. А вже збалансувавши усе це, можна моделювати стійкість кредитної спілки. Такий багатофакторний аналіз проводиться за допомогою різноманітних методів і способів, а, отже, описати його однією математичною залежністю неможливо. Тут необхідне використання цілої низки методів – системного аналізу та прогнозу, врахування певних психологічних впливів (паніка ринку, хаос та політична нестабільність, рівень довіри до національної грошової одиниці та керівництва спілкою), зовнішніх чинників – присутність сформованої системи, в якій працює фінансовий посередник та ін.

Виходячи з вищезазначеного, спадає на думку лише одне – такий багатогранний аналіз з цілою низкою припущень та обмежень може провести лише людський мозок. Постає питання: чи є якась система схожа на нього, котра інтелектуально обробляє значний масив інформації і встановлює залежності між індикаторами, проводить аналіз не лише даних балансу, а й відслідковує їхню залежність? Відповідь можна знайти лише в самій сформульованій задачі – вона повинна бути логічною і водночас аналітично точною. Побудова такого роду залежностей та проведення багатофакторного аналізу на базі екзо- та ендогенних мегазв'язків можлива на основі використання для обробки даних систем штучного інтелекту (нейронних мереж).

Забезпечення ефективної діяльності та можливість прогнозування поведінки фінансових компаній загалом та кредитної спілки, зокрема, в сучасних умовах ринку є визначальною як з точки зору менеджменту самої установи, так і з точки зору держав-

ного регулювання. В цій сфері особливої ваги набуває вирішення згаданих проблем на основі використання останніх досягнень у галузі інформаційних технологій.

Дослідження фінансового стану кредитної спілки та ефективності її функціонування є важливим для всіх учасників економічного процесу – вкладників, органів управління, державних контролюючих органів. Значимість оцінки фінансового стану кредитної спілки обумовлена, перш за все, специфікою її діяльності, яка потребує постійного контролю, управління платоспроможністю та моніторингу відповідних показників. Обґрунтована методика оцінювання дає змогу визначати реальний фінансовий стан і змоделювати поведінку кредитної спілки в майбутньому. Для спілчан та органів управління, це спосіб отримання достовірної якісної інформації про реальний стан справ в спілці та її фінансові можливості, що є особливо важливим для розробки стратегії діяльності в нових економічних умовах, які зумовлені кризовими явищами в економіці. Результати такого діагностичного дослідження фінансового стану є основними критеріями при прийнятті рішень як з боку менеджменту самої спілки, так і зі сторони контролюючих органів щодо постійного моніторингу діяльності, перевірки чи, навіть, введення тимчасової адміністрації, попередження банкрутств та проведення заходів оздоровлення фінансового стану. Важливе місце у вирішенні такого завдання необхідно відвести новітнім інформаційним технологіям, які покликані забезпечити вироблення оптимальної стратегії і тактики розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності надання послуг, та достовірне оцінювання результатів функціонування кредитної спілки.

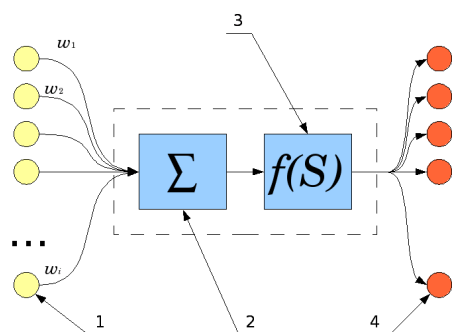
Сьогодні для вирішення фінансових завдань широко застосовують саме нейромережеві технології. У світовій практиці штучні нейронні мережі ефективно застосовуються для вирішення таких задач в економічній сфері як: оцінка нерухомості, кредитні консультації, корпоративний рейтинг облігацій, кредитна лінія аналізу використання кредитних карток, відстеження діяльності, програми торгового портфеля, корпоративний фінансовий аналіз, прогнозування валютних курсів тощо.

Не дивлячись на те, що нейронні мережі добре зарекомендували себе у вирішенні задач в багатьох сферах людської діяльності, питання їх ефективного застосування для обробки і аналізу фінансової інформації, створення нейромережевих моделей фінансових процесів, вирішення завдань прогнозування і класифікації недостатньо

розроблені як в Україні, так і в світі [20, с. 87; 50, с. 87]. Недостатня вивченість використання нейромережевих моделей для оцінки та прогнозування фінансового стану кредитної спілки та, водночас, їхнє ефективне застосування в інших галузях економіки та фінансів спонукали нас звернутись до питання апробації згаданої моделі саме для моделювання та прогнозування фінансового стану таких небанківських фінансово-кредитних установ.

Перш за все з'ясуємо, що ж таке штучний нейрон та як він працює.

Штучний нейрон (математичний нейрон Маккалока-Пітса (формальний нейрон) (рис. 3.5)) – вузол штучної нейронної мережі, що є спрощеною моделлю природного нейрона. Математично, штучний нейрон, зазвичай, представляють як деяку нелінійну функцію від єдиного аргументу – лінійної комбінації всіх вхідних сигналів. Цю функцію називають функцією активації або спрацювання – передавальною функцією. Отриманий результат посилається на єдиний вихід. Такі штучні нейрони об'єднують в мережі – з'єднують виходи одних нейронів з входами інших. Штучні нейрони та мережі є основними елементами ідеального нейрокомп'ютера.

1. Нейрони, вихідні сигнали яких надходять на вхід згаданого нейрону.
2. Суматор вхідних сигналів.
3. Обчислювач передавальної функції.
4. Нейрони, на входи яких подається сигнал згаданого нейрону.
5. w_i – ваги вхідних сигналів.

Рис. 3.5. Функціональна схема штучного (формального) нейрона Маккалока-Пітса [26, с.11]

Зв'язки, за якими вихідні сигнали одних нейронів надходять на входи інших, часто називають синапсами (за аналогією зі зв'язками між біологічними нейронами). Кожен зв'язок характеризується своєю вагою. Зв'язки з позитивною вагою називаються збудливими, а з негативною – гальмівними [26, с.11]. Нейрон має один вихід, який часто називають аксоном. З єдиного виходу нейрона сигнал може надходити на довільне число входів інших нейронів.

Математично нейрон є ваговим суматором, єдиний вихід якого визначається через його входи і матрицю вагових коефіцієнтів таким чином:

$$y = f(u), \quad \text{де } u = \sum_{i=1}^n w_i x_i + w_0 x_0, \quad (3.1)$$

де x_i і w_i – відповідно сигнали на входах нейрона і вагові коефіцієнти входів;
 функція u – індуковане локальне поле;
 $f(u)$ – передавальна функція. Можливі значення сигналів на входах нейрона вважають заданими в інтервалі $[0, 1]$.

Сигнали на вході можуть бути або дискретними (0 або 1), або аналоговими. Додатковий вхід x_0 і вага, яка йому відповідає, використовується для ініціалізації нейрона [193, с.12-13]. Під ініціалізацією мається на увазі зсув активаційної функції нейрона по горизонтальній осі, тобто формування порогу чутливості нейрона [216, с. 29].

Для прогнозування фінансового стану кредитної спілки доцільно використати структуру нейронної мережі прямого поширення у формі багатошарового перцептрону, що містить один схований шар і на сьогодні широко використовується для задачі інтерполяції, прогнозу та апроксимації.

Багатошарова нейронна мережа дає можливість здійснювати будь-яке відображення вхідних векторів у вихідні. Архітектура багатошарової нейронної мережі складається із багатьох шарів нейронних елементів, як показано на рис. 3.6.

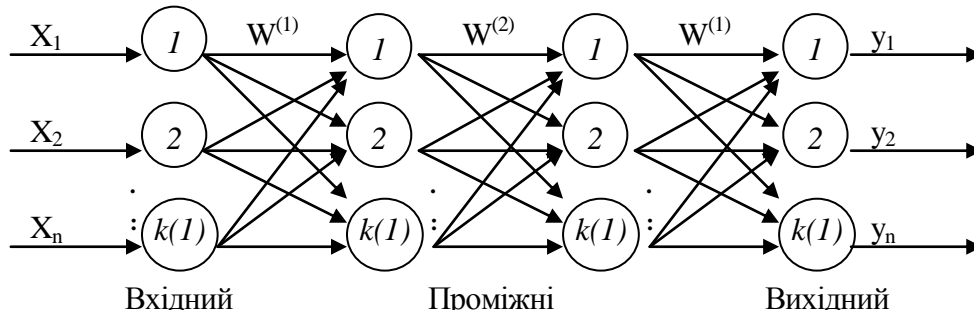

Рис. 3.6. Багатошарова нейронна мережа

На етапі навчання нейронної мережі формуються показники, які дозволяють провести обґрунтований аналіз фінансової діяльності кредитної спілки в сучасних умовах і визначити рівень її фінансового стану. Відбір показників ґрунтується на тому, що повинна забезпечуватись можливість проведення повного комплексного дослідження фінансового стану і результатів діяльності спілки. Основні показники фінансової діяльності кредитної спілки, які використовуються для вирішення поставленого завдання такі: показник достатності капіталу; показник величини активів, зважених на ризик; показники якості активів; нормативи ризиковості; показник прибутковості; показники ліквідності [161]; показник якості кредитного портфеля; показник залежності від

вкладників та кредиторів; показник процентної маржі; показник дохідності активів; показник вартості активів; показник вартості активів по платних зобов'язаннях; показник вартості активів по адмініструванню; показник вартості активів по резервуванню; показник рентабельності активів; показник чистих доходів (маржі); показник співвідношення операційних витрат до чистих доходів (маржі) – CIR (Cost Income Ratio); показник рівня капіталізації; показник рівня РЗПВНП у структурі регуляторного капіталу [5, 141]. Значення вищезазначених показників отримані за даними фінансової звітності кредитної спілки [172].

Для проведення аналізу та прогнозування фінансового стану кредитної спілки нами було обрано нейронну мережу Елмана (Elman Neural Network) [232, с. 107]. Згадана система є багатошаровою (двошарова мережа прямого розповсюдження, з додаванням зворотного зв'язку з виходом прихованого шару на її вхід). Цей зворотній зв'язок дозволяє мережі розпізнавати і створювати міжчасові та просторові схеми. Таку мережу можна навчити розпізнавати і створювати два види моделей – аналіз фінансового стану та прогнозування на основі вхідних даних; відображення структури балансу та абсолютних його величин на основі змодельованої ситуації та фінансових показників. Структура нейронної мережі Elman Neural Network відображена на рис. 3.7.

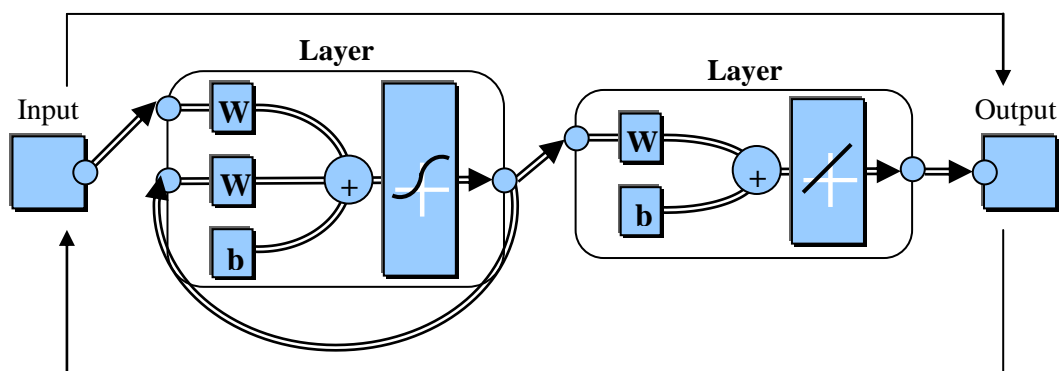

Рис. 3.7. Структура нейронної мережі Elman Neural Network

В нейронній мережі Elman Neural Network використана функція гіперболічного тангенса:

$$th(Ax) = \frac{\exp(Ax) - \exp(-Ax)}{\exp(Ax) + \exp(-Ax)}. \quad (3.2)$$

Сигнал на виході нейрона – «чиста лінія» – лінійно пов'язаний із ваговою сумою сигналів на його вході.

$$f(x) = tx, \quad (3.3)$$

де t – параметр функції.

В штучних нейронних мережах із багат шаровою структурою нейрони з передавальними функціями такого типу, як правило, складають вхідний шар. Крім простої лінійної функції, можуть використовуватись також і її модифікації. Наприклад, напівлінійна функція (якщо її аргумент менше нуля, то вона дорівнює нулю, а в інших випадках поводить себе як лінійна) або крокова (лінійна функція з насиченням), яку можна виразити системою функціональних залежностей [26, с. 12]:

$$f(x) = \begin{cases} 0 & \text{if } x \leq 0 \\ 1 & \text{if } x \geq 0 \\ x & \text{else} \end{cases} \quad (3.4)$$

У навчальній вибірці було використано статистичні дані щодо діяльності кредитної спілки «Калина» із фінансової звітності за період 2004-2010 рр. – періодична вибірка включає дані за 25 періодів по 31 показнику (додаток Ц). Для навчальної вибірки (додаток Ч) експериментальним шляхом було встановлено кількість нейронів прихованого шару (4 нейрони). Кількість нейронів кожного шару становить 124 на вході (кількість стрічок фінансової звітності, яка включена в фінансових розрахунках) та 31 нейрон на виході (кількість показників, які використовуються для оцінки фінансового стану кредитної спілки) (додаток Ш).

Результати програмного виходу згруповано за трьома основними категоріями:

– категорія 1 (показники фінансової стійкості – достатність капіталу; коефіцієнт платоспроможності; величина резервного капіталу; доходність та рентабельність активів) (рис. 3.8);

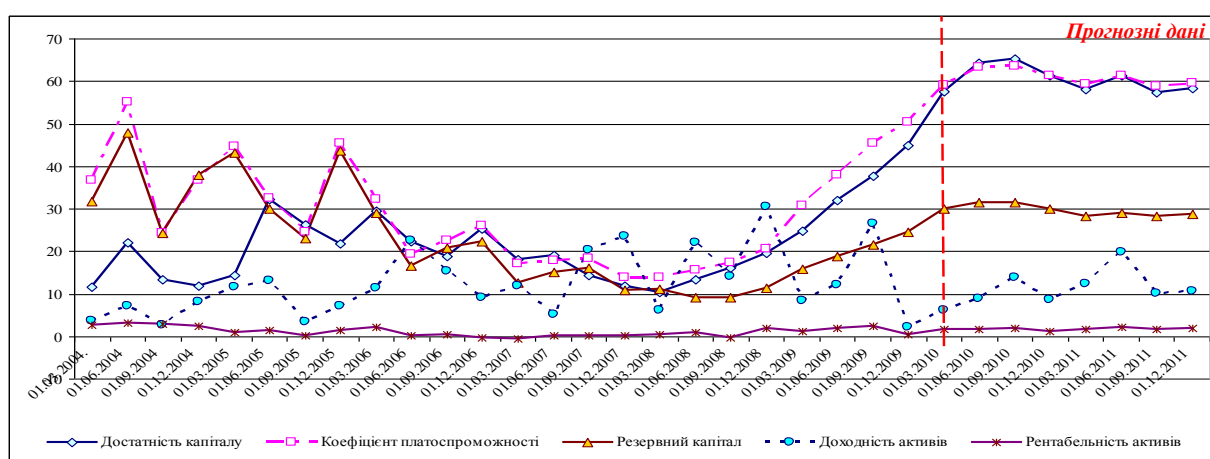

Рис. 3.8. Прогноз показників фінансової стійкості КС «Калина» на 2010-2011 рр. (в %)

– категорія 2 (показники діяльності – прибутковість; процентна маржа; співвідношення операційних витрат до чистих доходів (маржі) – CIR (Cost Income Ratio)) (рис. 3.9);

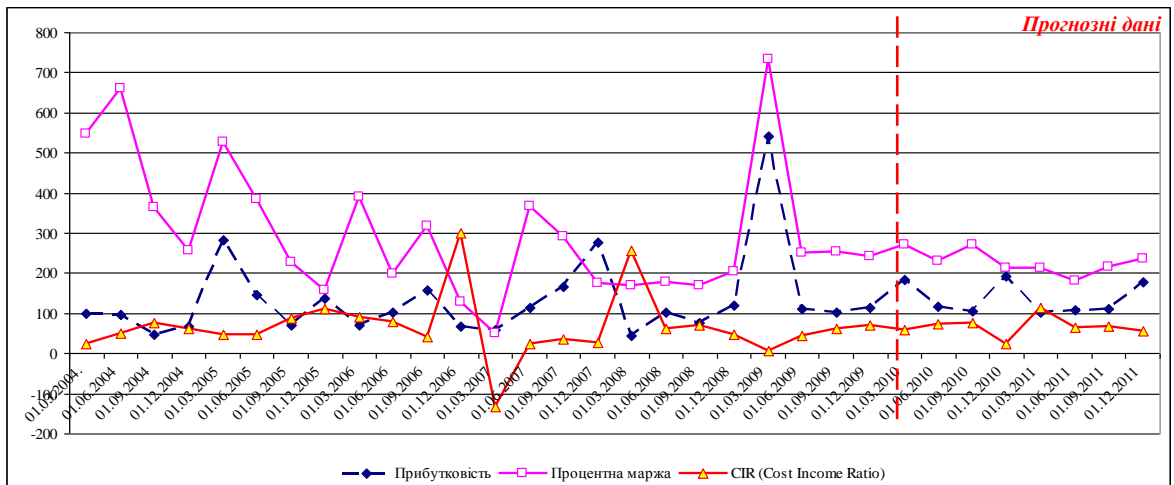

Рис. 3.9. Прогноз показників діяльності КС «Калина» на 2010-2011 рр. (в %)

– категорія 3 (показники якості кредитної діяльності – проблемні кредити до власних коштів; кредити до активів; рівень якості кредитного портфелю) (рис. 3.10).

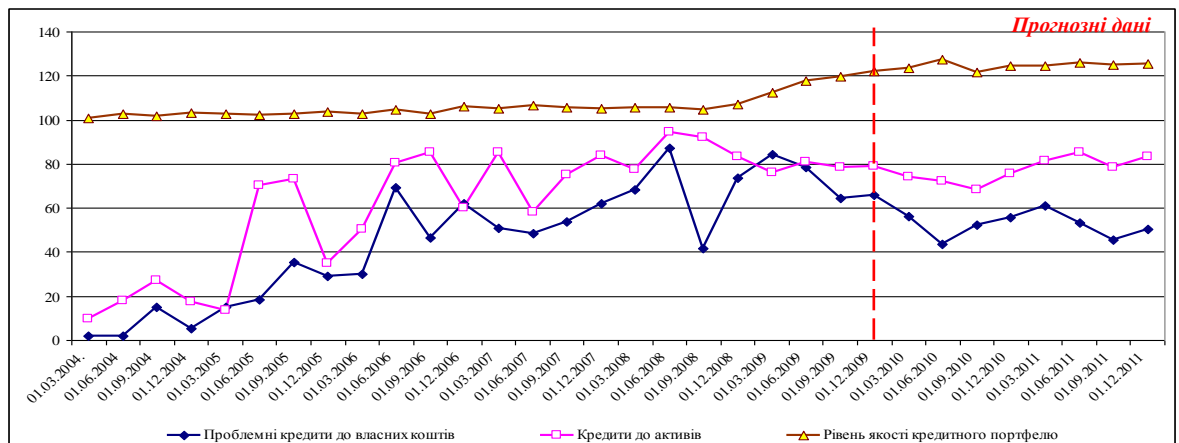

Рис. 3.10. Прогноз показників якості кредитної діяльності КС «Калина» на 2010-2011 рр. (в %)

Аналізуючи отримані прогнозовані показники, можна констатувати той факт, що аналізована нами кредитна спілка, незважаючи на кризу 2008-2010 рр., має висхідний тренд за індикаторами фінансової стійкості та показниками діяльності. Щоправда, особливої уваги потребує група показників якості кредитного портфелю (носить синусоїдний характер). Показники третьої категорії погіршилися у період кризи і прогнозовані дані свідчать про поступовий, але мінливий та невизначений тренд вирівнювання якості кредитного портфелю, що спричинене погіршенням платіжної дисципліни за зобов'язаннями позичальників. Відтак, особливої уваги потребує саме кредитна політика та полі-

тика формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позик. У спілці, що аналізується, виваженою була політика щодо формування резервів, що й призвело до забезпечення стійкості в умовах нестабільності на ринку, а високий рівень концентрації власного капіталу став запорукою фінансової надійності та стабільності.

Проаналізувавши прогнозні дані доводиться констатувати, що дана методика прогнозування фінансових показників діяльності кредитної спілки, яка базується на нейронних мережах теж, не є досконалою, через те, що вона: не враховує ризику складних фінансових продуктів («спред», «субординований борг» та ін.); не охоплює повного переліку макроекономічних даних (наприклад, у випадку кредитних спілок важливо враховувати динаміку доходів населення, рівень безробіття, приріст ВВП, внутрішній борг); до уваги не беруться сценарії розвитку подій (в т.ч. ринкові асиметрії, кон'юнктурні тенденції та дисбаланси).

Проте незважаючи на вищезазначена можна з впевненістю сказати, що дана методика дозволяє державному регулятору (Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг) не лише оцінювати поточний стан кредитної спілки, а й моделювати її поведінку при сталому розвитку чи певних стресових ситуаціях, або ж прогнозувати критичний термін балансування спілки на межі мінімально допустимих нормативних значень. Ця методика базується на інтегрованих показниках, які використовуються Держфінпослуг та ОКС «ПЗВ» для оцінки фінансового стану кредитної спілки, а відтак дозволяє регулятору приймати ефективні рішення щодо виїзного моніторингу найбільш проблемних учасників ринку, впровадження тимчасових адміністрацій саме у ті установи, які цього потребують, ще до настання критичних і невідворотних подій, застосовувати превентивні заходи та виводити з ринку проблемні фінансові установи.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі основна увага сконцентрована на питаннях формування ефективної інфраструктури системи кредитної кооперації та забезпечення фінансової стійкості кредитних спілок у контексті розвитку ринку фінансових послуг в Україні, а також обґрунтовуються основні напрямки і механізми оптимізації державного регулювання їхньої діяльності. Основні положення розділу зводяться до такого.

1. Професійна діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг України має базуватися на принципах соціальної відповідальності та єдиних стандартах, які відповідають критеріям кредитної кооперації та ідентифікують цей фінансовий інститут як класичну кооперативну фінансову установу. Реалізація цього завдання, перш за все, потребує формування збалансованої та завершеної архітектури системи кредитної кооперації в Україні, що підтримує три рівні захисту її фінансової стабільності і, зокрема: перший рівень – кредитні спілки, об'єднані в потужні асоціації і додаткова сервісна інфраструктура; другий рівень – об'єднані кредитні спілки, кооперативні банки, стабілізаційний фонд і дворівнева система гарантування вкладів; третій рівень – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, саморегулювальна організація, апекс-інститут.

2. Пріоритетним завданням держави на сучасному етапі є побудова ефективної системи державного регулювання ринку фінансових послуг та механізму пруденційного нагляду за діяльністю його посередників, і зокрема, кредитних спілок. Адже повнота, своєчасність і відкритість інформації – необхідна умова прийняття виважених фінансових рішень і один із важливих елементів довіри до фінансових інститутів. У результаті вивчення світової практики державного регулювання і нагляду за фінансовими установами виокремлено найважливіші фактори, що зумовлюють відмінності в регуляторних і наглядових підходах різних країн, зокрема: загальну складність і стан розвитку фінансової системи; кількість, масштабність і концентрацію фінансових установ; відносну відкритість внутрішньої фінансової системи; рівень інформаційної відкритості та прозорості в діяльності фінансових установ; наявність технологічних і людських ресурсів для регулювання і нагляду.

3. Розкрито особливості, переваги та недоліки державного моніторингу за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг, у контексті диференційованого поєднання процедур дистанційного моніторингу (систематичний моніторинг фінансового стану, що базується на аналізі періодично наданої регулятору фінансової та іншої інформації про діяльність установи) та інспекцій на місцях (загальна оцінка фінансової установи безпосередньо на місці). Запропоновано в рамках дистанційного моніторингу на зміну простій подачі звітних даних, які відображають статичну інформацію щодо фінансового стану, запровадити аналіз неперервних динамічних часових рядів з

урахуванням статистичної звітності попередніх періодів. Це дозволить на основі побудови тренду часових рядів фінансових показників визначати загальні тенденції, виявляти проблеми в діяльності кредитних спілок на ранніх стадіях, передбачати їх та локалізувати.

4. Формування довіри у ринкових відносинах пов'язане зі значною кількістю факторів, але найбільшою мірою – з психологією сприйняття інформації про фінансову стійкість і стабільність як окремих фінансових установ, так і середовища їх функціонування загалом. Тому забезпечення фінансової стійкості кредитних спілок залишається актуальною проблемою, особливо в контексті відновлення довіри до цих фінансових інститутів у посткризовий період. Фінансова стійкість кредитних спілок, як інтегральний критерій, оцінюється за певними кількісними і якісними параметрами, і як функціонально залежна величина визначається ендогенними (достатність капіталу, якість активів, рівень управління, ліквідність балансу, платоспроможність) та екзогенними (макроекономічна динаміка, соціальна і політична стабільність) факторами. З огляду на зазначене, використовуючи якісний підхід, запропоновано фінансову стійкість кредитної спілки трактувати як спроможність цієї установи виконувати свої функції в ринковому середовищі з мінімальним ризиком і максимальною ефективністю, попри негативний вплив ендогенних та екзогенних чинників. Основним кількісним критерієм, що відображає фінансову стійкість та надійність згаданої фінансової установи є дотримання встановлених нормативів.

5. Для проведення аналізу та прогнозування фінансового стану кредитної спілки в роботі обґрунтовано і апробовано методикау діагностичного дослідження, що базується на комп'ютерних технологіях системи штучного інтелекту – нейромережових моделях і, зокрема, нейронній мережі Елмана. Використання вказаної моделі дає змогу проаналізувати показники фінансового стану кредитної спілки та спрогнозувати їх динаміку на основі динамічних часових рядів та простежити поведінку зазначених індикаторів в стресових ситуаціях (відтік депозитів, зниження якості кредитного портфеля, збільшення витрат та ін.).

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [102, 103, 104, 106, 107, 108].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі поглиблено теоретичні засади, узагальнено практичні аспекти організаційно-економічного механізму діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг, запропоновано нові шляхи вирішення актуальних наукових проблем щодо формування інфраструктури системи кредитної кооперації та вдосконалення механізму її державного регулювання в контексті пруденційного нагляду та забезпечення фінансової стійкості й соціальної відповідальності кредитних спілок в Україні. Це дало підстави сформулювати такі висновки і пропозиції теоретичного і практичного характеру:

1. Дослідження та узагальнення теоретико-концептуальних засад організації ринкових відносин у суспільстві довело правомірність розгляду ринку фінансових послуг як інституційної основи ринкової економіки. Обґрунтовано, що базовою умовою ефективного функціонування останньої є якісно високий рівень розвитку інституційної структури, що через «вбудовані» механізми (державне регулювання, законодавчо-правове регламентування, ринковий фундаменталізм та пріоритет соціальної відповідальності ринкових інститутів) забезпечує реалізацію відносин власності, формування фінансового потенціалу економічного зростання, концентрацію і перерозподіл інвестиційних ресурсів, координацію та розподіл ризиків, утвердження ринкової психології населення. Аргументовано, що об'єктивною сучасною тенденцією розвитку країн з ринковою економікою є перехід до соціалізації ринкових відносин та формування обслуговуючої (сервісної) економіки, що відводить пріоритетну роль сфері послуг. З огляду на зазначене, чітке усвідомлення сутності і ролі послуг (в т. ч. фінансових) у суспільному житті держави є пріоритетним завданням при розробці та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку України.

2. На основі використання філософських категорій «зміст» і «форма», обґрунтовано, що ринок фінансових послуг, з характерною для нього системою фінансових інститутів, відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів і капіталу за посередництва фінансово-кредитного механізму. При цьому фінансова послуга, як специфічний вид ринкового товару, позбавлена речової форми, оскільки її субстанцією на ринку фінансових послуг є правові та майнові відносини, проте вона має особливу споживчу вартість, яка задовольняє певні потреби людини. Роз-

криття економічної сутності ринку фінансових послуг, у такому аспекті, розширює розуміння процесів і явищ, пов'язаних з рухом грошового капіталу.

3. У результаті комплексного вивчення економічної природи кооперативної форми організації фінансово-господарської діяльності кредитних спілок та їх інституційних особливостей, як посередників на ринку фінансових послуг, доведено, що кредитна спілка – це специфічна форма фінансової конгломерації, відмінна від інших форм господарювання. На основі узагальнення соціальних, економічних, організаційних, інституційних та фінансових особливостей функціонування кредитних спілок на ринку фінансових послуг аргументовано, що вони частково зберігають ознаки кооперативного об'єднання (демократичність в організації та управлінні, неприбутковий механізм господарювання, взаємодопомога й економічний самозахист членів спілки), поєднуючи при цьому риси й властивості фінансового інституту (надання кредитів під проценти, акумуляція грошових вкладів на різних умовах та нарахування відсотків на них).

4. З'ясовано, що в сучасних умовах фінансової консолідації кредитні спілки як фінансові інститути трансформуються у псевдокооперативні форми (мова іде про схемні й афілійовані з банками кредитні спілки), що відходять від класичних принципів кооперації і неприбуткових засад діяльності. Аргументовано, що професійна діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг України має базуватися на єдиних кооперативних стандартах, які відповідають принципам і критеріям кредитної кооперації та ідентифікують цей фінансовий інститут як класичну кооперативну фінансову установу. Запропоновано до ключових складових Національного кооперативного стандарту кредитних спілок України включити:

– дворівневе гарантування вкладів (за рахунок коштів державного фонду гарантування вкладів і через механізм страхування вкладів в рамках системної страхової компанії кредитних спілок);

– формування інституційно-організаційної архітектури системи кредитної кооперації, що підтримує три рівні захисту її фінансової стабільності: перший – кредитні спілки, об'єднані в потужні асоціації, і додаткова сервісна інфраструктура; другий рівень – об'єднані кредитні спілки, кооперативні банки, стабілізаційний

фонд та система гарантування вкладів; третій – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, саморегулювальна організація, апекс-інститут;

– ефективний пруденційний державний нагляд (в т. ч. проведення виїзного моніторингу за результатами прогнозних даних фінансового стану кредитної спілки), що дасть змогу своєчасно виявляти проблеми в діяльності кредитних спілок на ранніх стадіях, передбачати їх та локалізувати;

– професійний менеджмент та внутрішній контроль (підняття на якісно новий рівень роботи органів управління, починаючи з правління і закінчуючи спостережною радою та ревізійною комісією; кожен член кредитної спілки повинен мати можливість безперешкодно та в повному обсязі реалізовувати передбачені законом повноваження в сфері управління діяльністю кредитної спілки);

– інформаційна відкритість та якісний незалежний аудит з метою відновлення довіри (проведення аудиту спеціалізованою аудиторською фірмою, повне та правдиве оприлюднення усієї фінансової інформації про діяльність кредитної спілки згідно з вимогами законодавства та найкращої світової практики через офіційний сайт Держфінпослуг);

– захист прав і фінансова просвіта членів (кредитна спілка має бути реально зацікавлена в тому, щоб кожен її член був максимально захищеним як співвласник та максимально поінформованим як клієнт, а також, щоб загальний фінансово-освітній рівень члена був достатнім для забезпечення постійного зростання його особистого та родинного добробуту);

– соціальна відповідальність у ринковій політиці (кредитна спілка як правонаступник давніх українських кооперативних традицій та невід’ємна частина сучасного світового кредитного руху в своїй ринковій діяльності має бути орієнтована не лише на досягнення максимальної економічної ефективності, а й на реалізацію своєї суспільної місії).

5. На основі аналізу динамічних рядів основних індикаторів, які характеризують діяльність кредитних спілок України на ринку фінансових послуг, виявлено тенденцію до зниження їх ділової активності в останні роки, що зумовлене об’єктивними обставинами, які склалися на вказаному ринку в умовах фінансової кризи. Серед найважливіших проблем вітчизняної системи кредитної кооперації

відмічено масове неповернення депозитів населенню та згорання кредитних програм через загострення кризи ліквідності, що руйнує довіру населення до кредитних спілок як інститутів ринку фінансових послуг.

6. З метою мінімізації ризику кризи ліквідності в роботі запропоновано в якості цільового орієнтиру оптимізації структури капіталу обрати політику мінімізації частки пайового капіталу в загальній його структурі, а натомість, надавати перевагу збільшенню реального резервного капіталу. Нагромадження обсягів останнього відповідає завданням забезпечення фінансової стабільності та покращення нормативних показників діяльності кредитної спілки. Доведено об'єктивну необхідність внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки» в частині регламентування порядку використання резервного капіталу у разі ліквідації спілки, зокрема запровадження такої норми: «При ліквідації кредитної спілки, після виконання нею усіх зобов'язань перед бюджетом та в разі відсутності кредиторської заборгованості, резервний капітал розподіляється пропорційно між її членами».

7. Аргументовано, що дієвість механізму трансформації заощаджень в інвестиції залежить від рівня довіри населення до фінансово-кредитних інститутів ринку фінансових послуг. Обґрунтовано об'єктивну необхідність створення ефективної системи гарантування вкладів для членів кредитних спілок, оскільки її відсутність є серйозною перешкодою для роботи із залучення внесків на депозитні рахунки й основною причиною, що зумовлює масовий відтік депозитів з кредитних спілок. Запропоновано механізм формування системи гарантування вкладів.

8. Доведено, що строкова структура залучених коштів (зобов'язань) потребує узгодження зі структурою їх розміщення (кредитного портфеля) з метою збереження максимальної ліквідності кредитної спілки та усунення структурних дисбалансів, що найбільшою мірою проявляються в періоди негативної ринкової кон'юнктури.

9. Обґрунтовано, що особливої уваги в діяльності кредитних спілок заслуговує питання оптимізації кредитної політики та формування якісного кредитного портфеля з мінімальним рівнем прострочення, що гарантуватиме захищеність вкладів. У цьому контексті важливо якісніше проводити оцінку платоспроможності позичальників, формувати механізми реструктуризації та пролонгації боргових зобов'язань.

10. Для усунення виявлених в процесі дослідження недоліків в державному регулюванні діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг (зокрема, в частині пруденційного нагляду, відсутності механізму рефінансування, фонду гарантування вкладів і національного бюро кредитних історій) в роботі окреслено систему заходів щодо його вдосконалення, а саме запропоновано:

- модернізувати методологічні підходи до оцінки фінансової стійкості кредитних спілок, яку рекомендовано оцінювати за певними параметрами, кількість яких може з часом змінюватися з урахуванням їх важливості в певний момент часу. Інформаційну базу для оцінювання фінансової стійкості фінансової установи необхідно формувати за ендогенними (достатність капіталу, якість його активів, рівень управління, ліквідність балансу, платоспроможність, які вважаються загальними для всіх фінансових установ й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості) та екзогенними індикаторами (відображають стан економіки, соціальну та політичну стабільність, стан грошового ринку, кредитну, процентну і валютну політику НБУ);

- впорядкувати механізм пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок. Замість звичайного подання звітних даних, які відображають статичну інформацію щодо фінансового стану установи, запровадити аналіз неперервних часових (динамічних) рядів з урахуванням статистичної звітності за попередні періоди. Це дасть змогу на основі побудови тренду часових рядів фінансових показників ідентифікувати загальні тенденції, виявляти проблемні аспекти в діяльності кредитних спілок на початкових стадіях, передбачати їх та оперативно усувати;

- запровадити методику діагностичного дослідження фінансового стану кредитної спілки, що базується на комп'ютерних технологіях системи штучного інтелекту – нейромережових моделях. На відміну від наявних методик, запропонована система оцінки та прогнозування показників фінансової діяльності вказаної установи (розроблена з використанням нейронної мережі Елмана) дає змогу не лише оцінювати її поточний стан, а й моделювати поведінку кредитної спілки як при сталому розвитку, так і при стресових ситуаціях на ринку фінансових послуг.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація секторів послуг в Світовій організації торгівлі [192]

№ п/п	Сектори та підсектори	Код за зведеним класифікатором продукції ООН
1	2	3
1.	КОМЕРЦІЙНІ ПОСЛУГИ	
1.1.	Професійні послуги	
	– правові послуги	861
	– послуги у сфері складання активів ревізії та бухгалтерського обліку	862
	– послуги у сфері оподаткування	863
	– послуги у сфері архітектури	8671
	– інженерні послуги	8672
	– комплексні інженерні послуги	8673
	– послуги з планування міст та у сфері садово-паркової архітектури	8674
	– послуги у сфері медицини та стоматології	9312
	– ветеринарні послуги	932
	– послуги, що надаються під час пологів, послуги медсестер, фізіотерапевтів та допоміжного медичного персоналу	93191
	– інші професійні послуги	
1.2.	Комп'ютерні та пов'язані з ними послуги	
	– консультативні послуги щодо встановлення комп'ютерного апаратного обладнання	841
	– послуги з реалізації програмного забезпечення	842
	– послуги з обробки даних	843
	– послуги зі створення баз даних	844
	– інші послуги	845+849
1.3.	Послуги у сфері досліджень та розробок	
	– послуги з досліджень та розробок у сфері природничих наук	851
	– послуги з досліджень та розробок у сфері соціальних та гуманітарних наук	852
	– послуги з досліджень та розробок у міждисциплінарних сферах	853
1.4.	Послуги, пов'язані з нерухомістю	
	– послуги, пов'язані з нерухомістю, включаючи особисте або орендоване майно	821
	– послуги, пов'язані з нерухомістю, що надаються за винагороду або на договірній основі	822
1.5.	Послуги з лізингу та оренди машин і обладнання без операторів	
	– послуги з лізингу та оренди суден без оператора	83103
	– послуги з лізингу та оренди літаків без оператора	83104
	– послуги з лізингу та оренди іншого транспортного обладнання	83101+83102+83105
	– послуги з лізингу та оренди інших машин та обладнання	83106-83109
	– інші послуги з лізингу та оренди	832

1	2	3
1.6.	Інші комерційні послуги	
	– послуги у сфері реклами	871
	– послуги з досліджень ринку та вивчення громадської думки	864
	– консультативні послуги з питань управління	865
	– послуги, пов'язані з консультаціями з питань управління	866
	– послуги з технічних випробувань та проведення аналізів	8676
	– послуги, пов'язані з сільським господарством, полюванням та лісовим господарством	881
	– послуги, пов'язані з рибальством	882
	– послуги, пов'язані з гірничодобувною промисловістю	883+5115
	– послуги, пов'язані з обробною промисловістю (за винятком 88442)	884+885
	– послуги, пов'язані з розподілом енергії	887
	– послуги з розміщення та забезпечення наявності персоналу	872
	– послуги з проведення розслідувань та гарантування безпеки	873
	– консультативні послуги в наукових і технічних сферах, суміжних з інженерною сферою	8675
	– послуги з ремонту предметів особистого вжитку та побутової техніки	633+8861-8866
	– послуги з прибирання будівель	874
	– послуги у сфері фотографії	875
	– послуги з пакування	876
	– послуги та поліграфічні роботи, що здійснюються за винагороду або на договірній основі	88442
	– інші комерційні послуги	87909
	– інші	8790
2.	ПОСЛУГИ ЗВ'ЯЗКУ	
2.1.	Поштові послуги	7511
2.2.	Кур'єрські послуги	7512
2.3.	Послуги у сфері електронного зв'язку	
	– послуги телефонного зв'язку загального користування	7521
	– послуги з передачі пакетів даних	7523
	– послуги з передачі даних по кільцю	7523
	– послуги телексу	7523
	– послуги телеграфу	7522
	– послуги факсу	7521+7529
	– послуги мережі закріпленого зв'язку	7522+7523
	– послуги з електронної передачі повідомлень та інформації	7523
	– послуги голосової пошти (V-mail)	7523
	– послуги з передачі інформації та баз даних у режимі он-лайн	7523
	– послуги з електронного обміну даних	7523
	– додана вартість послуг мережі телефаксу, включаючи зберігання та направлення, функції зберігання та виклику	7523
	– послуги з конверсії кодів та протоколів	n.a.
	– обробка інформації та/або обробка даних у режимі он-лайн (включаючи спільне використання)	843
	– інші	

1	2	3
2.4.	Аудіовізуальні послуги	
	– послуги з виробництва та розповсюдження кінофільмів і відеофільмів	9611
	– послуги з демонстрації фільмів	9612
	– послуги у сфері радіо та телебачення	9613
	– послуги з трансляції радіо і телевізійних програм	7524
	– послуги звукозапису	n.a.
	– інші	
3.	ПОСЛУГИ З БУДІВНИЦТВА ТА ІНШІ ІНЖЕНЕРНІ ПОСЛУГИ	
	– загальні будівельні роботи із спорудження будівель	512
	– загальні будівельні роботи у сфері цивільного будівництва	513
	– складання та монтаж будівель та обладнання з готових конструкцій	514+516
	– завершення будівництва та оздоблювальні роботи	517
	– інші	511+515+518
4.	ПОСЛУГИ ДИСТРИБ'ЮТОРІВ	
	– послуги комісійних агентів	621
	– послуги з оптової торгівлі	622
	– послуги з роздрібною торгівлі	631+632
	– послуги франчайзингу	8929
	– інші	
5.	ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОСВІТИ	
	– послуги у сфері початкової освіти	921
	– послуги у сфері середньої освіти	922
	– послуги у сфері вищої освіти	923
	– послуги у сфері освіти для дорослих	924
	– інші	929
6.	ПОСЛУГИ З ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ	
	– послуги каналізації	9401
	– послуги з прибирання відходів	9402
	– послуги з санітарної обробки	9403
	– інші послуги з охорони довкілля	
7.	ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ	
7.1.	Послуги зі страхування та пов'язані з ними послуги	812
	– послуги зі страхування життя та пенсійного забезпечення	8121
	– послуги зі страхування (крім страхування життя)	8129
	– послуги перестрахування та ретроцесії	81299
	– допоміжні послуги зі страхування та пенсійного забезпечення (включаючи послуги брокерів та агентств)	8140
7.2.	Банківські та інші фінансові послуги (крім страхування)	
	– послуги з прийняття внесків та інших виплат від населення	81115-81119
	– послуги з надання кредитів, включаючи споживчий кредит, застави, факторинг та фінансові або комерційні перекази	8113
	– послуги з фінансового лізингу	8112
	– послуги зі здійснення виплат та грошових переказів	81339
	– послуги надання гарантій та порук	81199

1	2	3
	– послуги зі здійснення торгівлі за власний рахунок або за рахунок покупців, обміну тощо: <ul style="list-style-type: none"> ▪ інструментами грошового ринку (чеки, рахунки, депозитні сертифікати і т. ін.) ▪ іноземною валютою ▪ похідними продуктами, включаючи (але не обмежуючись) ф'ючерси та опціони ▪ ліквідними цінними паперами ▪ інше, включаючи зливки дорогоцінних металів 	81339 81333 81339 81321 81339
	– послуги з випуску всіх видів цінних паперів, включаючи підписку та розміщення як посередників (публічно чи приватно) та надання послуг щодо такого випуску	8132
	– посередницькі послуги на грошовому ринку	81339
	– послуги з управління майном, готівкового або безготівкового управління, всі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, довірчого зберігання та трастового обслуговування	8119+81323
	– послуги з клірингу та фінансового управління майном, включаючи забезпечення, похідні інструменти тощо	81339 або 81319
	– поради та інші допоміжні фінансові послуги з усіх видів діяльності, перелічених у статті 1В МТН.ТНС/W/50, включаючи аналіз кредиту, дослідження інвестицій та інвестиційних портфелів, безготівкового обігу, поради з корпоративної стратегії та реструктуризації	8131 або 8133
	– розшук та передача фінансової інформації, опрацювання фінансових даних та відповідного програмного забезпечення постачальниками інших фінансових послуг	8131
7.3.	Інші фінансові послуги	
8	ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ (за винятком перелічених у пункті 1, пп. 1.1)	
	– послуги лікарень	9311
	– інші послуги з охорони здоров'я людини (інші, ніж 93191)	9319
	– соціальні послуги	933
	– інші	
9.	ПОСЛУГИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТУРИЗМОМ	
	– послуги готелів та ресторанів	641-643
	– послуги бюро подорожей та туристичних агентів	7471
	– послуги екскурсійних бюро	7472
	– інші послуги, пов'язані з туризмом	
10.	ПОСЛУГИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДПОЧИНКУ, КУЛЬТУРНИХ ТА СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ (інші ніж аудіовізуальні)	
	– послуги з організації розваг (включаючи театри, концерти, цирк)	9619
	– послуги бібліотек, архівів, музеїв та інших культурно-освітніх закладів	963
	– послуги з організації занять спортом та інших видів відпочинку	964
	– інші	

1	2	3
11.	ТРАНСПОРТНІ ПОСЛУГИ	
11.1.	Послуги морського транспорту	
	– пасажирські перевезення	7211
	– вантажні перевезення	7212
	– послуги з оренди морських суден з командою	7213
	– послуги з лагодження та ремонту суден	8868
	– послуги щодо спуску на воду та буксирування	7214
	– допоміжні послуги для морського водного транспорту	745
11.2.	Транспортні послуги на внутрішніх водних шляхах	
	– пасажирські перевезення	7221
	– вантажні перевезення	7222
	– послуги з оренди суден з командою	7223
	– послуги з налагодження та ремонту суден	8868
	– послуги щодо спуску на воду та буксирування	7224
	– допоміжні послуги на внутрішніх водних шляхах	745
11.3.	Послуги повітряного транспорту	
	– пасажирські перевезення	731
	– вантажні перевезення	732
	– послуги з оренди повітряних суден з оператором	734
	– послуги з налагодження та ремонту повітряних суден	8868
	– допоміжні послуги для авіатранспорту	746
11.4.	Послуги космічного транспорту	733
11.5.	Послуги залізничного транспорту	
	– пасажирські перевезення	7111
	– вантажні перевезення	7112
	– маневрові послуги	7113
	– послуги з налагодження та ремонту залізничного транспортного обладнання	8868
	– допоміжні послуги для залізничного транспорту	743
11.6.	Послуги наземного транспорту	
	– пасажирські перевезення	7121+7122
	– вантажні перевезення	7123
	– послуги з оренди наземного транспорту з оператором	7124
	– послуги з налагодження та ремонту дорожнього транспорту	6112+8867
	– допоміжні послуги для дорожнього транспорту	7434
11.7.	Послуги з транспортування трубопроводом	
	– транспортування нафти і газу	7131
	– транспортування інших продуктів	7139
11.8.	Допоміжні послуги для всіх видів транспорту	
	– послуги з оброблення вантажів	741
	– послуги складів та пакгаузів	742
	– послуги вантажних транспортних агентств	748
	– інші допоміжні послуги для всіх видів транспорту	749
11.9.	Інші транспортні послуги	
12.	ІНШІ ПОСЛУГИ	
	– інші послуги, які не зазначені вище	95+97+98+99

Додаток Б

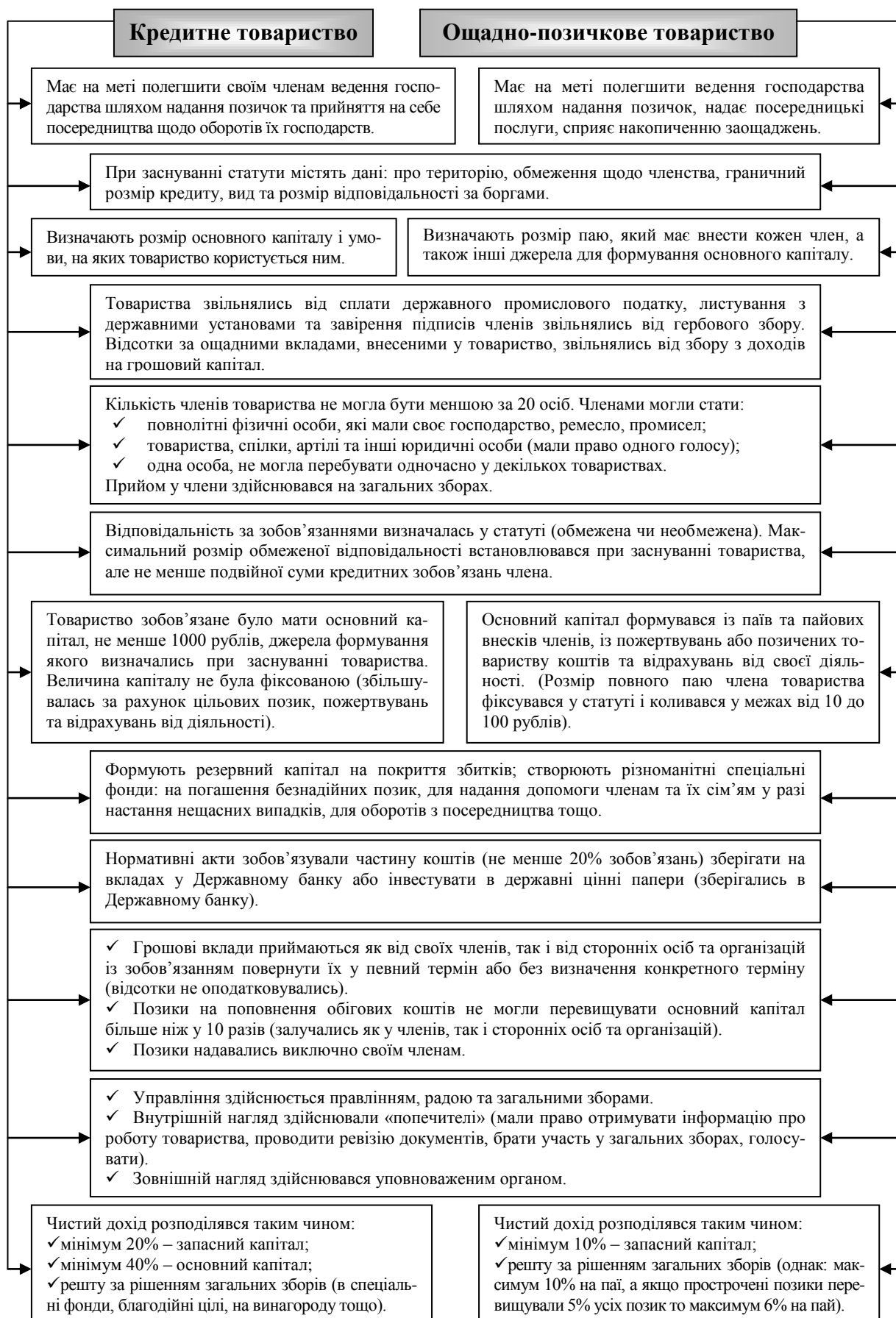
Порівняльна характеристика кредитних кооперативів різних типів

<i>Ознака</i> \ <i>Тип</i>	<i>Модель Райфайзена</i>	<i>Модель Шульце-Деліча</i>	<i>Оффенбахська модель</i>
<i>Відповідальність членів товариства</i>	необмежена чи, рідше, обмежена*	обмежена*	обмежена* чи, рідше, необмежена
<i>Активність членів</i>	висока	низька	середня
<i>Територія діяльності товариства</i>	обмежена певною спільнотою	необмежена	обмежена певною спільнотою
<i>Сфера діяльності</i>	фінансові та товарні операції	фінансові операції	фінансові, рідко товарні операції
<i>Формування початкового позичкового фонду</i>	зовнішні джерела (кредит)	паї членів, як правило, великого розміру	зовнішні джерела та невеликі паї членів
<i>Поповнення позичкового фонду</i>	відрахування від результатів діяльності, ощадні вклади членів	пайові внески та ощадні вклади членів	пайові внески та ощадні вклади членів
<i>Нарахування на паї</i>	відсутні або мінімальні	максимальні	мінімальні
<i>Цільове призначення позик</i>	тільки на виробничі потреби членів	на будь-які потреби	на виробничі та особисті потреби
<i>Робота членів органів управління</i>	на громадських засадах	на платній основі	можлива оплата

* Якщо це дозволено законодавством.

Додаток В

Спільні та відмінні риси кредитних кооперативів

Додаток Д
Зведена матриця видів фінансових послуг, регламентованих законодавством України

№ з/п	ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	ЗУ «Про банки і банківську діяльність»	ЗУ «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»	Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та його державами-членами	Законодавче регулювання:	Суб'єкт, який може надавати послуги	Суб'єкт – споживач послуг
	<i>Ст. 4 Фінансові послуги Фінансовими вважаються такі послуги:</i>	<i>Ст. 47. Банківські операції На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції:</i>	<i>Ст. 4 Професійна діяльність на ринку цінних паперів На ринку цінних паперів можуть здійснюватись такі види професійної діяльності</i>	<i>Доповнення до додатку V Фінансові послуги включають:</i>			
1.	4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення	1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних та фізичних осіб; За умови отримання письмового дозволу НБУ також мають право здійснювати такі операції: 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені: з інструментами грошового ринку; з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;	діяльність з управління цінними паперами – діяльність, що здійснюється від свого імені за винагороду протягом визначеного терміну на підставі відповідного договору щодо управління переданими у володіння цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб	В. Банківські та інші фінансові послуги 1. Приймання вкладів та інших виплачуваних коштів від населення. 9. Управління активами, такими як готівка та цінні папери, всі форми управління колективними інвестиціями	ЦКУ; ЗУ: «Про фін. послуги та державне регулювання ринків фін. послуг»; «Про НБУ»; «Про банки і банківську діяльність»; «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» «Про КС»	Банки, фінансові установи (інститути спільного інвестування, КС, фінансові компанії)	Фізичні та юридичні особи
2.	6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту	3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик		2. Всі види кредитування, включаючи споживчий кредит, заставний кредит, факторинг та фінансування комерційних операцій	ЦКУ; ЗУ: «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»; «Про НБУ»; «Про банки і банківську діяльність»; «Про КС»; «Про іпотеку»	Банки, фінансові установи (КС, страховики по життю, фінансові компанії)	Фізичні та юридичні особи

Продовження дод. Д

3.	8) переказ грошей	2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них		В. Банківські та інші фінансові послуги 4. Всі послуги щодо розрахунків та переказу грошей, включаючи кредитні виплати та дебітові картки, дорожні чеки та банківські тратти	ЦКУ; ЗУ: «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»; «Про НБУ»; «Про банки і банківську діяльність»; «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	Банки, фінансові установи	Фізичні та юридичні особи
4.	1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування	10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток			ЗУ: «Про НБУ»; «Про банки і банківську діяльність»; «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	Члени платіжної системи – фінансова установа, Еквіва-рингова установа – юридична особа, Розрахункові банки, Банки – члени платіжної системи	Фізичні та юридичні особи клієнти банку, Торговці – учасники платіжної системи
5.	1-1) кліринг, інші форми забезпечення розрахунків		Розрахунково-клірингова діяльність – діяльність з визначення взаємних зобов'язань щодо угод з цінними паперами та розрахунків за ними	10. Розрахункові та клірингові послуги щодо фінансових активів, включаючи цінні папери, похідні продукти та інші кредитно-грошові документи. 11. Надання та передача фінансової інформації, обробка фінансових даних та надання відповідного програмного забезпечення установами, які надають інші фін. послуги	ЗУ: «Про банки і банківську діяльність»; «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»; «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»	Юридична особа – клірингові установи, що мають дозвіл НБУ Депозитарій цінних паперів, що має дозвіл ДКЦПФР	Члени платіжної системи – юридичні особи (фінансові установи та банки) учасники Національної депозитарної системи – професійні учасники

Продовження дод. Д

6.	3) діяльність з обміну валют	1) операції з валютними цінностями		6. Продаж за свій рахунок або за рахунок клієнтів на біржі або поза біржею або в інший спосіб такого: б) валюти	ЦКУ; ЗУ: «Про НБУ»; «Про банки і банківську діяльність»; ДКМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»	Банки, фінансові установи	Фізичні та юридичні особи
7.	7) надання поручительств	5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі		5. Гарантії та зобов'язання	ЦКУ	Поручитель – фізична або юридична особа	Боржник – фізична або юридична особа
8.	7) надання гарантій				ЦКУ	Гарант – (банк, фінансова установа, СК)	Боржник – (принципал) фізична або юридична особа
9.	11) факторинг	6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг)		2. Всі види кредитування, включаючи факторинг	ЦКУ	Фактор – (банк; фінансова установа; фізична особа – СПД)	Клієнт – фізична або юридична особа, яка є СПД
10.	5) фінансовий лізинг	7) лізинг		3. Фінансовий лізинг	ЦКУ; ЗУ «Про фінансовий лізинг»	Лізингодавець – юридична особа	Лізингоодержувач – фізична або юридична особа; продавець – фізична або юридична особа
11.	2) довірче управління фінансовими активами	5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами	Діяльність з управління активами – діяльність, що здійснюється за винагороду компанією з управління активами на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інвесторам на праві власності	9-3. Трастові послуги	ЦКУ; ДКМУ «Про довірчі товариства»	Фінансові установи – товариства, Банки	Фізичні та юридичні особи

Продовження дод. Д

12.	9) послуги у сфері страхування			<p>А. Всі види страхування та послуги, що надаються у зв'язку із страхуванням.</p> <p>1. Пряме страхування (включаючи сумісне страхування):</p> <p>I) страхування життя;</p> <p>II) інші види страхування.</p> <p>2. Повторне страхування і ретроцесію.</p> <p>3. Посередництво в галузі страхування, таке як брокерство та посередницькі агентства.</p> <p>4. Допоміжні послуги в галузі страхування, такі як консультативні послуги, послуги актуарія, послуги щодо оцінки ризику та врегулювання претензій</p>	ЦКУ; ЗУ: «Про страхування»; «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»	Фінансові установи страховики (перестраховики) страхові посередники	Страховальники – фізичні та юридичні особи
13.	9-1) послуги у сфері накопичувального пенсійного забезпечення			9-1. Управління пенсійним фондом	ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення»	Пенсійний фонд, Страховик, банк	Фізичні та юридичні особи
14.	10) торгівля цінними паперами	3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг)	Торгівля цінними паперами – здійснення цивільно-правових угод з цінними паперами, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів (брокерська діяльність) або від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством	6. Продаж за свій рахунок або за рахунок клієнтів на біржі або поза біржею або в інший спосіб такого: а) грошових ринкових інструментів (включаючи чеки векселі, депозитні сертифікати тощо); с) похідних товарів, якнайменш ф'ючерсних операцій та опціонів; d) інструментів щодо курсу валюти та відсоткових ставок, включаючи свопи та угоди про курс по термінових операціях;	ЦКУ; ЗУ: «Про цінні папери і фондову біржу»; «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»; «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди); «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»	Фінансові установи торгівці цінними паперами, інститути спільного інвестування	Фізичні та юридичні особи

Продовження дод. Д

				<p>f) інші оборотні кредитно-грошові документи та фінансові активи, включаючи злитки дорогоцінних металів;</p> <p>е) переказні цінні папери;</p> <p>7. Участь у випуску всіх видів цінних паперів, включаючи підписання та наймання як агента (державою або приватною особою) та надання послуг, що стосуються такого випуску.</p>			
15.	12) інші операції, які відповідають критеріям, визначеним у цьому Законі щодо фінансових послуг			<p>12. Посередницька консультативна діяльність та інші допоміжні фінансові послуги по всіх видах діяльності, зазначених у пунктах 1-11, включаючи рекомендації щодо кредитів та аналіз стану кредитів, дослідження та консультації щодо інвестицій та цінних паперів, консультації щодо придбання та з питань перебудови та стратегії корпорацій.</p>			

Скорочення:

ЦКУ – Цивільний кодекс України;

ЗУ – Закон України;

ДКМУ – Декрет Кабінету Міністрів України;

НБУ – Національний банк України;

ДКЦПФР – Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

КС – кредитна спілка;

СК – страхова компанія;

СПД – суб'єкт підприємницької діяльності.

Додаток Е
Моніторинг нормативно-правових актів, що регламентують діяльність кредитних спілок України

<i>№ п/п</i>	<i>Назва</i>	<i>Дата прийняття</i>	<i>Основні положення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1.	Закон України «Про кредитні спілки»	м. Київ 20 грудня 2001 року N 2908-III	Цей Закон визначає організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, їх об'єднань, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань.
2.	Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	м. Київ 12 липня 2001 року N 2664-III	Цей Закон встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Метою цього Закону є створення правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України.
3.	Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»	м. Київ 28 листопада 2002 року N 249-IV	Цей Закон регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та спрямований на боротьбу з фінансуванням тероризму.
4.	Розпорядження Держфінпослуг №7 «Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок»	16 січня 2004 року Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2004 р. за N 148/8747	Затверджує фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок
5.	Розпорядження Держфінпослуг № 9 «Про затвердження Загального положення про територіальне управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг»	24 липня 2003 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2003 р. за N 704/8025	Затверджує загальне положення про територіальне управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України
6.	Розпорядження Держфінпослуг №25 «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами»	5 серпня 2003 року N 25 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 серпня 2003 р. за N 715/8036	Затверджує положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами

Продовження дод. Е

1	2	3	4
7.	Розпорядження Держфінпослуг № 26 «Про затвердження Порядку проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»	5 серпня 2003 року N 26 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 серпня 2003 р. за N 716/8037	Затверджує порядок проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом
8.	Розпорядження Держфінпослуг №41 «Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ»	28 серпня 2003 року N 41 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 вересня 2003 р. за N 797/8118	Затверджує положення про Державний реєстр фінансових установ
9.	Розпорядження Держфінпослуг №55 «Про затвердження Положення про порядок навчання працівників та керівників підрозділів фінансових установ, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу»	16 вересня 2003 року N 55 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2003 р. за N 965/8286	Затверджує положення про порядок навчання працівників та керівників підрозділів фінансових установ, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу
10.	Розпорядження Держфінпослуг №96 «Про затвердження Правил проведення перевірок Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України»	28 жовтня 2003 року N 96 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 грудня 2003 р. за N 1184/8505	Затверджує правила проведення перевірок Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України
11.	Розпорядження Держфінпослуг № 116 «Про затвердження Переліку внутрішніх положень та процедур кредитної спілки»	25 листопада 2003 р. за N 1078/8399	Затверджує перелік та зміст внутрішніх положень та процедур кредитної спілки
12.	Розпорядження Держфінпослуг №125 «Про затвердження Положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу»	13 листопада 2003 року N 125 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 грудня 2003 р. за N 1115/8436	Затверджує положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу
13.	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про аудиторську діяльність»	м. Київ 14 вересня 2006 року N 140-V	Визначає правові засади здійснення аудиторської діяльності в Україні і спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів користувачів фінансової та іншої економічної інформації.

Продовження дод. Е

1	2	3	4
14.	Розпорядження Держфінпослуг № 146 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг»	2 грудня 2003 року N 146 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 грудня 2003 р. за N 1225/8546	Затверджує ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг
15.	Розпорядження Держфінпослуг №171 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою»	18.12.2003 р. N 171	Затверджує методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою
16.	Розпорядження Держфінпослуг №177 «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України»	25 грудня 2003 року N 177 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2004 р. за N 69/8668	Затверджує порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України
17.	Розпорядження Держфінпослуг №183 «Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг»	25 грудня 2003 року N 183 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за N 122/8721	Затверджує положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг
18.	Розпорядження Держфінпослуг №188 «Про встановлення плати за видачу ліцензій»	29 грудня 2003 року N 188 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2004 р. за N 240/8839	Встановлює плату за видачу ліцензій на провадження певних видів фінансових послуг, яка сплачується одноразово за весь строк дії ліцензії (крім ліцензій на проведення конкретного виду страхування та ліцензії на провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів), відповідно до розміру плати за кожний рік користування ліцензією на провадження певного виду фінансових послуг
19.	Указ Президента №292/2003 «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України»	м. Київ 4 квітня 2003 року N 292/2003	Затверджує положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України

Продовження дод. Е

1	2	3	4
20.	Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»	м. Київ 28 грудня 1994 року N 334/94-ВР	Встановлює ставки та пільги по оподаткуванню прибутку
21.	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»	м. Київ 15 травня 2003 року N 755-IV	Цей Закон регулює відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб - підприємців
22.	Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб»	м. Київ 22 травня 2003 року N 889-IV	Цей Закон визначає базу, ставки та пільги щодо оподаткування доходів фізичних осіб
23.	Закон України «Про іпотеку»	м. Київ 5 червня 2003 року N 898-IV	Цей Закон визначає правові засади іпотеки та усі правочини з приводу неї
24.	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	м. Київ 16 липня 1999 року N 996-XIV	Цей Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.
25.	Розпорядження Держфінпослуг № 1099 «Про затвердження Положення про внесення інформації про кредитні спілки до Державного реєстру фінансових установ»	22 червня 2004 року N 1099 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 липня 2004 р. за N 847/9446	Затверджує положення про внесення інформації про кредитні спілки до Державного реєстру фінансових установ
26.	Розпорядження Держфінпослуг № 1515 «Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг»	8 липня 2004 року N 1515 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 липня 2004 р. за N 933/9532	Затверджує положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг
27.	Розпорядження Держфінпослуг №1590 «Про затвердження Професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ»	13 липня 2004 року N 1590 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 серпня 2004 р. за N 955/9554	Затверджує професійні вимоги до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ
28.	Закон України «Про аудиторську діяльність»	м. Київ, 22 квітня 1993 року N 3125-XII	Цей Закон визначає правові засади здійснення аудиторської діяльності в Україні і спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власника

Продовження дод. Е

1	2	3	4
29.	Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	м. Київ 5 квітня 2001 року N 2346-III	Визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів в межах України, а також встановлює відповідальність суб'єктів переказу
30.	Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій»	м. Київ 23 червня 2005 року N 2704-IV	Визначає правові та організаційні засади формування і ведення кредитних історій, права суб'єктів кредитних історій та користувачів бюро кредитних історій, вимоги до захисту інформації, що складає кредитну історію, порядок утворення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій
31.	Розпорядження Держфінпослуг №2739 «Про встановлення виду державних цінних паперів, які можуть придбавати кредитні спілки»	4 листопада 2004 року N 2739 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 листопада 2004 р. за N 1444/10043	Визначає, які цінні папери можуть придбавати Кредитні спілки (облігації внутрішньої державної позики з терміном обігу до одного року, умови випуску яких передбачають обов'язкове погашення в грошовій формі)
32.	Розпорядження Держфінпослуг № 4122 «Про затвердження Вимог до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання кредитних спілок, пов'язаного з наданням фінансових послуг»	3 червня 2005 року N 4122 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 липня 2005 р. за N 707/10987	Затверджує вимоги до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання кредитних спілок, пов'язаного з наданням фінансових послуг
33.	Розпорядження Держфінпослуг № 4298 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо реорганізації кредитних спілок шляхом приєднання»	07.07.2005 р. N 4298	Затверджує методичні рекомендації щодо реорганізації кредитних спілок шляхом приєднання
34.	Розпорядження Держфінпослуг № 4380 «Про затвердження Положення про реєстр саморегульованих організацій фінансових установ»	26 липня 2005 року N 4380 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2005 р. за N 885/11165	Затверджує положення про реєстр саморегульованих організацій фінансових установ
35.	Розпорядження Держфінпослуг № 4404 «Щодо визначення мети залучення кредитними спілками на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій»	2 серпня 2005 року N 4404 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 серпня 2005 р. за N 916/11196	Затверджує умови залучення кредитними спілками на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій, крім коштів інших кредитних спілок

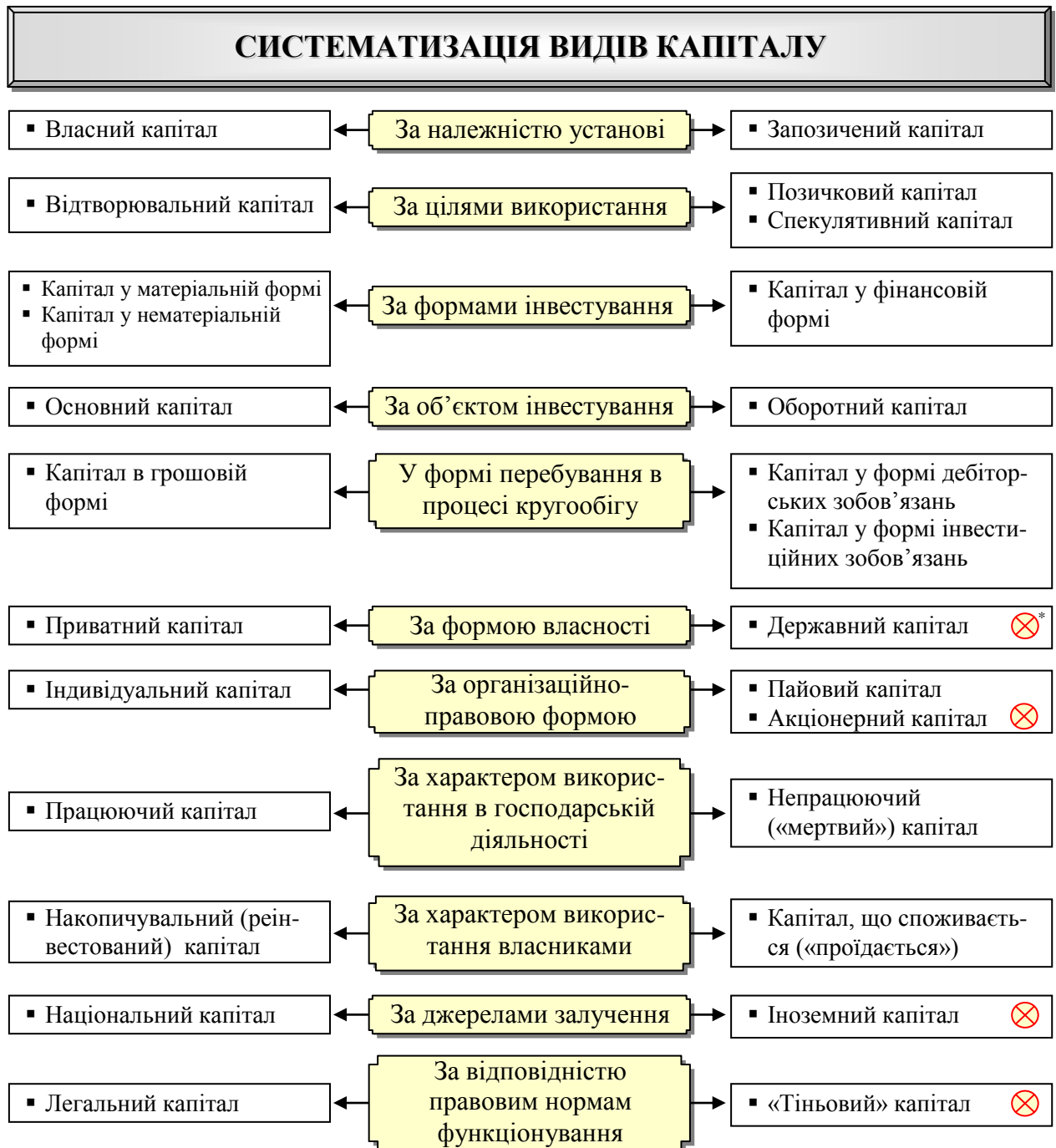
Продовження дод. Е

1	2	3	4
36.	Розпорядження Держфінпослуг № 4463 «Про затвердження Методичних рекомендацій з ліквідації кредитної спілки за рішенням загальних зборів її членів»	16.08.2005 р. N 4463	Затверджує методичні рекомендації з ліквідації кредитної спілки за рішенням загальних зборів її членів
37.	Розпорядження Держфінпослуг №5202 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних кредитної спілки та об'єднаної кредитної спілки»	27.12.2005 р. N 5202	Затверджує методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних кредитної спілки та об'єднаної кредитної спілки
38.	Розпорядження Держфінпослуг №5207 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами»	27.12.2005 р. N 5207	Затверджує методичні рекомендації щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами
39.	Розпорядження Держфінпослуг № 5237 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення діяльності кредитною спілкою через відокремлені підрозділи»	30.12.2005 р. N 5237	Затверджує методичні рекомендації щодо здійснення діяльності кредитною спілкою через відокремлені підрозділи
40.	Розпорядження Держфінпослуг №5523 «Про затвердження Ліцензійних умов здійснення переказу коштів небанківськими фінансовими установами «	23 березня 2006 року N 5523 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 квітня 2006 р. за N 419/12293	Затверджує ліцензійні умови здійснення переказу коштів небанківськими фінансовими установами
41.	Розпорядження Держфінпослуг № 5555 «Про можливість надання юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, фінансових послуг з надання коштів у позику та надання поручительств»	31 березня 2006 року N 5555 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 квітня 2006 р. за N 477/12351	Визначає статус юридичних осіб – суб'єктів господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами та мають право надавати фінансові послуги з надання коштів у позику (крім на умовах фінансового кредиту) та поручительств відповідно до вимог цивільного законодавства та з урахуванням вимог законодавства України щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Продовження дод. Е

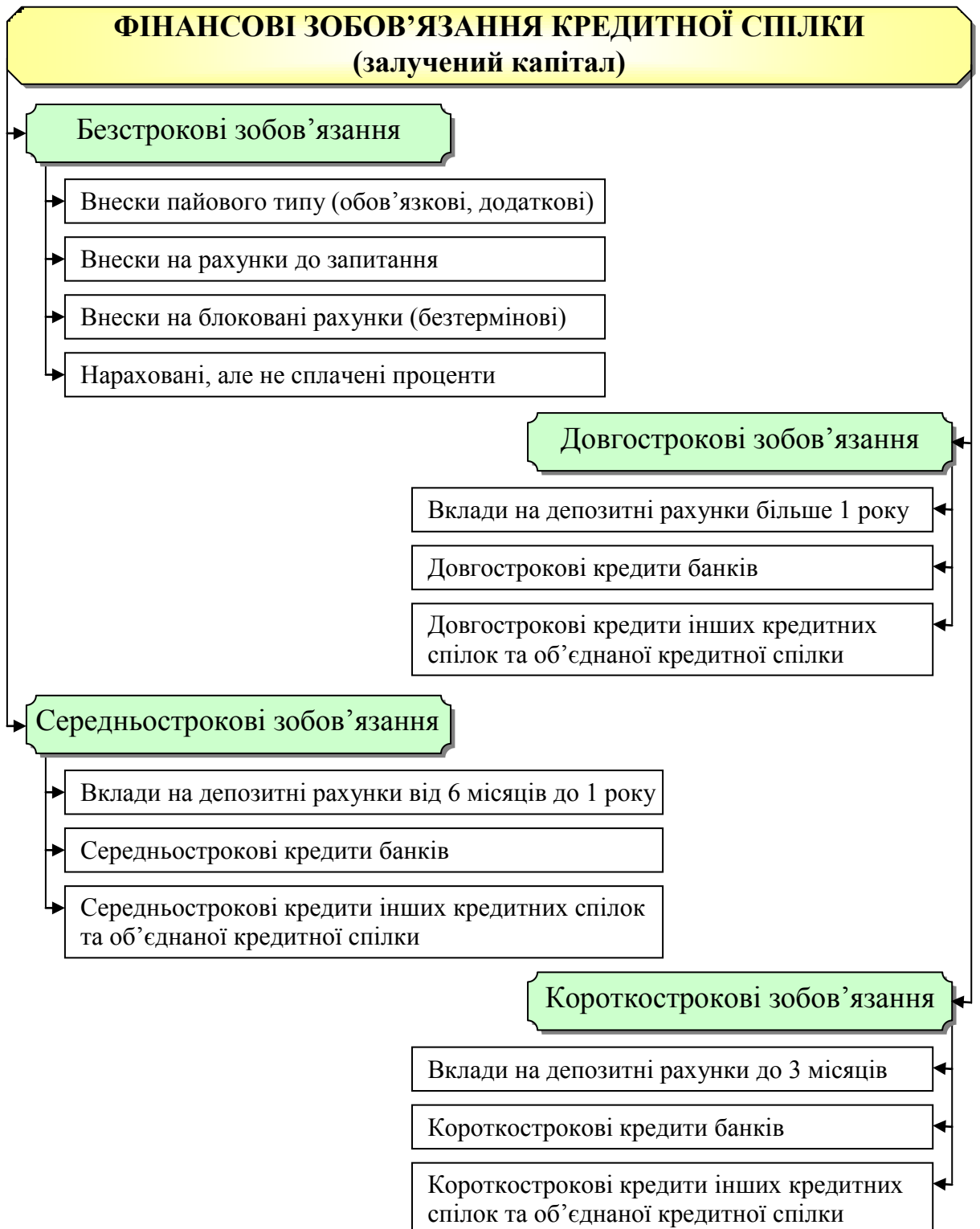
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
42.	Розпорядження Держфінпослуг № 6280 «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок»	3 жовтня 2006 року N 6280 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2006 р. за N 1186/13060	Затверджує положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок

Додаток Ж
Систематизація видів капіталу за основними
класифікаційними ознаками [23, с.417]

* ☒ – позначено види капіталу, які згідно з чинним законодавством не характерні для кредитних спілок.

Додаток 3
Форми фінансових зобов'язань кредитної спілки*

* Розроблено автором.

Додаток К

Тарифи та умови залучення вкладів на депозитні рахунки кредитних в Україні (згруповані за різними типами вкладів)*

Вклади	Умови вкладу	% річних залежно від терміну (місяців)				
		< 3	3-6	6-9	9-12	>12
До запитання	Без визначення терміну дії	відсотки, як правило, не нараховуються				
До запитання	З визначеною граничною датою дії	від 6% до 12% на залишок по вкладу				
Строкові	З чітко встановленим терміном дії угоди	12	12-14	16-20	18-22	20-25
Депозити з ламаними датами:		у 2009-2010 рр. використовуються при умові отримання спілкою нормативів (рідко)				
Накопичуваний	З можливістю докладання але без права зняття (відсотки нараховуються диференційовано до збільшення суми вкладу)	10-12	12-14	14-18	16-20	18-22
Витратний	З можливістю часткового зняття вкладу до певної мінімальної суми – 500 грн. (відсотки нараховуються відповідно до фактичної кількості перебування коштів на рахунку, мінімальна сума та термін перебування на вкладі 1 000 грн. та 3 місяці)	–	10-12	12-14	16-18	18-20
Рухомий	Вклад з можливістю докладання та зняття коштів – не знижувальний залишок 500 грн. максимальний вклад до 50 000 грн. (відсотки нараховуються на кожен день дії договору враховуючи рух коштів, мінімальний термін угоди 6 місяців мінімальна сума першого внеску на 6 місяців 5 000 грн.)	–		12-14	14-16	18-20
Варіаційний	Вклад з можливістю дострокового розірвання (мінімальний термін перебування вкладу на рахунку 3 місяці (при знятті коштів до 3 місяців % не нараховуються), при достроковому знятті коштів проводиться перерахунок % по відповідній шкалі за повні місяці перебування коштів на вкладі)	18-20				
		–	10-12	12-14	14-16	18-20

* Згруповано автором на основі оперативних даних кредитних спілок.

Додаток Л

Параметри віднесення кредитних спілок до груп режимів регулювання та критерії дати віднесення [140]

<i>Група режимів регулювання кредитних спілок</i>	<i>Параметри</i>	<i>Критерії ідентифікації дати віднесення до групи режимів регулювання</i>	<i>Значення параметрів</i>
перша	1. Розмір активів	дата подання звітності	> 10 млн. грн.
	2. Наявність відокремлених підрозділів за межами адміністративно-територіальної одиниці, на території якої зареєстрована кредитна спілка	внесення інформації про відокремлений підрозділ кредитної спілки до Державного реєстру фінансових установ	x
	3. Проведення діяльності з переказу коштів	дата отримання ліцензії на певний вид господарської діяльності	x
	4. Питома вага кредитів з великим ризиком (більше 10 % капіталу) у загальному кредитному портфелі	дата подання звітності	> 60 %
друга	1. Розмір активів	дата подання звітності	розмір від 500 тис. грн. до 10 млн. грн. включно
	2. Наявність відокремлених підрозділів у межах адміністративно-територіальної одиниці, на території якої зареєстрована кредитна спілка	внесення інформації про відокремлений підрозділ кредитної спілки до Державного реєстру фінансових установ	x
	3. Проведення видів діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню згідно із законодавством України (крім переказу коштів)	дата отримання ліцензії на певний вид господарської діяльності	x
третя	1. Розмір активів	дата подання звітності	< 500 тис. грн.
	2. Відсутність відокремлених підрозділів	x	x
	3. Непроведення видів діяльності, які підлягають обов'язковому ліцензуванню згідно із законодавством України	x	x

Додаток М

Аналіз кредитоспроможності позичальника на основі загальних даних*

Параметр	Показник	Бальна оцінка	
Вік	більше 70 років	0	
	менше 20 років та від 50 до 70 років	0,9	
	від 20 до 30 років	1,8	
	від 30 до 50 років	3	
Час проживання в даній місцевості	до 1-го року	0	
	1-3 роки	0,4	
	3-10 років	1,2	
	понад 10 років	2	
Освіта	середня	0	
	середня спеціальна, середня технічна, незакінчена вища освіта	1,5	
	вища	3	
Місце роботи	Безробітний, студент	0	
	Пенсіонер	1,5	
	Працюючий / Особисте господарство	3	
Посада	Нема	0	
	Виконавець / Працівник власного присадибного господарства	1	
	Начальник структурного підрозділу, заступник керівника	3	
	Керівник, приватний підприємець, засновник фермерського господарства з часткою понад 50%	5	
Стаж роботи	нема	0	
	до 1-го року	0,4	
	1-5 років	1,2	
	понад 5 років	5	
Сімейний стан	неодружений / поза шлюбом	нема дітей	1
		є діти	0
	перебуває в шлюбі	нема дітей	1,6
		є діти	1
Всього за розділом:		11,9	

* Розроблено автором для кредитної спілки «Калина» на основі системи оцінки позичальника SCORE

Додаток Н

Аналіз фінансових показників позичальника *

<i>Параметр</i>	<i>Показник</i>	<i>Бальна оцінка</i>
Джерело погашення кредиту	Відсотки за депозитами, відсотки за паями, заробітна плата й інші доходи, підтвержені документально	5
	Стабільні додаткові доходи (доходи від дивідендів, оренди житла та ін.)	2,5
	Нестабільні додаткові доходи (відсотки від продажу та ін.)	0
Кредитна історія	Позичальник раніше користувався кредитом в сумі <i>більше 50%</i> від суми кредиту, що замовляється, і не допускав прострочення <i>більше 7 днів</i>	12
	Позичальник раніше користувався кредитом в сумі <i>менше 50%</i> від суми кредиту, що замовляється, і не допускав прострочення <i>більше 7 днів</i>	9,6
	Немає кредитної історії	6
	Позичальник користувався кредитом й відомий факт прострочення терміном від 7 до 30 днів	0
	Позичальник користувався кредитом й відомий факт прострочення терміном <i>більше 30 днів</i>	-12
Відношення суми щомісячних виплат за кредитом до наявних готівкових коштів у позичальника	Більше 100%	-50
	90-100%	0
	75-100%	7,5
	50-75%	12,5
	25-50%	20
	10-25%	22,5
	до 10% включно	25
Оцінка питомої ваги суми кредиту в ринковій ціні майна	150-200%	-6,4
	125-150%	-4
	100-125%	-2,4
	90-100%	0
	75-90%	2,4
	50-75%	4
	25-50%	6,4
	10-25%	7,2
до 10%	8	
Всього за розділом:		23,5

* Розроблено автором для кредитної спілки «Калина» на основі системи оцінки позичальника SCORE

Додаток П

Характеристика кредиту^{*}

<i>Параметр</i>	<i>Показник</i>	<i>Бальна оцінка</i>
Цільове використання	придбання житла	5
	придбання автомобіля	5
	придбання товарів широкого вжитку, відпочинок, освіта та ін.	2,5
	розвиток власного присадибного господарства з щомісячним погашенням	2,5
	інші кредити з погашенням у кінці терміну користування кредитом	0
Строк кредиту	до 6-ти місяців включно	4
	від 6 міс. до 1-го року включно	3,8
	1-3 роки	2,4
	3-7 років	1,6
	7-10 років	0,8
	понад 10 років	0
Забезпечення	депозити в КС та пайові внески, майнові права зі страхуванням ризиків	7
	житлова нерухомість	5,6
	новий автомобіль	4,9
	нежитлова нерухомість	4,2
	вживаний автомобіль	3,5
	інше майно	1,4
	майнові права без страхування ризиків	0,7
Співвідношення між заставною ціною забезпечення й сумою кредиту	від 2	8
	від 1,7 до 2	6,4
	від 1,4 до 1,7	4,8
	від 1,2 до 1,4	3,2
	від 1 до 1,2	1,6
	менше 1	0
Наявність поруки	Юридична особа, доходи якої дозволяють погашати кредит	6
	Фізична особа(и), особисті доходи якої(их) дозволяють погашати кредит	3
	Чоловік (дружина) або відсутня	0
Всього за розділом:		13,2

^{*} Розроблено автором для кредитної спілки «Калина» на основі системи оцінки позичальника SCORE

Додаток Р

Клас позичальника*

Клас замовника	Результати обробки заяви	Характеристика замовника
A	понад 60 балів	Фінансовий стан позичальника не викликає сумнівів
B**	Від 45 до 60 балів	Фінансовий стан добрий – видача кредиту можлива
C	Від 30 до 45 балів	Фінансовий стан задовільний, необхідна ретельна перевірка
D	Від 15 до 30 балів	Фінансовий стан незадовільний, видача кредиту недоцільна
d	Менше 15 балів	У видачі кредиту відмовлено

** Проведений аналіз кредитоспроможності позичальника, на підставі отриманої ним кількості балів за трьома розділами (48,6 бала) дозволяє віднести його до класу B (додатки М, Н, П).

Клас А – (стандартний кредит) позичальник характеризується стабільним фінансовим станом, має достатні джерела доходів (постійну роботу, доходи від цінних паперів та ін.) для обслуговування боргу протягом терміну дії кредитної угоди; виконуються всі умови кредитного договору та вимоги кредитної установи щодо надання фінансової та іншої інформації. Вся документація стосовно застави повна і має позовну силу. Вартість застави дозволяє погасити борг за кредитом та відсотки на умовах примусового продажу (впродовж трьох місяців від дати вилучення), враховуючи витрати на вилучення та продаж, нестабільність цін.

Клас В – (під контролем) фінансовий стан позичальника добрий або дуже добрий, але немає можливості підтримувати його на цьому рівні впродовж тривалого часу (можлива зміна місця роботи позичальника, що може призвести до зменшення його доходів; можливе зменшення доходів тощо). Позичальник не завжди відвертий у стосунках з кредитором щодо пояснення фінансового стану, іноді надається неповна інформація. Кредит використовується за цільовим призначенням та виконуються всі умови кредитного договору. Вся документація стосовно застави повна і має позовну силу. Вартість застави покриває основну суму боргу за кредитними зобов'язаннями і відсотками, в разі примусового продажу (впродовж трьох місяців від дати вилучення), враховуючи витрати на вилучення та продаж, нестабільність цін.

Клас С – (субстандартний кредит) фінансовий стан позичальника задовільний та спостерігається чітка тенденція до погіршення (часта зміна місця роботи, хвороба позичальника або членів сім'ї та інше). Неналежне виконання умов попередніх кредитних договорів (несвоєчасна сплата процентів, використання кредитних коштів не за цільовим призначенням, невиконання умов щодо належного зберігання заставленого майна та інше). Позичальник несвоєчасно та не у повному обсязі надає інформацію кредитором про свій фінансовий стан, або відмовляється надати її взагалі. Вся документація стосовно застави повна і має позовну силу. Проте вартість застави не може покрити основної суму боргу по кредиту і відсотків в разі примусового відчуження.

Клас D, d – (сумнівний, безнадійний кредит) фінансовий стан позичальника незадовільний (втрата місця роботи, відсутні джерела погашення позики, втрата застави). Невиконання умов кредитного договору (припинення сплати відсотків, використання кредиту не за цільовим призначенням, невиконання умов щодо належного зберігання заставленого майна та інше). Позичальник залишив Україну або його місцеперебування невідоме. Застави немає або документи по оформленню застави не мають позовної сили.

* Розроблено автором для кредитної спілки «Калина» на основі системи оцінки позичальника SCORE

Додаток С

**Характеристика рейтингових показників фінансового моніторингу
кредитних спілок CAMELS, PEARLS та KAPER [143]**

Ключові показники рейтингової системи CAMELS

Компонент CAMELS	Ключовий показник	Розрахунок
Капітал	Загальна вартість (нетто) / Загальні активи	Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток) / загальні активи
Якість активів	Прострочені понад 12 міс кредити / Кредитний портфель	Прострочені понад 12 міс кредити / Кредитний портфель
	Чисті списані кредити / Середній кредитний портфель	(Загальна сума списаних кредитів - Загальна сума списаних кредитів, які вдалось повернути {за останні 12 міс.} / Середній кредитний портфель
Доходи	Чистий річний дохід від середніх активів / Середні активи до формування резервів	(Чистий Дохід (Збиток) після всіх витрат / ((Активи поточного періоду + Активи кінця попереднього періоду) / 2)

Оцінка показників за компонентами рейтингової системи CAMELS

Ключовий показник CAMEL		Рейтинг 1	Рейтинг 2	Рейтинг 3	Рейтинг 4	Рейтинг 5	Розмір Активів КС
Капітал	Загальна вартість (нетто) / Загальні активи	> 7%	6% – 6.99%	4% – 5.99%	2% – 3.99%	< 2%	≤ 2 млн. USD
		> 7%	6% – 6.99%	4% – 5.99%	2% – 3.99%	< 2%	2 – 10 млн. USD
		> 7%	6% – 6.99%	4% – 5.99%	2% – 3.99%	< 2%	10 – 50 млн. USD
		> 7%	6% – 6.99%	4% – 5.99%	2% – 3.99%	< 2%	≥ 50 млн. USD
Якість активів	Прострочені понад 12 міс кредити / Кредитний портфель	< 1.5%	1.5 – 3.5%	> 3.5 – 7%	> 7 – 9.5%	> 9.5%	≤ 2 млн. USD
		< 1.5%	1.5 – 3.5%	> 3.5 – 5%	> 5 – 8.25%	> 8.25%	2 – 10 млн. USD
		< 1.25%	1.25 – 2.5%	> 2.5 – 3.5%	> 3.5 – 5.5%	> 5.5%	10 – 50 млн. USD
		< 1.25%	1.25 – 2.25%	> 2.25 – 3.25%	> 3.25 – 4.75%	> 4.75%	≥ 50 млн. USD
	Чисті списані кредити / Середній кредитний портфель	< 0.25%	0.25 – 0.75%	> 0.75 – 1.75%	> 1.75 – 2.5%	> 2.5%	≤ 2 млн. USD
		< 0.25%	0.25 – 0.75%	> 0.75 – 1.5%	> 1.5 – 2.5%	> 2.5%	2 – 10 млн. USD
		< 0.25%	0.25 – 0.75%	> 0.75 – 1.5%	> 1.5 – 2%	> 2%	10 – 50 млн. USD
		< 0.25% >	0.25 – 0.6%	0.6 – 1.2%	> 1.2 – 1.8%	> 1.8%	≥ 50 млн. USD
Доходи	Доходність середніх активів	> 1.25%	0.9 – 1.25%	0.4 – < 0.9%	0.2 – < 0.4%	< 0.2%	≤ 2 млн. USD
		> 1%	0.8 – 1%	0.35 – < 0.8%	0.15 – < 0.35%	< 0.15%	2 – 10 млн. USD
		> 1%	0.8 – 1%	0.35 – < 0.8%	0.2 – < 0.35%	< 0.2%	10 – 50 млн. USD
		> 1%	0.8 – 1%	0.35 – < 0.8%	0.2 – < 0.35%	< 0.2%	≥ 50 млн. USD

Інтерпретація комплексних показників рейтингової системи CAMELS

Рейтинг	Бальна шкала	Результат рейтингу	Пояснення результату
1	1,0 – 1,4	Міцний	Міцний в усіх відношеннях, наглядові дії не потрібні
2	1,6 – 2,4	Задовільний	Істотно міцний з помірними слабкостями, що можуть бути виправлені, обмежені дії з нагляду
3	2,6 – 3,4	Посередній	Комбінація слабких місць – можуть стати загрозливими, якщо не виправити. Вимагає більшого, ніж стандартний нагляд
4	3,6 – 4,4	Критичний	Надмірна кількість слабких місць, які можуть загрожувати виживанню банку, якщо не будуть виправлені
5	4,6 – 5,0	Незадовільний	Великий ризик банкрутства в найближчому майбутньому. Під постійним наглядом регулятора/ розпорядження призупинити чи зупинити діяльність.

Підтримуючі показники CAMEL

Компонент CAMEL	Назва показника	Розрахунок
1	2	3
Капітал	загальна сума прострочених кредитів / загальна вартість (нетто)	Загальна сума прострочених кредитів / Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток)
	платоспроможність	Загальні активи – загальні зобов'язання – незабезпечений вторинний капітал – рахунки до сплати та інші зобов'язання – нараховані дивіденди та проценти до сплати / Загальна сума пайових внесків
	класифіковані активи / загальна вартість (нетто)	Кредити, за якими є проблеми стягнення + інші потенційні втрати / Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток)
Якість активів	справедлива (ринкова) вартість / балансова вартість (інвестицій, за якими наступив строк)	Акумуляовані нереалізовані прибутки (збитки) на доступні до продажу цінні папери (+дебет-кредит) / Вартість інвестицій, готових до продажу <i>Мета цього показника</i> – визначити зниження чи підвищення цінності інвестицій, доступних до продажу Окрема стаття капіталу для акумульованих нереалізованих прибутків (збитків) на доступні до продажу цінні папери / (Бухгалтерська вартість інвестицій, готових до продажу + Акумуляовані нереалізовані прибутки (збитки) на доступні до продажу цінні папери)
	прострочені кредити / активи	Загальна сума кредитів, прострочених понад 2 міс. / загальні активи
Доходи	чисті операційні витрати / середні річні активи	(Загальні операційні витрати – Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів – доходи з платежів) / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2) <u>Примітка:</u> Доходи з платежів визначаються як платежів, що стягуються з членів за послуги чи членство (платежі за користування картками, банкоматами тощо)
	основні фонди + інше нерухоме майно / активи	(земля + будинки + інші основні засоби + інше нерухоме майно) / (загальні активи)
	валовий дохід / середньорічні активи	Валовий дохід / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2)
	вартість фондів / середньорічні активи	Вартість фондів / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2)
	чиста маржа / середньорічні активи	(Валовий дохід / показник середніх активів – вартість фондів / показник середніх активів)
операційні витрати / середньорічні активи	(Загальні операційні витрати – резерв покриття втрат від неповернених кредитів – резерв покриття втрат від інвестицій) / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2)	

Продовження дод. С

Підтримуючі показники CAMEL

1	2	3
Доходи	резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів / середньорічні активи	Резерв покриття втрат від неповернених кредитів / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2)
	чиста процентна маржа/ середньорічні активи	(Проценти на кредити + Дохід від інвестицій – Вартість фондів) / ((Активи усього періоду + Активи на кінець попереднього року)/2)
	операційні витрати / валовий дохід	(Загальні операційні витрати – резерв покриття втрат від неповернених кредитів – резерв покриття втрат від інвестицій)/ валовий дохід
Управління активами і пасивами	чисті довгострокові активи / активи	(Довгострокові інвестиції + кредити на нерухоме майно з фіксованою ставкою + кредити на нерухоме майно з регульованою ставкою + комерційні кредити + сільськогосподарські кредити + основні фонди + депозит в NCUSIF (гарантування паїв) / загальні активи
	звичайні паї / всього паї та залучені кошти	Звичайні паї / (Загальні паї + Векселі та проценти до сплати)
	кредитний портфель / загальні паї	Загальний кредитний портфель / Загальні паї
	кредитний портфель / загальні активи	Загальний кредитний портфель / Загальні активи
	грошові кошти + короткострокові інвестиції / активи	(Грошові кошти + Інвестиції зі строком менше року / Загальні активи
	загальні паї, депозити і залучені кошти / продуктивні активи	(Загальні паї + депозити + Векселі та проценти до сплати) / (Загальний кредитний портфель + Загальні інвестиції
	залучені кошти / загальні паї і чиста вартість (нетто)	Векселі та проценти до сплати / (Загальні паї + Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток)
	приблизі строки кредитів в місцях (річний оборот по кредитах)	Залишок по кредитам на кінець попереднього року / Залишок по кредитам на кінець попереднього року + кредити, видані протягом поточного року – залишок по кредитам за цей період
Інші показники	річний ринковий приріст (паї)	(Паї поточного періоду – Паї на кінець попереднього року) / Паї на кінець попереднього року
	річний приріст загальної вартості (нетто)	(Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток) {поточного періоду} – (Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток) {на кінець попереднього року}) / Резерви + нерозподілений прибуток + чистий дохід (збиток) { на кінець попереднього року }
	річний приріст кредитного портфелю	(Кредитний портфель поточного періоду - Кредитний портфель на кінець попереднього року) / Кредитний портфель на кінець попереднього року
	річний приріст активів	(Активи поточного періоду – Активи на кінець попереднього року) / Активи на кінець попереднього року
	річний приріст інвестицій	(Інвестиції поточного періоду – Інвестиції на кінець попереднього року) / Інвестиції на кінець попереднього року

Продовження дод. С

Система фінансового моніторингу кредитних спілок PEARLS

Індикатор PEARLS	Рекомендоване значення	Пояснення
1	2	3
P. PROTECTION <u>ЗАХИСТ</u>		
P-1. РЗПВНК / Прострочені кредити >12 міс.	100%	Забезпеченість резервним фондом кредитів, прострочених більше року
P-2. Чистий РЗПВНК / Прострочені кредити 1-12 міс.	35%	Забезпеченість резервним фондом кредитів, прострочених від 1 до 12 міс.
P-3. Сума списаних кредитів, прострочених понад 12 міс.	100%	Повне списання прострочених кредитів понад 12 міс.
P-4. Річна сума списаних кредитів / Середній кредитний портфель	Мінімально	Рівень списання кредитів
P-5. Сума списаних кредитів, які вдалось повернути / Загальна сума списаних кредитів	100%	Рівень повернення раніше списаних кредитів
P-6. Платоспроможність (Чиста вартість активів / Всього пайових внесків і депозитів)	>= 100%	Можливість відповідати за зобов'язаннями перед членами
E. EFFECTIVE FINANCIAL STRUCTURE <u>ЕФЕКТИВНА ФІНАНСОВА СТРУКТУРА</u>		
E - 1. Кредити - РПВНК / Загальні активи	70 - 80%	Доля кредитів в активах
E -2. Ліквідні активи / Загальні активи	Макс 20 %	Доля короткострокових інвестицій в активах
E -3. Фінансові інвестиції / Загальні активи	Макс 10 %	Доля довгострокових інвестицій в активах
E -4. Не фінансові інвестиції / Загальні активи	0%	Доля не комерційних інвестицій в активах
E -5. Депозити / Загальні активи	70 - 80%	Доля активів, сформованих за рахунок заощаджень членів
E -6. Зовнішні кредити / Загальні активи	Макс 5%	Доля активів, сформованих за рахунок зовнішніх кредитів
E -7. Пайовий капітал / Загальні активи	10 – 20 %	Доля активів, сформованих за рахунок пайових внесків членів
E -8. Інституційний капітал / Загальні активи	Мінімум 10%	Доля активів, сформованих за рахунок власних резервів КС <u>Інституційний капітал – всі резерви КС плюс нерозподілений прибуток.</u>
E -9. Чистий інституційний капітал/Загальні активи	Мінімум 10%	<u>Чистий інституційний капітал - Резервний капітал, нерозподілений прибуток і РЗВНП за мінусом 100% прострочених понад 12 міс. кредитів та, 35% прострочених від 1 до 12 міс. кредитів.</u>
A. ASSET QUALITY <u>ЯКІСТЬ АКТИВІВ</u>		
A - 1. Сума прострочених кредитів / Кредитний портфель	< 5%	Доля прострочених кредитів в загальній сумі наданих кредитів
A - 2. Непродуктивні активи / загальні активи	< 5%	Доля неприбуткових активів в загальній сумі активів
A - 3. Безплатні кошти / Непродуктивні активи	>200%	<u>Безплатні кошти – пайовий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, дооцінка активів, безпроцентні зобов'язання.</u> Доля непрацюючих активів, сформованих за рахунок власного капіталу
R. RATES OF RETURN AND COSTS <u>РІВЕНЬ ДОХОДІВ І ВИТРАТ</u>		
R-1. Чистий дохід від кредитів / Чистий середній кредитний портфель	Підприємницька ставка	Дохідність кредитного портфеля
R-2. Дохід від ліквідних активів / Середня сума ліквідних активів	Ринкові ставки	Дохідність короткострокових інвестицій

Система фінансового моніторингу кредитних спілок PEARLS

1	2	3
R-3. Дохід від фінансових інвестицій / Середня сума фінансових інвестицій	<i>Ринкові ставки</i>	<i>Дохідність довгострокових інвестицій</i>
R-4. Загальний дохід від не фінансових інвестицій / Середня сума не фінансових інвестицій	$\geq R1$	<i>Дохідність не фінансових інвестицій</i>
R-5. Загальні процентні витрати по депозитам / Середня сума депозитів	<i>Ринкові ставки > Інфляція</i>	<i>Доходність депозитів членів</i>
R-6. Загальні процентні витрати по зовнішнім кредитам / Середня сума зовнішніх кредитів	$\leq R5$	<i>Витрати по зовнішнім кредитам</i>
R-7. Загальні процентні витрати по пайовим внескам / Середня сума пайових внесків	<i>Ринкові ставки $\geq R5$</i>	<i>Доходність пайових внесків</i>
R-8. Загальна валова маржа / Середні активи	<i>Достатньо, щоб покрити R9, R10, збільшити капітал</i>	<i>Загальна валова маржа – доходи мінус витрати. Валовий дохід активів</i>
R-9. Загальні операційні витрати / Середні активи	$< 10\%$	<i>Рівень операційних витрат на 1 грн. активів.</i>
R-10. Загальна сума РПВНП для ризикових активів / Середні активи	<i>Достатньо, щоб покрити 100% прострочених понад 12 міс. кредитів і 35% кредитів, прострочених від 1 до 12 міс.</i>	<i>Рівень витрат на покриття втрат по кредитах</i>
R-11. Разові доходи чи витрати / Середні активи	<i>Мінімальні</i>	<i>Доходи (витрати) від неосновної діяльності</i>
R-12. Чистий дохід / Середні активи	<i>Достатньо, щоб досягти E9</i>	<i>Рівень чистого доходу</i>
L. LIQUIDITY <u>ЛІКВІДНІСТЬ</u>		
L - 1. Короткотермінові інвестиції + ліквідні активи – короткотермінові зобов'язання / Депозити до запитання	<i>Мінімум 15%</i>	<i>Можливість оперативно повернути заощадження членів</i>
L - 2. Резерви ліквідності / Загальні депозити до запитання	<i>10%</i>	<i>Співвідношення ліквідних резервів до заощаджень членів</i>
L - 3. Непродуктивні ліквідні активи / Загальні активи	$< 1\%$	<i>Доля неприбуткових ліквідних активів в активах</i>
S. SIGNS OF GROWTH (ANNUAL GROWTH RATES) <u>ПОКАЗНИКИ ЗРОСТАННЯ (РІЧНІ)</u>		
S-1. Залишки по кредитах поточні / залишки по кредитам на початок періоду	<i>Рекомендовані значення: S1 більше S11 для збільшення чистого обсягу кредитів E 1; S1=S11, для підтримки обсягу кредитного портфелю на тому самому рівні; S1 менше S 11 для зменшення чистого обсягу кредитного портфелю.</i>	<i>Ріст кредитного портфелю за період</i>

Система фінансового моніторингу кредитних спілок PEARLS

1	2	3
S-2. Поточні короткострокові інвестиції / короткострокові інвестиції на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S2 більше S11 для збільшення обсягу ліквідних інвестицій E2;</i> <i>S2=S11 для підтримки обсягу інвестицій , E2 на тому ж рівні;</i> <i>S2 менше S11 для зменшення обсягу ліквідних інвестицій E 2.</i></p>	<p><i>Визначає ріст короткострокових інвестицій протягом року.</i></p>
S-3. Поточні довгострокові інвестиції / довгострокові інвестиції на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S3 більше S11 для збільшення обсягу довгострокових інвестицій E3;</i> <i>S3=S11 для підтримки обсягу довгострокових інвестицій E3 на тому ж рівні;</i> <i>S3 менше S11 для зниження обсягу довгострокових інвестицій E 3.</i></p>	<p><i>Визначає ріст довгострокових фінансових інвестицій протягом року.</i></p>
S-4. Поточні не фінансові інвестиції / не фінансові інвестиції на початок періоду Приріст фінансових інвестицій	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S4 більше S11 для збільшення обсягу нефінансових інвестицій E4; S4=S11 для підтримки не фінансових інвестицій E4 на тому ж рівні;</i> <i>S4 менше S11 для зниження обсягу не фінансових інвестицій E 4.</i></p>	<p><i>Визначає зростання не фінансових інвестицій протягом року</i></p>
S-5. Обсяг поточних ощадних вкладів / обсяг ощадних вкладів на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S5 більше S11 для збільшення обсягу ощадних вкладів E5;</i> <i>S5=S11 для підтримки обсягу ощадних вкладів на тому ж рівні;</i> <i>S5 менше S11 для зменшення обсягу ощадних вкладів E 5.</i></p>	<p><i>Визначає зростання обсягу ощадних вкладів протягом року</i></p>
S-6. Поточний обсяг залучених коштів / обсяг залучених коштів на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S6 більше S11 для збільшення обсягу зовнішніх залучених коштів E6; S6=S11 для підтримки обсягу зовнішніх залучених коштів E6 на тому ж рівні;</i> <i>S6 менше S11 для зменшення обсягу зовнішніх залучених коштів E 6.</i></p>	<p><i>Визначає зростання обсягу зовнішніх залучених коштів протягом року.</i></p>

Система фінансового моніторингу кредитних спілок PEARLS

1	2	3
S-7. Поточний обсяг пайового капіталу / обсяг пайового капіталу на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S7 більше S11 для збільшення обсягу пайового капіталу E7;</i> <i>S7=S11 для підтримки обсягу пайового капіталу E7 на тому ж рівні;</i> <i>S7 менше S11 для зменшення обсягу пайового капіталу.</i></p>	<p><i>Визначає зростання обсягу пайового капіталу протягом року.</i></p>
S-8. Поточний розмір інституційного капіталу / розмір інституційного капіталу на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S8 більше S11 для збільшення обсягу інституційного капіталу E8; S8=S11 для підтримки обсягу інституційного капіталу E8 на тому ж рівні;</i> <i>S8 менше S11 для зменшення обсягу інституційного капіталу E 8.</i></p>	<p><i>Визначає ріст обсягу інституційного капіталу протягом року.</i></p>
S-9. Поточний розмір чистого інституційного капіталу / розмір чистого інституційного капіталу на початок періоду	<p><i>Рекомендовані значення:</i> <i>S9 більше S11 для збільшення обсягу чистого інституційного капіталу E9; S9=S11 для підтримки обсягу чистого інституційного капіталу E9 на тому ж рівні;</i> <i>S9 менше S11 для зменшення обсягу чистого інституційного капіталу E 9.</i></p>	<p><i>Визначає ріст обсягу чистого інституційного капіталу протягом року.</i></p>
S-10. Поточна чисельність членів / чисельність членів на початок періода	<p><i>Рекомендоване значення більше 5 %.</i></p>	<p><i>Визначає ріст кількості членів протягом року.</i></p>
S-11. Поточний обсяг активів / обсяг активів на кінець року	<p><i>Рекомендоване значення більше рівня інфляції</i></p>	<p><i>Визначає ріст обсягу активів протягом року.</i></p>
Інфляція		

Продовження дод. С

Ключові показники PEARLS

	Показник PEARLS	Рекомендоване значення	Пояснення
P1.	1. РЗПВНП / Прострочені кредити >12 міс.	100%	Забезпеченість резервним фондом кредитів, прострочених більше року
P2.	2. Чистий РЗПВНП / Прострочені кредити 1-12 міс.	35%	Забезпеченість резервним фондом кредитів, прострочених від 1 до 12 міс.
E1.	Чистий кредитний портфель / Загальні активи	70%-80%	Доля кредитів в активах
E5.	Ощадні депозити / Загальні активи	70%-80%	Доля активів, сформованих за рахунок заощаджень членів
E6.	Зовнішні кредити / Загальні активи	Максимум 5%	Доля активів, сформованих за рахунок зовнішніх кредитів
E9.	Чистий інституційний капітал / Загальні активи	Мінімум 10%	<u>Чистий інституційний капітал</u> - Резервний капітал, нерозподілений прибуток і РЗВНП за мінусом 100% прострочених понад 12 міс. кредитів та, 35% прострочених від 1 до 12 міс. кредитів.
A1.	Загальна сума прострочених кредитів / Валовий кредитний портфель	<= 5%	Доля прострочених кредитів в загальній сумі наданих кредитів
A2.	Непродуктивні активи / Загальні активи	<= 5%	Доля неприбуткових активів в загальній сумі активів
R7.	Загальні процентні (дивідендні) витрати на пайові внески / Середня сума пайових внесків членів	Ринкові ставки >= R5	Доходність пайових внесків
R9.	Загальні операційні витрати / Загальні середні активи	5%	Рівень операційних витрат на 1 грн. активів.
R12.	Чистий дохід / Загальні середні активи	Залежить від E9	Рівень чистого доходу
L1.	Короткострокові інвестиції + Ліквідні активи – Короткострокові Зобов'язання / Ощадні депозити	Мінімум 15%	Можливість оперативно повернути заощадження членів
S11.	Приріст активів	> інфляції	Визначає ріст обсягу активів протягом року.

Продовження дод. С

Ключові показники рейтингової системи **KAPER**

Індикатор	Пояснення	Рекомендоване значення
1	2	3
КАПІТАЛЬНА АДЕКВАТНІСТЬ		
К1: загальний показник кредитоспроможності	<i>співвідношення суми організаційного (тобто пайового та ресурсного фонду) та додаткового капіталу (членських внесків, ½ паїв, постійних майнових цінностей, стабілізаційного кредиту) збільшених на надлишок чи зменшених на балансові збитки до вартості активів загалом з цього самого балансу</i>	8,0% (бажано 12,0%)
К2: показник покриття позик та кредитів капіталом	<i>співвідношення капіталу, до сальдо позик та кредитів загалом, вирахованого як в К1 з цього самого балансу</i>	9,0% (бажано 12,0%)
К3: показник покриття депозитів капіталом	<i>співвідношення капіталу, вирахованого як в К1, до сальдо заощаджень загалом з цього самого балансу</i>	9,0% (бажано 12,0%)
К4: показник капітальної адекватності по відношенню до ризику з прострочених та неповернених позик та кредитів	<i>співвідношення сальдо позик та кредитів, прострочених більш ніж на 30 днів, зменшених на величину здійснених спілкою актуалізуючих відрахувань, прострочені позики та кредити до капіталу, вирахованого як в К1</i>	0,0% (але не більше 30,0%)
К5: показник капіталу організаційного капіталу	<i>співвідношення суми організаційного капіталу (тобто, пайового та ресурсного фонду), збільшеного на надлишок чи зменшеного на балансові збитки до вартості активів загалом</i>	понад 4,0%
ЯКІСТЬ АКТИВІВ		
A1: показник долі неприбуткових активів	<i>співвідношення сальдо неприбуткових активів до активів загалом</i>	14,0% (бажано 6,0%)
A2: показник обтяження активів основними засобами	<i>співвідношення сальдо постійних засобів до активів загалом</i>	10,0% (бажано 4, 0%)
A3: показник обтяження активів простроченими позиками	<i>співвідношення сальдо позик та кредитів, прострочених більш ніж на 30 днів та нестягнених, зменшених на здійснені відрахування, актуалізуючі прострочені позики та кредити до активів загалом</i>	3,0% (бажано 0,0%)
A4: показник обтяження кредитного портфеля простроченими платежами	<i>співвідношення сальдо позик та кредитів, прострочених більш ніж на 30 днів та нестягнених до сальдо позик та кредитів загалом</i>	5,0% (головна межа 0,0%)
ВІЛЬНИЙ РЕЗЕРВ		
П1: показник обов'язкового вільного резерву	<i>співвідношення тимчасових, до 3 місяців, вкладів, та вкладів авізо в Національну Касу (спілку), розміщених на відокремленому рахунку в Національній Касі, грошових засобів, розміщених на рахунку Автоматичних Одноденних Вкладів у Національній Касі та грошових засобів, розміщених в одиницях участі фондів грошового ринку до вартості ощадно-позикового фонду</i>	5,0% (бажано 10,0%)
П2: показник ощадно - позикового обороту	<i>співвідношення сальдо позик та кредитів до сальдо ощадних розміщень та вкладів</i>	60,0% (бажано 80,0%)
П3: показник повної операційної ефективності	<i>співвідношення сальдо (з балансу) активів, що приносять дохід (надані позики та кредити зменшені на позики та кредити, прострочені більш ніж на 30 днів, вклади та фінансові інвестиції) до сальдо пасивів, що створюють кошти (вклади на ІВР, заощадження, зовнішній борг - позики та кредити з Національної Каси, договори зберігання) на кінець того самого періоду</i>	85,00% (бажано понад 100,0%)

Продовження дод. С

Ключові показники рейтингової системи **KAPER**

1	2	3
П4: поточний показник	<i>співвідношення активів, замінені готівкою (каса+банк+ Національна Каса+ грошові інвестиції) з дійсним терміном прострочки, до 6 місяців, до вартості ощадних рахунків та інших зобов'язань з дійсним терміном стягнення до 6 місяців</i>	150,0% (>120,00% чи < 160,00%)
ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ		
Р1: показник рентабельності бруто (повернення активів)	<i>співвідношення прибутку бруто (до обкладення податком на прибуток) чи збитків з балансу, здійсненого на кінець періоду до вартості активів загалом з того самого балансу</i>	0,8% (бажано 2,0%)
Р2: показник прибутковості	<i>співвідношення цілісності коштів до цілісності прибутків викладених по наростаючій</i>	98,0% (бажано 80,0%)
Р3: показник фінансової маржі на активах	<i>співвідношення фінансової маржі до вартості активів на кінець періоду</i>	5,0% (бажано 7,0%)
Р4: показник відсоткової маржі	<i>співвідношення взятих відсотків, до сплачених відсотків</i>	140,0% (бажано 180,0%)
Р5: показник ефективності активів	<i>співвідношення прибутків загалом до цілісності активів</i>	12,9% (бажано 15,0%)
Р6: показник обтяження активів операційними коштами	<i>співвідношення операційних коштів до вартості активів загалом</i>	7,0% (бажано 4,0%)

Додаток Т

Характеристика статистичної моделі SCOR [143]

Статистична модель SCOR використовує 12 показників. Всі показники використовують звітні дані, виражені у процентному відношенні до активів. В таблиці наведено 2 списки показників і деяких коефіцієнтів для гіпотетичної фінансової установи.

SCOR Показники і Коефіцієнти гіпотетичної фінансової установи		
Показник SCOR		Процент від активів
1	Власний капітал	13.59
2	Резерви на випадок втрати кредитів	1.31
3	Кредити, прострочені 30-89 днів	2.23
4	Кредити, прострочені 90 і більше днів	0.89
5	Кредити, на які в даний момент не нараховуються проценти	1.51
6	Інша нерухомість	0.45
7	Списання	1.18
8	Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів	1.28
9	Доходи до сплати податків та екстраординарних витрат	0.10
10	Непостійні зобов'язання	25.31
11	Ліквідні активи	28.16
12	Кредити і довгострокові цінні папери	68.79

Перевірка статистичної важливості демонструє, що всі показники тісно пов'язані з рейтингом CAMELS.

Модель прогнозує вірогідність того, що фінансова установа отримає конкретний рейтинг. Приклад рейтингів гіпотетичної фінансової установи можна відобразити в таблиці. Згідно моделі SCOR, ця гіпотетична установа має приблизно 3% шансів отримати рейтинг «1», 55% шансів отримати рейтинг «2» і т. д.

Приклад результатів, отриманих за моделлю SCOR для гіпотетичної фінансової установи	
Рейтинг	Вірогідність
1	3.2
2	55.0
3	36.5
4	4.9
5	0.4
Вірогідність зниження рейтингу	41.8
Рейтинг SCOR	2.44

Модель SCOR визначає вірогідність зниження рейтингу. Якщо гіпотетична установа має зараз рейтинг «2» чи краще, то вірогідність визначається як шанс отримання рейтингу «3» чи гірше ($36,5\% + 4,9\% + 0,4\% = 41,8\%$). Пов'язаний з цими вірогідностями рейтинг SCOR дорівнює $[(1 \times 3,2\%) + (2 \times 55,0\%) + (3 \times 36,5\%) + (4 \times 4,9\%) + (5 \times 0,4\%)]$.

FDIC відмічає всі фінансові установи з вірогідністю зниження рейтингу 35% і більше. Відмічена фінансова установа має бути перевірена відповідним інспектором.

Додаток У

Показники, що використовуються в наглядних системах оцінки ризику та системах раннього попередження*

1. Системи наглядних ризиків фінансової установи

Система / Країна	Категорії показників, що використовуються	Якість активів	Платоспроможність	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Менеджмент і контроль	Економічні	Інші
CAMELS (США)	6	1	1	1	1	1	1	-	-
CAEL (США)	4	5	5	4	5	-	-	-	-
PATROL (Італія)	5	1	1	1	1	-	1	-	-
ORAP (Франція)	6	4	2	3	1	1	3	-	-

2. Системи фінансових коефіцієнтів та порівняння з подібними групами установ.

Система / Країна	Коефіцієнти, що використовуються	Якість активів	Платоспроможність	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Менеджмент і контроль	Економічні	Інші
Bank Monitoring Screens (США)	39 фінансових +35 Ринку капіталів	21	5	5	8	-	-	-	35a
BAKIS (Німеччина)	47	18	1	10	2	16	-	-	-
Observation system (Нідерланди)	53	12	5	13	2	-	-	6b	15c

3. Системи комплексної оцінки ризиків фінансової установи

Система / Країна	Ризикові категорії, що використовуються	Якість активів	Платоспроможність	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Менеджмент і контроль	Економічні	Інші
RAST (Нідерланди)	13	1	-	-	1	3	3	-	5d
RATE (Великобританія)	9	1	1	1	1	1	3	-	1e

4. Статистичні моделі (банкрутство/виживання/вразливість)

Система / Країна	Показник, що використовується	Якість активів	Платоспроможність	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Менеджмент і контроль	Економічні	Інші
SAABA (Франція)	5 (категорій показників)	1	1	1	1	-	1	-	-
SEER (Фед.Рез.С-ма,США)	11 (коефіцієнтів)	7	1	1	2	-	-	-	-
GMS (FDIC, США)	9 (коефіцієнтів / рівнів)	6	2	-	1	-	-	-	-
Bank Calculator (OCC, US)	10 (показників)	1	1	1	1	-	-	1f 5g	1f 5g

5. Статистичні моделі (оцінка рейтингу та пониження рейтингу)

Система / Країна	Показник, що використовується	Якість активів	Платоспроможність	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Менеджмент і контроль	Економічні	Інші
SEER рейтинг (Фед.Рез.С-ма,США)	11	4	1	1	1	-	1h	-	3i
SCOR зниження рейтингу (FDIC, США)	12	7	1	1	3	-	-	-	-

a Коефіцієнти моніторингу ринку капіталів пов'язані з фінансовою діяльністю.

b Макроекономічні показники – ріст ВВП, ріст промислового виробництва, рівень безробіття, обмінний курс євро/долар, банкрутства за останні 12 міс., спред від 10-річних облігацій Euribor протягом 3 місяців.

c показники моніторингу ринку капіталів, зовнішні рейтинги, ринкова частка.

d операційні, IT, стратегічні, юридичні та ризики втрати репутації.

e Бізнес-ризик – аналіз середовища діяльності фінансової установи.

f Рівень безробіття – зміна протягом 2 років.

g Тривалість дії статуту фінансової установи, попередній рейтинг CAMELS в розмірі 3,4 чи 5, розмір фінансової установи та 2 показника зміни регуляторного режиму.

h Попередній рейтинг менеджменту.

i Рейтинг процентного зростання активів (UBSS), складний процентний бал UBSS, попередній складний рейтинг CAMELS.

* Згруповано автором на основі даних [143]

Додаток Ф
Пруденційні стандарти в кредитних спілках*

Пруденційна категорія	Україна	Австралія	Канада	Німеччина	Ірландія	Нідерланди	США
1	2	3	4	5	6	7	8
Показник Капітал / Активи	Резервний капітал кредитної спілки формується за графіком, передбаченим у положенні про фінансове управління кредитної спілки, до моменту досягнення ним не менше як 15 відсотків від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки. Зміна графіка формування резервного капіталу може здійснюватися не частіше ніж раз на рік.	Мінімум 8% загальних зважених на ризик активів. Принаймні половина показника має складатися з капіталу 1 рівня (сплачені звичайні паї, загальні резерви, нерозподілений прибуток тощо).	<u>Британська Колумбія:</u> Капітальні резерви мають складати принаймні 8% від активів, зважених на ризик. <u>Онтаріо:</u> Мають дотримуватися 2 стандартів: 1) Перевірка Леверіджу; 2) Перевірка Банку Міжнародних Розрахунків. <u>Перевірка Леверіджу:</u> підтримується резерв 5% регулятивного капіталу до загальних активів. <u>Перевірка МБР:</u> регулятивний капітал має дорівнювати 8% загальних активів, зважених на ризик.	Активи, зважені на ризик, мають на 8% власного капіталу.	Має підтримуватись статутний резерв, встановлений на рівні 10% загальних заощаджень попереднього року.	Мінімум 8%, в т.ч. з капіталом 1 рівня – 4%.	6-7% вартості фірми до загальних активів (Швидка Корективна Дія). Активи на ризик не зважуються.
Резерви ліквідності	Норматив миттєвої ліквідності визначається як співвідношення суми грошових коштів у касі та на поточних рахунках у банках до суми внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки до запитання. Для першої групи режимів регулювання кредитних спілок не може бути меншим ніж 12 відсотків; для другої групи режимів регулювання кредитних	Мінімум 9% зобов'язань організації, звільнених від сценарного аналізу. В залежності від природи і обсягу операцій деякі організації мають здійснювати сценарний аналіз, який включає оцінку ліквідності у національній та іноземній валютах за різними сценаріями.	<u>Британська Колумбія:</u> Резерви ліквідності мають підтримуватись на рівні принаймні 10% від депозитів та інших боргових зобов'язань. <u>Онтаріо:</u> Два різних рівні ліквідності для: 1) кредитних спілок, які об'єднують свою ліквідність; і 2) для кредитних спілок, які управляють своєю ліквідністю. Тип 1: має підтримуватись ліквідність на рівні 8% від депозитів і позичених коштів і принаймні 1% від депозитів	Показник ліквідних активів має розраховуватись кожен місяць, так само, як і прогностні показники на наступні 3,6 і 12 міс. Показник ліквідності показує пропорційність між ліквідними активами, наявними на певний момент часу, і зобов'язаннями, які мають бути сплачені в цей період часу.	Мають підтримуватись резерви ліквідності на рівні принаймні 20% загальних неприв'язаних заощаджень	Мають дотримуватись основних стандартів, показуючи позитивне сальдо в «тесті готівкової ліквідності» і «тесті широкої ліквідності». Тест готівкової ліквідності перевіряє наявність доступної і необхідної ліквідності. Широкий тест ліквідності включає графік настання сплат та наявної ліквідності, збалансовані	Нова процедура перевірки ліквідності сфокусована ризиковій поведінці

1	2	3	4	5	6	7	8
	спілок не може бути меншим ніж 10 відсотків; для третьої групи режимів регулювання кредитних спілок не застосовується. Показник нормативу миттєвої ліквідності для об'єднаних кредитних спілок не може бути меншим ніж 10 відсотків.		членів і позичених коштів мають бути в грошових коштах або прийнятних ліквідних інвестиціях. Тип 2: Має підтримуватись на рівні 10% від депозитів і позичених коштів в прийнятних ліквідних інвестиціях.	Рівень ліквідності установи вважається достатнім, якщо її показник ліквідності не менше 1.		в часі. Є 2 головних нормативи для підтримки балансу наявної і необхідної ліквідності: роздрібні заощадження потребують 10% доступної ліквідності, і поточні рахунки потребують 10% доступної ліквідності.	
Графіки формування резервів покриття втрат від неповернених кредитів / списання неповернених кредитів	Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок формується за рахунок частини доходу незалежно від фінансового результату так, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування за всіма простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами, що розрахована згідно з установленими нормативами. 1) для 1-го рівня (31-90 д.) – 0% залишку заборгованості; 2) для 2-го рівня (91-180 д.) – 35% залишку заборгованості; 3) для 3-го рівня (181-365 д.) – 70% залишку заборгованості; 4) для неповернених та безнадійних кредитів (> 12 м.) – 100% залишку заборгованості.	Потрібно мати загальний і конкретний резерв: загальний резерв покриває ризики, притаманні діяльності, але не може покривати конкретні ризики, і існує резонний сумнів щодо відновлюваності конкретних ризиків. Для визначення загального резервування існують кілька методологій. APRA вважає 0.5% загальних активів, зважених на кредитний ризик, нормативом для достатнього загального резервування для кредитної діяльності.	Немає стандарту	Немає єдиного стандарту	Резолюція 11 річних загальних зборів встановлює наступні розміри резервів покриття втрат, розрахованих по чистому сальдо кредитного портфеля: 0-13 тижнів = 0% 14-26 тижнів = 10% 27-39 тижнів = 20% 40-52 тижнів = 40% 53-78 тижнів = 60% 79 тижнів + = 100%	Немає законодавчих стандартів. Рабобанк використовує динамічно розраховані спеціальні резерви покриття втрат від неповернених кредитів, які віднімаються від кредитного портфеля. Також розраховується внутрішній необхідний резерв по кожній статті. Загальний резерв, що розраховується внутрішньо, має бути в певних рамках обсягу резерву, який був розрахований за динамічним методом.	Чисті списані кредити / Середній кредитний портфель < 0.25% (Код 1 Рейтингової системи CAMEL)

1	2	3	4	5	6	7	8
Доходність активів	Співвідношення нерозподіленого доходу попереднього періоду та фактично отриманих кредитною спілкою доходів звітного періоду до суми витрат кредитної спілки, збільшених на суму доходу, спрямованого на формування резервного капіталу протягом звітного періоду та за підсумками фінансового року, доходу, розподіленого на пайові внески протягом звітного періоду та за підсумками фінансового року не має становити менше 100 відсотків.	Бажаний рівень доходності всього руху кредитних спілок (тобто середньозважений по всьому сектору КС) – досягти 0,80% доходності активів (станом на 06.02 – 0,62%)	Немає нормативу	Немає нормативу	Немає нормативу	Немає нормативу	> 1-1.25% (Код 1 Рейтингової системи CAMEL)
Простроченість	Загальна сума заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та продовженими (продовженими) кредитами не має перевищувати 100 відсотків від суми регулятивного капіталу (власних коштів) за винятком капіталу, сформованого за рахунок додаткових пайових внесків.	Бажаний рівень доходності всього руху кредитних спілок (тобто середньозважений по всьому сектору КС) – щоб прострочені кредити до загального кредитного портфелю мають бути <1.75% (1.22% станом на 07.02).	Немає нормативу	Немає нормативу	Немає нормативу	Немає нормативу	< 1.25-1.50% загального кредитного портфелю (Код 1 Рейтингової системи CAMEL)

1	2	3	4	5	6	7	8
Регуляторний орган	ДФП України (Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України) – Встановлює стандарти та нормативи діяльності для всіх небанківських фінансово-кредитних установ.	APRA (Австралійський Пруденційний Регулятивний Орган) – Встановлює пруденційні стандарти для всіх Авторизованих Депозитних Установ. ASIC (Австралійська Комісія з Регулювання Цінних Паперів & Інвестицій) – Здійснює нагляд за дотриманням закону про корпорації для всіх юридичних осіб в Австралії. ACCC (Австралійська Комісія з Конкуренції & Споживачів) – Регулює кредитні спілки на предмет конкуренції, кредитної діяльності і захисту прав споживачів.	OSFI (Офіс Управителя Фінансових Установ) для централей і призначуваних урядом управителів фінансових установ на провінційному рівні.	BAFin (Німецьке Федеральне Агентство Фінансового Нагляду)	Реєстратор кредитних спілок	Nederlandsche Bank NV. (Центральний Банк Нідерландів).	Національна Адміністрація Кредитних Спілок (NCUA) для КС, зареєстрованих на федеральному рівні і департаменти нагляду за фінансовими установами штатів для КС, зареєстрованих на рівні штату.
Примітки	Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16 січня 2004 року N 7 (із змінами і доповненнями) вважаються скоріше критеріями діяльності, а не пруденційними нормами, які впроваджені з метою забезпечення стабільної діяльності кредитних спілок та захисту прав споживачів.	№3-№7 вважаються скоріше критеріями діяльності, а не пруденційними нормами. APRA має повноваження застосувати більш високі мінімальні рівні, ніж зазначено, на рівні конкретних кредитних спілок. Джерело: ТОВ «Кор.послуга Послуг Кредитних Спілкам (Австралія)» (CUSCAL), APRA.	Пруденційні стандарти різняться в різних провінціях. Британська Колумбія і Онтаріо описані, як досить представницькі стандарти з усіх типів провінційних стандартів. Уряд не встановлює нормативів для №3-№7. Джерело: Центральні кредитних Спілок Канади (CUCC).	Джерело: BAFin (Німецьке Федеральне Агентство Фінансового Нагляду)	Джерело: Стандарти, що встановлюються Реєстратором Кредитних Спілок і загальними річними зборами. Джерело: Ірландська Ліга кредитних Спілок (ILCU).	Рабобанк використовує динамічну систему спеціальних резервів покриття втрат від неповернених кредитів. Джерело: De Nederlandsche Bank NV.	За винятком вимог до загальної вартості (нетто), в США по суті немає пруденційних стандартів. NCUA висуває загальні наглядні вимоги, основані на системі CAMEL. Джерело: Національна Асоціація Кредитних Спілок (CUNA), Національна Адміністрація Кредитних Спілок (NCUA).

* Побудовано автором на основі [140, 143]

Додаток Х

Міжнародні вимоги до капіталу кредитних спілок*

	Чи вимагають регулятори від КС дотримуватись вимог Базеля?	Чи відомо, що регулятори зацікавлені у введенні Базеля II?	Чи буде потенційний вплив від запровадження нових Базельських вимог?	Мінімальні вимоги до показнику капіталу до активів	Як розраховується капітал	Компоненти активів, зважених на ризик	Інші цікаві моменти
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	Ні	Точно не відомо.	Точно не відомо	15% капіталу до активів, зважених на ризик. 3% (мінімальне значення).	Процент від активів, зважених на ризик	Сумарні активи, зважені за ступенем ризику окремих статей балансу	Існує занепокоєння щодо впливу вимог Базеля на кредитні спілки
США	Ні	Не в короткостроковому періоді, але схоже, що є можливий інтерес у підході до капіталу, базованому на ризиках	Точно не відомо	6% (7% для хорошої капіталізації)	Процент від загальних активів	Деяке	Деяке політичне занепокоєння щодо впливу вимог Базеля на невеликі і громадські банки
Австралія	Так	Так	Так	8% капіталу до активів, зважених на ризик	Процент від активів, зважених на ризик	Половина показника має складатися з капіталу 1 рівня (сплачені звичайні пайові внески, загальні резерви, нерозподілений прибуток тощо)	Регулятор вважає, що 0,5% загальних кредитних ризикових активів, зважених на ризик є достатнім для резерву покриття втрат він неповернених кредитів
Канада	Хоча в кожній провінції різні стандарти, вимоги в значній мірі базуються на дещо модифікованій версії Базеля.	Можливо?	Так	8% капіталу до активів, зважених на ризик	Процент від активів, зважених на ризик	Важення на ризик менш точне, ніж в Базелі. Нерозподілений прибуток має складати 35% капіталу.	
Корея	Зараз ні.	Так – зараз запроваджується єдиний регуляторний орган, який прагне прийняти Базельські стандарти	Так	?	?	?	?

1	2	3	4	5	6	7	8
Польща	Ні	Ні	Точно не відомо	5% загальних активів. Рекомендовано 8%	Процент від загальних активів	Деяке	Директива Кредитних Установ (яка заміщує другу банківську директиву) містить вимоги до мінімального обсягу статутного капіталу в розмірі 1 млн. євро для банків. Всі Європейські кредитні спілки виключені з-під дії цієї Директиви. Однак ЄС розробляє План Дій Ринку Фінансових Послуг, який містить 40 нових директив, однією з яких є директива по достатності капіталу, яка вводить вимоги Базеля II. Можливо, що на кредитні спілки буде розповсюджуватись вплив цієї директиви, коли в 2005 році закон вимагатиме від всіх країн-членів ввести вимоги цієї директиви в національне законодавство. Британські і Ірландські кредитні спілки зараз лобіюють збереження їх виключення з-під дії Директиви по Споживчому Кредитуванню, Польща погодилась функціонувати під Директивою по Споживчому Кредитуванню, коли приєднається до ЄС.
Північна Ірландія	Ні	Точно не відомо. Законодавство про КС зараз переглядається	Ймовірно	Немає мінімальної вимоги показнику капітал до активів, але Ірландська Ліга КС прийняла стандарти PEARLS	Має підтримуватись статутний резерв. Ліга рекомендує 10% від заощаджень	Не явне. До того ж ірландське законодавство не встановлює стандарт на мінімальний резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів. Ліга рекомендує, що кредит, прострочений більше 12 міс. має бути списаним.	
Ірландія	Ні	Поки що невідомо для КС. Хоча зараз запроваджується єдиний регулятор, тому можливо буде розглядатися.	Ймовірно	Немає мінімальної вимоги показнику капітал до активів, але Ірландська Ліга КС прийняла стандарти PEARLS	Має підтримуватись статутний резерв. Ліга рекомендує 10% від заощаджень	Не явне. До того ж ірландське законодавство не встановлює стандарт на мінімальний резерв забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів. Ліга рекомендує, що кредит, прострочений більше 12 міс. має бути списаним.	
Великобританія	Ні	Так	Так	Від більшості вимагається лише підтримувати позитивне сальдо вартості установи. Великі кредитні спілки (>\$8 млн. активи) зобов'язані підтримувати 8% капіталу до активів, зважених на ризик	Більшість підтримує статутний резерв, сформований за рахунок щорічного направлення 20% прибутку. Великі кредитні спілки мають підтримувати 8% капіталу до активів, зважених на ризик постійно	Зважування на ризик вимагає відняти наступні резерви покриття втрат з капіталу – 35% кредитів, прострочених 3-12 міс., 100% кредитів прострочених 12 і більше міс.	

1	2	3	4	5	6	7	8
Німеччина	Кооперативні Банки – Так	Так	Так	8% капіталу до активів, зважених на ризик	Процент від активів, зважених на ризик	Капітал 1 рівня на рівні 4% (загальні резерви, пайові внески тощо), Капітал 2 рівня складається з субординованого капіталу.	
Нідерланди	Кооперативні Банки – Так	Так	Так	8% капіталу до активів, зважених на ризик	Процент від активів, зважених на ризик	Капітал 1 рівня на рівні 4% (загальні резерви, пайові внески тощо), Капітал 2 рівня складається з субординованого капіталу.	
Франція	Кооперативні Банки – Так	Так	Так	8% капіталу до активів, зважених на ризик	Процент від активів, зважених на ризик	Капітал 1 рівня на рівні 4% (загальні резерви, пайові внески тощо), Капітал 2 рівня складається з субординованого капіталу.	

* Побудовано автором на основі [140, 143]

Додаток Ц
Навчальна вибірка показників діяльності КС «Калина» у 2004-2010 рр. [200]

Дата	01.03.2004	01.06.2004	01.09.2004	01.12.2004	01.03.2005	01.06.2005	01.09.2005	01.12.2005	01.03.2006	01.06.2006	01.09.2006	01.12.2006
Достатність капіталу	11,55	22,1	13,26	11,98	14,23	32,3	26,23	21,88	29,56	22,25	18,77	25,32
Активи зважені на ризик	2943717,47	1961702,86	3706171,24	2627726,43	2316259,08	3347423,5	4389551,97	2419281,34	3467888,5	6458357,06	5030981,87	4713250,9
Коефіцієнт платоспроможності	36,81	55,02	24,19	36,75	44,62	32,45	24,42	45,37	32,32	19,4	22,62	25,94
Резервний капітал	31,82	47,88	24,37	38,06	43,2	29,92	23,07	43,74	28,94	16,46	20,8	22,4
Проблемні кредити до власних коштів	2,06	2,09	15,1	5,41	15,13	18,34	35,53	29,03	29,94	69,17	46,49	61,77
Проблемні кредити до кредитів	1,88	0,16	4,34	1,55	12,82	4,8	9,14	17,34	9,9	11,63	9,68	14,71
Платні пасиви до доходних активів	92,87	23,04	77,74	94,28	48,47	26,68	48,41	54,78	83,44	81	104,88	49,79
Кредити до активів	9,74	17,83	27,16	17,49	13,45	70,41	73,3	34,96	50,57	80,58	85,17	59,84
Можливість залучення внесків	63,16	100,52	100,81	66,37	331,9	249,64	47,61	76,64	63,91	79,89	53,05	108,08
Максимальний залишок за наданими кредитами	0,29	0,28	0,09	0,17	0,35	0,2	0,14	0,13	0,14	0,12	0,16	0,17
Великі ризики	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Кошти від юридичних осіб	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Зобов'язання перед членом	0,02	0,01	0,04	0,06	0,05	0,7	0,11	0,12	0,16	0,13	0,71	0,34
Інвестиції до капіталу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Прибутковість	98,54	96,53	47,95	67,87	282,31	144,54	68,99	137,68	71,02	100,93	158,87	68,28
Миттєва ліквідність	17844555	69775224	17745819	14073412	134970236	4437177	17794567	7733971	19582338	19011667	25477232	19271882
Короткострокова ліквідність	104,77	91,7	53,73	77,36	99,9	38,94	91,14	63,95	78,44	70,31	68,07	124,91
Рівень якості кредитного портфелю	100,56	102,85	101,68	103,02	102,84	102,39	102,92	103,44	102,62	104,62	102,84	105,95
Рівень залежності від вкладників та кредиторів	92,87	23,04	77,74	94,28	48,47	26,68	48,41	54,78	83,44	81	104,88	49,79
Процентна маржа	2548,47	1661,36	863,3	255,8	526,54	383,29	228,62	158,27	389,61	196,84	317,92	127,19
Доходність активів	3,65	7,16	2,79	8,09	11,63	13,08	3,46	7,03	11,42	22,53	15,42	9,04
Вартість активів	0,98	4,02	7,45	2,05	5,81	8,19	3,33	5,52	13,33	22,32	9,73	14,15
Вартість активів по платних зобов'язаннях	0,14	0,43	0,87	1,17	2,21	3,32	1,51	4,44	2,82	11,45	4,85	7,11
Вартість активів по адмініструванню	0,84	3,37	5,12	1,11	4,39	4,53	1,69	2,88	7,4	8,7	4,28	5,8
Вартість активів по резервуванню	0	0,22	0,34	0	0,2	0,35	0,13	0,33	0,48	2,16	0,6	1,23
Рентабельність активів	2,66	3,14	3,01	2,47	0,99	1,45	0,13	1,51	2,16	0,21	0,42	-0,42
Чисті доходи (маржа)	3,5	6,73	6,64	1,83	9,43	9,41	1,95	2,59	8,18	11,09	10,57	1,93
CIR (Cost Income Ratio)	23,95	50,13	77,06	60,86	46,62	48,15	86,81	111,44	90,47	78,45	40,5	299,96
Рівень капіталізації	10,36	18,1	9,91	12,64	12,46	24,41	20,62	22,68	18,22	18,3	19,35	16,43
Рівень капіталізації-2	13,94	16,14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Частка РЗПВ в регуляторному капіталі (власних коштах)	0	1,6	3,59	3,33	1,47	5,02	3,98	2,85	3,34	11,77	5,89	8,28

Продовження дод. Ц

Дата	01.03.2007	01.06.2007	01.09.2007	01.12.2007	01.03.2008	01.06.2008	01.09.2008	01.12.2008	01.03.2009	01.06.2009	01.09.2009	01.12.2009
Достатність капіталу	18,17	18,95	14,29	11,92	10,38	13,31	16,16	19,62	24,73	31,91	37,67	44,94
Активи зважені на ризик	8361855,12	7309471,84	6876244,6	10308073,58	11870769,31	13353164,17	12294296,06	12216402,85	8958724,38	8256926,9	7514397,6	6791857,69
Коефіцієнт платоспроможності	16,97	17,76	18,33	13,76	13,84	15,61	17,39	20,68	30,71	38,01	45,29	50,3
Резервний капітал	12,68	15,05	16,1	10,85	11,17	9,03	9,24	11,47	15,86	18,91	21,61	24,52
Проблемні кредити до власних коштів	50,87	48,31	53,66	61,77	68,44	87,34	41,78	73,7	84,28	78,53	64,19	65,85
Проблемні кредити до кредитів	5,56	6,94	7,88	5,88	4,06	8,05	4,38	8,09	14	15,42	10,85	11,75
Платні пасиви до доходних активів	93,52	84,95	86,81	95,61	98,57	89,39	96,16	99,55	88,48	90,22	87,3	78,32
Кредити до активів	85,04	57,95	75,05	83,66	77,7	94,42	91,87	83,32	76,03	81,03	78,69	79,18
Можливість залучення внесків	38,71	19,74	99,37	64,41	26,9	55,96	133,05	58,14	51,98	29,7	35,6	18,86
Максимальний залишок за наданими кредитами	0,22	0,14	0,19	0,26	0,26	0,2	0,15	0,15	0,16	0,14	0,14	0,15
Великі ризики	0	0	0	103,62	83,43	32,91	0	22,44	22,51	0	0	0
Кошти від юридичних осіб	1,34	1,13	2,09	3,53	1,11	0	0,85	2,83	2,03	0	0	0
Зобов'язання перед членом	0,35	0,19	0,85	0,24	0,26	0,45	0,46	0,46	0,46	0,73	0,8	1,37
Інвестиції до капіталу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Прибутковість	58,98	114,31	167,08	277,3	44,59	103,61	76,96	118,91	541,89	110,38	101,16	114,27
Миттєва ліквідність	36367141	13684880	16328594	42726193	82174159	83780991	65182300	121592028	90902493	141218447	131553336	1664,22
Короткострокова ліквідність	91,25	89,86	58,07	70,99	60,24	69,74	60,5	75,67	67,14	82,04	86,6	82,29
Рівень якості кредитного портфелю	105,05	106,47	105,8	104,93	105,7	105,63	104,87	107,22	112,36	117,75	119,46	122,07
Рівень залежності від вкладників та кредиторів	93,52	84,95	86,81	95,61	98,57	89,39	96,16	99,55	88,48	90,22	87,3	78,32
Процентна маржа	49,95	367,42	289,99	174,92	168,71	177,17	170,53	204,33	733,96	251,06	254,47	242,3
Доходність активів	11,79	5,08	20,19	23,49	6,03	22,08	14,13	30,58	8,46	12,09	26,55	2,07
Вартість активів	20,34	4,85	11,88	8,21	12,95	21,05	18,07	25,35	1,71	10,87	26,24	1,7
Вартість активів по платних зобов'язаннях	11,15	2,92	6,96	13,43	3,57	12,38	8,2	14,9	1,15	4,81	10,43	0,86
Вартість активів по адмініструванню	7,43	1,83	4,79	2,62	6,31	5,98	4,05	7,34	0,55	3,27	9,71	0,84
Вартість активів по резервуванню	1,76	0,09	0,12	0,63	1,15	2,69	1,4	3,12	0	2,79	5,06	0
Рентабельність активів	-0,53	0,23	0,14	0,15	0,45	1,02	-0,22	1,95	1,21	1,85	2,45	0,38
Чисті доходи (маржа)	-5,58	7,82	13,23	10,06	2,45	9,55	5,78	15,54	7,31	7,27	16,12	1,22
CIR (Cost Income Ratio)	-133,13	23,45	36,22	26,05	257,25	62,61	70,08	47,23	7,57	44,91	60,25	68,91
Рівень капіталізації	15,38	12,94	15,39	10,65	9,01	11,74	14,55	14,17	18,21	24,19	27,41	31,01
Рівень капіталізації-2	0	0	0	0	27,98	15,65	3,16	19,73	16,32	9,57	6,32	6,26
Частка РЗПВ в регуляторному капіталі (власних коштах)	19,24	11,92	12,38	20,2	19,76	27,55	20,58	25,02	29,54	36,32	39,61	42,19

Продовження дод. Ц

Дата	01.03.2010
Достатність капіталу	57,55
Активи зважені на ризик	6607219,63
Коефіцієнт платоспроможності	59,07
Резервний капітал	29,94
Проблемні кредити до власних коштів	56,25
Проблемні кредити до кредитів	11,55
Платні пасиви до доходних активів	75,46
Кредити до активів	74,01
Можливість залучення внесків	69,92
Максимальний залишок за наданими кредитами	0,13
Великі ризики	0
Кошти від юридичних осіб	0
Зобов'язання перед членом	1,41
Інвестиції до капіталу	0
Прибутковість	184,39
Миттєва ліквідність	2021,84
Короткострокова ліквідність	93,55
Рівень якості кредитного портфелю	123,51
Рівень залежності від вкладників та кредиторів	75,46
Процентна маржа	270,7
Доходність активів	6,12
Вартість активів	4,49
Вартість активів по платних зобов'язаннях	2,26
Вартість активів по адмініструванню	2,23
Вартість активів по резервуванню	0
Рентабельність активів	1,62
Чисті доходи (маржа)	3,86
CIR (Cost Income Ratio)	57,93
Рівень капіталізації	37,33
Рівень капіталізації-2	4,84
Частка РЗПВ в регуляторному капіталі (власних коштах)	36,93

Додаток Ч

Процес формування навчальної вибірки для нейронної мережі Elman Neural Network

Для організації прогнозування використовують «метод вікон». Він передбачає використання двох вікон W_i і W_0 з фіксованими розмірами n і m відповідно. Ці вікна спроможні переміщуватися з певним кроком у часовій послідовності досліджуваних даних, починаючи з першого елемента, і призначені для доступу до даних часового ряду, причому перше вікно W_i , отримавши такі дані, передає їх на вхід нейронної мережі, а друге – W_0 – на вихід. Пару, що отримують на кожному кроці, використовують як елемент навчальної вибірки.

$$W_i \rightarrow W_0$$

Наприклад, нехай є показник достатності капіталу КС «Калина»:
11,55 22,1 13,26 11,98 14,23 32,3 26,23 21,88 29,56 22,25 18,77 25,32 18,17
18,95 14,29 11,92 10,38 13,31 16,16 19,62 24,73 31,91 37,67 44,94 57,55

Задамо $n = 4$, $m = 1$, $s = 1$. За допомогою методу вікон для нейронної мережі (НМ) буде сформована така навчальна вибірка:

<i>Вхід НМ</i>					<i>Вихід НМ</i>
11,55	22,1	13,26	11,98	→	14,23
22,1	13,26	11,98	14,23	→	32,3
13,26	11,98	14,23	32,3	→	26,23
11,98	14,23	32,3	26,23	→	21,88
14,23	32,3	26,23	21,88	→	29,56
32,3	26,23	21,88	29,56	→	22,25
26,23	21,88	29,56	22,25	→	18,77
21,88	29,56	22,25	18,77	→	25,32
29,56	22,25	18,77	25,32	→	18,17
22,25	18,77	25,32	18,17	→	18,95
18,77	25,32	18,17	18,95	→	14,29
25,32	18,17	18,95	14,29	→	11,92
18,17	18,95	14,29	11,92	→	10,38
18,95	14,29	11,92	10,38	→	13,31
14,29	11,92	10,38	13,31	→	16,16
11,92	10,38	13,31	16,16	→	19,62
10,38	13,31	16,16	19,62	→	24,73
13,31	16,16	19,62	24,73	→	31,91
16,16	19,62	24,73	31,91	→	37,67
19,62	24,73	31,91	37,67	→	44,94
24,73	31,91	37,67	44,94	→	57,55

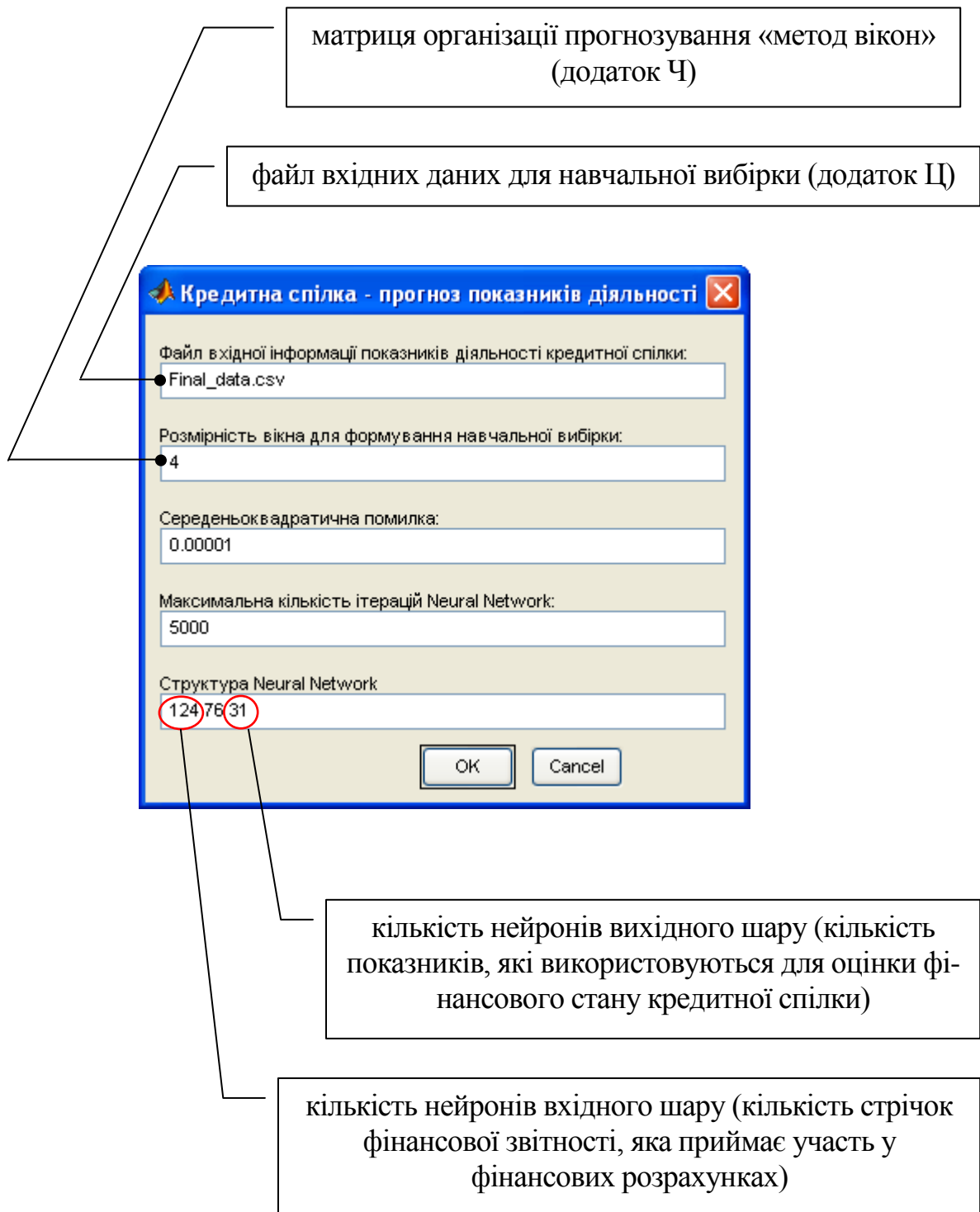
Кожний наступний вектор отримують у результаті зсуву вікон W_i і W_0 вправо на один елемент ($s = 1$). Передбачають скриті залежності у часовій послідовності як множину спостережень. Нейронні мережі, навчаючись за цими спостереженнями і відповідно настроюючи свої вагові коефіцієнти, намагаються «добути» ці закономірності та сформувані бажану функцію прогнозу P . Прогнозування здійснюють за тим самим принципом, що й формування навчальної вибірки. При цьому встановлюють два режими: однокрокове та багатокрокове прогнозування.

Багатокрокове прогнозування використовують для здійснення довготермінового прогнозу. Воно призначене для визначення основного тренду і головних точок зміни тренду для певного проміжку часу в майбутньому. При цьому прогнозуюча система використовує отримані (вихідні) дані для моментів часу $k+1$, $k+2$ і т. д. як вхідні дані для прогнозування в моменти часу $k+2$, $k+3$ і т. д. Припустимо, що система навчалась на часовій послідовності (квартал). Потім вона спрогнозувала $k+1$ елемент послідовності, що наприклад дорівнює 58,12, коли на її вхід був поданий останній із відомих їй образів (31,91/37,67/44,94/57,55). Після цього вона здійснює подальше прогнозування і на вхід посилає наступний образ (37,67/44,94/57,55/58,12). Останній елемент цього образу – це прогноз системи.

Однокрокове прогнозування застосовують для короткотермінових прогнозів. Прогноз здійснюють лише на один крок вперед, але використовують реальне, а не прогнозоване значення для здійснення прогнозу на наступному кроці. Для часової послідовності (квартал) на кроці $k+1$ система прогнозує значення 58,12, хоча реальне значення має бути 57,55. На кроці $k+2$ як вхідний образ використовуватимуть образ 31,91/37,67/44,94/57,55. Результат прогнозування на нейронних мережах – це клас, до якого належить змінна, а не її конкретне значення. Формування класів потрібно здійснювати залежно від того, яка мета прогнозування. Загальний підхід базується на тому, що область визначення прогнозованої змінної розбивають на класи відповідно до необхідної точності прогнозування. Класи можуть подавати якісний або числовий погляд на зміну змінної.

Додаток Ш

Діалогове вікно програми «Кредитна спілка – прогнозування показників діяльності», що базується на нейронній мережі Elman Neural Network

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б.П. Мінімальні резервні вимоги як інструмент грошово-кредитного регулювання / Б.П. Адамик // Фінанси України. – 1998. – № 1. – С. 37–42.
2. Алексеев І.В. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / І.Б. Хома, І.В. Алексеев, Л.С. Тревого, Н.І. Андрушко. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2005. – 248 с.
3. Алимов А.К. Региональные проблемы экономического и социального развития / А.К. Алимов, Ф.Д. Заставный. – К., – 1982.
4. Аліман М.В. Видатні діячі кооперативного руху та їх ідеї / М.В. Аліман, Ю.М. Гавриленко. – Донецьк-Полтава: ЄАІ-ПРЕС, 1998. – 84 с.
5. Аналітична база даних щодо фінансової діяльності кредитних спілок – учасників ПЗВ // доступно з <http://www.pzv.net.ua/about-members/findata/>
6. Андрушків Т.І. Банківська статистика: навч. посібник. Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів ВНЗ / Т.І. Андрушків, О.О. Луцишин, В.В. Маслій; Тернопіль: Карт-бланш, 2009, 252 с. – С. 164–198.
7. Антонюк О.А. Прогнозування стану фінансового ринку на основі експертних оцінок / О.А. Антонюк // Фінанси України. – 1998. – № 8. – С. 123–127.
8. Арестархов О. Кредитные союзы намерены забрать кусок хлеба у банков / О. Арестархов // Бизнес. – 1996. – № 20 (175).
9. Бабенко С.Г. Основи кооперації: навчальний посібник / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук, Р.Я. Пастушенко. – К.: Знання, 2004. – 470 с.
10. Бабенко С.Г. Історія кооперативного руху: Підручник для кооперативних вузів / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук та ін. – Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 409 с.
11. Бабій В. Порівняльний аналіз ризиків кредитних спілок України, США та інших країн / Бабій Вікторія // доступно з <http://members.multimania.co.uk/risks/pap/37.htm>
12. Багратян Г. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г. А. Багратян, І. С. Кравченко // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 33–41.
13. Базельські принципи ефективного нагляду // доступно з http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/drn/018.htm

14. Базилевич В. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч.2 / [За ред. В.Д. Базилевича]. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – 567 с.
15. Барановський О. І. Ринок цінних паперів в Україні: стан, проблеми, перспективи / О. І. Барановський // Банківська справа. – 1997. – № 6. – С. 14 – 22.
16. Барановський О.І. Фінансова безпека держави / О. І. Барановський // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19 – 24.
17. Басс Д.Я. Інноваційна стратегія розвитку ринків фінансових послуг / Д.Я. Басс // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 6. – С. 86–91.
18. Белоглазова Г.Н. Рынок ценных бумаг и его финансовые институты: учеб. пособие для экон. вузов и коммерч. шк / В.С. Торкановский, Л.С. Тарасевич, Г.Н. Белоглазова и др.; Ред. В.С. Торкановский, Рец. И.С. Королев, Рец. Н.В. Расков; СПб ун-т экон. и финансов. – СПб. : Комплект, 1994. – 422 с.
19. Бернар И., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь / Ив Бернар и Жан-Клод Колли. – М.: Международные отношения, 1994. – Т. 1. – 784 с., Т. 2. – 720 с.
20. Бестенс Д. Нейронные сети и финансовые рынки / Д. Бестенс, В. Ван ден Берг, Д. Вуд. – М.: ТВП, 1997. – 236 с.
21. Бешелев С.Д. Математико-статистические методы экспертных оценок / С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гурвич. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Статистика, 1980. – 263 с.
22. Бланк Г.Я. Основы теории кооперации и очерк истории потребительской кооперации СССР / Г.Я. Бланк. – Кн. 1, 2. – М.: НМК Центросоюза, 1960. – 182 с.
23. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – Т.1. – К.: Ника-Центр, Ольга. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 3). – 2001. – 592 с.
24. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі // Марк Блауг // Пер. з англ. І.Дзюб. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 670 с.
25. Бобров Є. А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку / Бобров Є.А. // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 88–94.
26. Борисов В.В. Искусственные нейронные сети / В.В. Круглов, В.В. Борисов. – Теория и практика. 2009. – С. 9-17
27. Буковинський С. А. Шляхи подолання фінансової кризи в Україні / С.А. Буко-

- винський, Т.Є. Унковська, О.Л. Яременко // Економічна теорія. – 2009. – № 2. – С. 47–60.
28. Бутов В. Психологія інвестиційного рішення на основі прогнозу фондового ринку / В. Бутов // Рынoк цeннux бyмaг. – 1996. – № 11. – С. 41–44.
 29. Бюлетень кредитних спілок України. – 2008. – Вип. 1 (17), – 52 с.
 30. Бюлетень Кредитних спілок України, Звіт голови Держфінпослуг України КМУ // №2 (18) березень-квітень 2008 р. – С. 15-17
 31. Ватаманюк О.З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз: Монографія / О.З. Ватаманюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 536с.
 32. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. – 624 с.
 33. Витрати та ресурси домогосподарств / доступно з офіційного сайту Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua/ статистична інформація.
 34. Вікіпедія вільна енциклопедія // доступно з <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
 35. Вісник кредитних спілок: Інформаційний бюлетень Національної асоціації кредитних спілок України. – К., 1996. – С. 30.
 36. Вісник Кредитної кооперації №3, жовтень-листопад 2007 р. С. 27.
 37. Вітлінський В. Визначення рейтингу банку всередині вибірки / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 1999. – № 2. – С. 61–62.
 38. Вознюк Г.Л. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. Ін-ту НБУ. – 566 с.
 39. Волкова О.Г. Фінансові ресурси кредитних спілок України та джерела їх формування / В.П. Хомутенко, О.Г. Волкова // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 61-71
 40. Гарбузов В.Ф. Финансово-кредитный словарь: В 3-х т. Т. II. К-П / Гл. ред. В.Ф.Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 511 с.
 41. Гелей С.Д. Історія кооперативного руху: Підручник для кооперативних вузів / С.Д. Гелей та ін. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 412 с.
 42. Гнибіденко І. Вплив світової фінансово-економічної кризи на соціальну сферу

- України / І. Гнібіденко // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 64–73.
43. Гнібіденко І. Соціальна політика в Україні в умовах світової фінансової кризи / І. Гнібіденко // Соціальна політика. – 2009. – № 4. – С. 4–6.
 44. Грудзевич У.Я. Операції кредитних спілок: навчальний посібник / У.Я. Грудзевич, Р.Р. Коцовська. – К.: УБС НБУ, 2008. – 311 с.
 45. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с.
 46. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи : міжнародний досвід та українська практика / В. В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – 240 с.
 47. Горбач, Л. М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / Л.М. Горбач, О.Б. Каун. – К. : Кондор, 2006. – 435 с.
 48. Данілов О.Д. Ринок фінансових послуг: Навчальний посібник / В.П. Ходаківська, О.Д. Данілов. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 501 с.
 49. Дорошенко І. Теоретико–методологічні основи концепції розвитку фінансових ринків в умовах глобальної кризи / І. Дорошенко, О. Делі // Банківська справа. – 2009. – № 3. – С. 20–31.
 50. Ежов А.А. Нейрокомпьютинг и его применения в экономике и бизнесе / А.А. Ежов, С.А. Шумский. – М.: МИФИ, 1998. – 224 с.
 51. Енгельс Ф. Капітал: Повне зібрання / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М.: МГУ, 1967. – Т. 1. – 900 с., 1967. – Т. 2. – 643 с., 1968. – 1078 с., 1968. – 667 с.
 52. Живалов В. Н. Финансовые потоки в российской экономике / В.Н. Живалов // М.: Экономика, 2000. – 157 с.
 53. Закон України «Про кооперацію» № 1087-IV від 10 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2004, – № 5 // доступно з <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1087-15>
 54. Закон України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 року №2908-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – 23 січня 2001 р. – №14. // <http://www.ukrcu.kiev.ua/main/lawfinal.html>
 55. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року №2664-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – 15

- вересня 2001 р. – № 123.
56. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 року №249-IV
 57. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року №2346-III
 58. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23 червня 2005 року №2704-IV
 59. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV
 60. Зимовець В.В. Фінансове посередництво: навч. посібник / В.В. Зимовець, С.П. Зубик. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с.
 61. Зимовець В. Місце фінансового сектора в сучасних концепціях інституціональної організації економіки / В.В. Зимовець // Економіка України. – 2004. – №11. – С. 15–26.
 62. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. – К.: Логос, 1999. – 256 с.
 63. Злупко С.М. Михайло Туган-Барановський: український економіст світової слави / С.М. Злупко. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1993. – 136 с.
 64. Зязюн М.С. Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
 65. Капітальні послуги комерційного банку // Цінні папери України – 2002 – №36, **С. 8-12.**
 66. Карковська В.Я. Заощадження як джерело інвестиційних ресурсів у національній економіці / В.Я. Карковська // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 32-39.
 67. Качаєв Ю. Географічний аналіз ризику інвестиційної та кредитної діяльності комерційних банків України / Ю. Качаєв // Український географічний журнал – 2002 – №2, С. 35–42.
 68. Кваснюк Б.Є. Національні заощадження та економічне зростання / Б.Є.Кваснюк, С.І.Кіреєв, О.Ю.Болховітінова та ін. – За ред. д.е.н. Б.Є. Кваснюка. – К.: МП «Леся», 2000. – 304 с.

69. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М.: Прогресс, 1978. – 498 с.
70. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – Избранное. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
71. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: Монографія / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
72. Коваленко М.А. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / М.А. Коваленко ... [та інш.]. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2007. – 572 с.
73. Коваленко В.В. Методи аналізу та управління фінансовою стійкістю комерційного банку / В.В. Коваленко // Вісник УАБС. – 2002. – № 2. – С. 39–47.
74. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності: Монографія / В.В. Козюк. – Тернопіль: ТНЕУ, “Економічна думка”, 2009. – 728 с.
75. Койли Б. Финансовые инвестиции и риск: Перев. с англ. / Тони Райс, Брайн Койли. – К.: ВНУ, 1995. – 590 с.
76. Коліушко І. Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права / І. Коліушко, В. Тимощук // Право України. – 2001. – № 5. – С. 30–34.
77. Кооперация на Всероссийской выставке 1913 г. в Киеве. – К.: Изд. бюро кооперативной секции выставки. – 1914. (Розд. IV. Кредитна кооперація. – С. 9–10).
78. Костюкевич О.І. Ринок фінансових послуг: Теорія і практика: Навчальний посібник / В.П. Унінець-Ходаківська, О.І. Костюкевич, О.А. Лятамбор. – К.: ЦУЛ, 2009. – 392 с.
79. Котяр М.Л. Оцінка фінансової стійкості підприємства на базі аналітичних коефіцієнтів / М.Л. Котяр // Фінанси України. – № 1. – 2005. – С. 113–117.
80. Коцовська Р.Р. Актуальні питання щодо діяльності кредитних спілок України в сучасних економічних умовах / Р.Р. Коцовська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – К.: УБС НБУ. – №2 (5). – 2009. – С. 129–131.
81. Коцовська Р. Р. Сприяння розвитку підприємництва в Україні кредитними спілками / Р.Р. Коцовська // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування та реалізації політики сприяння розвитку

- підприємництва в Україні (Щорічник наукових праць) / Інститут регіональних досліджень НАН України. – 2002. – Вип. 1 (XXXII). – С. 47–53.
82. Коцовська Р. Р. Минуле і сучасне українського кооперативного руху / Р.Р. Коцовська // Збірник наукових праць Академії муніципального управління / За ред. проф. Ю. М. Мальчина, проф. Ю. В. Ніколенка. – К., 2002. – Вип. 11. – С. 65–72.
83. Коцовська Р. Р. Кредитна спілка – ефективна кооперативна установа парабанківської системи / Р.Р. Коцовська // Регіональна економіка. – 2003. – № 2 (28). – С. 154–158.
84. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: Монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300 с.
85. Краснов В.Г. Сутність і структура фінансового ринку / І.В. Токамакові, В.Г. Краснов // Фінанси України – 2001 – №12, С.112–121.
86. Крашенинников А.И. Кооперация в современном мире / А.И. Крашенинников. – М.: Экономика, 1987. – 144 с.
87. Крашенинников А.И. Международное кооперативное движение / А.И. Крашенинников, А.М. Морозов. – Изд. 2-е, доп. и переработано. – М.: Экономика, 1977. – 223 с.
88. Крашенинников А.И. Международный кооперативный альянс / А.И. Крашенинников. – М.: Экономика, 1980. – 224 с.
89. Кривенко Л.В. Методичні підходи до визначення оцінки фінансової стійкості банківської системи / Л.В. Кривенко, О.В. Лук'янець // Вісник університету банківської справи Національного банку України, – № 3, – грудень 2008. – С. 108–111.
90. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку / О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9 (63). – С. 43–50.
91. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О.В. Крухмаль // Вісник УАБС. – 2007. – №1 (22) – С. 75–78.
92. Крухмаль О.В. Формування системи показників оцінки фінансової стійкості банків / О.В. Крухмаль // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2005. – Вип.6(56): Ринкові перетворення в Україні в умовах світових інтеграційних процесів. – С. 390–395.

93. Ланге О. Оптимальные решения / О. Ланге. – М.: Финансы и статистика, 1967. – 284 с.
94. Ларионова И.В. Реорганизация ком мерческих банков / И.В. Ларионова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – С. 34–36.
95. Ларіна Я.С. Економічний енциклопедичний словник. У 2-х томах. Т. II / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. – За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
96. Лебедев І. В. Соціальне партнерство як засіб подолання економічної кризи / І. В. Лебедев // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 12–15.
97. Лисенко Р. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило, В. Міщенко, Р. Лисенко // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 6–11.
98. Луцишин З.О. Міжнародні валютно-фінансові відносини: практична філософія і реалії української економіки / З.О. Луцишин. – Тернопіль:, 1997. – 449 с.
99. [Луцишин О.О.](#) Вплив світової кризи ліквідності на фінансовий сектор України / [О.О. Луцишин](#) // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 26–27 лютого 2009 року) / [відп. за випуск Г.Л. Монастирський](#). – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. С. 129–131.
100. [Луцишин О.О.](#) [Концептуальні основи кредитної кооперації та пасивні операції кредитних спілок на ринку фінансових послуг України / Олег Луцишин // Світ фінансів. – 2005. – 3–4 \(4–5\). – С. 143–157.](#)
101. [Луцишин О.О.](#) [Кредитні спілки – суб'єкти ринку фінансових послуг / Олег Луцишин // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 38 \(Частина 1\) – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2002. – С. 95–101.](#)
102. [Луцишин О.О.](#) [Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності / О.О. Луцишин // Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу \(Тернопіль, 13 квітня 2006 р.\) / ред. кол.: С.І. Юрій, Л.М. Безгубенко \[та ін.\]. – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. –](#)

- С. 25–29.
103. Луцишин О.О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми функціонування та перспективи розвитку / О.О. Луцишин // *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період: Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу. (Тернопіль, 18 квітня 2007 р.)* / ред. кол.: С.І. Юрій, Л.М. Безгубенко [та ін.]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 117–119.
 104. Луцишин О.О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми та пріоритети розвитку / Олег Луцишин // *Світ фінансів. – 2006. – № 3 (8).* – С. 114–127.
 105. Луцишин О.О. Механізм трансформації заощаджень в інвестиції в процесі реалізації депозитних послуг кредитними спілками / Олег Луцишин // *Світ фінансів. – 2010. – Випуск 3.* – С. 117–129.
 106. Луцишин О.О. Прагматизм формування системи кредитних спілок в Україні / О.О. Луцишин // *Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 24-26 жовтня 2007 року)* / ред. кол.: С.І. Юрій, І.М. Таранов [та ін.]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2007, С. 326–329.
 107. Луцишин О.О. Ринок фінансових послуг як інституційна основ ринкової економіки / О.О. Луцишин, С.І.Юрій // *Фінанси України. – 2010. – № 11.* – С. 48–59.
 108. Луцишин О.О. Світова фінансова криза: вплив на суб'єктів ринку фінансових послуг та кредитні спілки України / О.О. Луцишин // *Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки: матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 16-17 жовтня 2008 року)* / ред. кол.: С.І. Юрій, І.М. Таранов [та ін.]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. С. 211–214.
 109. Луцишин О.О. Соціально-економічна природа кредитних спілок: філософський дуалізм та сутнісний суб'єктивізм / О.О. Луцишин // *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: матеріали Міжнародної наукової конференції: у 2-х ч.* / Ред. кол.: О.Б. Ступін, І.О. Александров [та ін.]. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 190–193

110. Луцишин О.О. Сучасні тенденції світового фінансового ринку / З.О. Луцишин, О.О. Луцишин // Фінансовий ринок України. – 2008. – №9 (59). – С. 3–9.
111. Луцишин О.О. Тенденції світового фінансового ринку, економічна криза та інтеграційний курс України / З.О. Луцишин, О.О. Луцишин // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 11 (61). – С. 6–11.
112. Луцишин О.О. Теорія та практика формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг / Олег Луцишин // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – № 4 (43), Ч. 2. – (Серія «Економічні науки»). – С. 97–103 (0,7 д.а.).
113. Луцишин О.О. Фінансовий ринок України: проблема «непотребу» і його вплив на фінансову структуру й ділову активність в умовах фінансової кризи / О.О. Луцишин // Валютно-фінансові проблеми ринкової трансформації (приклад України): матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 19-20 листопада 1998 р.) / Ред. кол.: А.С. Філіпенко, Б.А. Бузинар [та ін.]. – К.: Київський університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 1998. – С. 160–166.
114. Лятамбор О.А. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. Підручник для ВНЗ / О.А. Лятамбор, О.І. Вихор, В.П. Унінець-Ходаківська. – К.: Кондор, 2009. – 484 с.
115. Макконел К.Р. Экономика: принципы, проблемы и политика: В 2-х томах: Пер. с англ. / Макконел Кемпбелл Р., Брю Стенли Л. – 11-ое изд. – М.: Инфра-М. – 2003. – 940 с.
116. Манків Г.Н. Макроекономіка: Пер. з англ. / Г.Н. Манків. – Наук. ред. пер. С. Панчишина. – К.: Основи, 2000. – 588 с.
117. Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929 рр.) / В.І. Марочко. – К.: М.Р.Кost Publishing, 1995. – 224 с.
118. Масленников В.П. Кооперация в странах Азии и Африки / В.П. Масленников. – М.: Экономика, 1988. – 136 с.
119. Маслоva, С. О. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник для вузів / С.О. Маслоva, О.А. Опалов. – К.: Кондор, 2006. – 190 с.
120. Масляєва К.В. Щодо питання про систему органів державного регулювання ринку фінансових послуг України / К.В. Масляєва // Адвокат. – 2007. – № 8. – С. 31-34.
121. Масляєва, К. Необхідність розроблення цілісної стратегії розвитку ринку

- фінансових послуг в Україні та її основних напрямів / К. Масляєва // Право України. – 2007. – № 7. – С. 61–64.
122. Масляєва, К.В. Стратегія розвитку ринку фінансових послуг України: мета, завдання та механізми їх реалізації / К.В. Масляєва // Адвокат. – 2007. – № 6. – С. 15–18.
123. Матюс, А. Сфера фінансових послуг : проблеми детінізації (нормативно-правовий аспект) / А. Матюс, А. Ковальчук // Право України. – 2008. – № 7. – С. 47–52.
124. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін Фредерік С. // Пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. – Керівник проекту Віра Андрушків та Зіновій Ватаманюк. – Науковий редактор перекладу Степан Панчишин. – К.: Основи, 1998. – 936 с.
125. Мороз А.М. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп./ А.М. Мороз, М.І Савлук, М. Ф. Пуховкін та ін.; За ред. д.е.н., проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 235 с.
126. Мороз А.М. Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
127. Мороза А. М. Банківська енциклопедія / Під ред. д.е.н., професор Мороза А. М. – К.: Фірма „Ельтон”, 1993. – 328 с.
128. Морозов А.Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу НЕПу / А.Г. Морозов. – Черкаси, 1993. – 274 с.
129. Мочерний С. Сфера послуг / С. Мочерний // Економічна енциклопедія. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 544 с.
130. Набок Р. Аспекти, що можуть призвести до виникнення проблемного банку / Р. Набок // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. – С. 46–50.
131. Науменкова С. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку / С. Науменкова // Вісник НБУ. – 2000. – №1. – 36–44 с.
132. Наумов В.К. Кооперация в Италии / В.К. Наумов. – М.: Международные отношения, 1989. – 184 с.
133. Николаев А. Теория и практика кооперации / А. Николаев. – М., 1908. – 203 с.
134. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование

- економики / Д. Норт. – Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 188 с.
135. Оленчика А. Я. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності. Навчальний посібник / За редакцією А.Я. Оленчика. – К.: УІРФР, книга друга, 2005. – 664 с.
136. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
137. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
138. Осадча, О. А. Ринок фінансових послуг: сучасний стан та перспективи розвитку / О.А. Осадча // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 36–41
139. Офіційний сайт Державного комітету статистики України / доступно з www.ukrstat.gov.ua
140. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг // доступно з <http://www.dfp.gov.ua>; www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_1_kv_2010.pdf
141. Офіційний сайт об'єднання кредитних спілок «Програми захисту вкладів» // доступно з www.pzv.net.ua/about-members/
142. Офіційний сайт банку міжнародних розрахунків // доступно з <http://www.bis.org/>
143. Офіційний сайт Всесвітньої Ради кредитних спілок // доступно з <http://www.woccu.org>
144. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду // доступно з <http://www.imf.org>
145. Пажитнов К. Новейшее развитие кредитной кооперации за границей (Германия, Франция, Италия, Соединенные Штаты и Индия) / К. Пажитнов. – Киев, 1929. – 128 с.
146. Пантелеймоненко А.О. Сільська кредитна кооперація в Україні. Досвід минулого / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава: ПДСГІ, 2001. – 70 с.
147. Пантелеймоненко А.О. Сільськогосподарська кредитна кооперація в Україні: зародження і основні етапи розвитку. / А.О. Пантелеймоненко, М.А. Якименко. – Полтава: Полтавський державний сільськогосподарський інститут, 1996. – 121 с.
148. Пантелеймоненко А.О. Українська кредитна кооперація в минулому / Серія

- «Бібліотечка кооператора» / А.О. Пантелеймоненко за ред. В.В.Гончаренка. – К.: НАКСУ, 1999. – 62 с.
149. Пантелеймоненко А.О. Українська сільськогосподарська кооперація. Досвід минулого / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава: ПДСГІ, 2001. – 49 с.
150. Пекарский В.Ф. Нормальная экономика (теория кооперации) / В.Ф. Пекарский. – С.-Пт.: Кооперация, 1918. – 243 с.
151. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности / А.А. Пересада. – К.: Либра, 1994. – С.16–18.
152. Пешко А.В. Інвестиції: їх значення, види та форми / А.В. Пешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – №1, С.3–6.
153. Пилипенко Г.М. Інституціональні інновації як фактор інноваційного розвитку національної економіки / Г.М. Пилипенко, Ю.І. Пилипенко // Економічний вісник НГУ. – 2009. – № 2, С. 34–40
154. Пилипець О. Уніфікація стандартів іпотечного кредитування як інструмент мінімізації ризиків / О. Пилипець // Юридична газета. – 17.02.2005р., №2(38)
155. Підсумки діяльності кредитних установ / доступно з офіційного сайту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
156. Праці науково-дослідчої катедри кооперації при Київському кооперативному інституті ім. В.Я.Чубаря. – Кн..1 – К.: Видання катедри, 1927. – 157 с.
157. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу / Л. Примостка // Вісник НБУ. – 2007. – № 10. – С. 40–45.
158. Прокопович С.Н. Кооперативные товарищества и их классификация / С.Н. Прокопович. – М., 1919. – 283 с.
159. Професійна програма для кредитних спілок // доступно з <http://www.bravosoft.org/news/scoring.htm>
160. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал заощаджень фізичних осіб та механізми його реалізації / А.Ю. Рамський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5(71). – С.172–178.
161. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16 січня 2004 року №7 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції

- України 3 лютого 2004 р. за №148/8747 // Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
162. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 24 липня 2003 року №9 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2003 р. за №704/8025 Із змінами і доповненнями, внесеними розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 11 травня 2006 року №5748 // Про затвердження загального положення про територіальне управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
163. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 5 серпня 2003 року №25 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 серпня 2003 р. за №715/8036 // Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
164. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 5 серпня 2003 року №26 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 серпня 2003 р. за №716/8037 // Про затвердження Порядку проведення перевірок з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
165. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року №41 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 вересня 2003 р. за №797/8118 // Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
166. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16 вересня 2003 року №55 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2003 р. за №965/8286 // Про затвердження Положення про порядок навчання працівників та керівників підрозділів фінансових установ, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу //

доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/

167. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 жовтня 2003 року №96 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 грудня 2003 р. за №1184/8505 // Про затвердження Правил проведення перевірок Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
168. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 11 листопада 2003 року №116 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 листопада 2003 р. за №1078/8399 // Про затвердження Переліку внутрішніх положень та процедур кредитної спілки // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
169. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13 листопада 2003 року №125 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 грудня 2003 р. за №1115/8436 // Про затвердження Положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
170. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 грудня 2003 року №146 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 грудня 2003 р. за №1225/8546 // Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
171. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18 грудня 2003 року №171 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою» // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
172. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року №177 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2004 р. за №69/8668 // Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // доступно з

www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/

173. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року №183 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 січня 2004 р. за №122/8721 // Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
174. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 29 грудня 2003 року №188 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2004 р. за №240/8839 // Про встановлення плати за видачу ліцензій // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
175. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 червня 2004 року №1099 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 7 липня 2004 р. за №847/9446 // Про затвердження Положення про внесення інформації про кредитні спілки до Державного реєстру фінансових установ // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
176. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 8 липня 2004 року №1515 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 липня 2004 р. за №933/9532 // Про затвердження Положення про встановлення обмежень на суміщення діяльності фінансових установ з надання певних видів фінансових послуг // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
177. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13 липня 2004 року №1590 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 серпня 2004 р. за №955/9554 // Про затвердження Професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
178. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 4 листопада 2004 року №2739 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 листопада 2004 р. за №1444/10043 // Про встановлення виду державних цінних паперів, які можуть придбавати кредитні спілки // доступно з

www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/

179. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 червня 2005 року №4122 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 4 липня 2005 р. за №707/10987 // Про затвердження Вимог до програмного забезпечення та спеціального технічного обладнання кредитних спілок, пов'язаного з наданням фінансових послуг // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
180. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 липня 2005 року №4380 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2005 р. за №885/11165 // Про затвердження Положення про реєстр саморегульованих організацій фінансових установ // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
181. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 серпня 2005 року №4404 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 серпня 2005 р. за №916/11196 // Щодо визначення мети залучення кредитними спілками на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
182. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 30.12.2005 р. № 5237 // Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення діяльності кредитною спілкою через відокремлені підрозділи // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
183. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 23 березня 2006 року №5523 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 квітня 2006 р. за №419/12293 // Про затвердження Ліцензійних умов здійснення переказу коштів небанківськими фінансовими установами // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
184. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 31 березня 2006 року №5555 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 квітня 2006 р. за №477/12351 // Про можливість надання юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом

- не є фінансовими установами, фінансових послуг з надання коштів у позику та надання поручительств // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
185. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 жовтня 2006 року №6280 / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 2006 р. за №1186/13060 // Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок // доступно з www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/
 186. Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій: Навчальний посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова / Під ред. проф. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
 187. Савельєва Л.А. Кредитні спілки як суб'єкти цивільно-правових відносин / Л.А. Савельєва // Наукові записки (Національний університет «Києво-Могилянська академія»). – К.: 2006. – Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». – Том 53 (юридичні науки). – С. 122–125.
 188. Савлук М.І. Банківська енциклопедія / М.І. Савлук, А.М. Поддєрьогін, А.А. Пересада, Н.Д. Олекієнко, И.Н. Лазапенко / Під ред. А.М. Мороза – К.: ЕЛЬТОН 1993. – 330 с.
 189. Самсонов Л.А. Творцы кооперации: Сборник / Л.А. Самсонов. – М.: Московский рабочий, 1991. – 296 с.
 190. Семилютина Н.Г. Российский рынок финансовых услуг (формирование правовой модели) / Н.Г. Семилютина. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 336 с.
 191. Серова Е.В. Сельскохозяйственная кооперация в СССР / Е.В. Серова. – М.: Агропромиздат, 1991. – 161 с.
 192. Система світової торгівлі: Практичний посібник / Пер. з англ. – К.: «К.І.С.», 2002. – 348 с.
 193. Терехов В. А. Нейросетевые системы управления: Учеб. пособие для вузов / В. А. Терехов, Д. В. Ефимов, И. Ю. Тюкин. – М.: Высш. шк., 2002. – 183 с.: ил.
 194. Терещенко В. Камни преткновения / В. Терещенко. – К., «Літературна газета», 1989, № 15.
 195. Терещенко Г. М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / Г.М. Терещенко

- щенко // *Фінанси України*. – 2009. – № 5. – с. 87–94.
196. Тотоміанц В.О. Сельськогосподарська кооперація / В.О. Тотоміанц. – С.-Пт., 1908. – 283 с.
197. Туган-Барановський М.И. Соціальні основи кооперації / М.И. Туган-Барановський. – Предисл., комент.: Л.А.Булочникова, Г.Н.Сорвіна, Т.П.Субботина. – М.: Економіка, 1989. – 496 с. – (Економічне спадщина).
198. Уільямсон О.И. Фірми і ринок / О.И. Уільямсон // *Сучасна економічна думка*. – М.: Прогрес, 1981. – С. 271–297.
199. Указ Президента України від 4 квітня 2003 року №292/2003 // Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України
200. *Україна BUSINESS* // №3 (681), 17-24 січня 2005 року. – С. 5.
201. Уоссермен Ф. Нейрокомп'ютерна техніка: Теорія і практика / Ф.Уоссермен; переклад на російську мову, Ю.А.Зуєв, В.А.Точенов, 1992. – 184 с.
202. Федосов В. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / Федосов В.М., Опарін В.М., Львовчкін С.В. // *Фінанси України*. – 2008. – №12. – С. 3–21.
203. Фетисов Г.Г. Методологічні основи формування стійкості банківської системи / Г.Г. Фетисов // *Фінанси і кредит*. – 2002. – № 15. – С. 2–14.
204. Фінансова звітність КС «Калина» за 2004-2010 рр.
205. Фінансова стійкість – найважливіша категорія аналізу // доступно з kredituem.net/?p=8&lang=uk
206. Хейсин М.Л. Потребкооперація в Великобританії / М.Л. Хейсин. – С.-Пт., 1917. – 140 с.
207. Хоменко О. О. Кредитні спілки – важлива складова економіки України / О.О. Хоменко // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2007. – № 5. – с. 23–27.
208. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. Розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина. – 928 с.
209. Чайнов А.В. Краткий курс кооперації. Репринтне відтворення видання 1925 року / А.В. Чайнов. – М.: Книжкова палата, 1989. – 79 с.
210. Чайнов А.В. Основні ідеї і форми організації сільськогосподарської кооперації / А.В. Чайнов. – М.: Наука, 1991. – 456 с.

211. Черкасова С.В. Ринок фінансових послуг. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / С.В. Черкасова. – Львів. «Магнолія 2006», 2008 р. – 496 с.
212. Шаарс М.А. Кооперативы: принципы и практика (ВОСА. Пер. с англ.) / Марвин А. Шаарс. – М., 1989. – 21 с.
213. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посібник / І.В. Шамова. – К.: КНЕУ, 2001. – 195 с.
214. Эрлих А. Технический анализ товарных и финансовых рынков / Анна Эрлих. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 173 с.
215. Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий / А. Ю. Юданов. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 272 с.
216. Ясницкий Л.Н. Введение в искусственный интеллект / Леонид Нахимович Ясницкий. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 176 с.
217. [Anderson, R.A. With Horace Plunkett in Ireland: The Co-operative Organizer's Story. London, 1935, reprinted 1983.](#)
218. [Badgley, Kerry. Ringing in the Common Love of Good: The United Farmers of Ontario, 1914-1926. Montreal, 2000. \(Esp. Chap. 6\)](#)
219. [Ben-Rafael, Eliezer, "The Transformation of the Kibbutz," in Together: A Journal of Co-operation and Community 6, 3 \(Summer 1994\), pp. 6–9.](#)
220. [Clements, Muriel. By Their Bootstraps: A History of the Credit Union Movement in Saskatchewan. Toronto/Vancouver, 1965. \(Contains a wealth of information and anecdotes.\)](#)
221. [Cobia, David W. \(ed.\). Cooperatives in Agriculture. Englewood Cliffs, New Jersey, 1989. \(Has chapters on nonagricultural co-ops, international statistics.\)](#)
222. [Develtere, Patrick. "Cooperative Development in the Commonwealth Caribbean between Domination and Self-Determination." Coopération et Développement 25, 2 \(1993-94\), pp. 45–69.](#)
223. [Digby, M. Agricultural Co-operation in the Commonwealth. Oxford, 1951. \(A survey of co-operative development up to the end of colonialism.\)](#)
224. [Egerstrom, Lee, Pieter Bos, and Gert Van Dijk \(eds.\). Seizing Control: The International Market Power of Cooperatives. Rochester, 1996.](#)
225. [Enríquez, Laura J. Harvesting Change: Labor and Agrarian Reform in Nicaragua,](#)

- 1979-1990. Chapel Hill, N.C., 1991.
226. Fairbairn, Brett, Ian MacPherson, and Nora Russell (eds.), *Canadian Co-operatives in the Year 2000: Memory, Mutual Self-Help, and the Millenium* (Saskatoon: Centre for the Study of Co-operatives, 2000).
 227. Fairbairn, Brett. "Visions of Alternative Futures: Three Cases from the Prairie Consumer Co-operative Movement, 1914-1945," in Jerome Martin (ed.), *Alternative Futures for Prairie Agricultural Communities*. Edmonton, 1991, pp. 97–139.
 228. Fowerraker, Joe, and Craig, Ann L. (eds.). *Popular Movements and Political Change in Mexico*. Boulder, CO, 1990 (esp. chaps. 1, 11, and 16).
 229. Fulton, Murray E. (ed.). *Co-operative Organizations and Canadian Society: Popular Institutions and the Dilemmas of Change*. Toronto, 1990.
 230. Glenn C. Hoyle, Mary Gillman. *Introduction to Credit Union*. Third Edition. National Credit / Union Institute, Kendall / Hunt Publishing Company, CUNA, USA, 1984, p.64–65.
 231. Grindle, Merilee S. "Agrarian Reform in Mexico: A Cautionary Tale," in Roy L. Prosterman, Mary N. Temple, and Timothy N. Hanstad (eds.), *Agrarian Reform and Grassroots Development: Ten Case Studies*. Boulder, Colorado, 1990, pp. 179–204.
 232. Help MATLAB / Neural Network Toolbox, 1984-2008 The MathWorks, inc.
 233. Hill T.P. *On Goods and Services // Review of Income and Wealth*, 1977. – 315–338 p.
 234. Hoekman Brnard and Carlos A. Primo Braga. "Protection and Trade in Services: A Survey", *Open Economies Review* 8, 1997. – 285–308 p.
 235. **International Co-operative Alliance. – Geneva, Switzerland, 2002, p.2.**
 236. Kolmerten, Carol A. *Women in Utopia: The Ideology of Gender in the American Owenite Communities*. Bloomington, Ind., 1990.
 237. MacPherson, Ian. *Hands Around the Globe: A History of the International Credit Union Movement and the Role and Development of World Council of Credit Unions, Inc*. Victoria, B.C., 1999.
 238. Moody, J. Carroll, and Fite, Gilbert C. *The Credit Union Movement. Origins and Development 1850-1980*. Second edition, Dubuque, Iowa, 1984. (Has a few pages on the international credit union movement.)

239. Overview of the new Basel Capital Accord (18 pages) // доступно з <http://www.bis.org/bcbs/cp3ov.pdf>
240. Rasmussen, Wayne D. Farmers, Cooperatives and USDA: A History of Agricultural Cooperative Service. USDA Agricultural Information Bulletin 621, July 1991.
241. Responses received to the third consultative document // доступно з <http://www.bis.org/bcbs/cp3comments.htm>
242. Songsore, Jacob. «The Co-operative Credit Union Movement in North-Western Ghana: Development Agent or Agent of Incorporation?» in D.R.F. Taylor and Fiona Mackenzie (eds.), *Development from Within: Survival in Rural Africa*. London, 1992, pp. 82–101.
243. Stress testing at major financial institutions: Survey results and practices / Committee on the Global Financial System. – 2005. – Available from: <<http://www.bis.org/publ/cgfs24.pdf>>.
244. The New Basel Capital Accord, third consultative document issued in April 2003 (226 pages) // доступно з <http://www.bis.org/bcbs/cp3full.pdf>
245. Third Quantitative Impact Study // доступно з <http://www.bis.org/bcbs/qis/qis3.htm> – [QIS3](#)
246. Watkins, W.P. *The International Co-operative Alliance, 1895–1970*.
247. Wilkinson, Paul, and Jack Quarter. *Building a Community-Controlled Economy: The Evangeline Co-operative Experience*. Toronto, 1996.
248. WOCCU's response to the third consultative document // доступно з http://www.woccu.org/docs/3_basel_II.doc

УКРАЇНА

**ДЕРЖАВНА КОМІСІЯ З РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ**

01001, м. Київ, вул. Б. Грінченка, 3, тел. 234-39-46, 234-02-24, факс 235-77-51,
http://www.dfp.gov.ua, info@dfp.gov.ua

Ср. 12. 10 № *15896/32*
На № _____

**Спеціалізована вчена рада Д 58.082.03
за спеціальністю 08.00.08- гроші,
фінанси, кредит**

**Тернопільського національного
економічного університету**

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Наукові розробки Луцишина Олега Орестовича використовуються у практичній роботі Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Зокрема, практичне застосування знайшли пропозиції автора щодо порядку здійснення пруденційного нагляду за діяльністю кредитних спілок на ринку фінансових послуг, у контексті диференційованого поєднання процедур дистанційного моніторингу та інспекцій на місцях. Слушними є пропозиції щодо необхідності запровадження в рамках дистанційного моніторингу методики аналізу фінансового стану кредитних спілок, що базується на неперервних часових (динамічних) рядах і враховує статистичну звітність попередніх періодів. Дана методика дозволяє на основі побудови тренду часових рядів фінансових показників аналізувати загальні тенденції, своєчасно виявляти проблеми в діяльності кредитних спілок, їх передбачати та локалізувати.

Пропозиції автора щодо удосконалення порядку здійснення пруденційного нагляду та системи моніторингу фінансового стану кредитних спілок враховані при напрацюванні змін до Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок, затвердженого розпорядженням Держфінпослуг від 19.03.09 № 200 та проекту нової редакції Концепції розвитку кредитної кооперації в Україні, схваленою на засіданні Комісії та направленої на розгляд Кабінету Міністрів України.

Заступник Голови Комісії
к.т.н., доцент

В.П. Левченко

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ

04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38-44, Тел. 277-51-15, факс 277-51-10

30.11.2010 № 77000-020-25/674

на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
 на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Довідка видана **Луцишину Олегу Орестовичу** в тому, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження висновки й рекомендації щодо розвитку системи кредитної кооперації в Україні в частині побудови системи гарантування вкладів та трьохрівневої інституційно-організаційної архітектури кредитної кооперації, функціональне призначення якої полягає в підтримці трьох рівнів захисту її фінансової стабільності, підвищенні ефективності діяльності й конкурентоспроможності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України, були використані при підготовці науково-дослідної роботи «Державна політика розвитку фінансових ринків» (номер держреєстрації 0109U001990).

В.о. ученого секретаря
 Академії

Handwritten signature

Г.М. Терешенко

Спільний проект Кооперативної Асоціації Райффайзен (DGRV) та Німецького Товариства Технічного співробітництва (GTZ) за фінансування німецького федерального уряду

01021, м. Київ, вул. Шовковична 13/2, оф. 59, тел./факс: +3 8 044 253 43 13
e-mail: office@dgrv.kiev.ua

20.10.2010 № 98

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Видана **Луцишину Олегу Орестовичу** про те, що внесені ним пропозиції щодо розвитку системи кредитної кооперації в Україні отримали схвальну оцінку на Міжнародній конференції «Напрями забезпечення стабільності системи кредитної кооперації», яка проводилася 25 лютого 2010 р. Німецьким Товариством Технічного співробітництва (GTZ), Посольством Федеративної республіки Німеччина і Німецькою Кооперативною Асоціацією «Райффайзен» (DGRV).

Зокрема, пропозиція Луцишина О.О. щодо порядку створення та функціонального призначення Апекс-інституту в організаційно-інституційній архітектурі системи кредитної кооперації внесена в проект рекомендацій органам законодавчої і виконавчої влади України для практичного використання при проведенні подальших реформ національного ринку взаємного кредитування.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

З повагою,
Керівник Проекту

Anna Gamburg
Анна Гамбург

Вих. №03-164-1 від 10.11.10

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Пропозиції Луцишина Олега Орестовича щодо розвитку системи кредитної кооперації в Україні використані при підготовці обґрунтувань та пояснень до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань діяльності системи кредитної кооперації» (реєстраційний номер 2256).

Законопроектом передбачається внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки», Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закону України «Про фермерське господарство», Закону України «Про кооперацію», Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» з метою удосконалення принципів діяльності кредитної спілки, її юридичного статусу, питань створення кредитної спілки, більш чіткого визначення органів управління і контролю в кредитній спілці та їх повноважень; створення надійних механізмів захисту вкладів членів кредитних спілок.

Особливої уваги заслуговують пропозиції автора щодо побудови системи гарантування вкладів та трьохрівневої інституційно-організаційної архітектури кредитної кооперації, функціональне призначення якої полягає у підтримці трьох рівнів захисту фінансової стабільності, підвищенні ефективності діяльності та конкурентоспроможності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

Президент ВАКС

В. Волковська

Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів»
02660, Україна, м. Київ, вул. М. Раскової, 23, оф. 211,
т./ф. (044) 498-59-56, www.pzv.net.ua
п/р 26005301018526 в ВАТ ВТБ «Банк» м. Київ,
МФО 321767, код за ЄДРПОУ 35199696

*вих. № 286-1
від 10.11.10*

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Пропозиції **Луцишина Олега Орестовича** щодо розвитку системи кредитної кооперації в Україні використовуються в процесі побудови концепції захисту вкладів та забезпечення стабільності кредитних спілок – членів Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів».

Особливо слухними є пропозиції автора щодо побудови системи гарантування вкладів та трьохрівневої інституційно-організаційної архітектури кредитної кооперації, функціональне призначення якої полягає у підтримці трьох рівнів захисту фінансової стабільності, підвищенні ефективності діяльності та конкурентоспроможності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

Голова правління
ОКС «Програма захисту вкладів»

І.І.Вишневський

Українська Об'єднана Кредитна Спілка

79008, м.Львів, пл.Ринок, 9, тел.(0322)975618

вих.№91 від 10.11.2010

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Видана **Луцишину Олегу Орестовичу** про те, що запропонована ним методика діагностичного дослідження фінансового стану кредитної спілки, яка базується на комп'ютерних технологіях системи штучного інтелекту – нейромережових моделях, апробована на практиці Українською об'єднаною кредитною спілкою.

Результати апробації свідчать про те, що дана методика дає можливість, на відміну від інших, не лише оцінювати поточний стан кредитної спілки, але й моделювати її ринкову позицію як при сталому розвитку, так і при стресових ситуаціях на ринку фінансових послуг, і цим самим, дозволяє суттєво мінімізувати системні ризики.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

Голова правління УОКС

Соломчак О.М.

КАЛИНА
кредитна спілка

Код за ЄДРПОУ 21163960
п/р 26502179498200, МФО 351005
АТ "УкрСиббанк", м. Харків

№05-11-10/01

05 листопада 2010р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Запропонована **Луцишиним Олегом Орестовичем** методика діагностичного дослідження фінансового стану кредитної спілки та прогнозування основних показників її діяльності, що базується на комп'ютерних технологіях системи штучного інтелекту – нейромережевих моделях, дає можливість органам управління оцінювати поточний стан кредитної спілки та прогнозувати її поведінку при зміні ринкової кон'юнктури.

Дана методика обговорювалась на спільному засіданні спостережної ради та ревізійної комісії КС «Калина» (протокол №22 від 03 листопада 2010 р.) та одногосним рішенням затверджено її впровадження в поточну роботу кредитної спілки «Калина» для проведення моніторингу фінансового стану. В процесі використання даної методики вона отримала схвальні відгуки органів управління спілки.

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

Голова спостережної ради
кредитної спілки «Калина»

м.п.

(підпис)

Н.К.Сагайдак
п.п.б.

46008 м. Тернопіль, вул. Руська, 8 кв.4
тел. (0352) 43-23-25, факс 52-44-85 e-mail: box@kalyna.te.ua

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
 Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
 Тел./факс +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

№ 126-24/2368

" 1 " 11 20¹⁰ р.

На № _____ від _____

«Затверджую»

Проректор з науково-педагогічної роботи
 Тернопільського національного
 економічного університету
 Шинкарик М.І.

ДОВІДКА

про практичне застосування результатів дисертаційної роботи
ЛУЦИШИНА Олега Орестовича
на тему: «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України»

Результати науково-дослідної роботи пошукувача кафедри міжнародних фінансів **Луцишина Олега Орестовича** за темою дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України» впроваджені кафедрою фінансів суб'єктів господарювання і страхування в навчальний процес при викладанні дисциплін: «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий ринок», «Фінансовий менеджмент».

Довідку видано для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит Тернопільського національного економічного університету.

Завідувач кафедри фінансів суб'єктів
 господарювання і страхування ТНЕУ
 к.е.н., доцент

І.М.Таранов

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska St. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 43 61 33
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ 146-06/1325

"24" 09 2007 р.

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Юрій С. І.

Ректор Тернопільського національного економічного університету, заступник голови міжнародного програмового комітету Дванадцятій міжнародної наукової конференції «Проблеми економічної інтеграції України до Європейського Союзу: світові економічні кризи і Україна»

АКТ

про впровадження результатів науково-дослідної роботи

Луцишина Олега Орестовича

Акт складено про те, що при написанні рекомендацій Дванадцятій міжнародної наукової конференції: «Проблеми економічної інтеграції України до Європейського Союзу: світові економічні кризи і Україна», яку організував Тернопільський національний економічний університет (Україна) у м. Анталія, Туреччина, 15–22 вересня 2007 року, використані пропозиції *Луцишина О.О.*

Використання наукових розробок *Луцишина О.О.* відзначено в Аналітичній записці Дванадцятій міжнародної наукової конференції: «Проблеми економічної інтеграції України до Європейського Союзу: світові економічні кризи і Україна», Анталія, Туреччина, 15–22 вересня 2007 р.

Названі матеріали конференції направлені Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, українським міністерствам і відомствам, представництвам Європейського Союзу в Україні, посольствам держав-членів Європейського Союзу в Україні, Комісії Європейського Союзу (Брюссель) для практичного використання.

Голова міжнародного програмового комітету конференції, проректор Тернопільського національного економічного університету, докт. екон. наук, професор

Є. В. Савельєв

Є. В. Савельєв

Член організаційного комітету конференції, проректор по науковій роботі Тернопільського національного економічного університету, докт. екон. наук, професор

А. Ф. Мельник

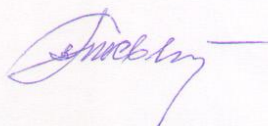
А. Ф. Мельник

Голові спеціалізованої вченої ради ТНЕУ Д 58.082.03
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
професору Юрію С.І.

ДОВІДКА

Видана Луцишину Олегу Орестовичу про те, що він брав участь у виконанні кафедральної науково-дослідної роботи на тему «Удосконалення фінансових відносин в умовах становлення економіки ринкового типу» (державний реєстраційний номер 0101U002355), зокрема в розробці розділу «Фінансовий ринок, фінансове посередництво». На даний час бере участь у виконанні науково-дослідної роботи кафедри фінансів на тему «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (державний реєстраційний номер 0105U000861), зокрема в розробці розділу «Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: сучасний стан та перспективи розвитку» та у виконанні науково-дослідної роботи кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування на тему «Сучасні фінансово-управлінські проблеми господарської діяльності» (державний реєстраційний номер 0108U002108), зокрема у підготовці розділу «Оптимальні критерії розвитку інфраструктури фінансового ринку»

Начальник
науково-дослідної частини

В.І. Письменний